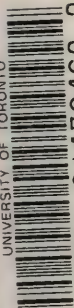

UNIVERSITY OF TORONTO

3 1761 01479462 2

PA
6500
M4
1903
liber
2
cop.2

HANDBOUND
AT THE

UNIVERSITY OF
TORONTO PRESS

4¹³ I

62

M. MANILII ASTRONOMICON
LIBER SECVNDVS

M. MANILII
ASTRONOMICON

LIBER SECVNDVS

RECENSVIT ET ENARRAVIT

A. E. HOVSMAN

LONDINII
APVD GRANT RICHARDS
MDCCCCXII

PA

6500

M4

1903

liber 2

cop 2

1142235

I have lightened the notes on this book, though they still are heavy, by transferring to a preface my exposition of its astrological contents, together with most of the parallels to be adduced from other astrologers. The exposition thus becomes continuous, and the reader may see the wood in spite of the trees.

150-154 The signs of the zodiac, counted from Aries, are masculine and feminine alternately: six masculine, Aries Gemini Leo Libra Sagittarius Aquarius; six feminine, Taurus Cancer Virgo Scorpius Capricornus Pisces. This division is founded not on sex but on the Pythagorean fantasy that odd numbers are male and even numbers female. The six masculine signs, so it happens, are all male creatures except Libra, and Libra could be identified with the Libripens: the feminine are less tractable, for Capricorn has a great peard under her muffler, and the line is led by a female Bull, providentially amputated at the shoulders, the softness of whose nominal sex was imputed either to the Hyades and Pleiades or to the peculiarity noticed in verse 153.

Paulus Alexandrinus ed. 1586 fol. B, Ptolemy tetr. p. 9 ed. Camerar. 1535, Firmicus math. II 1 3, Vettius Valens I 2 (pp. 5-13 Kroll), Porphyrius isag. p. 194 (comm. Ptol. tetr. ed. Basil. 1559), Ludwich's Maximus p. 105 2-5, schol. Germanici Breys. p. 107 7 sq., catalogus codicum astrologorum Graecorum I p. 144 23-5, VII pp. 194-211. comm. Ptol. tetr. p. 29 ὅσα μὲν . . . ὑπὸ περιπτοῦ ἀριθμοῦ πέφυκε . . . ἐκείνα ἀρσενικά ἐστίν· ὅσα δὲ ὑπὸ ἀρτίου θηλυκά. καὶ γὰρ εἰώθασιν οἱ Πυθαγόρειοι λόγον τινα λέγειν τοιοῦτον, ὅτι ὁ ἄριστος ἀριθμὸς τὸ τμητὸν ἔχει καὶ παθητικὸν, ὁ δὲ περιπτός τὸ ἀμμητον καὶ ἀπαθὲς καὶ δραστήριον. διὸ ὁ μὲν θῆλυς ὀνομάζεται, ὁ δὲ ἄρρη. Sextus Empiricus puts the cart before the horse: πρὸς ἀστρ. 7 ἀρρενικά καὶ θηλυκά ἅπερ συνεργὸν ἔχει φύσιν πρὸς ἀρρενογονίαν ἢ θηλυγονίαν· Κριὸς γὰρ ἀρρενικὸν ἐστὶ ζῴδιον, Ταῦρος δὲ, φασί, θηλυκὸν, Δίδυμοι ἀρρενικὸν, καὶ ἐναλλάξ τὰ λοιπὰ κατὰ τὴν ὁμοίαν ἀναλογίαν, τὰ μὲν ἀρρενικά τὰ δὲ θηλυκά. ἀφ' ὧν, οἶμαι, καὶ οἱ Πυθαγορικοὶ κινήθηντες τὴν μὲν μονάδα ἄρρεν προσαγορεύουσι, τὴν δὲ δυνάδα θῆλυ, τὴν δὲ τριάδα πάλιν ἄρρεν, καὶ ἀναλόγως τοὺς λοιποὺς τῶν τε ἀρτίων καὶ περιπτῶν ἀριθμῶν.

Ptolemy tetr. p. 9 mentions two other systems, in which the sex of the signs was not fixed, but varied with the position of the horoscope.

155-157 Three signs, Gemini Virgo Aquarius, are visibly human ; seven, Aries Taurus Cancer Leo Scorpius Capricornus Pisces, are visibly bestial. There remains Libra, which is reckoned human, as I explain at verse 529, because it is often held by a male human figure, and Sagittarius, in which both natures are combined. The bestial are themselves divided into *pecudes*, Aries and Taurus, and *ferae*, the five others.

C.C.A.G. I p. 166 30, v iii p. 97 14, VII p. 206 24, Hephaestio Thebanus I 1 (p. 60 19-21 Engelbrecht) τὸ τοῦ Τοξότου δωδεκατημέριον (i.e. ζώδιον) . . . ἀπὸ μέρους ἀνθρωπόμορφον : on the other hand Ludw. Maxim. p. 110 2 has θηριώδες Τοξότης, and C.C.A.G. IV p. 152 13 includes Sagittarius in a list of θηριώδη from which Aries Cancer and Pisces are omitted, as also does C.C.A.G. v iii p. 97 12 with the limitation ἐκ μέρους δὲ καὶ ὁ Τοξότης. comm. Ptol. tetr. p. 67 λογικὰ μὲν Δίδυμοι Παρθένος Ὑδροχόος, ἄλογα δὲ τὰ λοιπά. αὐτῶν δὲ τῶν ἀλόγων τὰ μὲν ἐστὶν ἀνήμερα τὰ δὲ ἡμέρα. ἀνήμερα μὲν Λέων Σκορπίος, ἡμέρα δὲ Κριὸς Ταῦρος, καὶ τὰ τοιαῦτα.

157-196 Five of the twelve signs are double : Gemini Virgo Sagittarius Capricornus Pisces. Two of these, Gemini and Pisces, are complete pairs ; two are mutilated composites, Sagittarius, half a man upon half a horse, and Capricorn, with a goat's body and a fish's tail ; the fifth, Virgo, is a woman with wings on her shoulders. The Greek astrologers give the name *δίσωμα* to four only of these, excluding Capricorn (which they allow to be *διφνέσ* and *δίμορφον*) for a reason which will presently appear : the distinction drawn by Manilius in verses 167-172 between Gemini and Pisces on the one hand and Sagittarius and Capricorn on the other they express by calling the two last *ἡμιτελῆ*, a name also given to Taurus because it has no hindquarters. The four *δίσωμα* (*duplicia* Firm. II 22 8, *biformia* schol. German. Breys. p. 107 13), *Δίδυμοι Παρθένος Τοξότης Ἰχθύες*, are equidistant, and compose one of the three tetragons into which the zodiac, as Manilius explains in II 287-96 and 654-72, is divided ; they are followed, as he says in 178 sq., by the tetragon of *τροπικά*, *Κριὸς Καρκίνος Ζυγὸς Αἰγόκερως* (that is what becomes of Capricorn), on which he expatiates in III 618-82 ; and these in their turn are succeeded by the tetragon of *στερεὰ*, *Ταῦρος Λέων Σκορπίος Ὑδροχόος*, which at II 664 he very improperly calls *simplicia*, a name to which three of the *τροπικά* have equal right : the regular Latin version is *solida*, Firm. II 22 8, anth. Lat. Ries. 640 2. The four *τροπικά* mark the decisive advent of the four seasons ; the *στερεά* (of whom Leo is called *ἀμετάτρεπτον* and the other three *ἀμετάβλητα*) preside over months whose weather is of a settled type, thoroughly spring-like or summer-like or what-

ever it may be ; the *δίσωμα* on the contrary, as Manilius explains in verses 176–96, embrace the junction of two seasons and combine the characters of both.

Sext. emp. πρὸς ἀστρ. 10 *δίσωμα* δὲ λέγουσιν εἶναι ζῴδια Διδύμουσ τε καὶ τὸν διαμετροῦντα τούτοις Τοξότην, Παρθένου τε καὶ Ἰχθύασ, οὐ δίσωμα δὲ τὰ λοιπά. comm. Ptol. tetr. p. 29 *δίσωμα* (κέκληται) οὐχ ὅτι ἐκ δύο σωμάτων συνέστηκεν ἀλλ' ὅτι μεταξὺ δύο ὥρων εἰσι. Maneth. IV 452–5 ἐν ζωιδίοισι διμορφώτοις . . . , Ἰχθύσιν ἢ Διδύμοισι συνωρίζουσι κατ' αἶθρην, | Τοξότew κατὰ κύκλον ἢ ἐς σταχυηφόρον ἀγνήν | Παρθενικὴν. Ludw. Maxim. p. 105 16–8 τροπικά· Κριδὸς Καρκίνου Ζυγὸς Αἰγόκερωσ. στερεά· Ταῖρωσ Λέων Σκορπίου Ἰδροχόωσ. *δίσωμα*· Δίδυμοι Παρθένωσ Τοξότew Ἰχθύεσ, Heph. Theb. I 1, Vett. Val. I 2, Paul. Alex. A–A 4, C.C.A.G. VII pp. 194–213. Paul. Alex. B τροπικά δὲ Ϟ Ϙ ϙ Ϟ ϙ . . . *ισάριθμα* δὲ τούτοισ τὰ στερεά, ἤγουν Ϙ ϙ η̄ Ϟ ϙ ϙ, τῶν *δισώμων* *ισαρίθμων* αὐτοῖσ τυχαγάντων, ἃ ἐστί Π η̄ Ϟ ϙ ϙ. schol. German. Breys. p. 107 (Jahn Censor. p. 78) *quartum quodque eorum aut tropicum aut solidum aut biforme . . . tropicis proxima solida, anteposita his biformia.* Heph. Theb. p. 62 26 Αἰγόκερωσ . . . *διφνέσ*, Vett. Val. p. 11 12, Ludw. Maxim. p. 108 5, C.C.A.G. I p. 166 10 sq., VII p. 208 16. Ludw. Maxim. p. 109 26 *διμορφα*· Αἰγόκερωσ Ἰχθύεσ, C.C.A.G. V III p. 97 4. Vett. Val. p. 11 5 Τοξότew . . . ἡμτελέσ, 13 Αἰγόκερωσ . . . ἡμτελέσ, Ludw. Maxim. p. 109 2.

In citing the prose Greek astrologers, who are edited as ill as they deserve, I shall often make tacit corrections. Thus in Paul. Alex. B above I have substituted η̄ for ϙ.

Jacob p. xxii invents a distinction, unknown to any Roman writer, between *gemina*, *biformia*, and *duplicita*; and Mr Bouché-Leclercq, l'astrologie Grecque p. 150, quotes Jacob in the belief that he is quoting Manilius.

197–202 The three contiguous signs of Taurus Gemini and Cancer differ from all the rest in that they rise and set hindforemost. Because in Gemini the sun is in apogee, his motion is slowest in this and in the two adjacent signs; and this retardation is fancifully derived by Manilius from the reverse position of the signs themselves.

Scaliger calls these three *ἀποστρεφόμενα* and the other nine *ὀρθοστάδια*, but I have not found those terms in the astrologers or astronomers; the former would be misleading (since *ἀπόστροφα* has a very different sense), and the latter inappropriate. Taurus is described in Vett. Val. p. 6 21 as *ἀνατέλλον ἐκ τῶν ὀπισθίων*, and the Latins perpetually call him *aversus*. Jacob p. xxii confounds these three signs with the *πλάγια* or obliquely rising signs, six in number and contrasted with six *ὀρθά*, on which Manilius touches in III 275 sqq.; and this term he translates into Christian Latin as *transuorsim orientia*. Mr Bouché-Leclercq on p. 150 again copies him, and on p. 151 taxes Manilius with Jacob's blunder.

203–222 The signs are divided into diurnal and nocturnal on three different plans. By the first (211–217), which Manilius prefers, they lie in pairs, and the pairs lie alternately: Pisces Aries, Cancer Leo, Scorpius Sagittarius, are diurnal; Taurus

Gemini, Virgo Libra, Capricornus Aquarius, are nocturnal. The reason of this division he indicates in verses 211–213 by his arrangement of the names. The six diurnal signs constitute the trigon of Aries (Aries with Leo and Sagittarius) and the trigon of Cancer (Cancer with Scorpius and Pisces): Aries is the tropical sign in which the day becomes longer than the night, and Cancer the tropical sign in which the day is longest. The six nocturnal signs compose the trigons of Libra and of Capricornus, the signs of the autumnal equinox and the winter solstice.

There is a trace of this first system in Ludw. Maxim. p. 105 6 sq., *ἡμερινά· Κρίος Καρκίνος Λέων Τοξότης. νυκτερινά· Δίδυμοι Ζυγὸς Αἰγόκερως Ἵδρῶδος*, where however Scorpius and Pisces are omitted from the diurnal and Taurus and Virgo from the nocturnal signs. The four signs thus omitted, I note, are those immediately adjacent to the equinoctial signs, and they were perhaps called *ἐπίκοινα*; for the cod. Berol. 173 at C.C.A.G. VII p. 212 17 has a defective list which may be completed thus: *ἡμερινὰ μὲν εἰσι Ϟ Ϟ Ϟ Ϟ, νυκτερινὰ δὲ <Π add. Boll> Ϟ Ϟ Ϟ Ϟ, ἐπίκοινα δὲ <Ϟ add. Boll> η̄ η̄ η̄ η̄ (ita scripsi pro Π).*

The second system (218–220), by which the six consecutive signs from the vernal equinox onwards, Aries Taurus Gemini Cancer Leo Virgo, are diurnal, and the rest, Libra Scorpius Sagittarius Capricornus Aquarius Pisces, nocturnal, is still more evidently built upon the same foundation: the diurnal signs are those in which the day is longer than the night.

C.C.A.G. IV p. 152 18–20 quoted in my note on verse 218.

The third system (221 sq.), which identifies diurnal with masculine and nocturnal with feminine, and so repeats the scheme of verses 150–154, is, like that scheme, Pythagorean and merely numerical: *φῶς* was conceived to be *περιττόν* and *σκότος* to be *ἄρτιον* (Arist. metaph. I 5, p. 986 Bekk.).

Ptol. tetr. p. 9 εἰ μὲν τῶν δωδεκατημορίων (=ζωδίων) ἀπένειμαν τῇ ἀρρενικῇ φύσει καὶ ἡμερινῇ, τὰ δὲ ἴσα τῇ θηλυκῇ καὶ νυκτερινῇ. καὶ ἡ μὲν τάξις αὐτοῖς ἐδόθη παρ' ἐν . . . τῆς δὲ ἀρχῆς ἀπὸ τοῦ Κριοῦ . . . λαμβανομένης . . . τὸ μὲν τοῦ Κριοῦ δωδεκατημόριον καὶ ἔτι τὸ τῶν Σηλῶν ἀρρενικὰ ἔδοξε καὶ ἡμερινά. C.C.A.G. VII p. 212 17 (cod. Vind.) *ἡμερινὰ μὲν εἰσιν Ϟ Π Ϟ Ϟ Ϟ Ϟ, νυκτερινὰ δὲ Ϟ Ϟ η̄ η̄ η̄ η̄ Ϟ Ϟ, p. 213 1 sq. ἀρρενικὰ εἰσιν ἅπερ καὶ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἡμερινὰ ἐγράψαμεν, 4 sq. θηλυκὰ καὶ νυκτερινά, Iohann. Camat. 2373.*

In Heph. Theb. I 1 (pp. 46–67) all is confusion: Leo Virgo Scorpius Sagittarius Capricornus have the epithet *ἡμερινόν*, Aries Cancer Aquarius Pisces *νυκτερινόν*, Taurus Gemini Libra neither.

223–233 Cancer and Pisces are aquatic, Aries Taurus Leo and Scorpius terrestrial, Capricornus and Aquarius betwixt and between; nothing is said of Gemini Virgo and Libra, which

are at once terrestrial and human, nor of Sagittarius, which is half human and wholly terrestrial. I have found no astrologer quite agreeing with Manilius in this division.

C.C.A.G. I p. 165 16 *χερσαία* δὲ Κριός Ταῦρος Δίδυμοι Λέων Παρθένος Ζυγός Σκορπίος (so too v iii p. 97 22 sq.). 34 ἔνυδρα δὲ ἐκλήθησαν ὅσα ἐν ὕδασι ἢ παρ' ὕδασι ἢ μέρος τι ὕδατος ἔχουσιν, Ἰχθύες Καρκίνος Αἰγόκερως Ὑδροχόος Τοξότης ἐν ὕδασι μὲν ♋ ♄, ἀπὸ-μέρους δὲ ♊ καὶ ♋ ♊ μὲν διὰ τὸ οὐραῖον, ♋ διὰ τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἐκχεῖσθαι τὸν Ἡριδανὸν ποταμὸν. † δὲ διὰ τὴν Ἀργῶ τὸ πλοῖον καὶ τὸ ὑποκείμενον πέλαγος (in v iii p. 96 32-4 ♋ ♊ † are called *πάρνυγρα*); then follows a cross-division, ἀμφίβια δὲ Καρκίνος καὶ Αἰγόκερως (so v iii p. 97 24). But in Ludw. Maxim. p. 106 6-9, *χερσαία*. Κριός Ταῦρος Δίδυμοι Λέων Παρθένος Ζυγός Τοξότης and ἔνυδρα (*κάθυγρα* in C.C.A.G. v iii p. 97 25) Καρκίνος Αἰγόκερως Ὑδροχόος Ἰχθύες, Sagittarius is transferred to the *χερσαία* and Scorpius, perhaps by accident, omitted; then comes a strange list of ἀμφίβια. Ταῦρος Καρκίνος Σκορπίος Τοξότης. Hephaestio I 1 gives the epithet *χερσαίων* to Aries Taurus Leo Scorpius and Sagittarius, ἔνυδρον to no sign, *νηκτόν* to Pisces, and ἀμφίβιον to Cancer and Capricornus: upon the human signs Gemini Libra Virgo and Aquarius he confers no title of this sort. Other lists, as comm. Ptol. p. 67, Vett. Val. I 2, C.C.A.G. IV p. 152 and VII pp. 194-213, are too incomplete and desultory to be worth quoting.

The term *ὕδατῶδες*, which Scaliger misapplies, does not belong to this classification but to another, which may be found in Ludw. Maxim. pp. 105 24-106 2 and C.C.A.G. IV p. 152 21-3.

234-243 Three signs, Cancer Scorpius Pisces, are fruitful, like the prolific creatures from which they take their names. Three are barren: the Virgin; the Lion, because the lioness was thought to bear cubs once only; and Aquarius, for the reasons suggested in verse 239. The remaining six are neither barren nor notably fertile.

The Greeks have various names for these qualities, and allot them variously to the signs. The *πολύγωνα* in Ludw. Maxim. p. 108 20 and C.C.A.G. I p. 166 4 and v iii p. 97 17 are the *secunda* of Manilius, Cancer Scorpius Pisces; in C.C.A.G. VII pp. 194-211 and Vett. Val. I 2 only Cancer and Pisces are so called, and Scorpius is *πολύσπορον* or *πολύσπερμον* instead; in C.C.A.G. VII p. 212 21 sq. and v iii p. 97 16 all three are *πολύσπορα* and in Ptol. tetr. p. 49 all three are *πολύσπερμα*, while in Ludw. Maxim. p. 108 21 and C.C.A.G. I p. 166 3 the *πολύσπερμα* are Aries Taurus Pisces: Hephaestio I 1 calls Cancer and Pisces *γόνιμα*. *sterile* is ἄγονον or στείρον or στείρωδες, but I find no one who at once extends and confines any of these terms to the three *sterilia* of Manilius, Leo Virgo Aquarius. C.C.A.G. I p. 166 5 sq. ἄγονα δὲ καὶ στείρα ταῦτα. Παρθένος Αἰγόκερως Ὑδροχόος λέγεται δὲ καὶ ὁ Λέων διὰ τὸ μονοτοκεῖν. Ludw. Maxim. p. 108 23 ἄγονον. Αἰγόκερως. στείρωδη. Δίδυμοι Παρθένος Τοξότης Αἰγόκερως. In Heph. Theb. I 1 Leo Virgo Sagittarius Capricornus are *στειρώδη*; in Ptol. tetr. p. 49 Leo and Virgo are given as examples of *στειρώδη*, and in C.C.A.G. v iii p. 97 18 sq. these two are *στειρώδη* while Taurus Virgo Capricornus are *ἄγονα*. Then there are the *ὀλιγόγωνα*: Aries Taurus Leo

Aquarius in Ludw. Maxim. p. 108 22, Sagittarius in C.C.A.G. I p. 166 5, Aries Taurus Sagittarius in VII pp. 194-211, Aries Taurus Sagittarius Aquarius in Vett. Val. I 2.

244-255 There are three running signs, Aries Leo Sagittarius; three standing, Gemini Virgo Aquarius; three sitting, Taurus Libra (which is sometimes shown not as suspended but as sunk into a heap) Capricornus; three lying, Cancer Scorpius Pisces. This classification seems peculiar to Manilius.

The βαδιστικά and ἐρπυστικά, into which the χερσαῖα ἄλογα ἀνήμερα or *ferae terrenae* are divided in Ptol. tetr. comm. p. 67, are quadrupeds and reptiles, and the division is one of nature and not of posture. The accusation of Mr Bouché-Leclercq astr. Grecque p. 151 n. 3 that Manilius 'confond les signes qui marchent ou courent, comme le Lion et le Sagittaire, avec les signes "rapides" qui se lèvent rapidement sur l'horizon, comme le Bélier,' and his statement that 'le Bélier n'est pas représenté courant, mais au repos,' are false, as may be seen from the Farnese globe or the Bianchini planisphere or the Leyden Germanicus.

256-264 Four signs are maimed: Scorpius, whose claws have been cut off to form the constellation Libra; Taurus, which limps and has one leg doubled under it; Cancer, which is eyeless; and Sagittarius, who is one-eyed.

Here again Manilius stands alone. The μελοκοπούμενα of C.C.A.G. I p. 166 9 sq. include indeed Taurus Cancer Scorpius Sagittarius but include also Aries Leo Capricornus Pisces; the list of Ludw. Maxim. p. 109 3 sq. is Aries Taurus Leo Libra Scorpius Sagittarius Pisces, of C.C.A.G. V III p. 97 20 sq. Aries Taurus Cancer Leo Scorpius Capricornus Pisces; in VII pp. 194-211 Aries Taurus Leo Capricornus Pisces are so called, in Vett. Val. I 2 Taurus and Pisces only. The epithet ἡμιτελής, given to Taurus Sagittarius Capricornus, has nothing to do with this matter, and has been noticed at verses 167-172.

265-269 Pisces Aries Taurus belong to spring, Gemini Cancer Leo to summer, Virgo Libra Scorpius to autumn, Sagittarius Capricornus Aquarius to winter. Such at least is the natural interpretation of Manilius' words, and it accords with what he has said in verses 176-196 about the four signs which he here places at the head of the seasons; but most astrologers begin the seasons with the tropical signs.

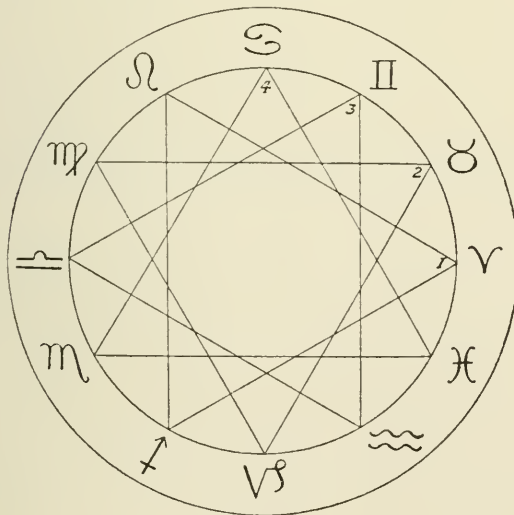
Ludw. Maxim. p. 105 19-22 ἐαρινά· Κριὸς Ταῦρος Διδυμοί. θερινά· Καρκίνος Λέων Παρθένος. μετοπωρινά· Ζυγὸς Σκορπίος Τοξότης. χειμερινά· Αἰγόκερως Ὑδροχόος Ἰχθύες, Paul. Alex. A-A 4, C.C.A.G. VII pp. 194-213, IV p. 152 20. In anth. Lat. Ries. 864 (P. L. M. Baehr. v. p. 379) there is a third system: the vernal signs are Aquarius Pisces Aries, the summer begins with Taurus, and so on. Hephaestio I 1 bestows the names of the seasons on the tropical signs alone.

270-432 From these classifications of the signs according to their natures and qualities we pass to their configurations or aspects, that is their conjunction by certain geometrical lines or figures. The most obvious and striking of these local relations, direct opposition, is postponed till verse 395: the trine and square and sextile aspects are given precedence, and first among them comes the prime favourite of astrologers, the trigon.

Firm. II 22 1 (quoted in my note), Paul. Alex. E, Ptol. tetr. p. 9^u, Porph. isag. p. 186, Gemin. isag. 2, Sext. emp. *πρὸς ἀστρ.* 39, Hermipp. I 19. Some of these authors ignore the hexagon, some the direct opposition, some both; Geminus adds *συζυγία*, to which Manilius will come at verse 466.

273-286 In the circle of the zodiac there are inscribed four equilateral triangles, in such manner that each angle falls upon a different sign: the signs are thus grouped in the following trigons.

1. Aries Leo Sagittarius.
2. Taurus Virgo Capricornus.
3. Gemini Libra Aquarius.
4. Cancer Scorpius Pisces.

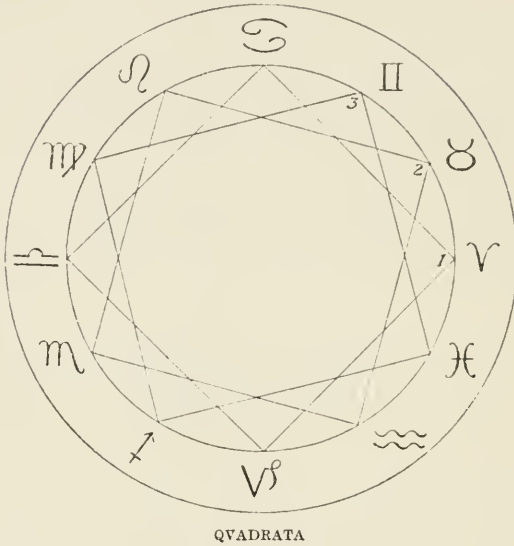

TRIGONA

Gemin. 27 (quoted in my note on verse 282), Ptol. tetr. pp. 10^u-11, Paul. Alex. B, Firm. II 22 3, 23 4.

287-296 Three squares are similarly inscribed in the circle, and form the following tetragons of sigus.

1. Aries Cancer Libra Capricornus.
2. Taurus Leo Scorpius Aquarius.
3. Gemini Virgo Sagittarius Pisces.

These three tetragons, of which Manilius speaks at length in verses 654-672, are identical with the *τροπικά*, the *στερεά*, and the *δίσημα*, which I enumerated at 157-196.

Gemin. 2 16 (quoted in my note on verse 290), Firm. II 22 5.

297-351 Now follows a long digression in which readers learning astrology before they have learnt arithmetic are put on their guard against a puerile miscalculation. They must not suppose that the side of a trigon consists of 5 whole signs; for $5 \times 3 = 15$, and all the signs of the zodiac are only 12. $12 \div 3 = 4$; therefore 4 signs, or their equivalent, compose the side of a trigon. The reckoning, in fact, had better not be made by signs, *signiliter*, ζψδιακῶσ, but by degrees of the circle, *partiliter*, μοιρικῶσ: these are 360, therefore the side of a trigon contains 120 and no more, and should be measured, not from sign to sign, but from point to point, —e.g. from the 15th point of Aries to the 15th of Leo. So also with

tetragons: the side of a tetragon consists not of 4 but of 3 signs, or of 90 degrees, inasmuch as $12 \div 4 = 3$ and $360 \div 4 = 90$. To Romans, whose slovenly use of their ordinal numbers had already in Manilius' lifetime thrown the new Julian calendar out of gear, because the pontifices did not know what Caesar and Sosigenes meant by *quarto quoque anno*, these lessons from the dame-school were not superfluous; but Greek readers receive similar monitions from the so-called Porphyry, isag. pp. 186 sq. ὁρᾶν δὲ χρῆ εἰ κατὰ μοίρας ἔχουσι τέλεια τὰ σχήματα καὶ μὴ μόνον ζῳδιακῶς, ὃ μὲν τρίγωνος σχηματισμὸς διὰ μοίρας ρκ', ὃ δὲ τετράγωνος διὰ μοίρας ρ', ὃ δὲ ἑξάγωνος διὰ μοίρας ξ', ὃ δὲ διάμετρος διὰ μοίρας ρπ'. πολλακίς γὰρ κατὰ μὲν ζῳδιά εἰσιν ἐσχηματισμένοι, κατὰ δὲ μοίρας οὐκέτι. The inordinate length of Manilius' exposition is perhaps after all less due to a low estimate of his readers' knowledge of ciphering than to the pleasure he takes in exercising that eminent aptitude for doing sums in verse which is the brightest facet of his genius.

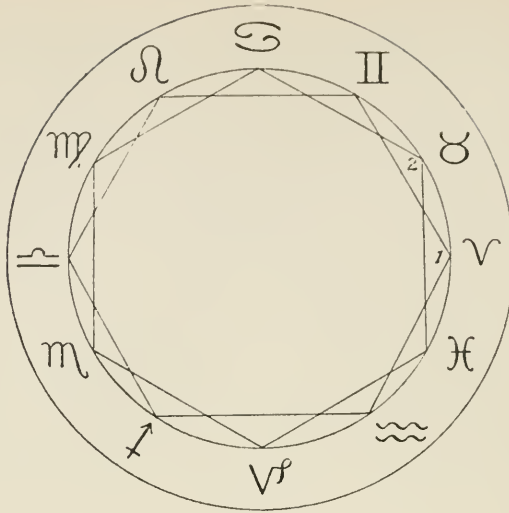
352-357 The trine aspect, says Manilius, has much more force than the quadrate. This statement, which he repeats by implication in verses 673-680, is confirmed by no astrologer within my knowledge, and by some it is apparently contradicted.

Thus Firmicus II 23 says indeed (4) *trigonum . . . maxima . . . cum horoscopo . . . societate coniungi* but also says (5) *quadratum quoque cum horoscopo . . . ualidissima radiationis societate coniungi*; Censorinus de die nat. 8 9 is equally impartial, *duae uisiones τετράγωνοι et τρίγωνοι perquam efficaces*, and so is the author of Cens. frag. 3 8 (schol. German. Breys. pp. 199 and 223) *aspiciunt inter se stellae ex quinto signo, quod dicitur trigonon, et habent maximam consensionem, item a quarto, quod dicitur tetragonon . . . , et in alterutrum maximum praestant effectum*. The difference usually made between the trigon and the tetragon is a difference not of force but of quality; the former is harmonious or good and the latter discordant or evil: Firm. II 22 4 and 6, Paul. Alex. E and schol. D 4, Sext. emp. 40, Ptol. tetr. p. 9^u, Porphy. isag. p. 186, Hermipp. I 19, C.C.A.G. VIII II p. 74 17-9.

358-384 Two hexagons inscribed in the circle connect the alternate signs as follows.

1. Aries Gemini Leo Libra Sagittarius Aquarius.
2. Taurus Cancer Virgo Scorpius Capricornus Pisces.

Thus one hexagon consists of the masculine and the other of the feminine signs.

HEXAGONA

Some astrologers, as I said above, ignore the hexagon, and some even of those who mention it declare it to have little efficacy, as does Manilius himself and the authors whom I cite in the note to verse 358. But, like the trigon, it is held to be harmonious by Firmicus II 22 7 *hexagona hoc idem sunt quod trigona, nisi quod minoris potestatis*, Ptol. tetr. p. 9^a, Hermipp. I 19, C.C.A.G. VIII ii p. 74 18. The scholiast at Paul. Alex. D 4 asserts however that this relationship is good only between Gemini and Leo, between Sagittarius and Aquarius, between Virgo and Scorpius, and between Pisces and Taurus, that is between signs which see or hear one another,—a form of intercourse to which we shall come at verse 485. Manilius himself at II 572 sq. speaks worse of the hexagon: *plerumque manent inimica tertia quaeque | lege, in transversum vultu defixa maligno.*

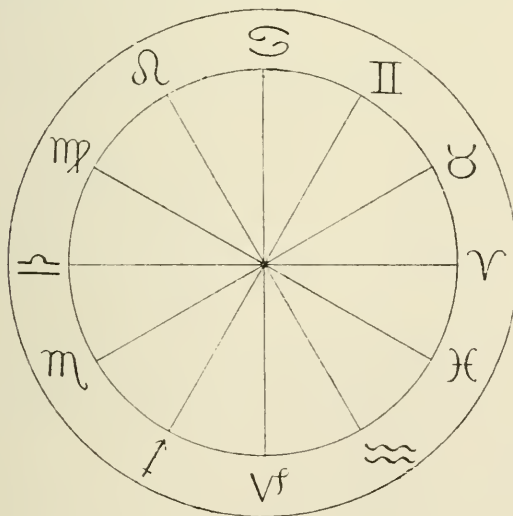
385-389 There might be formed a dodecagon by drawing a straight
391-394 line from each sign to its next neighbour, but the efficacy
of this aspect is null. Null also are the relations of signs
divided from one another by four intervening signs, since the line
which joins them is not the side of any equilateral figure which can
be inscribed in the circle. Thus, if a line be drawn from Aries to
Virgo, a line of equal length, 150°, can be drawn from Virgo to
Aquarius, but a third line, drawn from Aquarius, must end at Aries,
and will therefore contain only 60°, so that the figure formed will
be an isosceles triangle.

Paul. Alex. E 2 ἡ τῶν ἀσυνδέτων πρὸς ἀλλήλα ζῳδίων σχέσις ἔχει τὴν διάστασιν ἀπὸ δύο καὶ ἑξ καὶ ὀκτώ καὶ δεκάδου τῶν ἀριθμῶν, λέγεται δὲ καὶ ἀπόστροφα πρὸς

ἄλληλα τὰ πρὸς τήνδε τὴν διάστασιν τὸν ἀριθμὸν εἰληφότα ζῳδία. Heph. Theb. I 11, Ptol. tetr. p. 10, comm. Ptol. p. 35. Firm. II 23 7 quae uero loca sunt ita posita, ut partes eorum nulla uel duplicatione uel triPLICATIONE uel quadruplicatione integrum CCCLX partium numerum perficiant, nulla cum horoscopo nec cum alio signo societatis ratione iunguntur. ac per hoc, quodcumque signum extra hunc numerum fuerit inuentum, pigrum et ableptum dicitur. Cens. de die nat. 8 6 and 10, Auson. 369 13 sq. and 24 sq. The denial of sympathy to adjacent signs is criticised by Geminus 2 14, καίτοι εὐλογον ἦν ἐκ τῶν μάλιστα σύνεγγυο συγκειμένων ζῳδίων συμπάθειαν γίνεσθαι, and Paulus E 3 allows certain of the ἀσύνδετα to be brought into relationship by what Geminus calls συζυγία, with which we are not here concerned. Censorinus too is willing to concede to neighbouring signs *imbecillum conspectum*, and Manilius himself in verse 681 says that they preside over the relations of neighbours.

395-432 There remains the aspect of direct opposition, which joins the confronting signs by six lines drawn through the centre of the circle. This aspect is powerful but, Manilius here says, discordant no less often than harmonious; less often harmonious than discordant, he says at verse 652. The opposed signs are these :

1. Aries and Libra.	4. Cancer and Capricornus.
2. Taurus and Scorpius.	5. Leo and Aquarius.
3. Gemini and Sagittarius.	6. Virgo and Pisces.

DIAMETRA

Gemin. 2 2 κατὰ διάμετρον εἰσι ζῳδία τὰ κατὰ τὴν αὐτὴν διάμετρον κείμενα. ἔστι δὲ τὰδε· Κριὸς Ζυγὸς, Ταῦρος Σκορπίος, Δίδυμοι Τοξότης, Καρκίνος Αἰγόκερωσ,

Λέων Ἰδρωχόος, Παρθένος Ἰχθύεις: in comm. Arat. Maass p. 128 15-7 the same list is given under the name of ἀντίζυγα. Concerning the potency of this aspect there is no dispute: Cens. de die nat. 8 10 a septimo zodio, quod est contrarium, plenissimus potentissimusque conspectus; but about its quality there are two opinions. Firmicus II 22 2 goes further than Manilius, *haec semper maligna ac minus radiatio est*; and similarly Paul. Alex. D 4 ἀσύμφωνον τὸ διάμετρον, Ptol. tetr. p. 9^a, comm. Ptol. p. 33 τὰ . . . διάμετρα . . . μάχησ καὶ ἐναντιότητος ἐστὶ δηλωτικά, Porph. isag. p. 186, Cens. frag. 3 8 (schol. German. Breys. pp. 199 and 223) *estque maxime aduersum*. Hermippus I 19 on the other hand says καὶ οἱ κατὰ περιτροπῶν τῶν ἀστέρων σχηματισμοὶ πρὸς ἀλλήλους ἐπιζευγνύμενοι συμπληθεῖσ τέ εἰσι καὶ ὠφέλιμοι, καὶ τούτων μᾶλλον ὁ καθ' ἑβδομάδα, ὅσ καὶ κατὰ διάμετρον ἐστίν, and so also Gemin. 2 5 δοκοῦσιν οἱ κατὰ διάμετρον γεννώμενοι συμπάσχειν ἀλλήλοισ καὶ, ὡς ἂν εἴποι τις, ἀντικεῖσθαι ἀλλήλοισ.

From the coupling of signs by diameters of the circle one would now naturally proceed to their coupling by other straight lines. But this theme is postponed till verse 466: the next business, says Manilius, is the ascription of the twelve signs to their twelve tutelary deities. The only imaginable reason why this matter should be treated at this point, just after the *διάμετρα*, is that the gods and goddesses are so arranged in the zodiac as to form six diametrical pairs.

433-452 Each of the twelve signs has one of the twelve great gods for its guardian, a system ascribed by Diodorus II 30 to the Chaldaean: τῶν θεῶν δὲ κυρίουσ εἶναι φασι δώδεκα τὸν ἀριθμὸν, ὧν ἐκάστῳ μῆνα καὶ τῶν δώδεκα λεγομένων ζῳδίων ἐν προσνέμουσι. The distribution is as follows.

Aries: Minerva.	Libra: Vulcanus.
Taurus: Venus.	Scorpius: Mars.
Gemini: Apollo.	Sagittarius: Diana.
Cancer: Mercurius.	Capricornus: Vesta.
Leo: Iuppiter.	Aquarius: Iuno.
Virgo: Ceres.	Pisces: Neptunus.

In the case of Aries Gemini Virgo Libra Scorpius Sagittarius Aquarius and Pisces, perhaps also of Capricorn, Manilius has so chosen his words as to suggest the cause which associates the sign with the god.

The emblems of the same gods are attached to the same signs on the bas-relief surrounding the circular altar of Gabii figured in Visconti's Monumenti Gabini, tavola VIII. Aries and the emblems on either side of him have perished, except the tail of Venus' dove at the feet of Taurus; but Gemini have Apollo's tripod, Cancer Mercury's tortoise, Leo Jove's eagle, Virgo Ceres' basket, Libra Vulcan's *pillus*, Scorpius Mars' wolf,

Sagittarius Diana's hound, Capricorn Vesta's lamp, Aquarius Juno's peacock, Pisces Neptune's dolphins. In the two *menologia rustica*, the *Colonianum* and the *Vallense*, mentioned by Scaliger and now shown on pp. 280 sq. of C.I.L. i i ed. 2, the gods, through an error explained by Mommsen *Roem. chron.* ed. 2 p. 306, have all slipped one place westward, so that Minerva has Pisces, Venus Aries, and so on throughout the circle. Scattered traces of the system are found elsewhere, as in *Seruius* (cited at verse 439) and in *Valens* i 2 ed. Kr. pp. 5-14. The scheme of the planetary houses, so important in later astrology, is an altogether distinct affair with a very different origin; and it is only a fortuitous coincidence that Taurus is one of the two houses of the planet Venus, and Scorpius one of the two houses of the planet Mars.

The gods, by this arrangement, are sorted in couples, males facing females.

Minerva : Vulcanus.

Mercurius : Vesta.

Venus : Mars.

Iuppiter : Iuno.

Apollo : Diana.

Ceres : Neptunus.

The same six pairs are sculptured on the triangular pedestal known as the *Ara Borghese*, *Visconti Mon. Gab. tavole A, B, C*. Some of the figures, especially Apollo and Vulcan, are mutilated, but all are recognisable.

453-465 Still more digression. The signs have dominion severally over the parts of the human body. Aries rules the head, Taurus the neck, Gemini the arms, Cancer the breast, Leo the sides and shoulder-blades, Virgo the belly, Libra the loins, Scorpius the groin, Sagittarius the thighs, Capricornus the knees, Aquarius the shanks, and Pisces the feet.

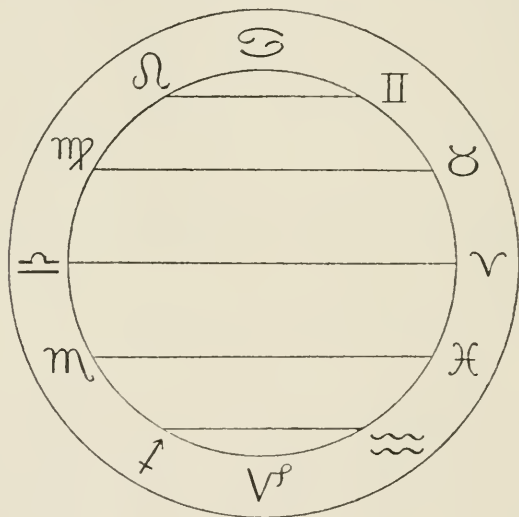
The same list is repeated in iv 701-9 and occurs with little variation in many other astrologers whom I enumerate in my note.

466-484 Now we return to the geometrical relations of the signs, from which we were led away at verse 433; and we come to the relation *κατὰ συζυγίαν*, by parallel lines drawn across a diameter of the circle. Manilius himself says nothing to indicate that geometry is at the bottom of this matter, but swims contentedly on the surface amidst the metaphors in vogue. Three *συζυγίαι* are treated in the next paragraph, verses 485-519: that to which *Geminus isag.* 2 27 gives the name, and which unites the signs, usually called *βλέποντα*, on either side of the diameter joining the solstitial signs; that which unites the signs, usually called *ἀκοίοντα*, on either side of the diameter joining the equinoctial signs; and a third, peculiar to Manilius, which unites, or rather fails to unite, in sexual love the masculine and feminine signs on either side of a diameter drawn from the first point of Taurus to the first point of Scorpius. The enmity and friendship, *odium* and *foedus*, of the signs, mentioned in verse 469, are expounded later, in verses 520-580 and 608-640: these are not *συζυγίαι*, though they are in great measure geometrical.

485-519 The *uidentia*, the *audientia*, and the *amantia et insuliantia*.

The *uidentia* are generally called in Greek βλέποντα or βλέποντα ἀλλήλα, but also ὀρώντα. They are defined in Heph. Theb. II 22 (C.C.A.G. VI p. 100 11 sq.) βλέποντα δὲ ζώδια τὰ ἴσον ἀπέχοντα τῶν τροπικῶν ζωδίων and enumerated in Ludw. Maxim. p. 106 10 sq. ὀρώντα· Δίδυμοι Λέων, Ταῦρος Παρθένος, Κριὸς Ζυγὸς, Σκορπίος Ἰχθύες, Τοξότης Ἐδροχόος, the two tropical signs Cancer and Capricorn being excluded. Statements which entirely, or so far as they go, agree with the above are to be found in Paul. Alex. D 3, Porph. isag. p. 193 (where there are misprints both in the Greek and in the Latin translation), C.C.A.G. I p. 155 11-3, Gemin. 2 32. But Ptolemy tetr. pp. 9^u-sq. and Hephaestio I 10 put the tropical points for the tropical signs, as Geminus advises in 2 33-9, so that the *uidentia* will be Gemini and Cancer, Taurus and Leo, and so forth, with no exclusion of any sign. The chapter Vett. Val. I 8, in spite of its title, does not deal with this relation.

The scheme therefore is the following.

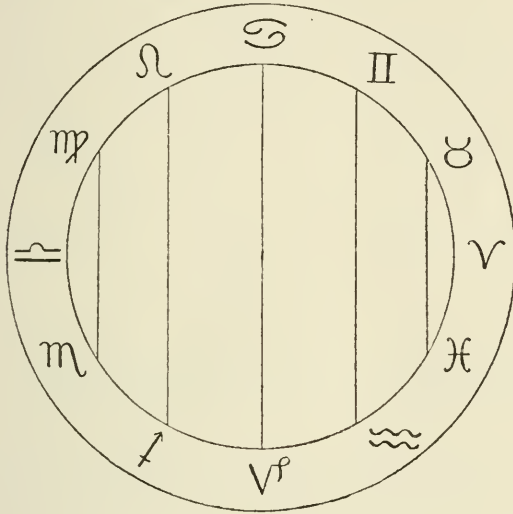
UIDENTIA

Manilius' MSS deviate from the scheme at 487 sq. *Taurum . . . qui . . . uidet . . . Pisces.*

The *audientia* are called in Greek ἀκούοντα or ἀκούοντα ἀλλήλων, and are divided into κελεύοντα (or προστάσσοντα) and ὑπακούοντα, the northernmost of each pair commanding and the southernmost obeying. They are defined in Heph. Theb. II 22 (C.C.A.G. VI p. 100 8 sqq.), a passage which I have corrected in the Classical Quarterly 1908 p. 53, ἀκούει δὲ ἀλλήλων τὰ ἴσον ἀπέχοντα τῶν ἰσημερινῶν ζωδίων (τοῦ ἰσημερινοῦ ζωδιακοῦ cod.), and are enumerated in Ludw. Maxim. p. 106 12 sq. ἀκούοντα· Ταῦρος Ἰχθύες, Δίδυμοι Ἐδροχόος, Καρκίνος

Αιγόκερως, Λέων Τοξότης, Παρθένος Σκορπίος (then follows 14–20 κελεύοντα καὶ ὑπακούοντα· Ταῦρος κελεύει Ἰχθύσιν, Ἰχθύες ὑπακούουσι Ταύρῳ and so on): the equinoctial signs Aries and Libra are excluded. Similarly Paul. Alex. E—E 2, Porph. isag. p. 193 (where again there are misprints), C.C.A.G. I p. 155 13 sq.; but Ptolemy tetr. p. 9^v and Hephaestio I 9 divide the *audientia*, as they divide the *videntia*, by points and not by signs.

The scheme is the following.

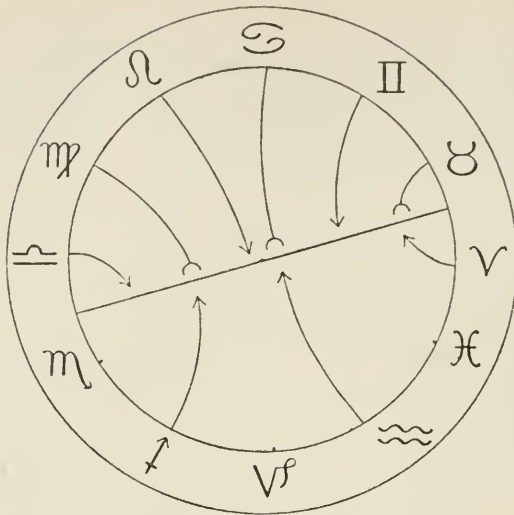

AVDIENTIA

Manilius' MSS deviate from the scheme at 497 *Leo cum Geminis . . . coniungit . . . aurem*, 502 sq. *Scorpion . . . ille . . . audit . . . Libram*.

The *amantia* and *insidiantia* are apparently unknown except to Manilius, who arranges them as follows. From the point or *μεσεμβόλημα* between the first masculine sign Aries and the first feminine sign Taurus there is drawn a diameter of the circle; and across the wall thus built the masculine signs play Pyramus to a series of treacherous or apathetic Thisbes. Each pays court to that feminine sign which is equidistant with himself from the dividing point, and she, if a northern sign, repays him with trickery, if a southern, with indifference. The scheme therefore is the following.

- Aries loves Taurus, who tricks him.
- Gemini love Pisces.
- Leo loves Capricornus.
- Libra loves Scorpius.
- Sagittarius loves Virgo, who tricks him.
- Aquarius loves Cancer, who tricks him.

AMANTIA ET INSIDIANTIA

Manilius' MSS deviate from the scheme at 488 (Tauri) *Virgine mens capitur*, 498 *Centaurus Geminos et Capricorni diligit astrum* (Leo nihil).

520-535 Now begins the rehearsal of enmities between the signs, already mentioned in verse 469. Of the four trigons, which I enumerated above at 273-286, the first, Aries Leo Sagittarius, and the third, Gemini Libra Aquarius, are mutually hostile, as being not only opposite in place but diverse in nature, the former bestial and the latter human. This statement I find nowhere but in Manilius.

536-607 From the enmities of whole trigons we pass to the enmities of single signs. These are traced by Manilius to three sources: geometry (572-578), zoology (536-538), and the freedom of the will (539 sq.). *a.* A sign is attacked by the opposite sign and by the two other members of that opposite sign's trigon. *b.* A human sign is attacked by bestial signs and a bestial sign by human. *c.* There are sallies of pure caprice. Each sign's assailants may be classified under these three heads as follows.

Aries: *ab* Libra Gemini Aquarius, *b* Virgo.

Taurus: *a* Scorpius Cancer Pisces, *b* Libra.

Gemini: *ab* Sagittarius Aries Leo.

Cancer: *ab* Virgo, *a* Capricornus Taurus, *b* Libra.

Leo: *ab* Aquarius Libra Gemini, *b* Virgo.

Virgo: *ab* Pisces Cancer Scorpius, *b* Capricornus.

Libra: *ab* Aries Leo Sagittarius, *b* Taurus Cancer Scorpius Capricornus.

Scorpius: *ab* Virgo, *a* Taurus, *b* Gemini Libra Aquarius, *c* Leo Sagittarius.

Sagittarius: *ab* Gemini Libra Aquarius, *b* Virgo.

Capricornus: *b* Gemini Libra Aquarius Virgo.

Aquarius: *ab* Leo Aries Sagittarius.

Pisces: *ab* Virgo, *b* Gemini Aquarius, *c* Sagittarius.

Thus the only wanton attacks are those made by a pair of bestial signs: by Leo on Scorpius and by Sagittarius on Scorpius and Pisces. Both assailants are male, and make their assaults on females; which is a contrast to the chivalrous forbearance shown by the same two beasts and their partner Aries towards their female and human persecutor Virgo. There are other cases of abstention from hostility in which law succumbs to choice: Cancer does not attack the opposite sign Capricorn (which is strange to one who remembers 417-423), while Capricorn, though it attacks Cancer, attacks neither Scorpius nor Pisces, the signs of Cancer's trigon, and is attacked by neither of them; nor is there war between every bestial and every human sign.

On these enmities Manilius again is our sole informant.

The mss deviate from the scheme at 542, 543, 545, 552, 553, 555.

608-640 The less fertile and attractive topic of friendship is soon despatched. Friendship in heaven has no foundation but geometry, and even that is insecure. Signs of the same trigon are by courtesy supposed to be on friendly terms; but only the third trigon, Gemini Libra Aquarius, deserves its reputation. In the first trigon Aries is a good soul and all for a quiet life, but the violence and fraud of his partners Leo and Sagittarius are now and again too much for his patience. In the second trigon Taurus has no true amity with Capricorn and many quarrels with Virgo; Cancer in the fourth too often finds Scorpius a secret enemy and Pisces a fickle friend. Only from Manilius do we learn these details.

643-692 Still we are not out of the wood. Beside the permanent causes of enmity or friendship between sign and sign there are temporary causes (645-683) depending on the revolution of the heaven through that imaginary framework of *cardines* and *templa* which will be erected in verses 788 sqq. Beside the causes which affect whole signs there are causes affecting only parts of

them (687-689); and these depend on a matter to which we now proceed, the *dodecatemoria*.

693-737 Manilius, treating of this subject, has fallen into a confusion which deprives of coherent sense a whole paragraph of his exposition, verses 722-737. That confusion I have analysed in my notes: here, to explain and perhaps excuse it, I have collected and arranged the various accounts of the dodecatemoria, together with much casual mention which lets us see how many notions were attached to the name. The materials are dispersed and fragmentary, and the order and sequence which I here bestow upon them are conjectural; but this history, true or no, will explain the variety of the evidence and harmonise its discord. I advise no one to read Mr Bouché-Leclercq's account of the matter, *l'astrol. Grecque* pp. 299-303, unless he wants to be confused and misled.

Manil. II 693-712.

Ptol. tetr. p. 13 ll. 26-35.

comm. Ptol. p. 48 ll. 22-7.

C.C.A.G. I p. 93 med., VIII

ii p. 113 19 sq.

Each of the 12 zodiacal signs was divided not only into 30 equal portions called *μοῖραι* or *partes* or degrees, but also, by another partition, into 12 equal portions called *δωδεκατημόρια*. Since the degrees

were 30, it followed that each dodecatemoria contained $2\frac{1}{2}$. Each sign was itself a twelfth part of the zodiac, and often styled *δωδεκατημόριον* by astronomers, so that the full title of one of these subdivisions was *δωδεκατημόριον δωδεκατημορίου* (which Scaliger falsely and absurdly applies to the planetary dodecatemories of Manil. II 738-748); but this was generally shortened in use.

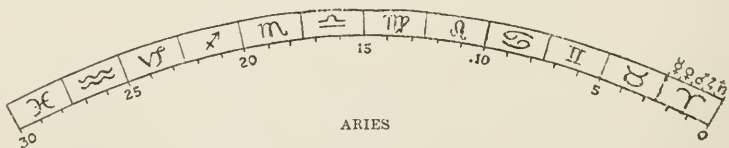
Manil. II 713-722.

Sext. emp. *πρὸς ἀστρ.* 9.

C.C.A.G. VIII ii pp. 113 sq.

The 12 dodecatemories in each sign were allotted to the 12 signs in order; the first to the sign containing it, the second to the next, and so on to the end. Thus the first

dodecatemoria of Aries belonged to Aries itself, the second to Taurus and the twelfth to Pisces; the first of Taurus to Taurus itself, the second to Gemini and the twelfth to Aries. Let the leader serve for an example.

The row of five planets here figured in the first dodecatemoria will be explained when we come to verses 738-748.

The importance of the dodecatemories resided chiefly in this: that a planet's influence was supposed to be modified not only by the sign in which it stood but by the sign in whose dodecatemory it stood. When the Moon stood in the first dodecatemory of Aries, the influence of Aries and of no other sign was blent with hers. But when she stood in his second dedecatemory, then the influence of Taurus became an ingredient in her effects.

Porph. isag. p. 194 ll. 26-32. It was therefore necessary, after noting the
 comm. Ptol. p. 48 ll. 2-6. degree which a planet occupied in the sign
 C.C.A.G. I p. 93 med., pp. it was traversing, to ascertain also what
 154 sq. sign was the possessor of the dodecatemory
 wherein that degree was situate. The most obvious method was to count the dodecatemories from the beginning of the sign until the degree at which the planet stood was reached; in other words, to take the number of the degree, give $2\frac{1}{2}$ of that number to the sign itself, $2\frac{1}{2}$ to the next sign, and so on till the number failed and, by failing, announced the possessor of the dodecatemory. For example, let the Moon be stationed in the 9th degree of Aries: it is desired to know in what sign's dodecatemory that degree is included. Out of 9 give $2\frac{1}{2}$ to Aries, $2\frac{1}{2}$ to Taurus, $2\frac{1}{2}$ to Gemini, and there remains but $1\frac{1}{2}$: the number has failed in the sign of Cancer, and to Cancer's dodecatemory does the 9th degree of Aries belong.

Manil. II 726-31, 735-8. This method was the most obvious; but
 comm. Ptol. pp. 47 sq. fractions are not so easy to handle as round
 C.C.A.G. I p. 154 sq. numbers, so another method was devised
 Firm. II 13 2. for clearness and smoothness. Multiply by
 12 the number of the degree in which the planet is stationed, and then, in the same order as before, allot 30 instead of $2\frac{1}{2}$ to each successive sign. $9 \times 12 = 108$: give 30 to Aries, 30 to Taurus, 30 to Gemini, and there remains but 18: again the number has failed in Cancer, and to his dodecatemory belongs the 9th degree of Aries.

The 'tertia methodus' (virtually identical with the first) set forth by Bentley at Manil. II 736 exists neither, as Bentley states, in Porph. isag. p. 194 ll. 26-32 nor anywhere else outside Bentley's head. There is nothing in Porphyry about the number 5 except *τοῖσ ε' ἐξῆσ* in l. 29; and that is a mere blunder for *τοῖσ ἐφεξῆσ*. Here I may remark that several other of the passages which I am citing in the margin contain corruptions which upset their arithmetic; but they can easily be corrected by anyone who has a little astrology and a little Greek.

Thus much, and no more, had the planets to do with the dodecatemories. It was because the planets were powerful that

the dodecatemories, which influenced them, were important; but the dodecatemories did not belong to the planets: the very essence of their character was that they belonged to the 12 signs of the zodiac.

Paul. Alex. K, Heph. Theb. i 18, C. C. A. G. i p. 127 29 sq., 154 11, v iii p. 122 17, Firm. ii 13 2 *stella cuius dodecatemorion quaeritur*.

Porph. isag. p. 194 l. 26, Vett. Val. p. 341 6 sq., C. C. A. G. i p. 93 med., 122 med., 127 29 sq., v iii p. 112 23, 126 25.

But unfortunately, because the dodecatemories were seldom mentioned except in connexion with the planets, and because they were oftenest mentioned in connexion with the most powerful planet, the Moon, there came into existence and frequent use the phrases 'the dodecatemories of the planets,' τὰ δωδεκατημόρια τῶν ἀστέρων, and especially 'the dodecatemory of the Moon,' τὸ δωδεκατημόριον τῆς Σελήνης. This properly meant *dodecatemorium* (signi cuiusvis) *in quo Luna constituta est*: the genitive designated not the permanent owner (as in τὸ Ταύρου δωδεκατημόριον) but the temporary occupant of the dodecatemory. But the looseness of the phrase left room for a misconception of its meaning, and its meaning accordingly was misconceived: the dodecatemory began to be regarded as the Moon's property and no longer as the property of a sign of the zodiac. And to this inaccuracy, first of speech and then of thought, there was added another. When the calculation was complete, the result was announced, not in the correct form, 'the Moon is in Cancer's dodecatemory,' but thus: 'the Moon's dodecatemory is Cancer'; and slovenly language again created an erroneous notion. The phrase was believed to mean what it said: it was supposed that the Moon, when visibly stationed in the 9th degree of Aries, invisibly possessed, as her dodecatemory, the sign of Cancer. This error would be encouraged by the circumstance that the word δωδεκατημόριον signified in astronomy a zodiacal sign.

But on reflexion it did not seem natural or plausible that the Moon or any other planet, because it was stationed in a certain degree of a sign, should become the tenant of a whole sign elsewhere. It seemed more reasonable that this invisible tenancy should be restricted to a single degree. Accordingly the calculations, whose original aim was now misapprehended, were perverted in use. Their aim was supposed to be the discovery, not of a sign, but of a

certain degree of a sign ; and this degree was supposed to be given by the exact point at which the multiplied and distributed number was exhausted. Because $9 \times 12 = 108$ and $108 - 90 = 18$, it was supposed that when the Moon stood in the 9th degree of Aries her dodecatemory was the 18th degree of Cancer. If the other calculation was employed, in which $2\frac{1}{2}$ without multiplication was distributed to the successive signs, it now became necessary to multiply the residue by 12 in order to secure the same result : $1\frac{1}{2} \times 12 = 18$.

The notion of a dodecatemory having been thus unrecognisably distorted and the true purpose of the calculations altogether lost, men began to enquire why the distribution of the number should begin at the beginning of the sign in which the planet stood and not rather at the degree which it actually occupied : that method seemed much more exact and rational. It was therefore adopted : if the Moon stood in the 9th degree of Aries, the sum given to Aries was 21 (= 30 - 9) instead of 30 ; and the Moon's dodecatemory was thus removed 9 degrees further, from the 18th to the 27th

degree of Cancer. There is a shorter way of securing the same result : instead of thus adding the multiplicand to the product, add 1 to the multiplier. Multiply by 13 instead of 12, and distribute, as originally, 30 to each sign : $9 \times 13 = 117$, and $117 - 90 = 27$; the 27th degree of Cancer is again the Moon's dodecatemory. Nor were dodecatemories now ascribed to planets only : dodecatemories of the four *κέντρα* or *cardines* and of the twelve *κλήροι* or *sortes* are calculated by Paulus in the same way.

But now, if a dodecatemory is a single degree, why is it called *δωδεκατημόριον* ? A degree is $\frac{1}{360}$ of the zodiac, $\frac{1}{30}$ of a sign, but not $\frac{1}{12}$ of anything. Apparently *δωδεκατημόριον* must mean a *μόριον* at which you arrive by operating with the number *δώδεκα*. If so, the term need not be restricted to a place discovered by any of the particular operations described above : any other *μόριον* can no less properly receive the name, provided only that the number 12 is somehow employed in ascertaining it. Hence there was invented a new sort of 'dodecatemory of the Moon,' discovered by a method similar to the regular method of discovering the *κλήροσ τύχησ*. A measurement was taken from the place of the Sun to the place of

Firm. II 13 3.
comm. Ptol. p. 48 l. 12 ἡ ἡμίσεια . . . ὅ ἐστι μοῖραι ζ'

Vett. Val. p. 19 8-13.
Ioh. Camat. 3003-22.

Paul. Alex. K.
C.C.A.G. I p. 154 13-6, 155 2-4.

the Moon : from the number of degrees all the thirties (if it was over thirty) were cast out, and the residue was distributed, as far as it would go, through the signs of the zodiac, beginning with the sign in which the Moon stood, at the rate of $2\frac{1}{2}$ degrees ($\frac{1}{12}$ of a sign) apiece. It is the latter part of this operation that Manilius, not knowing what he is about, performs in verses 732-734.

738-749 Each sign is further subdivided into more minute parts, also called dodecatemories, which are allotted not to the signs but to the planets. In size these planetary dodecatemories are half a degree, that is $\frac{1}{720}$ of the circle or $\frac{1}{60}$ of a sign or $\frac{1}{5}$ of the dodecatemory described in verses 693 sqq. Each of those larger dodecatemories therefore comprises 5 of these, and these 5 are assigned to the 5 planets in order. In what order, Manilius forgets to say ; but presumably in the usual order of the planets, which he himself observes at I 807 sq. and V 6 sq. : Saturn Jupiter Mars Venus Mercury. In this order therefore I have shown them in the figure on p. xxii.

Why are these divisions called *δωδεκατημόρια* ? Because, as each planet possesses one of them in each of the larger dodecatemories, he possesses 12 of them in each of the signs ; so that one planetary dodecatemory is $\frac{1}{12}$ of the property possessed in a sign by a planet.

These planetary dodecatemories are found in Manilius alone.

788-807 The zodiac is divided into four quadrants of 90 degrees each by four *cardines*, *κέντρα*, points. So at least the astrologers call them, and *κέντρα* they are in so far as they divide the ecliptic, which is a mathematical line ; but since the zodiac is a band conventionally supposed to be 12 degrees in breadth, the *cardines*, in so far as they divide the zodiac, must be transverse lines 12 degrees long. This however is immaterial : what needs to be remembered, and what commentators on Manilius usually forget, is that the *cardines* are without magnitude so far as concerns the longitudinal measurement of the zodiac, and merely cut it into four quarters.

The place of these four points is fixed as regards the observer, but perpetually changing as regards the zodiac itself. They are the points at which the zodiac, revolving with the sky, is at any moment intersected by the horizon and the meridian, both of which are riveted fast to the spectator. To the east of him he has the *horoscopus* or *ortus*, to the west the *occusus*, overhead the *medium caelum*, underfoot the *imum caelum*.

Such at least is the fond fancy of the more innocent astrologers: that the four *cardines* are found where the zodiac is intersected by the horizon and the meridian, and that they cut the zodiac into four equal parts. Twice and only twice in the twenty-four hours, for an observer posted outside the tropics, does this dream come true. Only at the two moments of the sidereal day when the equinoctial points, the 1st of Aries and the 1st of Libra, coincide with the horizon, are the four *cardines* equidistant and the zodiac quartered. At all other times the distance from the ascendant to the mid-heaven is greater or less than the distance from the mid-heaven to the occident; and twice a day, when the solstitial points are on the horizon, the error, in the latitude of Rome at the date of Manilius, would amount to 25 degrees. When for example the 1st point of Cancer was on the eastern horizon, the meridian cut the zodiac not at the 1st point of Aries but between the 5th and 6th degree of Pisces, and the *cardo* thus created, the *medium caelum*, was 115 degrees distant from the *horoscopus* and only 65 from the *occasus*.

This grave discrepancy between false theory and the practical consequences of that untoward fact, the obliquity of the ecliptic, is recognised by Porphyry isag. pp. 197 sq. and Pancharius C.C.A.G. VIII ii p. 67, who prescribe means for rectifying the error; Geminus 2 20–26 makes blunders as gross as those which he corrects (21 Αἰγόκρω πρώτη μοῖρασ δυνούσησ Κριοῦ πρώτη μοῖρα μεσουρανῆσει κτλ.); Firmicus II 15 4 vaguely signifies that he is aware of the difficulty.

Another inaccuracy is involved in the use of the terms *medium caelum* and *imum caelum*. These, in the plain sense of the words, should mean the zenith and the nadir, but they actually signify only the highest and lowest points of the zodiac, which never mount to the zenith nor sink to the nadir except between the tropics, and which in northern latitudes incline so far to the south and the north respectively that some astrologers call the MC southern and the IMC northern. To hear Manilius talk, ‘*tertius excelsi signat fastigia caeli*,’ ‘*ima tenet quartus fundato nobilis orbe*,’ you would fancy that the one were sheer overhead and the other plumb underfoot.

Firm. II 15 1 (quoted in my note), Sext. emp. πρὸσ ἀστρ. 12 sq. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πάντων τούτων τὰ ἐπὶ ἐκάστησ γενέσεωσ κυριεύοντα ζῳδία πρὸσ τὴν τῶν ἀποτελεσμάτων ἔκβασιν, καὶ ἀφ’ ὧν μάλιστα τὰσ προαγορεύσεισ ποιοῦνται, τέσσαρά φασι εἶναι τὸν ἀριθμὸν, ἅπερ κοινῶ μὲν ὀνόματι κέντρα καλοῦσι, ἰδιαίτερον δὲ τὸ μὲν ὠροσκόπον, τὸ δὲ μεσουράνημα, τὸ δὲ δύνον, τὸ δὲ ὑπὸγαιον καὶ ἀντιμεσουράνημα, δ καὶ αὐτὸ μεσουράνημά ἐστιν. ὠροσκόποσ μὲν οὖν ἐστὶν ὕπερ ἔτυχεν ἀνίσχειν καθ’ ἃν χρόνον ἢ γένεσισ συνετελεῖτο, μεσουράνημα δὲ τὸ ἀπ’ ἐκείνου τέταρτον (measuring upward and westward) ζῳδιον σὺν αὐτῶ ἐκείνω, δύνον δὲ τὸ διαμετροῦν τῶ μεσουράνηματι ὀλον (ἔσται γὰρ σαφὲσ ἐπὶ παραδείγματοσ) Καρκίνου

ἠροσκοποῦντος μεσουρανεῖ μὲν Κριὸς, δύνει δὲ Αἰγόκερως, ὑπὸ γῆν δὲ ἔστι Ζυγὸς. Sextus here, with a common negligence of phrase, identifies the κέντρα or *cardines* with the ζῳδία or signs of the zodiac in which at a given moment they are contained: similarly Hephaestio 11 and others call Cancer ἠροσκοπὸς κόσμου because the 15th degree of Cancer was on the eastern horizon at the creation of the world, while Paulus A3 says more accurately ἔστι δὲ ἐν τούτῳ τῷ ζῳδίῳ ὁ τοῦ κόσμου ἠροσκοπός.

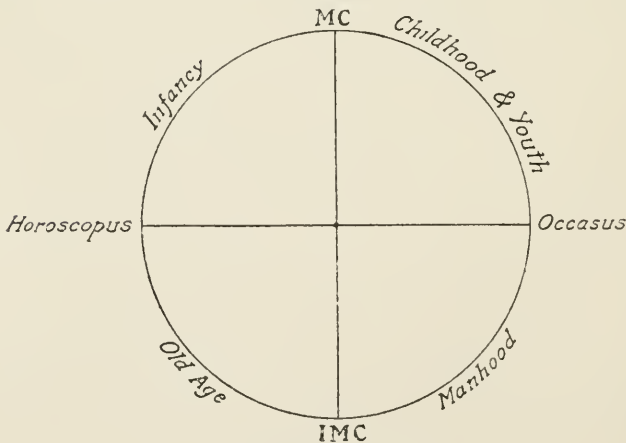
808-840 The four *cardines* are ranged by Manilius in this order of dignity: *medium caelum, imum caelum, horoscopus, occasus*. To the MC he assigns fame, honours, and success in public life; to the MC wealth and its sources; to the Ascendant character, talents, and the general tenour of life; to the Occident the end of life and of labours, together with marriage, social intercourse, and religion.

The MC is placed first of the *cardines* not only by Manilius but by Ptolemy and Firmicus; Hephaestio prefers the *horoscopus*; the opinion of Dorotheus is doubtful. Further variations of order are given in my note on verse 809, and no astrologer is in full agreement with Manilius.

841-855 The four quadrants or *intervalla* into which the zodiac is at any moment divided by these four cardinal points have severally assigned to them the four periods of human life. To the superior eastern quadrant belongs infancy, to the superior western quadrant childhood and youth, to the inferior western quadrant manhood, and to the inferior eastern quadrant old age.

Paulus D2-3 assigns youth to the first, middle age to the second, old age to the third, extreme old age and death to the fourth. He calls them τεταρτημέρια, and I find them in no other astrologer; the term μεσοκέντρια was apparently invented by Scaliger.

The *cardines* and *intervalla* together compose the following figure.

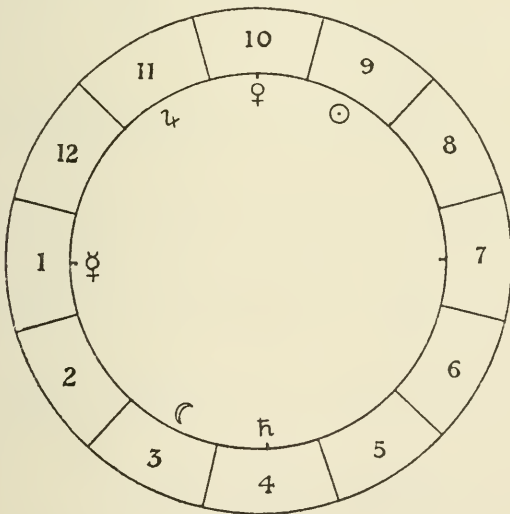
CARDINES CVM INTERVALLIS

856-967 Now we come to another and commoner method of dividing the circle: οἱ δώδεκα τόποι, also called ἡ δωδεκάτροπος, a division into twelve equal parts like the division of the zodiac into signs.

Since Stephanus' thesaurus quotes no authority for δωδεκάτροπος except Salmasius, I note five places where it occurs: Vett. Val. p. 179 11 and 33, p. 334 4 and 18, C.C.A.G. v iii p. 89 9. It is explained aright by Salmasius de an. clim. pp. 187 sqq., but Mr Boll in his sphaera, p. 310 n. 5, confounds it with the zodiac.

These twelve parts are denominated τόποι by the Greeks and usually *loca* by Manilius, who also gives them other names, such as *templa* (which I shall use) or *sedes* or *partes*. Four of them necessarily contain the four cardinal points, and the *templum* is often called by the name of the *cardo*. The whole circle of temples is a rigid and stationary frame through which the wheel of the zodiac revolves, so that each temple is occupied by the twelve zodiacal signs in due succession. The scheme is the following.

DVODECIM LOCI

The numeration here given is that of Paulus Alexandrinus, Vettius Valens, Firmicus, Manetho (i 135, v 278, vi 312, 315), Dorotheus (uu. 112, 161, 223, in C.C.A.G. vi pp. 91 sqq.), Hephaestio Thebanus (ibid.), Antiochus Atheniensis (C.C.A.G. i p. 110 33, p. 111 35), and of astrologers in general: it starts from the *templum* containing the *horoscopus* and proceeds downward. Manilius himself assigns no numbers to his *templa*.

In distributing to these twelve temples their several provinces and functions there is so much disagreement between Manilius and other

astrologers that I will not recite it: their agreement, where they do agree, is mentioned in my notes.

I begin with the four *loca principalia*, 1, 10, 7, 4, which Manilius (918-958) places last.

1 (939-947), containing the *horoscopus*, is called *Stilbon*, if I understand Manilius aright, and is conventionally regarded as the abode of the planet Mercury. It presides over *fortuna natorum* and *vota parentum*.

10 (918-927), containing the MC, is called *Fortuna* and is the abode of Venus. It presides over marriage.

7 (948-958), containing the *occasus*, is called *Ditis ianua*. It presides over the end of life and also over good faith and constancy.

4 (929-938), containing the IMC, is called *Daemonium* and is the abode of Saturn. It presides over the fortunes of fathers and of old men.

Here let it be noted, for it is commonly neglected or ignored, that the provinces of these four *templa* are very different from those of the four *cardines* contained in them, which were set forth by Manilius in verses 808-840.

These four temples compose a tetragon: it will be well to take next what Manilius (881-917) immediately prefixes, the four other temples which are geometrically related, by trigon or by hexagon, to the *horoscopus*.

11 (881-890), next to the MC on the eastern side, is called *ἀγαθὸς δαίμων* in Greek, which Firmicus renders *bonus daemon* or *bonus genius*, Manilius otherwise, and is the abode of Jupiter. Manilius loads it with praises, and forgets in his enthusiasm to tell us what it presides over.

9 (905-909), next to the MC on the western side, is called *Deus* and is the abode of the Sun. It presides over *corporum nostrorum vitia et fortuna*.

5 (891-904), next to the IMC on the western side, is called *Daemonie*. It presides over health and sickness.

3 (910-917), next to the IMC on the eastern side, is called *Dea* and is the abode of the Moon. Over what it presides the manuscript text of Manilius leaves us in doubt.

There remain the four temples, treated first (864-880) by Manilius, which stand in no proper geometrical relation to the *horoscopus*, being either adjacent to it or five places away. They have no special provinces but are all vaguely maleficent.

12 (864-6 and 868-70) next above the *horoscopus*.

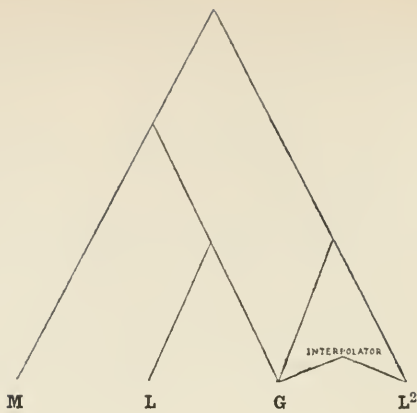
8 (871-879) next above the *occasus*.

6 (871-879) next below the *occasus*.

2 (866-870) next below the *horoscopus*.

Of these, 12 and 6 are each described as *porta laboris*, 8 and 2 are said to be *Typhonis sedes*.

What is said of the planets in connexion with the twelve temples has nothing to do with the regular doctrine, not found in Manilius, of the planetary houses, *domus*, *οἴκοι*, which are signs of the zodiac. Mercury for example, here placed in the first temple, has for his houses the signs of Gemini and Virgo. It will be observed that Mars, alone among the planets, has no temple for his abode.

- G** Gemblacensis, Bruxellensis 10012, saec. XI. usus sum et collatione a P. Thomasio anno 1888 edita et ea quam Bechertus in apparatu exhibuit; quae quibus in uersibus discrepabant, 295, 308, 387, 816, 863, 868, 880, 969, dubitationes meas inde natas beneuole sustulit I. van den Gheyn, librorum manuseriptorum Bruxellensium custos
- L** Lipsiensis 1465, saec. XI. totum codicem photographice expressum penes me habeo. quo in conferendo Bechertum, etsi multo et plura et grauiora quam par erat omisit, raro tamen falsa testatum deprehendi; Breitero neque de hoc libro neque ulla alia de re credendum est
- L²** eiusdem corrector non multo minus antiquus
- M** Matritensis M 31, scriptus circa an. 1417. quae huius codicis paginae Manilium continent, earum ut photographa mihi parare possem tres uiri strenui et amici coniuncta opera perfecerunt, Grant Richards, Ericus Maclagan, dominus Gulielmus de Osma. unde uerum esse comperi quod anno 1903 conieceram, ex Matritensi ortos esse quos in libri I editione adhibui codices Vrbinates 667 et 668. neque aliter iudicandum est de ea Vossiani 390 parte quae a uersu circiter 665 libri II usque ad finem libri V pertinet; cui opinioni a Breitero iam anno 1893 significatae quae obstare uidebantur difficultates remouere conatus sum in Classical Quarterly anni 1907 pp. 290-8: nunc omnis dubitandi causa sublata est

* editoris coniecturae, magnam partem anno 1903 prolatae in libri I editione pp. 84-90

M. MANILII
ASTRONOMICON

LIBER SECVNDVS

MAXIMVS Iliacae gentis certamina uates
et quinquaginta regum regemque patremque
pectoraque Aeacii uictamque sub Hectore Troiam,

1-149 prooemium   2 Priamum, uide Hom. Il. VI 244-6, XXIV 495; quamquam fuisse inter Manilii editores qui Agamemnonem intellexerent facile credet qui eos nouerit   3 pectoraque aeacii*, hectorumque facit libri (haect- GL) hoc loco, castra ducum et caeli in dittographia I 766, *Hectoremque facem* Dulcinius, mutatione, oratione, sententia pariter improbabilis; Bentleius uersum deleuit. atqui ubi de Iliade sermo est non tam Hector amouendus erat quam requirendus Achilles; is uero haud longe abest, si quidem FACIT idem paene est atque EACII (sicut Non. p. 85 in Telamonis Enniani uersu Bergkii *Aeaci et restituit pro faciet*, in Hor. carm. III 19 3 pro *Aeaci* cod. Bernensis *faci*⁷ exhibet), CAELI autem et EACII eisdem constant litteris et anth. Lat. Ries. 631 5 *Aeacides* in *caecides* corruptum est. *Aeacius* pro *Aeacides* posuit Ouidii imitator her. VIII 33 *at pater Aeacio promiserat* (sic enim Riesius ex cod. Puteaneo qui *aeccio* habet, reliqui *aeacidae*), sicut *Telamonius* et *Cephisius* pro substantiuis ipse Ouidius; item opinor Columella X 174 sq. *et male damnati maesto qui sanguine surgunt | Aeacii flores*, qui etiam 348 *Amythaonius* dixit pro *Amythaonides*. hinc in Sen. Tro. 44-8 scribendum conicio *uidi execrandum regiae caedis nefas | ipsasque ad aras manus admissis (admissum libri, uide Ag. 29 manus . . . commisso scelus) scelus, | Aeacius (Aeacis cod. Etrusc., Aeacidae plerique, barbare Scaliger Aeacidis) armis cum ferox, scaeuam manu | coma reflectens regium torta caput, | alto nefandum uulneri ferrum abdidit*. Manilius ut hoc loco *Aeacius* ita I 869 *Titanus* substantiuum fecit. quod autem Wolfius litt. anal. I p. 61 ne adiectiuorum quidem genetiuis in -ii exenntes apud hunc poetam reperiri confirmat, refellitur uersu I 802, ubi *aetherii* et necessarium est et in M seruatum. quamquam fortasse uix minus probabiliter scriberetur *Aeacidum*. superest ut ex *Hectorumque*, quod simpliciore interpolandi conatum prae se fert quam *castra ista ducum*, eruatur quod orationi sententiaeque satisfaciat. scriptum fuisse puto *Hectorumque facit* (contrario errore Il. Lat. 674 *pectoris* unus liber pro *Hectoris*), inde metri causa factum *Hectorumque*. in altero exemplari, cum *pectoraque caeli*

erroremque ducis totidem, quot uicerat, annis

5 luctati remo geminataque Pergama ponto

sine sensu ferri animadueteretur, paulo doctior adhibita est coniectura; quamquam fortasse subest id genus mendii quo in Plauti cod. Ambrosiano pro *Hector* Cas. 995 scriptum est *ecastor*. *magni pectora Achillis* Silius commemorat XI 450, Propertius IV 11 39 *Persen proavi simulantem pectus Achilli*; adde Catull. 64 338 sq. *Achilles | hostibus haud tergo sed forti pectore notus*, Ouid. art. I 209 *tergaque Parthorum Romanaque pectora dicam*

uictam in I 766 **G** et ex *metam* corr. **M**, *uictam (erasa ut uidetur **m**) **L**, *tutam* libri hoc loco. argumento Iliadis significando illud magis conuenit: *uictam sub Hectore* idem ualet quod *uicto Hectore uictam*; similiter IV 24 sq. *Troia sub uno | non euersa uiro* (saluo Aenea salua), Petron. 119 48 sq. *in uno* (Catone) *uicta potestas | Romanumque decus*, Aetn. 590 *extinctosque suo Phrygas Hectore*, anth. Pal. VII 139 I "Εκτροπὴ μὲν Τροίῃ συγκάρθανεν, Auson. 231 (Peip. p. 77) *Hectoris hic tumulus, cum quo sua Troia sepulta est: | conduntur pariter, qui periere simul*, anth. Lat. Ries. 431 7 sq. *aut ut Achilleis infelix Troia lucertis | quassata Hectoreo uulnere conciderit*, 630 7 sq. *ille Menoetiadae soluit me uindice poenas, | Pergama tunc ferro procubuere meo*, 631 3 sq. *occubuit telo uolenti uictus Achillis, | occubuere simul spesque salusque Phrygum*, Sen. Tro. 128 sq. *tecum cecidit, summusque dies | Hectoris idem patriaeque fuit*, II. Lat. 978 (Hectore cadente) *Troes sua funera maerent*, 1019 sq. *ruit omnis in uno | Hectore causa Phrygum*, 1040 *Hectoris interitu uicisti Dardana regna*, 1054 *illo namque rogo natorum funera cernunt*, 1056 *ardebat flamma namque Ilion illa*, Hom. II. XXIV 243 sq. *ῥήτρεροι γὰρ μᾶλλον Ἀχαιοῖσιν δὴ ἔεσεθε | κείνου τεθνηῶτος ἐναίρήμεν* ceterum quod Breiterus in Fleck. annal. uol. 139 p. 197 simpliciter huc transtulit I 766, *Hectoreumque facit* nescio quo modo ex v 300 *Hectoris ille faces ortum esse opinatus, illa castra ducum et caeli* (quae qui scripsit, is Graios et Troianos cum suis utrosque deis inter se bellantes non tam significauit quam significare uoluisse deprehenditur) neque asyndeton commendat neque in proximo uersu positum ducis nomen 4 *uicerat*: Scaliger attulit Luc. I 299 sq. *bellorum o socii, qui mille pericula Martis | mecum, ait, experti decimo iam uincitis anno* 5 *luctati remo* * (= *inctantem o*), *instantem bello libri, iactati pelago* Bentleius, postquam ad Hor. carm. I 67 alia temptauit; *instantis* (hoc Fayus) *pelago* imperite praetulit Pingraeus, namquam sic propius ad libros accederet. ceterorum coniecturae eo inutiles sunt quod nullum reponunt genetium, quem casum propter praecedentia *totidem quot uicerat annis* requiri Iacobus quoque sensit, neque enim error Vlaxis Troiano bello uicerat, sed Vlaxes nondum errabundus; ne illud addam, nudum ducis nomen nec satis eleganter et nimis infinite poni. Bentleius adscripsit Ouid. amor. II 1 31 *quique tot errando quot bello perdidit annos*, art. III 15 sq. *est pia Penelope lustris errante duobus | et totidem lustris bella gerente uiro*, Claud. laud. Ser. 27 de Vlaxe *saeui totidem bellis quot fluctibus anni*: adde Cic. de off. III 99 *illi* (Vlaxi) *non modo cum hostibus uerum etiam cum fluctibus, id quod fecit, dimicare melius fuit quam etc.*, Man. I 762 sq. *terraeque marisque triumphis | naturae uictorem Ithacum*, qui loci quaeque hic statim subiciuntur potius *luctati pelago* quam *uictati* scribendum suadent, quo modo Silius locutus est XIV 454 *crudo luctari pelago*. ad meam coniecturam quod attinet, uide Ouid. trist. IV 5 19 *remis ad opem luctare ferendam*, Verg. Aen. VII 28 *in lento luctantur marmore tonsae*, VIII 89 *remo ut luctamen abesset*. *lu* et *in* confusa memini Verg. Aen. VI 725, ubi *ingentem* Mediceus pro *lucentem*, Sil. XII 448, ubi *lunabat* libri plerique pro *innabat*, Man. IV 29 in **M**, qui *lucudi* pro *includi* exhibet, sicut etiam

ultimaque in patria captisque penatibus arma
ore sacro cecinit; patriam quoi turba petentum,
dum dabat, eripuit, cuiusque ex ore profusos
omnis posteritas latices in carmina duxit

10 annemque in tenues ausa est deducere riuos
unius fecunda bonis. sed proximus illi
Hesiodus memorat diuos diuumque parentis

lustratum pro instratum ad Stat. silu. III l 36; ti autem et n litterae in his libris haud raro permutantur, uelut mox uersu 9 lances pro latices GL, I 207 terens pro teretis M, III 487 multiplicatis pro multiplicans L et ut uidetur G, v 226 uitio pro uino omnes. neque paucis locis r et t confusa sunt, huius libri uersibus 117, 339, 756, 824, 921 que pergama eximie Bentleius ad Hor. carm. I 6 7, per agmina libri. que excidit sequente pe, quemadmodum in G uersu huic proximo et III 449 et 616, in GL v 599, in M II 832, IV 482, 624; tum ex per gama factum est per agma, sicut I 501 in M per magna. eundem omnibus litteris errorem, laudata per agmina pro laudataque Pergama, ipse Bentleius inuenit in Cantabrigiensi codice Ouidii heroidum XVII 205. huius loci memor fuit aut Valerius Flaccus aut librarius aliquis Arg. III 513, ubi codices corrupte pulchro reserantem Pergama ponto (pulso . . . ponto Columbus, pulchro . . . coepto Burmannus). ceterum uide Ouid. her. I 51 diruta sunt aliis, uni mihi (Penelopae) Pergama restant, Tibull. II 3 43 praeda uago iussit geminare pericula ponto 6 captisque L², captis G, capitisque LM. captis, quos proci occupant 7 patriam Bonincontrius, patria libri cui Gronouius diatr. p. 365, quae GL, que M; quoi forma dispicitur etiam sub quod II 888 et quo IV 449 turba petentum*, iura petentem libri, idem III 47 latentem pro latentum. ciuitatum uatem sibi uindicantium multitudo patriam ei certatim tribuendo eripuit: IV 3 sq. dum quaerimus aetum | perdimus, hoc est quaerendo, Cic. pro Arch. 19 Homerum Colophonii ciuem esse dicunt suum, Chii suum uindicant, Salaminii repetunt, . . . illi alienum, quia poeta fuit, post mortem etiam expetunt, Stat. silu. v 3 130 sq. Maeoniden aliae . . . aliis natalibus urbes | diripiunt, certam. Hom. et Hes. circ. init. "Ὅμηρον δὲ πᾶσαι ὡς εἶπεν αἱ πόλεις καὶ οἱ ἄποικοι αὐτῶν παρ' ἑαυτοῖς γεγενῆσθαι λέγουσι. sententiam primus restituit Bentleius argutissimo sane commento patriam cui Graecia, septem | dum dabat, eripuit. quod autem scribi uolunt auctore Gronouio patriae cui iura petenti similiaue, ut ad dabat et eripuit praecipiatu omnis posteritas ex u. 9, quid hoc est, patriae iura petiisse Homerum, et ab omni posteritate petiisse? inter 7 et 8 omnia peruolitans M, quod uersus 66 initium est 8 dabat GL, dabit M profusos L, profusus M, profusas G 9 latices corr. man. 2 ex latites M, lances GL. Apoll. Sid. ep. VIII 9 5 uu. 2-4 quid doctos Heliconidum liquores . . . nunc in carmina commouere temptas? Scaliger adscripsit Ouid. amor. III 9 25 sq. Maeoniden, a quo ceu fonte perenni | uatum Pieriis ora rigantur aquis, Ael. uar. hist. XIII 22 Γαλάτων δὲ ὁ ζωγράφος ἔγραψε τὸν μὲν "Ὅμηρον αὐτὸν ἐμοῦντα, τοὺς δὲ ἄλλους ποιητὰς τὰ ἐμυησμένα ἀρτυόμενος 10 diducere ne conicerent Marklandum et Bentleium prohibere debuit illud tenues: Seru. ad Verg. buc. VI 5 lana quae deducitur in tenuitatem, Macr. Sat. VI 4 12 deductum pro tenui et subtili eleganter positum est. uide praeterea Plin. n.h. III 119 Padus . . . deductus in flumina et fossas et Hageni append. Seru. p. 225 4 (ad Verg. georg. I 114) deducit, id est . . . deriuat 12 diuumque parentis GL, dominumque potentis M.

- et chaos enixum terras orbemque sub illo
 infantem et primos titubantia sidera cursus
 15 Titanasque senes, Iouis et cunabula magni
 et sub fratre uiri nomen, sine matre parentis,
 atque iterum patrio nascentem corpore Bacchum,
 23 siluarumque deos sacrataque numina nymphis.

Hes. theog. 105-7 ἀθανάτων ἱερὸν γένος αἰὲν ἐόντων, | οἱ Γῆος τ' ἐξεγένοντο καὶ
 Οὐρανοῦ ἀστερέοντος | Νυκτὸς τε δυοφερῆος, οὓς θ' ἄλμυρὸς ἔτρεφε Πόντος 13
 chaos enixum terras, theog. 111 sq. ἦτοι μὲν πρῶτιστα Χάος γένετ', αὐτὰρ
 ἔπειτα | Γαῖ' εὐρύστερνος. sub illo, Hor. epist. II 1 99 sub nutrice puella uelut
 si luderet infans, Aetn. 595 sub truce nunc parui ludentes Colchide nati 14
 cursus Bechertus, corpus libri, partus Bentleius, primum . . . corpus codd.
 Pal. et Par. theog. 126 sq. Γαῖα δέ τοι πρῶτον μὲν ἐγένετο ἴσον ἑαυτῇ | Οὐρανὸν
 ἀστερέοντα, at 381 sq. post uentos ἀστέρα τίκτεν 'Ἐωσφῶρον 'Ηριγένεια | ἄστρο
 τε λαμπερόντα, τὰ τ' οὐρανὸς ἐστεφάνωται. Becherti coniecturam non tam
 Vergilii locus Aen. v 331 sq. uestigia presso | haut tenuit titubata solo defendit
 (nedum Aen. x 283 egressique labant uestigia prima, ubi plus auctoritatis
 habet egressis) quam Aen. XII 386 alternos longa nitentem cuspide gressus et
 Val. Fl. II 93 alternos aegro cunctantem poplite gressus 15 iouis et G,
 iuuisse LM. Germ. phaen. 34 sq. fidae comites prima incunabula magni |
 fouerunt Iouis, Ouid. met. VIII 99 Iouis incunabula Creten, Pacat. paneg.
 Theod. 4 5 terra Cretensis parui Iouis gloriata cunabulis 16 Iouem Iunonis
 fratrem eundem et uirum, Mineruae patrem matre carentis matre I. L.
 Hugius in commentatione de Hesiodi ἔργοις μεγάλαις an. 1835 p. 10, fratre
 libri, proinde quasi hoc nouum sit ac mentione dignum, sine fratris con-
 cubitu feminam peperisse. Vulcani origo, quam significari putant, ideo
 notabilis fuit quia eum mater peperit sine uiro siue coniuge, uel, quod eodem
 redit quodque in lemmate primae editionis Scaligeranae inuenio, sine matre,
 theog. 927 "Ἡρῆ δ' "Ηφαιστον κλυτὸν οὐ φίλῳτῃ μιγείσα | γέινετο, καὶ ζαμένησε καὶ
 ἤρισε ᾧ παρακοίτῃ. uerum cum sic satis incommode oratio a Ioue ad Iunonem
 digressa rursus uersu insequenti ad Iouem reuertatur non dubito quin res
 haud paulo illustrior hic significata sit, quam commemorauit Hesiodus theog.
 924 αὐτὸς δ' ἐκ κεφαλῆς γλαυκῶπιδα Τριτογένειαν . . . γέινετο. uide Ouid. fast.
 v 231 sq. sancta Iouem Iuno nata sine matre Minerva | officio doluit non
 equisse suo, 239 sq. pater est factus neglecto coniugis usu | Iuppiter et solus nomen
 utrumque tenet. cum toto uersu comparari possunt Mart. XI 4 3 sq. Iuppiter
 . . . et soror et summi filia tota patris 17 Ouid. fast. III 717 sq. puer ut
 posses maturo tempore nasci, | expletum patrio corpore matris opus, met. IV 12
 saturnique iterum soluinque bimater. Bacchum bis natum Hesiodus in theo-
 gonia non narravit, sed 940 sq. Σεμέλη τέκε φαίδιμον νῖον . . . Διώνυσον 18 et
 23, illum a Breitero, hunc a Bentleio eiectum, a Schradero autem post 40
 collocatum, inter se transposui; qui cur in codicibus sedem mutarint demon-
 strant uerba bis posita atque 17 et 22, numina siue rumina 18 et 23. de uersu
 18 dicam suo loco: 23 absurdum reddit qui eum excipit 24; quippe siluarum
 deos in naturae usus condere nec pacis nec belli opus est, sed nugae merae:
 contra apte illi maioribus deis uu. 15-17 commemoratis subiciuntur. de
 nymphis Hesiodus theog. 184-7 Γαῖα . . . γέινετο . . . Νύμφασ, ἃς Μελλίος
 καλέουσ' ἐπ' ἀπέρονα γαῖαν, quibus in fragmento a Strabone x p. 471 seruato
 accedunt satyri, οἰρειαι Νύμφαι θεαὶ ἐξεγένοντο | καὶ γένος οὐτιδανῶν Σατύρων καὶ

- 19 quin etiam ruris cultus legesque notauit
 20 militiamque soli, quod colles Bacchus amaret,
 quod fecunda Ceres campos, quod Pallas utrumque,
 atque arbusta uagis essent quod adultera pomis;
 18 omniaque inmenso uolitantia lumina mundo,

ἀμυχανοεργῶν. iam omnia recte procedunt: rusticorum numinum u. 23 mentione facta ad res rusticas et in ea materia occupatum carmen transitur; deinde, cum u. 18 usus astronomiae memoratus sit, ad eos poetas progreditur oratio qui dedita opera astrorum figuras descriperunt **23 numina GL, rumina M nimphis GLM, nimphas cod. Flor.** frustra *lymphis* Breiterus in Fleck. annal. uol. 139 p. 197, neque enim, ut Iuppiter sede Capitolina, sic *nymphae* aquis sacratae sunt, et longe aliter *indigenis sacratus aquis*, datiuo casu, sacerdos dicitur Val. Fl. vi 294; neque rectius *flumina* P. Thomasius in not. et conl. an. 1891 p. 7, nam flumina suis deis, *nymphis* fontes sacrati sunt. ac forma quidem orationis quin in Florentino restituta sit uix dubitari sinunt hi loci, Ouid. her. iv 171 *satyri montanaque numina panes*, fast. vi 323 *satyros et rustica numina nymphas*, met. i 192 *sunt mihi semidei, sunt rustica numina nymphae*, xiv 327 sq. *illum fontana petebant | numina naiades*, Verg. georg. i 10 *agrestum praesentia numina fauni*, Stat. Theb. iv 684 *agrestes fluiuorum numina nymphae*, silu. i 5 2 *nec lassata uoco totiens mihi numina Musas*, Auson. 418 73 (Peip. p. 289) *Boeotia numina Musae*, Mosell. 177 *lasciuos paganica numina faunos*, Claud. 28 200 *rustica numina faunos*, Luc. i 313 *Marcellusque loquax et nomina uana Catones*, vi 795 *popularia nomina Drusus*, vii 408 sq. *feralia nomina Cannae | et . . . Allia*, viii 404 sq. *iacuere sorores | in regum thalamis sacrataque pignora matres*, quamquam ab altera parte opponi potest Sil. viii 253 *sacrataque nomina Marti*; *nymphas* autem propter *sacrata* in datiuum abiisse credibile est. sed nullo sensu *nymphae* simpliciter *sacratae* dicuntur (nam Hesiodus theog. 346 Oceaninas *ἱερὸν γένος* appellauit, *ἱερωμένον* non item); itaque cum Ellisius falso ex **M saciata** rettulisset, cumque notissima esset *nympharum* cum *satyris* societas, anno 1903 *sociata* proposui: nunc haud scio an probabilius sit *secreta* collatis Hor. carm. i 1 30-2 *me . . . nympharum . . . cum satyris chori | secernunt populo*

19 notauit P. Francius in exemplari Gottingensi auct. class. Lat. 1366, **notarit G, rogarit LM** et pro uar. scr. **G, rogauit cod. Flor.** **20 militiamque soli**, iv 145 sq. Taurus mense Aprili *militiam indicit terris et segnia rura | in ueteres reuocat cultus quod . . . amaret*: uide Caes. b.c. i 23 3 *pauca apud eos loquuntur, quod sibi a parte eorum gratia relata non sit quaeque praeterea Maduigius composuit opusc.* ii p. 236 **21 pallas Bentleyis, bachus libri**, sicut etiam u. 20. Lucr. v 1373-5 *olearum | caerulea . . . plaga . . . per tumulos et conualles camposque profusa* **22 adultera GL, et ultra M.** Bullialdus attulit Plin. n.h. xvii 8 *insita et arborum quoque adulteria excogitata sunt, ut nec poma pauperibus nascerentur.* ceterum haec de segetibus uineis oliuetis insitionibus praecepta apud Hesiodum non habentur, fortasse in *μεγάλοις ἔργοις* tradita; similiter enim Propertius ii 34 77 sq. *Ascræi ueteris praecepta poetae, | quo seges in campo, quo uiret uua iugo* **18 inmenso L et (imm-) G, uniuerso M lumina cod. Cusanus, rumina M, numina GL.** numina per mundum uolitantia nemo aut Graecus aut Romanus animo fingebat, nisi forte ridiculi causa et contemptim: sidera uolitare Manilius dixit i 200, 806, ii 415, v 733. hic autem uersiculus, ut

- 24 pacis opus, magnos naturae condit in usus.
 25 astrorum quidam uarias dixere figuras,
 signaque diffuso passim labentia caelo
 in proprium cuiusque genus causasque tulere;
 Persea et Andromedan poena matremque dolentem
 soluentemque patrem, raptamque Lycaone natam,

post 17 propter siderum in u. 14 mentionem ferri nequit, ita hoc loco positus optime se habet; multa enim de siderum in anni temporibus signandis utilitate Hesiodus in *ἔργοισ* praecipit, atque eius nomine astronomiam siue astrologiam exitisse referunt Athenaeus XI p. 491 c et Plinius n.h. XVIII 213, quale carmen *pacis opus* esse et Germanicus phaen. 5-14 et ipse Manilius I 13 confirmant 24 omnia sidera in ordinem redigit ut eis usibus inseruiant quos sibi proposuit natura, hoc est agri culturae, rei amplissimae. *pacis opus* sic per appositionem adiungitur in Ouid. met. v 111 sq. *non hos adhibendus ad usus, | sed qui, pacis opus, citharam cum uoce moueres* 25-38 his uersibus praeter Aratum significari possunt ei poetae quos commemorat epigramma in uita illius seruatum, πάνθ' Ἡγησιάνναξ τε καὶ Ἑρμιππος τὰ κατ' αἰθρῆν | τείρεα καὶ πολλοὶ ταῦτα τὰ φαινόμενα | βιβλιοσ ἐγκατέθετο, uel qui praeterea in Hygini astronomicis et in catasterismis Eratosthenicis auctores laudantur, Musaeus, Epimenides, Alexander Ephesius, Cleostratus Tenedius, alii. sed quod Scaligero Eratosthenes potissimum tangi uisus est, 'qui' inquit 'τὰ φαινόμενα cum causis suis et fabulis conscripsit,' conscripsit sane Eratosthenes eo argumento καταλόγους, sed prosa oratione, ut hinc alieni sint; neque, si in Erigonae et Mercurii carminibus de certorum quorundam siderum causis egit, ideo prae ceteris hoc loco intellegendus est 26 *diffuso*, patulo, Mart. III 31 I *diffusi iugera campi* 27 *causas*, I 316 *nixa . . . species genibus, sibi conscia causae*, Quid. fast. v 697 'dic' ego respondi 'causam mihi sideris huius' 28 *Persea* Scaliger, *Persi GL*, *Parsi M*, *Persei* cod. Flor., quod cum et absurdam haberet sententiam et uitiosam elisionem non potuit non placere Iacobo Bechertoque, quorum alter II 286 *dextera erit Tauro Capricornus*, alter IV 597 *uespero ab astro Manilio adfinxit*, cum scire possent eum ne in secunda quidem dactyli syllaba longas uocales elisisse et secundo loco positum coniungit *tulere* u. 27 et *uoluerunt* u. 36: signa in causas suas tulere et uoluerunt *Persea* ceteraque astra ex uariis casibus pendentia per aethera reuolui *andromedan poena* Bentleius, *andromedae poenas* libri constructione uerborum non intellecta, quam ne qui uerba ipsa restituit quidem intellexit. nam Bentleius ablatiuum cum *ductam* u. 31 (quod ut fieri posset, *raptam* u. 29 in *raptu* mutauit) coniungebat, ut hi quattuor, Perseus Andromeda Cassiopea Cepheus, poena ad sidera ducti dicerentur, quod de Perseo plane falsum est, occisa Gorgone caelum merito 29 *soluentem* cum ad *patrem* omnes rettulerint nemo adhuc explicauit; neque enim aut filiam ipsius iussu uinctam aut poenas eius Cepheus soluit, neque ita in caelo figuratus est tamquam aut has aut illam soluere conetur. quamobrem et Scaliger in ed. I et Bentleius *soluentemque* scripserunt, quod Gronouius e cod. Veneto enotauit. sed *soluentem ἀπὸ κοινοῦ* positum ad *Persea* refertur, *que* particula *matrem* et *patrem* coniungit, qualem uerborum ordinem exhibent I 875, II 325 sq., III 152 sq., IV 179, v 479, 638 sq. *hic stadium fraudare fide poteritque uideri | mentitus passus*. Perseus non tantum Andromedan poena soluit

- 30 officioque Iouis Cynosuram, lacte Capellam
 et furto Cycnum, pietate ad sidera ductam
 Erigonen ictuque Nepam spolioque Leonem
 et morsu Cancrum, Pisces Cythereide uersa,
 Lanigerum uicto ducentem sidera ponto,
 35 ceteraque ex uariis pendentia casibus astra
 aethera per summum uoluerunt fixa reuolui.
 quorum carminibus nihil est nisi fabula caelum
 terraque composuit mundum quae pendet ab illo.
 quin etiam ritus pastorum et Pana sonantem
 40 in calamos Sricula memorat tellure creatus,
 nec siluis siluestre canit perque horrida motus
 rura serit dulcis musamque inducit in aulas.

sed eadem opera parentes natae uicem dolentes et poenae participes

30-33 ablatiui officio lacte furto pietate ictu spolio morsu Cythereide uersa a ductam participio pendent 35 cetera GL², ceteras LM 38 mundum*, caelum libri e glossemate, quod si in hoc uersu retinetur in superiore mutandum erit scribendumque mundus; artificium enim in iteratione uocabuli apparet nullum, neglegentiae uero talia adscribere non licet. causa corruptelae intellegitur ex I 276 caelo cod. Cus. pro mundo, 444 caeli L² pro mundi, 505 caelo G pro mundo, II 811 caelum cod. Par. pro mundum; adde C.G.L. IV 120 41 (259 38, 539 46) mundus caelum. ceterum haec paucis scribo, qui ea et legere et expendere uelint: maior turba est eorum qui me docere parati sunt Horatium Postume Postume, occidit occidit geminasse, Vergilium ter in uno uersiculo eandem uocem posuisse, me, me, adsum qui feci, in me conuertite ferrum, Manilius ipsum II 124 sq. scripsisse caeloque ueniret | quod uocat in caelum 39 ritus pastorum Bentleius, ritus pe*corum (erasa c ut uidetur) L, pecorum ritus GM metri causa, quam transpositionem ne quis bis factam miretur, sciat etiam codicis Marc. XII 69 librarium quod in Cusano, exemplari suo, inuenerat ritus pecorum in pecorum ritus mutasse, cum Vossiani aliam corrigendi uiam inierint, ritus pecorumque. pecorum ritus Theocritus non memorat, neque bucolici carminis id argumentum est, sed ritus pastorum, pecorum pastus, hoc est pecora pascendi actio: anth. Lat. Ries. 564 3 sq. de Vergilio qui pecudum pastus, qui cultum fertilis agri, | mox Anchisiadae bella ducis cecini 40 creatus L²M, creatis GL. Theocritus Siculae telluris alumnus appellatur Ter. Maur. 2127 41 nec siluis siluestre canit, et siluis non siluestre canit. raro nec ea ratione positum, quam ad I 656 exemplis illustraui, a uocabulo ad quod negatio pertinet diuellitur; sic tamen IV 736 nec te, Bacche, pari donantem munere terras pro et te munere dispari donantem, Ouid. ex Pont. IV 7 4 nec me testis eris falsa solere queri, Aelian. fab. 6 7 nec se Paeoni iactat cessisse magistro, in comoedia Ter. Phorm. 114 neque . . . aequom, in prosa Liu. XXXII 10 6 nec . . . ab ullis: paulo minus audacter Lucanus I 72 nec se Roma ferens motus serit dulcis, dulces spargit adfectus 42 aulas*, auras libri, arua cod. Flor. et Scaliger, multo melius Bentleius antra; nam in arua musam iam Hesiodus induxerat, qua uoce georgica significant qui ea bucolicis contraria ponunt, anth. Lat.

ecce alius pictas uolucres ac bella ferarum,
 ille uenenatos anguis aconitaque et herbas
 45 fata refert uitamque sua radice ferentis.
 quin etiam tenebris immersum Tartaron atra
 in lucem de nocte uocant orbemque reuoluunt
 interius uersum naturae foedere rupto.
 omne genus rerum doctae cecinere sorores,

Ries. 563 1 *Sicanius uates siluis, Ascracrus in aruis*, proem. Aeneid. 2 sq. *egressus siluis uicina coegi | ut quamuis auido parent arua colono. aulas* dicit pastorum, αἰλάσ, ut Propertius III 13 39 *uacuum pastoris in aulam*, Statius silu. II 2 109 sq. *Tirynthia . . . aula* pro Baulis, ubi Herculem Geryonae bubus siue aulam siue caulam fecisse tradunt Seruius ad Aen. VII 662, Symmachus epist. I 1 5. *aura* pro *aula* scriptum extat Mart. IX 35 3, Non. p. 505 3, *aulas* pro *auras* Val. Fl. VI 113 43 *pictas uolucres* dubitari potest utrum ὀρνιθογονίαν (non sane Aemilii Macri sed fortasse Boei) an de aucupio siue ἔξεντικῆ carmen significet *bella ferarum*, uenationem, ut IV 178 et 224, κνηρητικῶν argumentum. designatur autem non Grattius sed quicumque primus Graeco carmine eam materiam tractauit 44 *aconitaq. et**, *hic nata per* libri. apparet ordinem esse *refert herbas fata* (hoc est mortem) *uitamque radice sua ferentes*, ut illa *nata per* extra sententiam uagentur orationemque perturbent; quorum in locum Bentleius *gramina et* substituit. sed ne *hic* quidem, post *Sicula tellure creatus . . . alius . . . ille* orationi non necessarium, sententia commendat; nam unum certe nouimus eumque clarum poetam qui et serpentes et herbas mortiferas salutareque percensuerit, θηριακῶν et ἀλεξιφαρμάκων scriptorem Nicandrum. ille autem alex. 12-73 statim post prooemium de aconito disserit, quod omnium uenenorum ocissimum esse dicit Plinius n.h. XXVII 4. scriptum suspicor *iconata* eo transpositionis genere cuius in praef. lib. I p. lviii multa exempla collegi pluribus omissis, uelut I 791 *Luuius Hasdribalis* L, Mart. VII 28 3 *Tartesiatis Tartesiaces*, IX 5 1 *Prisco Crispo*, X 4 1 *caligantem galicantem*, Nemes. buc. IV 27 *ueteranus ueneratus*: de *que et in per* mutato uide ad u. 5 adnotata et praesertim I 156, ubi simillimo errore *perfidit* scriptum est pro *que effudit*. ceterum ne *prata per herbas* proponerem et collatis quae ad I 245 disputauim *per prata* interpretarer, retentus sum eisdem tribus uerbis mox u. 53 diuerso et usitato sensu positis; Breiterus non est retentus 45 *sua* cod. Monac., suam GLM propter *uitam*

46 *immersum* Scaliger, *immensum* libri. Verg. Aen. VI 267 *pendere res alta terra et caligine mersas tartaron atra* Gerardus Vossius ad Val. Fl. IV 258, *tartaron atrum* iam Scaliger, *tartara natram* G, *tartara nacta* M, *tartara natum* L. Culic. 270 *cerberon umquam, cerbero numquam, cerbera numquam* libri. 47 *rupto naturae foedere reuoluunt atque explicant*, quemadmodum uolumina euoluunt legentes, eam orbis partem quae interior uersa est, hoc est cauae telluris crustam solidam ita inuertunt ut interior eius superficies iam non intro spectet. haec uerborum interpretatio est: de re Scaliger 'puto innui, qui νεκρομαντικά scripserunt, aut raptum Proserpinae. si aliud praeter hoc intelligitur, per me quidem esto'; idem adfert Aetn. 76 sq. *uates | sub terris nigros uiderunt carmine manes*. Lucani catachthonion, quo spectare creditur Stat. silu. II 7 57 *et sedes reserabis*

- 50 omnis ad accessus Heliconos semita trita est,
et iam confusi manant de fontibus amnes
nec capiunt haustum turbamque ad nota ruentem.
integra quaeramus rorantis prata per herbas
undamque occultis meditantem murmur in antris
- 55 quam neque durato gustarint ore uolucres
ipse nec aetherio Phoebus libauerit igni.
nostra loquar, nulli uatum debebimus orsa,
nec furtum sed opus ueniet, soloque uolamus
in caelum curru, propria rate pellimus undas.
- 60 namque canam tacita naturae mente potentem
infusumque deum caelo terrisque fretoque
ingentem aequali moderantem foedere molem,
totumque alterno consensu uiuere mundum
et rationis agi motu, cum spiritus unus
- 65 per cunctas habitet partes atque inriget orbem
omnia peruolitans corpusque animale figuret.
quod nisi cognatis membris contexta maneret
machina et inposito pareret tota magistro

inferorum, ipso nomine ad Graecum exemplar referri uidetur 50 *helicones* libri 52 nota GL, uota M 54 nondum murmurantem, sed secum ipsam meditantem murmur quod antris relictis editura est 55 *gustarint* GL², *gustarunt* LM 56 *libauerit* Voss. 390, *librauerit* GL², *liberauerit* LM.

57 *orsa* Dulcinius, *ora* libri, quod ab Iacobo reductum haec aetas tenet, gaudente apud inferos Stoebero. *orsa* pro coeptis uerbis, quae Seruii interpretatio est, Vergilius posuit Aen. VII 435, XI 124, et post eum alii; *ora* qui potuit poni? nam in Man. v 478-80, ubi libri uel magis absurde de comoediarum ac praesertim Menandri recitatore *uoce poetis . . . referet . . . ora* | *et sua dicendo faciet*, et Statius et Ausonius *orsa* se legisse testari uidentur cum alter silu. II 1 114, alter 322 46 (Peip. p. 263), in re simili *orsa Menandri* commemorant. item *orsa* pro *ora* Heinsius restituit in Val. Fl. II 242 sq. *sed tibi nunc quae digna tuis ingentibus ausis* | *orsa feram*, pro *ora* uel *ossa* Naugerius cons. Liu. 210 *tristia cum mediis rumperet orsa dolor*

59 *uolamus in caelum curru* cum pariter ac *rate pellimus undas* per translationem dictum esse appareret neque *caelum* pro sideribus eorumque notitia accipi posse, Bentleius *campum* coniecit. at poetis, sicut v 99 Bellerophontae, *caelum campus* est: Prop. III 1 9-11 *me Fama leuat terra sublimis . . . et mecum in curru parui uectantur Amores*, Stat. silu. II 7 107 sq. *rapidum poli per axem* | *Famae curribus arduis leuatus* 60 ordo est *deum tacita mente potentem naturae* 66 Plat. Tim. 30 B *δεῖ λέγειν τόνδε τὸν κόσμον ζῶον ἔμψυχον ἔννοον τε*, Diog. Laert. VII 142 *ὅτι . . . ζῶον ὁ κόσμος . . . Χρῆσιππὸς φησιν*, quem eam quaestionem *ἐν τῷ πέμπτῳ περὶ θεῶν* tractasse auctor est Philodemus de piet. I 14-5. sed cum nec Chrysippus nec Plato nec Platonis interpres Cicero

- ac tantum mundi regeret prudentia censum
 70 non esset statio terris, non ambitus astris,
 erraretque uagus mundus standoue rigeret,
 nec sua dispositos seruarent sidera cursus
 noxque alterna diem fugeret rursumque fugaret,
 non imbres alerent terras, non aethera uenti
 75 nec pontus grauidas nubes nec flumina pontum
 nec pelagus fontis, nec staret summa per omnis
 par semper partis aequo digesta parente,
 ut neque deficerent undae nec sideret orbis
 nec caelum iusto maiusue minusue uolaret.
 80 motus alit, non mutat opus. sic omnia toto
 dispensata manent mundo dominumque sequuntur.

Manilio notus fuerit, a Posidonio eum hoc didicisse statuit Ed. Muellerus de Posid. Man. auctore p. 30, qui praeterea huc refert locum plane alienum Ouid. met. xv 342, ubi de orbe terrae sermo est 69 censum Scaliger, sensum libri ut I 12 71 erraret. . . standoue Oudendorpius in epistula anno 1755 scripta, edita a C. F. Webero Luc. uol. I p. xxi, idemque ad Appul. met. I 3, haereret. . . standoque libri. errandi haerendique uerba passim confusa esse (uelut Culic. 51) Oudendorpius adnotauit, quod quam facile fiat demonstrat G herret pro erret exhibens III 389. erraret uagus Manilius dixit ut II 714 ne uagus. . . erres; similiter de planetis Horatius epist. I 12 17 uagentur et errant, Cicero Tim. c. 10 uaga et mutabili erratione labuntur, contra ib. c. 6 (deus) ab omni erratione eum (mundum) liberauit, Appuleius de mund. 29 cum caelum. . . inerranti cursu feratur: in primis huc faciunt Luc. I 642 sqq. 'aut hic errat' ait 'nulla cum lege per aeuum | mundus et incerto discurrent sidera motu, | aut, si fata mouent,' etc. prorsus recte Bentleius, cum perperam uersum deleri uellet, 'quis sani capitis totum mundum uagum appellauerit?' quem contra inconsiderate disputat Pingraeus uol. II p. 307 et multo magis Iacobus progr. Lubec. 1834 p. 3. sol, nox, sidera (etiam fixa, non sane in I 52, quem uersum Pingraeus adfert, sed Germ. phaen. 17, Sen. Thy. 834, Oct. 389) uaga sunt, quae abeunt e conspectu redeuntque; mundus uolubilis uersatilisque, non uagus. nam in soliuagus adiectiuo uis alterius membri adeo delitescit ut Cicero, quemadmodum de off. I 157 soliuagam cognitionem posuit pro solitaria, ita Tim. c. 6 caelum soliuagum Latine dixerit ubi Graece Plato οὐρανὸν ἕνα μόνον ἔρημον; neque aliter iudicandum est de laud. Pis. 19 aetheriae moles circumuaga flammae 72 sua, quod a Bentleio sollicitatum Bechertus absurda interpretatione tueri conatur, non minus recte dictum est quam Ouid. remed. 176 ut sua, quod peperit, uix ferat arbor onus, fast. IV 459 ut uitulo mugit sua mater ab ubere raptō. a dispositis cursibus aberrarent sidera eos seruare solita 73 que negationem continuare propter Iacobum dicendum est 77 par cod. Flor., pars GLM aequo parente, aequitate parentis ministra, ut Iuu. I 13 adsiduo ruptae lectore columnae 78 sideret Bentleius, sidera libri orbis GLM, nobis pro uar. scr. GL propter metrum, eandem ob causam et orbis cod. Venetus 79 minusue

hic igitur deus et ratio, quae cuncta gubernat,
 ducit ab aetheriis terrena animalia signis,
 quae, quamquam longo, cogit, summmota recessu,
 85 sentiri tamen, ut uitas ac fata ministrent
 gentibus ac proprios per singula corpora mores.
 nec nimis est quaerenda fides: sic temperat arua
 caelum, sic uarias fruges redditque rapitque,
 sic pontum mouet ac terris innittit et aufert,
 90 atque haec seditio pelagus nunc sidere lunae
 mota tenet, nunc diuerso stimulata recessu,
 nunc anni spatio Phoebum comitata uolantem;
 sic submersa fretis, concharum et carcere clausa,
 ad lunae motum uariant animalia corpus

Voss. 390, minusque GLM. pudendo errore Fayus et Pingraeus adiectiua pro aduerbiis habuerunt 83 etheriis Bonincontrius, aeternis libri, quorum utrum Scaligero et Benteleio, utrum Iacobo et Becherto placuerit, non opus est dici 84 interpunxi ad mentem Pingraei, qui recte interpretatus est quae, licet procul summmota, cogit tamen sentiri: uide II 383 sic quamquam alternis par est natura figuris, id est quamquam eae alternae sunt. de hyperbato dixi ad I 58. quae sententia requireretur iam Fayus se uidere ostenderat scribendo quae cogit, quamquam longo 85 uitas G, uita LM 87 nimis Benteleius, minus GL, munus M. 'non diu et magno labore quaerenda sunt argumenta: sponte se offerunt' Benteleius. fides ab analogia quaeritur, sic

89 ac terris GL, a terra M 90 sidere Scaliger, sidera libri. Luc. I 413 sq. an sidere mota secundo (id est δευτέρως, luna) | Tethys unda uagae lunaribus aestuet horis 91 tenet cod. Venetus sicut coniecerat Scaliger, tenent GLM

diuerso Voss. 390, diuiso GLM nunc sidere lunae mota, quod plenum ac rursus nouissimum maiores aestus mouet, diuiduum minores; nunc stimulata eiusdem lunae in diuersas partes recessu a medio mundi circulo, qua de re Plinius n.h. II 215 eadem (luna) in aquilonia et a terris longius recedente mitiores (aestus sunt) quam cum in austros digressa propiore nisu uim suam exercet 92 anni spatio uolantem recte coniunxit F. Iunius. significantur aestus solis annuis causis duobus aequinoctiis maxime tumentes et autumnali amplius quam uerno, inanes uero bruma et magis solstitio, quae Plinii uerba sunt loco supra adlato comitata ut Gell. XIV I 3 oceanus quasi lunae comes cum ea simul senescit adolescitque itaque uniuersae rationi n. 89 declaratae primum menstruarum, deinde annuarum uarietatum causae subiciuntur, quas eodem ordine recenset Plinius 93 sic M, si GL. et haec et quae his similia traduntur a Cicerone de diu. II 33, Horatio serm. II 4 30, Plinio n.h. II 109, 221, IX 18, 96, XXXII 59, Augustino ciu. dei V 6, omnia a Posidonio sumpta esse Germanorum nemo ignorat, apud quos iam dudum constat Romanos praeter Posidonium nihil legisse. huius autem libros tam flagranti studio conquirebant diripiebantque ut multo ante quam Rhodi scriberentur Romae innotescerent. unde enim, nisi ex illis, Lucilius ea haurire potuit quae a Gellio XX 8 4 seruata sunt, luna alit ostrea et implet echinos?

- 95 et tua damna, tuas imitantur, Delia, uires ;
 tu quoque fraternis sic reddis curribus ora
 atque iterum ex isdem repetis, quantumque reliquit
 aut dedit ille refers et sidus sidere constas ;
 denique sic pecudes et muta animalia terris,
 100 cum maneant ignara sui legisque per aeuum,
 natura tamen ad mundum reuocante parentem
 attollunt animos caelumque et sidera seruant
 corporaque ad lunae nascentis cornua lustrant
 uenturasque uident hiemes, reditura serena.
 105 quis dubitet post haec hominem coniungere caelo,
 105A *cui* . . . . .
 eximium natura dedit linguamque capaxque
 ingenium uolueremque animum, quem denique in unum
 descendit deus atque habitat seque ipse requirit ?
 mitte alias artes, quarum est permissa facultas
 110 inuidiosa adeo, nec nostri munera census :

95 tua Benteius, tum M Benteio ignotus, cum GL 96 reddis GL, recedes M curribus GL² et post co litteras transfixas M, cruribus L. luna ad solem accedens os ac speciem minuit, quod cum facit, fraterno curru id, quod ab eo acceperit, reddere fingitur, et rursus ab eodem repetere, cum recedens augetur: Plin. n.h. II 46 (lunam) *in coitu quidem non cerni, quoniam haustum omnem lucis auersa illo regerat unde acceperit.* quantum autem sol uel decrescenti reliquit uel dedit crescenti, tantum luna nostris oculis refert: Plin. ib. 45 *tantum ex se terris ostendat quantum ex sole ipsa concipiat* 97 reliquit cod. Bodleianus, relinquis GLM 98 refers Bodl., refert GLM constas G sicut coniecerat F. Iunius, constans LM. Vett. Val. ed. Kroll. p. 1 14 *ἡ σελήνη γενομένη ἐκ τῆς ἀντανακλάσεως τοῦ ἡλιακοῦ φωτός*, schol. Arat. 455 *ὅτε δὲ αὐτοῦ χωρίζεται . . . πάλιν . . . ὥσπερ γεννᾶται* 100 Sen. dial. VII 5 2 *homines quos in numerum pecorum et animalium redegit hebes natura et ignoratio sui* adscripsit Benteius 103 Scaliger attulit Plin. n.h. VIII 2 *auctores sunt in Mauretaniae saltibus ad quendam amnem cui nomen est Amilo nitescente luna noua greges eorum (elephantum) descendere ibique se purificantes sollempniter aqua circumspergi atque ita salutato sidere in situs reuerti* post 105 uersum excidisse intellexit Iacobus, cui inserendum esse iam F. Iunius uiderat

106 eximium GL, eximum M 108 requirit GL², requiret LM 109 mitte L²M, mittet L, mitto G. 'nulla usquam in toto Manilii poemate persona ullius uerbi prima in o desinens legitur' Iacobus progr. Lubec. an. 1834 p. 5, cuius observationis ipse postea oblitus est cum ad IV 636 Doruillii coniecturam *taceo* furaretur 110 inuidiosa *, infidos GL, insidos M, *infidas* Regiomontanus et uarie interpretati editores omnes, quo nihil excogitari potuit peruersius. poeta enim, cum praeteritionis figura usus hominum cum deo coniunctionem etiam ex aliarum praeter astrologiam artium facultate eis concessa satis apparere significet, non potest eas artes tamquam *infidas* uituperare et uituperationem

- [mitto quod aequali nihil est sub lege tributum,
 quo patet auctoris summam, non corporis, esse;
 mitto quod certum est et ineuitabile fatum
 materiaeque datum est cogi sed cogere mundo]
 115 quis caelum posset nisi caeli munere nosse,
 et reperire deum, nisi qui pars ipse deorum est,
 atque hanc conuexi molem sine fine patentis
 signorumque choros ac mundi flammea tecta
 aeternum et stellis aduersus sidera bellum
 120 [ac terras caeloque fretum subiectaque utrisque]
 cernere et angusto sub pectore claudere posset,
 ni sanctos animis oculos natura dedisset

addito insuper *adeo* insignire: contrarium requiritur, ut laude aliqua extol-
 lantur. *inuidiosa*, usque ad inuidiam larga, maior quam pro mortali condic-
 ione. eodem pertinent illa *nec nostri census*, 'qui ne sont point de nostre fond,
 quas non a nobis sed a deo concessas habemus,' ut ait Fayus. hoc igitur
 dicitur, praeter aliarum artium copiam amplissimam et dotes non humanas
 sed plane diuinas, maxime caeli noscendi facultate nostra comprobari homines
 deo cognatos esse 111-114 debebat Iacobus progr. Lubec. an. 1834 p. 5,
 112 iam Bentleius deleuerat. ac priores quidem duo, uersus hinc alienissimi,
 eo pertinent ut demonstraret mundum non casu coisse: in 113 sq. sine ullo
 consilio Stoicorum placita congeruntur 111 mitto GLM, mitte Voss. 390

112 quo Scaliger, quod libri autoris Bonincontrius, auctores libri

summam M sicut coniecerat Scaliger, summa GL. eiusdem erat poetae
 uniuersum a deo creatum esse inde colligere, quod inaequale esset, et haec
 duo, auctorem et corpus, inter se contraria ponere 113 mitto quod et
 Scaliger, uereor ne scriptorem ipsum corrigens. Suid. s.u. *είμαρμένη*: *είρμω*
τις καὶ ἐπισύνδεσις ἀπαράβατος δι' αἰτίαν ἀναπόδραστον 114 datum M, fatum L,
 sat G propter metrum, cui que delendo consulit L². Plut. de placit. I 4

*Ζήνων Μνασέου Κιτιεύς ἀρχὰς μὲν τὸν θεὸν καὶ τὴν ἕλην, ὧν ὁ μὲν ἐστι τοῦ ποιεῖν
 αἴτιος, ἡ δὲ τοῦ πάσχειν* 115 posset G, possit LM, uide 121 munere nosse

Gronouius obs. I c. 11 et Gatakerus ad M. Anton. v 27, munera nosset (noscet
 M) libri 116 qui GL, om. M pars ipse Scaliger, pars ipsa GL, ipsa pars M.
 similis in libris error IV 155 labor est etiam ipsa noluaptas, Tac. ann. xv 72 3
Nymphidio . . . nam et ipsa pars Romanarum cladum erit 117 pro atque
 magis concinne Bentleius quisue sine L²M, nisi GL patentis Scaliger,
 parentis libri 119 stellis, planetis sidera zodiaci potissimum bellum,
 motum contrarium 120 delenit Scaliger ed. 1, quem qui finxit, noluisse

uidetur et caelo subiectas terras fretumque, eaque quae terris fretoque subiecta
 sunt, quae Huetii interpretatio est uersum contra Scaligerum defendentis. at
 terras fretumque etiam pecudes, terris fretoque subiecta ne ingeniosissimi
 quidem uiri cernunt; neque ex eo, quod terras cernimus, efficitur caelo uenire
 quod in caelum uocet 121 posset G, possit LM 122 sanctos*, tantos
 libri, cum uulgo diceretur *santus*. *tantos oculos* absurde nec Latine dici pro
tam acres (Colum. III 8 1 *acrioribus mentis oculis*), *tantam oculorum aciem*
 (Cic. acad. II 122 *acies humani ingenii tanta*), Bentleius intellexit: 'quantos,

- cognatamque sibi mentem uertisset ad ipsam
 et tantum dictasset opus, caeloque ueniret
 125 quod uocat in caelum sacra ad commercia rerum ?
 127 quis neget esse nefas inuitum prendere mundum
 et uelut in semet captum deducere in orbem ?
 sed, ne circuitu longo manifesta probentur,
 130 ipsa fides operi faciet pondusque fidemque ;
 nam neque decipitur ratio nec decipit unquam.
 rite secunda uia est ac ueris credita causis
 euentusque datur qualis praedicitur ante.

obsecro? au quanta Polyphemi *lata acies, per quam sollers euasit Ulixes, Argolici clipei aut Phoebeae lampadis instar?* in loco huius simillimo, libri *περι κόσμου* initio, haec leguntur, ἡ . . . ψυχῆ . . . ῥαδίως . . . τὰ συγγενῆ γνωρίσασα καὶ θείῳ ψυχῆσ δμματι τὰ θεία καταλαβοῦσα; quos autem Appuleius interpres *diuinos oculos* uocat, ei non minus recte *sancti* dicuntur, quemadmodum Vergilius *Aen.* II 686 *sanctos ignis* appellauit diuinitus missos; uide etiam *C.G.L.* III 171 29, 238 40 *sanctum θεῖον*, Appul. *apol.* 50 *diuinum morbum . . . quod animi partem rationalem, quae longe sanctissima est, eam uiolet.* Manilius *IV* 906 sq. (homo) *ad sidera mittit | sidereos oculos*, 933 *ne dubites homini diuinos credere uisus animis G, animi LM.* *IV* 194 sq. (Erigone) *faciet . . . oculos menti*, 875 *quos . . . dedit natura oculos . . . mentis* 123 *sibi* cod. Flor., sui *GLM.* sus quid hinc agat nescio 125 inter incredibilia, quae ab eis hominibus, quibus in Manilio recensendo fortuna ne succedere uoluit, commissa sunt, hoc non ultimum locum habet, quod, cum Iacobus siue sua siue typhothetarum culpa *caeli* pro *rerum* in contextu exhibuisset, illud Breiterus pro uera emendatione amplexus est, adiecta in notis librorum discrepantia

126 *et primas (GL, prima M) quas dant leges nascentibus astra*, qui uersus ne tum quidem, si tolleretur *primas*, hoc loco apte positus uideri posset, deleuit Bentleius, ego post 270 collocaui 123 *mundum*, hoc est rerum caelestium scientiam, *in semet*, in mundo siue caelo, *captum deducere in hunc orbem* terrestrem. *uelut* non ad sola uerba *in semet captum* refertur sed uniuersae orationis audaciam excusat. similiter luditur in duplici *dei* nominis significatione I 50 *inque deum deus ipse tulit* 130 *ipsa fides*, hoc est praedicta uera euadentia, operi faciet *fidem* atque auctoritatem. idem adnominatiois genus habent Plaut. Pseud. 90 *certumst mihi ante tenebras (uesperum) tenebras (mortem) persequi*, Ouid. *met.* IX 723 *quamque uirum (marem) putat esse uirum (maritum) fore credit Ianthe*, *trist.* I 11 12 *omnis ab hac cura (studio) cura (aegrimonia) leuata mea est*, Man. III 86 *donec uenit orbis in orbem* 131 *ratio mathematicorum, astrologia* 132 *secunda* Pingraeus *sequenda* interpretatus est, quod ipsum scripserat Fayus; cod. Flor. *secunda* habet, heroici paene spiritus uerbum nec huic rei congruens. sed uiam ueris causis credere quid sit aut quo iure Latine dici putetur (nam aliter, apud Ouidium praesertim, homines credi dicuntur, quibus aliquid adfirmantibus creditur) tam mihi obscurum est quam fuisse uidetur Bentleio, qui uersum sic immutauit, *arte secunda uia est, a ueris tradita causis*, hac addita interpretatione: 'in praedictionibus astrologicis procedendum est secundum artis regulas a Chaldaeis ex ueris obseruationibus traditas; et tum certe euentus datur,

- quod Fortuna ratum faciat, quis dicere falsum
 135 audeat et tantae suffragia uincere sortis?
 haec ego diuino cupiam cum ad sidera flatu
 ferre, nec in turba nec turbae carmina condam,
 sed solus, uacuo ueluti uectatus in orbe
 liber agam currus non occursantibus ullis
 140 nec per iter socios commune regentibus actus,
 sed caelo noscenda canam, mirantibus astris
 et gaudente sui mundo per carmina uatis,
 uel quibus illa sacros non inuidere meatus
 notitiamque sui, minima est quae turba per orbem.

qualis praedicitur.' mihi uerborum, modo sana sint, hic ordo esse uidetur, *uia rite ac ueris causis credita est sequenda*, id est recte ac ueras ob causas credidimus uiam nos sequi oportere; quarum causarum continuo subicitur praecipua. *uia* autem idem est quod in uersu superiore positum *ratio*; quae duo nomina et Cicero passim sic coniunxit, uelut Verr. I 49 *certam uiam atque rationem qua omnes illorum conatus inuestigare et consequi possim*, et Vergilius in loco iniuria attemptato a Ribbeckio, ab aliis non satis efficaciter defenso, Aen. IX 67 sq. *qua temptet ratione aditus et quae uia clausos | excutit Teucros uallo atque effundat in aequor*. sane fatendum est hoc uersu remoto optime cohaerere 131 et 133; sed interpolandi nec causa nec consilium apparet 134 *ratum faciat GL, faciat ratum M*

135 *suffragia . . . sortis*: 'utrumque uerbum comitiale' Scaliger. Fortuna, cui quasi praerogatiuae sors exiit, prima suffragium tulit, quod, si sapimus, nostrum faciemus, ut fere solebat populus Romanus in comitiis 137 *turba* Schraderus ab Iacobo progr. Lubec. an. 1834 p. 7 commemoratus, *turbam libri, terram Bentleius*, nam *turbae* et *in turbam* idem significant. sublato mendo inter se respondent *in turba* et u. 138 *solus, turbae* et u. 141 *caelo noscenda condam G, quondam LM*. est futurum indicatiui 138-141 interpunxi. *sed* particula per anaphoram repetita est, ut Catull. 64 141, Tibull. I 7 44-6, Ouid. met. I 594 sq., v 17 sq., 507 sq. *non in turba* inquit *carmina condam, sed solus canam, ueluti* (hoc est *ueluti si*, ut Ouid. met. IV 595 *ueluti cognosceret*) *currus agam* (praes. subi.) *nullis occursantibus; non turbae condam carmina, sed caelo noscenda canam*. sic tollitur iustissima Bentlei in uu. 138-40, quales scribebantur, offensio. nihilo autem durius *ueluti ad agam* quam uersu 84 *quamquam* ad *summota* refertur, interposito hic *uectatus*, illic *cogit orbe* non caelum significat sed circum, gyrum equestrem 139 *liber agam* Bentleius, uerbere agam iam Scaliger, ubera tam LM, umbrato et curru GL², qua inepta interpolatione Gronouium deceptum esse cum Bentleio miror

140 *per iter GL, partim M regentibus* F. Iunius, *gerentibus libri*, quae duo uerba et III 119 et apud alios scriptores passim permutata sunt. *actus* sunt *ἐλάεισ*, ut I 573, III 595; haec autem reguntur, non geruntur. ordo est *nec ullis per commune iter socios actus regentibus* 141 *mirantibus GL², tyrantibus corr. in gyrantibus L, rexantibus M*, quorum errorum initium ab *m* semel scripta repetendum uidetur 143 *uel quibus*, uel eis noscenda quibus *illa, astra sacros meatus* Scaliger interpretatur accessum ad diuina, ut

145 illa fluit, quae diuitias, quae diligit aurum,
inperia et fascēs mollemque per otia luxum
et blandos aduersa sonos dulcemque per aures
affectum, ut modico noscenda ad fata labore.
hoc quoque fatorum est, legem perdiscere fati.

150 et primum astrorum uaria est natura notanda
carminibus per utrumque genus. nam mascula sex sunt,
diuersi totidem generis sub principe Tauro:
cernis ut auersos redeundo surgat in artus.
alternant genus et uicibus uariantur in orbem.

eadem sint *sacra commercia rerum* u. 125: mihi non liquet, nam aliter *sacro meatu* dicitur I 250, aliud etiam hoc nomen declarare solet ubi de astris sermo est, uelut Verg. Aen. VI 849, Luc. I 663; et ita Manilius II 168 *signa meant*

145-148, qui quales in libris habentur a nullo poeta Latino scribi potuerunt, Bentleius eiecit 145 *illa fluit*. fluat stetne non multum interest; illud dicendum erat, maiorem altera atque adeo maximam esse. quod cum pars interpretum se furtim supponere posse sperauerit, pars ne senserit quidem deesse, Pingraeus, simplicis et recti iudicii homo, *illa frequens* reposuit; neque incredibile est altera syllaba ab insequenti uerbo hausta alteram utcumque reconcinnatam esse. sed fortasse post 144 uersus intercidit in quo fuerit uelut *maxima passim* 147 *blandos . . . sonos* Scaliger ed. I (idem *ad uerba*), *blandis . . . sonis* libri propter *aduersa*, quamquam *blandis aduersa sonis* quae sint aut quo nomine diligantur nemo adhuc explicauit. sed *aduersa* quo referri deberet cum Scaliger non nidisset, uidit F. Iunius, scilicet ad subiectum sententiae, turbam illi minimae turbae ex aduerso positam. etsi aptius uidetur *diuersa*, in quod casu et errore Scaliger incidit cum in ed. 2 *blandis diuersa sonis* coniceret; nec raro ea uerba confusa sunt, uelut mox u. 170 148 *ut modico labore ad noscenda fata*, ut res non magni laboris, si cum fatorum inuestigatione comparentur. ita recte Iacobus: Scaligero homines modici laboris siue ἀφερέποννοι dici uidebantur, qui fatis noscendis non multum laboris impenderent 149 hoc quoque a fatis datum habemus, non nostra sponte facimus, ut fati legem uelimus perdiscere. IV 118 *hoc quoque fatale est, sic ipsum expendere fatum* 150-269 signa zodiaci secundum singulorum naturam in sua quodque genera uariis rationibus distribuuntur

150-154 masculina et feminina. Paul. Alex. ed. 1586 fol. B ἀρσενικά ζώδια εἰσι τὰδε· Κριὸς Δίδυμοι Λέων Ζυγὸς Τοξότης Ἵδρωχόος. θηλυκά δὲ ζώδια τὰ τοῦτων ὑπόλοιπα· Ταῦρος Καρκίνος Παρθένος Σκορπίος Αἰγύβητος Ἰχθύες. καὶ καθόλου εἰπεῖν ὅσα περιττὸν ἀριθμὸν ἐκδέχεται, ἀπὸ πρώτου Κριοῦ ἀρχόμενα, ταῦτα ἀρσενικά νοεῖσθω, ὅσα δὲ ἄρτιον, ταῦτα θηλυκά 151 *genus, sexum, ut 152, 154, 380, 384, 388, 412, 414*; aliter 224 et saepius 153 v 232 *cernis ut ipsum etiam sidus uenetur in astris* auersos . . . artus Bentleius, auersus iam Scaliger, aduersus . . . arcum libri. uide v 38 *suos puppis consurgit in ignes, 206 in uastos surget Nemeaeus hiatus, I 341 (Cycnus) diductas uolitat stellatus in alas* quaeque ibi adnotauit, Ouid. met. v 96 *sanguine defectos cecidit collapsus in artus*. in v 140 *Taurus in auersos praeceps cum tollitur ortus*, ubi iterum Bentleius *artus*, alterum defendit III 415 *tollentur ad ortus*; hoc loco neque *auersus . . . in ortum* neque *in altum* ulla re praestare iudico. *arcum* iam

- 155 humanas etiam species in parte uidebis,
 nec mores distant: pecudum pars atque ferarum
 ingenium facient. quaedam signanda sagaci
 singula sunt animo, propria quae sorte feruntur:
 nunc binis insiste; dabunt geminata potentis
 160 per socium effectus. multum comes addit et aufert,
 ambiguisque ualent, quis sunt collegia, fatis
 ad meritum noxamque. duos per sidera Pisces
 et totidem Geminos nudatis aspice membris.
 his coniuncta manent alterno bracchia nexu,
 165 dissimile est illis iter in contraria uersis.
 par numerus, sed enim dispar natura notanda est.
 atque haec ex paribus toto gaudentia censu

Scaligero suspicionem mouerat; etenim in hoc uersu, ubi certam ob causam mira quaedam Tauri proprietates denotatur, intempestiue de circinata orbita omnibus signis communi (neque enim facile aliud ea uoce significari potest, ne hoc quidem facillime) mentio incitur. de auerso Tauro et de scribarum in conuertendo eo assiduitate dixi ad I 264. significat poeta iure pro feminino haberi qui auersus surgat, cum ea cinaedi positio sit, uelut Sen. n.q. I 16 2. ita IV 518-21 at, quos prima creant nascentis sidera Tauri, [feminei incedunt. nec longe causa petenda est... auersus uenit in caelum 155-157 humana et ferina. catal. cod. astrol. Graec. I p. 166 30 ἀνθρωποειδῆ Διδυμοὶ Παρθένος Ζυγὸς (de quo dicam ad II 529) Ἴδρωχόος. Τοξότης δὲ ἀπὸ μέρουσ διὰ τὸ ἀνθρώπειον σῶμα. reliquorum, id est τῶν ἀλόγων, Aries et Taurus ἡμερα siue pecudes sunt, ἀνῆμερα et proprio nomine ferae Cancer Leo Scorpius Capricornus Pisces 156 mores G, moris LM. mores sub illis signis nascentium non distant ab ipsorum siderum humanitate 157-196 singula et bina. cetera singula sunt, bina Gemini Virgo Sagittarius Capricornus Pisces. aliorum astrologorum locos conguessi in praefatione 157 quaedam Bentleius, quae iam libri, quo errore effectum est ut singula siue simplicia, binis contraria, nusquam commemorarentur, ferina uero iam singillatim signanda esse, quod tamen non fit, et, quod quo spectet aegre exputes, propria sorte ferri dicerentur. has tantas nugae Scaliger et notauerat et, cum etiam rescriberet, sustulerat; reuocarunt Iacobus et Breiterus 158 sorte L², forte GLM. propria sorte, sine consortio. hunc uersum Bentleius sententia postulante cum sequentibus continuauit, libri a u. 159 nunc binis nouam paragraphen ordiuntur: Iacobus Bechertus Breiterus utrum maluerint neminem docendum puto 159 sensus post tertium trochaeum incisus est etiam 162 et minus grauiter III 411, nam I 417 similesque uersus non numero potentis per socium effectus, quorum potentiam socius temperat, maiorem minoremue reddendo 160 addit GL², addet LM 161 ambiguisque M, ambiguus G, ambiguusque L 165 Piscium signum ἀντικείμενον ἐαυτῷ uocatur Maximi a Ludwichio editi p. 109 21, Vett. Val. p. 13 3, C.C.A.G. v iii p. 96 31 166 natura in Geminis concors, discors in Piscibus 167 toto gaudentia censu Scaliger

- signa meant, nihil exterius mirantur in ipsis
 amissumue dolent, quaedam quod, parte recisa
 170 atque ex diuerso commissis corpore membris,
 ut Capricornus et intentum qui derigit arcum
 iunctus equo: pars huic hominis, sed nulla priori.
 [hoc quoque seruandum est alta discrimen in arte,
 distat enim gemini duo sint duplane figura.]
 175 quin etiam Erigone binis numeratur in astris,
 nec facies ratio duplex; nam desinit aestas,
 incipit autumnus media sub Virgine utrimque.
 idcirco tropicis praecedunt omnibus astra

uertit per *ὀλόκληρα*. III 72 *totum hominis censum* 168 *exterius mirantur* GL²,
 exterminantur L, exterminatitur M 169 *amissumue* cod. Flor., *admis-*
sumue LM, *admissumque* G dolent GL², dolens LM quod GL, que M

quaedam quod, id quod quaedam signa dolent miranturue: dolent parte
 recisa, mirantur membris ex diuerso corpore commissis. intellexit Fayus,
 ceteros transuersos egit pronomen relatiuum post suum locum reiectum, ut
 Hor. serm. I 4 81 *uixi cum quibus*, Man. I 281 *sidereus circa medium quem*
uoluitur orbis, II 283 *desunt quae*, V 422 *uenit ex illo quisquis*. hoc uersu
 et II 283 poetam id egisse dicas, ne pes quartus una uoce spondiaca constaret

170 *diuerso* GL, *aduerso* M 171 ut GL, utque L², ut quae M et
 Breiterus in Fleck. annal. uol. 147 p. 419, et hic G, om. LM *intentum* qui M,
 qui *intentum* GL. similes uersus collegi ad I 47 *utrumque signum* et
διφνέσ et *ἡμιτελέσ* appellatur, uelut Vett. Val. p. 11, Ludw. Maxim. pp. 108 sq.

172 *iunctus equo*, I 270 *mixtus equo*, Ouid. amor. I 4 9 *nec equo mea*
membra cohaerent hominis M, oris GL, ut u. 190; quippe scriptum fuerat
ἡῶς. Heph. Theb. I 1 (ed. Engelbr. p. 60 21) τὸ τοῦ Τοξότου δωδεκατημέριον
 (id est *signum*) . . . ἀπὸ μέρουσ ἀνθρωπόμορφον priori M et cod. Venetus
 sicut coniecerat Lannoins, prioris GL 173 174 *deleuit* Bentleyus: 'uersus
 spurii et barbari. *alta arte* putidissimum. *dupla figura* non esset quod
 cuculus hic uolebat, sed *figura duplo maior* altera.' accedit ut masculinum
 genus in *gemini* rationem non habeat. ceterum *duplus* pro duplici posuit
 Sidonius ep. VIII 9 5 u. 10, *duplaeque frondis* | *hinc bacas quoniam uel hinc*
corymbos, cuius aequalis fuisse potest qui hos uersus finxit 174 *ne* GL,
 ue L²M 176 *facies* cod. Flor., *facie* GLM. nec duplex Virginis facies ratio
 est quamobrem in binis ea numeretur, nam adest altera ac potior ratio. idem
 non solum de Virgine sed de Geminis Sagittario Piscibus dicit comm. Ptol.
 tetr. ed. Basil. 1559 p. 29, *δίσωμα κέκληται οὐχ ὅτι ἐκ δύο σωμαίων συνέστηκεν*
ἀλλ' ὅτι μεταξύ δύο ὤρων εἶσι. duplicem Virginis faciem Manilius commemorauit
 etiam u. 662 *duplicemque in Virgine formam*: scilicet alas habet, uelut in
 sphæra Farnesiana, unde *περωτόν* appellatur Ludw. Maxim. p. 108 8, Heph.
 Theb. I 1 (p. 55 14), Vett. Val. p. 11 4, C.C.A.G. I p. 166 31, VII p. 202 16,
σύνθετος καὶ καταπτερωμένη Iohann. Camat. 775. ordinem uerborum defendunt
 Prop. II 26 7 *ne forte tuum mare nomen haberet* (tuum nomen), Man. V 568
felix illa dies redeuntem ad litora duxit (illa litora), alia multa 177 *utrimque*
 L², utrumque GLM 178 *tropicis*, ut apud plerosque praeter Ptolemaeum, et
 solstitialia et aequinoctialia significat. ad haec duo tropicorum binorumque

bina, ut Lanigero, Chelis Cancroque Caproque,
 180 quod duplicis retinent conexo tempore uires.
 ut, quos subsequitur Cancer per sidera fratres,
 e Geminis alter florentia tempora ueris
 sufficit, aestatem sitientem prouehit alter ;
 nudus uterque tamen, sentit quia uterque calorem,
 185 ille senescentis ueris, subeuntis at ille
 aestatis : par est primae sors ultima parti.
 quin etiam Arquitenens, qui te, Capricorne, sub ipso
 promittit, duplici formatus imagine fertur :
 mitior autumnus mollis sibi uindicat artus
 190 materiamque hominis, fera tergo membra rigentem
 excipiunt hiemem mutantque in tempora signum.

tetragona reditur uu. 656-63   179 *Capro*, Capricorno, ut IV 745 ex Bentlei emendatione *gelidumque Caprum*, anth. Lat. Ries. 617 5 *Capri*, 619 *liquidi caper aequoris*, 622 *pelagi capella*, 623 *aequorei capri*, 626 *Neptunia capra* ; cuius sideris forma expressius significata est II 659 *caper . . . genitusque ad frigora piscis*   180 retinent Regiomontanus, retinet libri   181 quos Regiomontanus, quod libri   182 e M, et GL, ut v 131 et *gelido* idem pro *egelido*, ex cod. Flor. et editores usque ad Bentleium, qui cum M nondum notus esset ex uno recenti codice id restituit quod IV 152 omnes exhibent e *Geminis*. nec tamen defuit qui ad *ex* recurreret   ueris cod Bodl., uires GL, uiris | uoluisse uidetur M. Lucr. VI 359 *cum tempora se ueris (ris codd.) florentia pendent*   184 calorem G, colorem LM   185 ueris Dulcinius, uires libri   at Scaliger, et libri, quam particulam Latini ista condicione non ponebant, sed aut at aut nullam   186 aestatis G, aeratis L, aeratis M
 par M sicut conecerat Bentleius, pars GL   pro *parti* Bentleius *sorti*, quod mihi minus uenustum uidetur   187 quin etiam Bentleius, ut artificem decuit, nec iam GLM, nec non L² et pro uar. scr. G, quae ab imperito homine facta coniectura imperitis hominibus adhuc placet   sub ipso Fayus interpretatur post se adlato Verg. Aen. v 323 sq. *quo deinde sub ipso | ecce uolat calcemque terit iam calce Diore*s, ubi Seruius post ipsum, iuxta ipsum ; et eadem ratione Aries u. 192 Pisces *prae se* mittere dicitur. contra Ellisio duplex Sagittarii forma in se quasi augurium continere uidetur Capricorni et ipsius duplicis ; qui praepositionis usus habetur II 16 et 623. etiam tertio modo sub ipso accipi potest, ut sit *infra se*, collato I 672 *hunc (zodiacum) tenet a summo Cancer, Capricornus ab imo*, quemadmodum bis Scorpius Libra inferior dicitur, II 502, IV 778   188 fertur nescio utrum pro *meat*, ut v 488, dictum sit an, quo sensu et *feror* et saepius *dicor* ponuntur, pro *est*, ut II 607, 609, 688, IV 161, 332 sub *Geminis pars tertia fertur*. eadem oritur dubitatio II 303, 411   189 artus GL, arcus M   190 hominis M, oris GL ut 172. inepte oris non figuram lineamentaue sed materiam commemorari iam Regiomontanus alique uidentur sensisse, qui cum libris aliquot recentibus multo ante Bentleium *hominis* scripserunt   fera tergo GL², ferat ergo L, fera ergo M   rigentem GL, ferentem M   191 mutant Iacobus, nuncia LM, nunciã L², nunc iam G. mutant signum Capricorni temporum mutationi

- quosque Aries prae se mittit duo tempora Pisces
 bina dicant: hiemem *hic* claudit, uer inchoat alter.
 cum sol aequoreis reuolans decurrit in astris,
 195 hiberni cocunt cum uernis roribus imbres.
 utraque sors umoris habet fluitantia signa.
 quin tria signa nouem signis coniuncta repugnant
 et quasi seditio caelum tenet. aspice Taurum
 elunibus et Geminos pedibus, testudine Cancrum
 200 surgere, cum rectis oriantur cetera membris;
 ne mirere moras cum sol auersa per astra

conuenienter: Hor. epist. II 2 188 sq. *in unum | quodque caput uoltu mutabilis,*
 quae recte ita distinxit Doederleinus. *noua dant Salmasius de an. clim. p.*
 320, quo significari uult 'nouum tempus auspicantur'; *mittunt sine sensu*
 idoneo editores ante Iacobum 193 *dicant.* Non. p. 292 *dicare, indicare,*
nuntiare. Lucilius lib. xxx *sicubi ad auris | fama tuam pugnam claram mi*
adlata dicasset. comm. Ptol. tetr. p. 29 *δίωμα προσαγορεύεται, σημαίνει*
γὰρ καὶ παρωχηκίαν ὥραν καὶ μέλλουσαν *hic* addidit Bentleius, quod si
 necessarium esse dixero, clamabunt uno ore quotquot ubique sunt Iacobi
 Becheri Breiteri *alter* ex posteriore membro posse audiri; locum, ubi sic
 audiatur, non adferent 194 *aequoreis astris, Piscibus; idem significantur*
 u. 196 195 *cum* praepositio uernis M, uertus L, uer tunc GL²

roribus Scaliger, roboris libri 196 sors umoris Scaliger, sursum oris
 libri. sors, genus, Anglice 'sort,' ut u. 222 *signa* Pisces minus recte
 appellantur quam *astra* et *sidera* et singulari numero *signum*, nam aliter
 Geminus *nautis laetissima signa* Germanicus dicit phaen. 541; sed ita anth.
 Lat. Ries. 623 6 *Pisces, duo signa sub uno, Ouid. fast. II 458-60* *Piscis . . .*
te . . . fratremque tuum, nam iuncta micatis | signa 197-202 auersa sunt
 et orientem spectant tria, Taurus Gemini Cancer 197 *quin* Scaliger, quod
 libri, cuius mendi causa perspicitur u. 223. quamquam conferenti mihi 527
 quod tria signa tribus signis contraria fulgent et 244 sq. *nec tu nulla putes in eo*
commenta locasse | naturam rerum, quod sunt currentia quaedam interdum
 probabilius uidetur intercidisse uersum huiusmodi, <*quin etiam illa tibi*
memori res mente notanda est,> quod coniuncta GL², quod iuncta L, neque
 aliud uoluit M. *coniuncta, continuata: signis a repugnant* pendet

199 *elunibus* Taurus caret, qui *ἡμίτομος ἐστὶ καὶ τοὺς ἐπισθίους οὐχ ἔχων*
πόδας, ut ait scholiastes Arat. 167, item Ouidius fast. IV 717 sq. *uacca*
sit an taurus non est cognoscere promptum: | pars prior apparet, posteriora
latent; sed eodem errore caudam ei apposuerunt Nicander ther. 122 sq.
αὶ θ' ὑπὸ ταύρου | ἀλκαῖην ψαίρουσαι ὀλιζῶνες φορέονται et, quos Scaliger com-
 memorauit, Vitruuius IX 3 1 *progreditur ad caudam Tauri* et Plinius n.h.
 II 110 *in cauda Tauri septem quas appellauere Vergilius* *testudine, χελείω,*
 Arat. 494 sq. *τέμνει . . . ὑπέεργε χελείου | Καρκίνον* 201 *ne LM, nec G.*
 ne forte mirere, ut I 859, II 951, 423 (ubi iterum G *nec*), IV 393 (ubi
 solus M *ne* seruauit). uide quae at I 557 adnotauit auersa Scaliger ed.
 I, *aduersa* libri, quod cum sic defendit Bentleius, 'Taurus quidem auersus
 surgit, sed ob id ipsum sol *aduersum* eum et a fronte incurrit,' fallitur, in
 errorem inductus ab Ouidio met. II 80, de quo loco dixi ad I 264

aestiuum tardis adtollat mensibus annum.

nec te praetereat nocturna diurnaue signa
 quae sint perspicere et propria deducere lege,
 205 non tenebris aut luce suam peragentia sortem
 (nam commune foret nullo discrimine nomen,
 omnia quod certis uicibus per tempora fulgent
 et nunc illa dies, nunc noctes illa sequuntur,)
 sed quibus illa parens mundi natura sacratas
 210 temporis adtribuit partes statione perenni.
 namque Sagittari signum rabidique Leonis
 et sua respiciens aurato uellere terga,
 tum Pisces et Cancer et acri Scorpios ictu,

202 rei a Gemino isag. l 40-1, Cleomede I 6 30, Ptolemaeo synt. III 4
 expositae causa poetice ficta redditur. sol Geminos et utrimque uicina signa
 Taurum et Cancrum propterea tardius permeabat quia ἀπρόγειον eius in
 Geminis situm erat. recte in uniuersum Bullialdus in tertia editione Scali-
 gerana; ipse enim Scaliger 'moras longarum dierum' significari crediderat,
 quo in I 568-70 spectant *moram et tarda lumina aestiuum annum*,
 aestiuam partem anni, ut Hor. epod. 2 29 *annus hibernus* pro hieme

adtollat usque ad *summi fastigia Cancrī* 203-222 diurna et nocturna;
 quae cum nec nocturna nec diurna sint, id quod poeta uu. 205-8 con-
 fitetur, non mirum est uanissimam dispartitionem plus uno modo factam
 esse 203 praetereat Boniucontrius, praetereant libri procliui errore,
poeniteat Regiomontanus. ceterum ne te praetereant Iacobus Bechertusque
 qua sermonis Latini peritia sint perspicere; quibus non dubito quin simile
 uisum sit Ouid. amor. I 8 38 *quantum quisque ferat respiciendus erit*, infini-
 tium *perspicere* quomodo in istam orationem cogi posset non quaesierit

208 nec qui eiecit Bentleius intellexisse uidetur neque eorum, qui retinu-
 erunt, quisquam recte interpretatus est. *nunc illa*, nocturna uidelicet u. 203
 commemorata, *dies, nunc illa*, diurna ibidem secundo loco posita, *noctes sequun-
 tur* comitanturque 209 parens GL^o, pars LM sacratas Scaliger, *sacrata*
 est libri 211-217 diurna sunt tria uicinorum signorum paria binis inter-
 iectis diuisa, Pisces Aries, Cancer Leo, Scorpius Sagittarius; illa autem bina
 interiecta nocturna sunt, Taurus Gemini, Virgo Libra, Capricornus Aquarius.
 diurna igitur habentur Aries, qui diem nocte longiorem, et Cancer, qui longis-
 simum reddit, cum suis uterque trigonis, Leone Sagittario, Scorpio Piscibus;
 nocturna his opposita. hanc distributionem apud alios non inueni

211 rabidi G, rapidi L^oM, rapidis L. haec duo adiectiua, ut ad I 396 dixi,
 librariis, quibus opinor in bifero Centauri corpore sors est nascendi concessa,
 libet commutare rabiemque auferre leoni: ablatam reddi nolunt qui leones
 rapidos Latine dici non posse nec ipsi didicerunt nec Lachmanno ad Lucr.
 IV 712 docenti credere animum inducunt. sed Iacobo et Breitero Leo, quem
 hic equorum epitheto auctum ferunt dissentiente Gemblacensi, tum demum
 rabere uidetur cum eum omnes tres libri, non duo tantum, rapidum exhibent;
 itaque apud illos u. 211 *rapidique Leonis*, u. 550 *rabidique Leonis* legimus

212 *respiciens*, I 266, IV 506 213 tum Regiomontanus, *nunc* libri, *tunc*

- aut uicina loco, diuisa aut partibus aequis,
 215 omnia dicuntur simili sub sorte diurna.
 cetera, uel numero consortia uel uice sedis,
 interiecta locis totidem, nocturna feruntur.
 quin etiam sex continuis dixere diurnas
 esse uices astris, quae sunt a principe signo
 220 Lanigeri, sex a Libra nocturna uideri.
 sunt quibus esse diurna placet quae mascula surgunt,
 femineam sortem tutis gaudere tenebris.

Bentleius, cuius formae in enumerando positae nullum exemplum metro tutum apud poetas Latinos repperi et priore loco add. cod. Monacensis, om. **GLM acri scorplos** Scaliger, **cancri scorpion** libri 214 uicina loco sunt Pisces Arieti, Cancer Leoni, Scorpium Sagittario; aequis partibus, hoc est binis signis interiectis, diuisa sunt Aries a Cancro, Leo a Scorpio, Sagittarius a Piscibus. intellexit Scaliger 215 *simili sub sorte*, 243 *pari sub sorte* 216 uel . . . uel Breiterus in Fleck. annal. nol. 139 p. 199, *sex . . . uel iam Fayus, nec . . . nec* libri; uersum post 222 traiecit Bullialdus, deleuit Bentleius. uel et nec confusa sunt etiam Prop. II 20 10, Ouid. met. x 21, Stat. silu. IV 9 40, Mart. v 49 5, XII 48 8, Iuu. XI 57. uel . . . uel hic, ut saepe, uix differunt ab *et . . . et*. cetera signa, quae et necturum (sex enim sunt) et uicem sedis (nam bina cum binis alternant) cum diurnis signis communem habent, totidem locis interiecta quot locis illa interiecta sunt, hoc est tribus, feruntur nocturna. haec mihi exponenda reliquit Breiterus, qui ut I 398 sq. ita hoc loco in emendationem incidit imprudens; ipse enim *consortia* dixit esse '*consortia als nocturna*,' uersum 214 interpretatus est peruersissime, uerba uel numero uel uice sedis omnino oblitus est interpretari. itaque postea, quod casu inuenerat, iudicii errore deseruit, ut coniecturam sensu uacuum *nunc . . . nunc* Ellisio surripet

218 *quidam etiam* F. Iunius non sine specie. fuerunt qui diurna dicerent in quibus sole collocato dies nocte longior est, Arietem Taurum Geminos Cancrum Leonem Virginem, reliqua nocturna. C.C.A.G. IV p. 152 18-20 *ἡμερὰ Κρίδος Σκορπίου* (immo *Ταύρου*) *Δίδυμοι Καρκίνου Λέων Παρθένου. νυκτερινὰ Ζυγὸς Σκορπίου Τοξότης Αἰγώκερω Ὑδροχόου Ἰχθύος* 219 *astris* Bentleius, *castris* libri, quae translatio quam commode adhibita II 963 sq. *aliena capesunt | regna et in externis subsidunt hospita castris* tam hoc loco inepta est. in Auson. 369 28 (Peip. p. 96), quem uersum Scaliger attulit, *castra* stationem significat solis per zodiacum iter facientis 220 *libra M*, *libris GL*, cuius erroris causam aperiunt uerba in **M** et **L** sic perperam diuisa, *lanigeris ex alibra, lanigeris exalibris*; ut abicienda sit coniectura admodum ingeniosa quam Bentleius **M** nondum inuento protulerat *chelis*, id est *αἰς* 221 222 uide 151-4. haec Ptolemaei sententia est, tetr. p. 9 ed. Camer. an. 1535

221 *mascula om. M* 222 *femineam* Scaliger, *feminea in GL²M*, *feminea L*, *femineam in* cod. Monacensis *sortem* Bentleius, *noctem* libri: 205 *noctem* cod. Cusanus pro *sortem*, uide etiam 958. Bentleius adscripsit Ouid. met. VI 679 *quattuor ille quidem iuuenes totidemque creatur | femineae sortis*, IX 676 *utque marem parias: onerosior altera sors est tutis*. 'cur autem tenebrae luce tutiores?' Bentleius. nempe quia feminei sexus nequitiam celant:

- quin non nulla tibi nullo monstrante loquuntur
 Neptuno debere genus, scopulosus in undis
 225 Cancer et effuso gaudentes aequore Pisces.
 at, quae terrena censentur sidera sorte,
 princeps armenti Taurus regnoque superbus
 lanigeri gregis est Aries pestisque duorum
 praedatorque Leo *et* dumosis Scorpius aruis.
 230 sunt etiam mediae legis communia signa,

Euripides in Meleagro, Stob. flor. 64 10, ἡ γὰρ Κύπρις πέφυκε τῷ σκότῳ φιλῆ, | τὸ φῶς δ' ἀνάγκην προστίθῃσι σωφρονεῖν librorum scripturam *feminea in noctem* seruarunt Iacobus Bechertus Breiterus, quibus uerbis quam sententiam subiecerint homines linguae Latinae ignari quaere apud Iacobum pp. 214 sq. 223-233 umida siue *ἔνδρα* sunt Cancer et Pisces, terrena siue *χερσαία* Aries Taurus Leo Scorpius, communia Capricornus et Aquarius; de Geminis Virgine Libra Sagittario silentium est, quae Ludw. Maxim. p. 106 6-9 inter *χερσαία* referuntur. aliorum placita in praefatione collegi 223 *quin* Scaliger, quid M, quod GL tibi Lannoius, sibi libri: 203 *nec te praetereat*, 244 *nec tu . . . putes*. sibi loquantur necne, quid ad nos? 224 *scopulosus*, litoreus, ut cercyros Ouid. hal. 102 *scopulorum sine moratus*. Ael. h.a. VII 24 *καρκίνων γένη διάφορα καὶ φῦλα ποικίλα ἀκούω εἶναι*. καὶ γὰρ οὖν καὶ πετραῖοι εἰσιν. ita Priap. 61 11 *aquosus anser* pro aquatico, Sen. Oed. 152 *latebrosa serpens* pro latebricola, Plin. n.h. xv 24 *frutice saxoso* pro saxatili; nam *paludosos Sugambros* Prop. iv 6 77 dubito utrum pro palustribus positum sit an potius ad id genus pertineat de quo ad iv 602 dicendum erit 225 *aequore* codd. Bodl. et Monac., in *aequore GLM* praepositione ex uersu superiore repetita. falso Scaliger 'ad catasterismum Piscium alludit. nam Pisces in aqua, quae ab urna Aquarii defluit, dicuntur natate'; neque enim aequor illa aqua est, sed fusio, *χύσις*: ipse autem Aquarius cur *aequoreus iuuenis* appelletur dicam ad II 558. immo significatur genus uniuersum non, sicut cancri, circa scopulos haerens sed mari gaudere solitum patenti atque effuso: Hor. epist. I 11 26 *locus effusi late maris arbiter*, Vell. II 43 1 *effusissimum Hadriatici maris traiecit sinum*, Luc. I 605 sq. *effusam longis anfractibus urbem | circumueunt*, IV 19 *explicit hinc tellus campos effusa patentis*, VI 270 *effuso laxat tentoria campo*, VIII 369 sq. *effusaque plano | Tigridis arua solo* 226 *at* Bechertus orationem male distinguens, ut libri sine sensu, neque enim Neptuno genus debent terrena; *sunt* Breiterus, cui coniecturae cum repugnaret *est* u. 228 positum, hoc quoque mutatum iit. antecedit enuntiatum relatiuum, ut 181 et 192 228 *pestis* Gronouius obs. III c. 15, *positi GL, posid M, positis* cod. Cusanus, *hostis* Scaliger 229 *et* addidit Bentleius, et sententia, de qua mox dicam, postulante et, quod animaduertit Bechertus de Man. emend. rat. p. 55, suadente metro; *leo* enim finale apud Manilium praeter hunc locum octiens corripit, semel producit in uersu interpolato v 697. accedit ut hic uersiculus ad exemplar Vergilianum factus sit, georg. II 180 *tenuis ubi argilla et dumosis calculus aruis*. sed ordo uerborum, quem qui ceperit noui neminem, huiusmodi est, *Taurus armenti princeps est, regno lanigeri gregis superbus est Aries, pestis praedatorque duorum sunt Leo et Scorpius*, cum chiasmo; nam praedatur pecudes leo, scorpius pestifero ictu petit, *pestis importuna* appellatus a Plinio

ambiguus tergo Capricornus, Aquarius undis,
[parsque marina nitens fundentis semper Aquari]
umida terrenis aequali foedere mixta.

non licet a minimis animum deflectere curis,
235 nec quicquam rationis eget frustraue creatum.

n.h. xi 86 231 ambiguus GL², ambugius L, ambiguus M tergo*, terrae libri: similiter II 950, Germ. phaen. 721, Colum. x 7 terra pro terga, contra terga pro terra II. Lat. 875. librorum scriptura hoc significat, 'Capricornus, de quo terra, Aquarius, de quo undae ambigunt,' praeterea nihil; qua in sententia ualde admirabili hoc non minimum admirationis habet, quod de Capricorno sola terra, solae undae de Aquario ambigere dicuntur; ut multo minus nugatoria sint quae v 419 circumferuntur *ambiguus terrae partus pelagoque creatur*, ubi *pelagi* scribendum et dixi olim et ex eis quae mox dicturus sum apparebit. non meliores igitur genetiui futuri erant, *ambiguus terrae, ambiguus undarum*; sic enim Capricornus de terra, Aquarius de undis ambigere diceretur, quemadmodum est apud Tacitum *futuri ambiguus* hist. III 43. nam ut per *ambiguus* adiectiuum significetur id quod Graece dicitur *Αιγόμερωσ γαίησ τε καί ὕδατοσ ἀμφίβιοσ θήρ* Maneth. IV 23, *Αιγόμερωσ . . . γηθαλάσσιον* C.C.A.G. VII p. 208 14, duplici opus est genetino, *Capricornus terrae undarumque ambiguus*, id est inter terram undasque; sicut IV 795 *ambiguus sidus terraeque marisque*, Tac. ann. II 24 *ambiguus hominum et beluarum formas*, 40 *ambiguus pudoris ac metus*, Auson. Mos. 239 *ambiguus fructur ueri falsique figuris*, Aetn. 599 *terrae dubiusque marisque*, Stat. Theb. IX 493 *undarum ac terrae dubio*, Luc. IX 304 *in dubio pelagi terraeque*, IV 156 *dubiue fugae pugnaeque*. sed quam restitui sententiam, ea uero haec est: Capricornus tergo in piscem desinente, Aquarius undis urna effusus factus ambiguus, ut utrum *χερσαίωσ* sit an *ἐνὸδροσ* dubitemus. ita plane Rhetorius siue is Antiochus est C.C.A.G. I p. 165 fin. *ἐνὸδρα . . . ἐκλήθησαν . . . ἀπὸ μέρωσ . . . Αιγόμερωσ καί Ἵδροχόωσ* ὧ μὲν διὰ τὸ οὐραίων, ζζ δὲ διὰ τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἐκχεῖσθαι τὸν Ἑριδανὸν ποταμὸν, Leo (philosophus, non, ut Heegio uisum est, Nemeaeus) C.C.A.G. v iii p. 96 32 *πάρνγρα . . . ζζ διὰ τὸν Ἑριδανὸν, ὧ διὰ τὸ οὐραίων*. 232 nitens GL, tutens M. hunc uersum cum Scaliger *mari nitens* et in superioribus *et aequoris* pro *Aquarius* nouando reliquae orationi accommodare studuisset nec tamen sententiam effecisset aut aptam aut tolerabilem, Bentleius alienum esse perspexit: scilicet cum suo loco omissus et alicubi in margine adscriptus esset, ob Aquarii nomen huc traductus est. quem si eo transferre uolumus ubi illius sideris mentionem deesse appareat, ante IV 490 collocandus erit, id quod fecit Bentleius uerbis *parsque marina nitens* et illius uersus *est in pars est prima nocens . . . et mutatis*; nec multo minore negotio rem transigi posse puto. sin locum quaerimus cui minima mutatione aptari queat et unde facillime potuerit excidere, is post v 537 inuenietur, *talía Cassiope nascentum pectora fingit* | *parsque mari nascens fundentis semper Aquari* 233 aequali Scaliger, atque illi libri, ut 826 foedere F. Iunius, degere GL, de genere M, lege *remista* Scaliger ed. I: mox Iunii emendationem uidet uisamque cupit potiturque cupita. II 62 *aequali moderantem foedere molem* 234-243 fecunda et sterilia et inter utrumque posita. Manilio Cancer Scorpius Pisces fecunda sunt, Leo Virgo Aquarius sterilia, media Aries Taurus Gemini Libra Sagittarius Capricornus: alii quid de ea re praeceperint in praefatione exposui

235 *est* in fine uersus addidit Bentleius, quod sine causa factum esse ostendi

fecundum est proprie Cancrī genus, acer et ictu
 Scorpions et partu complentes aequora Pisces.
 sed sterilis Virgo est, simili coniuncta Leoni,
 nec capit, aut captos ecfundit, Aquarius ortus.

240 inter utrumque manet Capricornus corpore mixto
 et qui Cretaeo fulget Centaurus in arcu,
 communisque Aries aequantem tempora Libram
 et Geminos Taurumque pari sub sorte recenset.

nec tu nulla putes in eo commenta locasse

245 naturam rerum, quod sunt currentia quaedam,
 ut Leo et Arqutenens Ariesque in cornua tortus;

ad I 86 236 *proprie, διαφερόντως* 238 simili GL², similis LM. C. C. A. G.
 I p. 166 5 sq. (ἀγρον) ὁ Λέων διὰ τὸ μονοσκεῖν, Her. III 108, Arist. h. a. VI 31

239 et Aquarius ortus (id est partus, ut IV 206, 668, V 46) aut non
 concipit aut, si quos tamen concepit, effundit urna sua, ut fiat abortio.
 uide Ouid. fast. VI 293 sq. de Vesta siue flamma *iure igitur uirgo est,
 quae semina nulla remittit | nec capit*, Sen. Phaed. 172 *uteroque prolem
 capere*, Iuu. II 32 sq. *cum tot abortiuus fecundam Iulia uulvam | solueret
 et patris similes effunderet offas*. Aquarius Ganymedes est, unde Firmi-
 cus III 6 9 *si Venus in hoc signo fuerit inuenta, . . . faciet steriles et qui
 filios creare non possint et qui se numquam uelint coniugalibus affectibus
 copulare et qui puerorum semper coitu gaudeant* 240 mixto GL², mixtum

LM. IV 238 *ferae mixtum est hominis per sidera corpus* 241 *in arcu,
 arcum gerens, ut Ennius apud Seru. Aen. V 37 leusque secuntur in hastis
 et postea multi. ἐν τόξοις διαγωνίζεσθαι iam Graeci dicebant*, Xen. mem.

III 9 2 242 *communis*, inter utrumque manens tempora M sicut
 coniecerat Scaliger, tempore GL, quod cum aut nullum sensum faceret aut
 falsum, praestabilius uisum est Iacobo et Breitero. I 689 *temporaque
 aequantem gyrum*, Anien. phaen. 58 sqq. *cur spatium lucis, madidae cur
 tempora noctis | Libra celerque Aries . . . aequarent*, Luc. IV 58 sq. *aequatis
 ad iustae pondera Librae | temporibus* 244-255 currentia sunt Aries Leo

Sagittarius, stantia Gemini Virgo Aquarius, sedentia Taurus Libra Capricor-
 nus, iacentia Cancr Scorpius Pisces. hanc doctrinam alibi non repperi

244 locasse Bentleius, uocasse libri, cuius erroris exemplis ad I 245 adlatis
 accedant Lucr. V 12, Verg. Aen. XI 542, Cic. legg. II 19 246 *in cornua
 tortus* audacter dictum uidetur pro *in torta cornua desinens* (Cic. n. d. II 111
contortis Aries cum cornibus, Luc. IX 514 *tortis cornibus Hammon*, Varr. r. r.
 II 2 4 *arietes . . . tortis cornibus pronis ad rostrum*), cui loquendi generi non
 plane similia sunt Ouid. met. X 538 *celsum in cornua ceruum* (Horn. Od. X 158
ὄψικερων ἔλαφον), XI 753 *spatiosum in guttura mergum*, nedom Verg. Aen. X 725
surgentem in cornua ceruum. flexae retro ceruicis significatio uerbis inesse
 nequit; quod autem Bentleius e cod. Veneto adsciuit *in cornua toruus*, id ne
 Latinum quidem esse puto; nam longe aliter dicitur Verg. georg. III 232 *irasci
 in cornua*, Man. IV 509 *in cornua fertur*, Nemes. buc. IV 34 *pro niuea coiere in
 cornua uacca*, neque Sili uerba XV 61 sq. *uerti superum quae saepe parentem |
 nunc auis in formam, nunc torui in cornua tauri* sic ut Bentleius uolebat

aut quae recta suis librantur stantia membris,
 ut Virgo et Gemini, fundens et Aquarius undas ;
 uel quae fessa sedent pigras referentia mentes,
 250 Taurus depositis collo sopitus aratris,
 Libra sub emerito considens orbe laborum,
 tuque tuo, Capricorne, gelu contractus in astris ;
quaeue iacent, Cancer patulam distentus in aluum,
 Scorpios incumbens plano sub pectore terrae,
 255 in latus obliqui Pisces semperque iacentes.
 quod si sollerti circumspicis omnia cura
 fraudata inuenies amissis sidera membris.
 Scorpios in Libra consumit brachia, Taurus

coniungenda sunt 247 librantur GM, librentur L 249 referentia, re-
 praesentantia, ut v 161 *tantus erit per membra uigor referentia uentos*

251 Libra non numquam in se collapsa figuratur, uelut in menologio rustico
 Vallensi et in sphaera Arosiana. *sub emerito orbe laborum*, post emeritos
 labores, qui in orbem acti redeunt: ita Scaliger et Huetius collato Verg.
 georg. II 401 *redit agricolis labor actus in orbem*. Bentleio *emenso* pro emerito
 reponenti obstant Ouid. fast. III 43 *quominus emeritis exiret cursibus annus*,
 met. xv 226 *emeritis medii quoque temporis annis*, Sen. Ag. 908 *stat ecce Titan*
dubius emerito die, Stat. silu. III 5 7 *quattuor emeritis per bella, per aequora*
lustris, Nemes. buc. I 19 *emeritae permensum tempora uitae*, Claud. in Ruf. II
 473 *huc post emeritam mortalia saecula uitam | deueniunt* 252 *tuo gelu*, cum
 brumale Capricorni signum proprie *gelidum* dicatur I 375, IV 745, Germ.
 phaen. 7, 289, Auien. Arat. 56 et ex mea coniectura 1252, *κατεψυγμένον* Ludw.
 Maxim. p. 106 26 et C.C.A.G. VII p. 208 15. *contractus*, cum insta minus
 parte zodiaci obtineat *angusto Capricornus sidere flexus*, ut I 271 appellatur.
sed in astris, quae uerba II 261, 531, IV 142, 425, v 232 suam uim habent,
 hoc loco inertia sunt, ut Scaliger ed. I in *artum* proposuerit: mihi probabilius
 uidetur *tuque tuos, Capricorne, gelu contractus in artus* collato Prop. IV
 8 41 *nanus et ipse suos breuiter concretus in artus*; sequitur enim, quod ex
 eodem est genere, *Cancer patulam distentus in aluum* 253 *quaeue* Breiterus
 in Fleck. annal. uol. 139 p. 202, contra LM, contra G iacent Bentleius,
iacet libri forma orationis, cuius praeter Breiterum nemo rationem habuit,
 haec est, *quod sunt currentia quaedam, aut quae recta librantur, uel quae fessa*
sedent; quibus tribus membris poetam hoc quartum, *quaeue iacent*, subnex-
 uisse tam certum est ac manifestum ut de origine corruptelae quaerere
 superuacaneum sit; sed uidetur *quaeue* in *que* et mox in *q*; contractum
 intercidisse, contra coniectura potius additum esse quam errore ex uersu
 superiore iteratum 254 plano GL², planos L, planūs M pectore G, cor-
 pore LM et supra scr. man. I G minus proprie. ordinem uerborum hunc esse,
incumbens terrae sub pectore positae, propter incredibilem Fayi et Breiteri
 errorem dicendum est 256-264 debilia sunt et mutila quattuor, Taurus
 Cancer Scorpius Sagittarius. ne hic quidem Manilio cum ceteris astrologis
 conuenire dixi in praefatione 256 257 *si circumspicis, inuenies*. v 650 sq.
si consurgit (modo fides sit librariis), *dabit*, IV 525 sq. *cum profert, dabit*, 572

succidit incuruo claudus pede, lumina Cancro
 260 desunt, Centauro superest et quaeritur unum.
 sic nostros casus solatur mundus in astris
 exemploque docet patienter damna subire,
 omnis cum caelo fortunae pendeat ordo
 ipsaque debilibus formentur sidera membris.

265 temporibus quoque sunt propriis pollentia signa :
 aestas a Geminis, autumnus Virgine surgit,
 bruma Sagittifero, uer Piscibus incipit esse.
 quattuor in partis scribuntur sidera terna ;
 hiberna aestiuus, autumnus uerna repugnant.

nascetur, cum exit 259 incuruo Regiomontanus, in curuo libri pede GL²,
 per de LM cancro Regiomontanus, cancri libri, quem casum, sequente praesertim
Centauro superest, nemo Latinus facile positurus erat. schol. Arat. 893
 ὁ Καρκίνος ἐπὶ πρόσωπόν ἐστιν ἐμπεπηγῶς τῷ οὐρανῷ, quamquam non nullis eae
 stellae quae Asini dicuntur δοκοῦσιν ὀφθαλμοὶ εἶναι Καρκίνου, et oculos eius
 commemorat Aratus 496 260 Sagittario, cuius obliqua imago est, alter
 superest ac relictus est oculus, alter non comparet et desideratur. unius fit
 mentio C.C.A.G. v i p. 208 25 τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ Τοξότου 261 nostros GL²,
 nostro LM 265-269 aestiua sunt Gemini Cancer Leo, autumnalia Virgo
 Libra Scorpius, hiberna Sagittarius Capricornus Aquarius, uerna Pisces Aries
 Taurus. aliorum astrologorum dissensionem uide in praefatione 268 terna
 Fayus, terrae libri 269 autumnus*, autumnus GM et corr. ex autumnus L.
autumnus adiectiuum pro autumnali, usurpatum a rei rusticae scriptoribus
 Catone et Columella eorumque simili Plinio, poetarum nemo posuisse uidetur
 Ausonio antiquior aut eo cuius uersus de iv temporibus habentur anth. Lat.
 Ries. 864, P.L.M. Baehr. v p. 379. nam carm. de mens. (anth. Lat. 665,
 P.L.M. I p. 210) uu. 17 sq. *temporis autumnū* (al. *temporibus autumnis*),
September, uincta racemis | *uelate*, quae uerba nec sensum habent nec construc-
 tionem, correxit Hauptius, *tempora maturis*; graui autem errore lexicographi
 uersum huius libri 425 adlegant, ubi *autumno* datiuus est substantiu.
autumni, τοῖς ὀπώρας, ut Luc. I 446 *Taranis Scythicae non mitior ara Dianae*,
 Mart. III 36 5 sq. *ut in thermas . . . te sequar Agrippae, cum lauer ipse Titi*,
 anth. Lat. Ries. 163 I *conubii bellique deas superauit amorum*, Cic. Tusc. v 105
malo enim Graecorum quam nostra proferre; quibus exemplis quominus
 addatur eleg. in Maec. I 109 *uiscera dissecti mutauerat arietis agni* (uisceribus)
 non Latinitas impedit sed sententia, quae *agno* requirit. paullo minus dura
 sunt quae praepositionem habent, Prop. II 8 23 *sua cum miserae permiscuit*
ossa puellae, Varr. I. L. VIII 60 *ut in his singularibus, sic in multitudinibus*.
 similia ad u. 552 adferenda erunt. uix sentitur idem loquendi genus in
 II 537 sq. *nam, quaecumque nitent humana condita forma* | *astra, manent illis*
inimica et uicta ferarum 270-432 exponitur de signorum per lineas formas-
 que geometricas coniunctione, qua trigona tetragona hexagona diametra
 efficiuntur, nec non de signis inconiunctis. Firm. II 22 I *institutandum mathe-*
maticum etiam illud in primis docere debemus, quid sit diametrum (Man. II
 395-432), *quid trigonum* (273-286), *quid quadratum* (287-296), *quid hexagonum*

- 270 nec satis est proprias signorum noscere formas
 126 et priuas quas dant leges nascentibus astra ;
 271 consensu quoque fata mouent et foedere gaudent
 atque aliis alia succedunt sorte locoque.
 circulus ut dextro signorum clauditur orbe,
 in tris aequalis discurrit linea ductus
 275 inque uicem extremis iungit se finibus ipsa,
 et, quaecumque ferit, dicuntur signa trigona,
 in tria partitus quod ter cadit angulus astra
 quae diuisa manent ternis distantia signis.
 Laniger ex paribus spatiis duo signa, Leonis

(333-334), quid *ableptum* (335-394), quod sit etiam *trigouum dextrum*, quod *sinistrum* (284-6, 293). uersui 270 praemissa sunt in libris quae *cautu* (om. G, scribendum *coniuncta*) et (om. G) *eorum dextra aut sinistra* 270 proprias signorum formas noscere non satis esse nemo post lectos uersus 150-269 docendus erat, in qua carminis parte non solae formae (de quibus in uu. 203-22 et 265-9 omnino non fuit sermo) sed *astrorum uaria est natura notata*. quid hoc loco dici debuerit clare ostendit comm. Ptol. tetr. p. 30 πληρώσας τὴν καθ' αὐτὰ τῶν ζωδίων δύναμιν νῦν μεταβέβηκεν ἐπὶ τὴν πρὸς ἄλλα, ἥτις συνίσταται ἐν τῇ τῶν σχημάτων θεωρίᾳ, idque ipsum dictum fuisse demonstrat u. 271, *consensu quoque fata mouent*, quibus uerbis fieri non potest quin antecesserit aliquid de singulorum siderum uiribus effectoque. quod ut reciperaret Bentleius *formas in sortis*, non aptissimum uerbum, mutauit: ego huc reuocaui uersum incommode superiore loco positum 126 priuas Scaliger, primas GL, prima M. *primus* pro *priuis* Lucretii codices III 373, IV 261, Iuuenalis VIII 63, Horatii aliquot serm. II 5 II. hoc adiectiuus Manilium non puto usurum fuisse nisi in proximo uersu posuisset *proprias* 272 alia Bentleius, aliae libri sorte GL², forte LM et in marg. man. I G. aliis alia sorte siue descriptione alioque loco siue interuallorum spatio succedunt continuanturque. *aliae* (formae) cum sententiae repugnaret, Fayus, homo metri ignarus, *alia* (signa) substituit, Bentleius *alias alia* (sorte); sed *aliis* propter succedendi uerbum seruandum erat, id quod fecerunt Iacobus et Bechertus 273 ut pro ἤχι posuerunt Cicero phaen. 2, Germanicus 233

dexter signorum orbis dicitur qui in dextram partem, hoc est in occidentem, uoluitur; quam zodiaci conuersionem cur poeta hoc loco significandam putarit mox uu. 292 sq. apparebit. Verg. Aen. x 885 *laeuos equitauit in orbis*, Iuu. VI 495 sq. *laeuum . . . comas . . . uoluit in orbem*. toto uersu nihil declaratur nisi hoc: *in concluso signorum circulo* 274 275 tres lineae aequales diuersis regionibus ducuntur et finibus suis extremis iunguntur; hoc est inscribitur *τρίγωνον ἰσόπλευρον* 276 *trigona* adiectiuum, ut 290 *quadrata*; contra substantiua sunt *trigonum* 299, *quadrati* 333

277 *partitus* M sicut coniecerat Scaliger, *partitur* GL 279 ex Ellisiis noct. Man. p. 41 iterumque p. 42, e iam Scaliger, et libri. quod temere et sine ratione ab Ellisio coniectatum est (is enim per poetas Latinos discurrere consuevit locos sectando ubi superiores critici et in e mutarint, uelut I 203, 428, 864, II 182, 446, ut ex se malle profiteatur) tamen probandum uidetur

- 280 atque Sagittari, diuerso conspicit ortu ;
 Virginis et Tauri Capricorno consonat astrum ;
 cetera sunt simili ratione triangula signa
 per totidem sortis, desunt quae, condita mundo :
 [sed discrimen erit dextris scaeuisque : sinistra
 285 quae subeunt, quae praecedunt dextra esse feruntur ;
 dexter erit Tauro Capricornus, Virgo sinistra.]
 hoc satis exemplo est. at, quae diuisa quaternis
 partibus aequali laterum sunt condita ductu
 quorum designat normalis uirgula sedes,
 290 haec *quadrata* ferunt. Libram Capricornus et illum
 conspicit ante Aries atque ipsum a partibus aequis

ob II 167 *ex paribus* 280 *diuerso ortu*, nam Sagittarius Lanigero prior oritur, Leo posterior. ortus autem propterea fit mentio quia inde pendent quae de dextris laeuisque signis tradentur uu. 292 sq. 282 Gemin. 2 7 *κατὰ τρίγωνον δέ ἐστι Κριός Λέων Τοξότης, Ταῦρος Παρθένος Αἰγόκερως, Δίδυμοι Ζυγὸς Ἵδροχόος, Καρκίνος Σκορπίος Ἰχθύες* τὰ πάντα τρίγωνα ἰσόπλευρα τέσσαρα

triangula Cicero appellauit de diu. II 89, item opinor Germauicus frag. VI

283 *sortis* Scaliger, *tortis* libri. *totidem sortis*, alteras duas discriptiones, ut 272 *sorte* ; falso enim Scaliger *μοίρασ*, id est zodiaci partes trecentasimias sexagesimas, interpretatus est. reliqua recte intellexit Scaliger, distinxit F. Iunius, quem praeter necessitatem *quae desunt* nouasse ostendunt quae ad 169 adnotati. ordo est *cetera triangula signa, quae desunt* (hoc est quae uu. 279-81 non nominantur), *simili ratione per totidem sortes mundo condita sunt*, Gemini Libra Aquarius, Cancer Scorpius Pisces. his Manilius uersum 287 subiecerat, *hoc* (quod uu. 279-81 de duobus ex quattuor trigonis est expositum) *satis exemplo est* 284-286 cum causa delent Bentleius, 'nam mox uersu 293 hoc de dextris et sinistris quasi prius non dictum memorat auctor,' contra quem Iacobus progr. Lubecc. an. 1834 p. 11 ita disputat ut uerba, quae exscripsit, non legisse uideatur. sed in eo Bentleius errauit quod posteriorem uersus 283 partem simul eiecit quodque illa *hoc satis exemplo est*, quae quam commode uersibus 279-83 subiungantur paulo ante explicari, eadem damnatione complexus est

284 *scaeuisque**, *laeuisque* iam Iacobus progr. Lubecc. an. 1834 p. 12,

seu *eusa* M, seu *causa* GL: fuerat *seuensisq.* ceterum *scaeuus* adiectiuum Manilius non magis positurus erat quam hexametrum post quintum trochaeum sic incisurus, *scaeuisque : sinistra*. de sententia dicam ad 293 286 *dexter* GM, *dextera* L 287 ad quae GL, at huc M 289 *quorum* laterum *normalis uirgula*, *normae* regula duplex rectum angulum efficiens 290 *quadrata* (= □ ta) praeclaro inuento Bentleius, ta GM et ut uideatur L, ca (haecca) L². Gemin. 2 16 *κατὰ τετράγωνον δέ ἐστι Κριός Καρκίνος Ζυγὸς Αἰγόκερως, Ταῦρος Λέων Σκορπίος Ἵδροχόος, Δίδυμοι Παρθένος Τοξότης Ἰχθύες* τὰ πάντα τετράγωνα τρία 291 *ante**, *hanc* (sed ha eras.) L, *hunc* G, *hinc* M sicut coniecerat Lannoins, quod Fayus *deinde* interpretatur, Pingraeus 'c'est ainsi que' ; in archetypo *hanc* fuisse suspiceris, quamquam fortasse non minus ueri simile est

Cancer et hunc laeua subeuntis sidera Librae.
semper enim *in* dextris censentur signa priora.
sic licet in totidem partis diducere cuncta

295 ternaque bis senis quadrata effingere signis,
quorum proposito reddentur in ordine uires.
sed si quis contentus erit numerasse quadrata,

añ propter *ari-* intercidissee. Aries Capricornum conspicit ante se positum, προηγούμενον siue dextrum, ipse laeua atque ἐπίμενος: Priap. Verg. 2 3 *agellulum . . . ante quem uides*, Man. II 502 *Libra . . . animo complexa est Scorpion infra*, id est inferius collocatum. huiusmodi autem aliquid sententia flagitat, neque enim solum Capricornum Aries sed Cancerum quoque quadrati ratione conspicit, sicut trigoni ratione Leonem pariter et Sagittarium uu. 279 sq., *diuerso ut ait ortu*. itaque et ad *Libram* et ad *ipsum* auditur *ante*; quartum membrum aduerbio non indiget, in quo est *laeua subeuntis* 293 in addidi. *dextris censentur* iam Scaligero 'mirum genus loquendi' uisum est, neque iniuria, *censere* enim cum datiuo coniunctum *attribuere* significat (ut II 653 et Senecae loco ibi adferendo), cum ablatiuo *aestimare*; horum autem neutrum uult poeta, sed priora signa inter dextra referri, quod quibus usu uenit, ea *in dextris censi* Latine dici possunt, uelut Liu. VII 18 5 *plebes contra fremit: quid se uiuere, quid in parte ciuium censi?* ceterum *priora* Manilius dicit quae prius oriuntur, haec autem dextra esse consentiunt schol. Paul. Alex. E 4 δεξιὰ λέγεται <τὰ> ἐν τοῖς ἡγουμένοις, ἀριστερὰ δὲ τὰ ἐν τοῖς ἐπομένοις et C.C.A.G. I p. 155 27 sq., neque re dissentit, etsi uerbis forsitan discrepare uideatur, Firmicus II 22 4 *dextrum trigonum est, quod ab eo signo, a quo incipimus, retro est, sinistrum uero, quod ab ante; ut puta Arietis dextrum trigonum est Sagittarius, sinistrum uero Leo, 6 quadratum Arietis sinistrum Cancer, dextrum Capricornus, sicut in ceteris omnibus quadratis, quod retro fuerit, dextrum est, quod ab ante fuerit, sinistrum*; is enim non motum caeli et ortus signorum respicit sed usitatum numerandi ordinem, quo ab Ariete profecti Capricornum Sagittariumque post nos relinquimus, ad Cancerum et Leonem uersus progredimur 294 sic licet Scaliger, scilicet libri diducere Scaliger ed. I in adnotatione, *deducere* libri. *in totidem partes diducere* idem est quod uu. 287 sq. *diuidere quaternis partibus* 295 *terna* Voss. 390, *terra* GLM *quadrata* Voss. 390, *quadrate* GLM *effingere* Lannoius, *fringere* GLM, *ingere* L². scriptum fuerat nimirum male diuisis litteris *quadratae fingere* 296 *reddentur* Bentleius, *redduntur* libri. *reddentur* uersibus 656-72; nunc omittuntur 297-351 quae tribus uerbis Geminus tradit 2 7 *ὑποτείνει ἢ τοῦ τριγώνου πλευρὰ ὑπὸ ζῳδία μὲν τέσσαρα, μοῖρας δὲ ρκ', 16 ὑποτείνει ἢ τοῦ τετραγώνου πλευρὰ ὑπὸ ζῳδία μὲν τρία, μοῖρας δὲ ς'*, ea Manilius ut popularibus suis, si forte possit, inculcet, per uersus amplius quinquaginta omni ope adnititur: tantae molis erat Romanam gentem bis bina quot essent perdocere. summam admonitionis sic reddit Bentleius: 'quod tot uersibus auctor ostendit, hoc tantum est. errabis, inquit, si in latere trigoni quinque integra signa numeraueris. cum enim in toto aequatore'—immo zodiaco—'sint partes siue gradus 360, pars tertia eius numeri siue 120 latus efficit trigoni. atqui, si quinque signa numeres, efficiunt partes 150. similiter errabis, si in latere quadrati quattuor signa integra numeres. cum enim

diuisum ut signis mundum putet esse quaternis,
 aut tribus ac binis signis ornare trigonum,
 300 ut socias uires et amicos exigit ortus
 foederaque inueniat mundi cognata per astra,
 falsus erit. nam, quina licet sint undique signa,
 qui tamen e trinis, quae quinto quoque feruntur
 astra loco, fuerint nati, sentire trigoni

numeri 360 pars quarta pro quadrati latere sit 90, quattuor signa efficient 120. ergo numerabis a principio primi signi ad principium postremi, non a principio ad finem nec a fine ad principium; illo enim pacto numerus iusto maior erit, hoc autem iusto minor.' 298 ut addidit Scaliger. ea opinione, ut putet

299 tribus ac binis*, tria sub quinis libri, sententia aut nulla, contentus erit tria sub quinis signis ornare trigonum, ut socias uires exigit, aut absurdissima, numerasse quadrata, ut putet tria sub quinis signis ornare trigonum. et quid est omnino tria (signa opinor) sub quinis signis? quae uerba ne qui se simulant quidem interpretari Fayus et Pingraeus interpretantur. pro illis tria sub quinis nihil ad sensum requiritur praeter quinque, quam numeri notam poeta ut uersum expleret similiter dilatauit in 313 duo sunt ternis dirimentibus astra. quinas pro binas exhibent Pal. et Veron. in Verg. Aen. v 96, bina pro quina una codicum familia Mart. I 11 1; quamquam hoc loco transpositione potius litterarum erratum suspicor, tri-asub-cuinis. quod si quis paribus quinis signis malit, habeat, quo id commendet, 302 quina . . . undique signa; nam aliter u. 334 dicitur trinis paribus (lineis) facies cum membra trigoni ornare, instruere 300 amicos inter se ortus non signorum sed hominum

eis nascentium, ut II 509 et locis ad 239 adlatis. II 653 corpora censentur . . . amica trigonis, 675 sq. haec ad amicitias . . . ducunt 303 e trinis*, ex signis libri, quale loquendi genus, ex signis, quae astra quinto quoque loco feruntur, cum uix minus inconditum esset atque abhorrens quam quae I 384 sq. legebantur uno in astro, sidus nostro quod contigit orbi (quod contra emendate et Latine scribitur IV 841-5 luna quibus defecit in astris, . . . haec quoque signa . . . languent), Bentleyus astra in posta mutauit, qua forma post Lucretium et Silius in epico carmine XIII 553 et nisi fallor Vergilius usus est Aen. VII 598 nam mihi parua quies, somnique (Chr. Wordsworthius, omnisque libri) in limine postus (libri portus) [funere felici spoliior (neque ullo praeterea bono), Manilius in opere didascalico ut usus fuerit non est ueri simile: certe multo facilius librarii et rinis in ex sinis et hoc in signis mutaturi erant, de quo scribendi uitio dixi ad I 408. trigoni latus a prima parte Arietis initium capiens in ultima Cancri parte terminatur, ut Leo totus in altero sit latere, item totus in tertio Sagittarius; quo pacto haec tria signa mutuo trigoni affectu non coniunguntur. sed Manilius cum homines ex eis natos trigoni uires sentire posse negat, nimium dicit; illud dicere debebat, facile fieri posse ut non sentirent. neque enim semper aut necessario linea a signi principio ducitur; quae si a medio incipit Ariete, in medio Leone desinit, ut illas certe siderum partes societ. prudenter Porphyrius in isagoga (comm. Ptol. tetr. p. 187) πολλάκις γὰρ κατὰ (sic scribendum pro τὰ) μὲν ζῳδία εἰς ἑσχηματισμένοι (οἱ ἀστέρεις), κατὰ δὲ μοίρας οὐκέτι de feruntur uide ad 188

304 fuerint G et man. l corr. ex fuera L, fuerunt M nati G, natis LM

- 305 non poterunt uires: licet illud nomine seruent,
 amisere loco dotes numerisque repugnant.
 nam, cum sint partes orbis per signa trecentae
 et ter uicinae, quas Phoebi circuit ardor,
 tertia pars eius numeri latus efficit unum
- 310 in tris perducti partes per signa trigoni.
 hanc autem numeri non reddit linea summam,
 si signum a signo, non pars a parte notetur,
 quod, quamuis duo sunt ternis dirimentibus astra,
 si tamen extremam laeui primamque prioris
- 315 inter se conferre uoles numerumque notare,
 ter quinquagenas implebunt ordine partes;
 transibit numerus formam finisque sequentis
 consumet ductus. licet ergo signa trigona
 dicantur, partis non seruant illa trigonas.
- 320 haec eadem species fallat per signa quadrata
 (quod, cum totius numeri, qui construit orbem,
 ter *denae* quadrum partes per sidera reddant,

305 interpunctis Iunio et Fayō praeantibus Bechertus. astra quinto quoque loco posita, non homines ex eis nati, trigona nominantur et iustis numeris repugnant nomine GL², nomina LM 308 ter uicinae L², tunc uicinae GLM 310 perducti L², praeducti GLM; nihilo deterius esset producti 312 a parte notetur, nota numeri a parte ducti signetur 313 ternis (=iii) Bentleius dirimentibus Bonincontrius, adiri mentibus GL, andri mentibus M, tribus mediantibus iam Regiomontanus. II 277 sq. astra | quae diuisa manent ternis distantia signis, 393 duo signa . . . mediis submota quaternis 314 extremam Regiomontanus, extremum libri que M sicut coniecerat Bentleius, om. L, ue GL² 315 uoles L²M, uolens GL numerum GL², numeri LM 317 formam, σχήμα trigonum finis acc. plur., sequentis ductus gen. sing. 319 trigoni Fayus praeter necessitatem; etenim, ut signa trigona, ita partes trigonae sunt quae trigonum efficiunt; quarum iustum numerum non seruant quinque signa uno ordine continuata, naufragium enim faciunt partes unius in illis (u. 330) 322 denae*, triginta (triginta ut alibi M) libri: conflata sunt ter denae et triginta. metri uitium, quod paene miror neminem hac aetate adlato Mart. XII 26 l *sezagintā teras* (ita enim codices) defendisse, recte Bentleius ferri posse negauit; sententiam uerborum, quae uix minus uitiosa est, nemo uidetur curasse. in quibus non tam id uitupero, quod nullo auctore *quadrum* ponitur pro parte quarta (quo sensu *quadram* Censorinus usurpauit de die nat. II 9, atque ita hoc nersu Regiomontanus), quam disputationis contextum ac progressionem desidero. neque enim haec recta est argumentatio, 'cum XC zodiaci partes partem quartam totius numeri (nam numeri *quadrum* coniungunt) efficiant, inde euenit ut quattuor signa CXX partes, duo signa LX partes obtineant': recte aut sic concluditur, 'cum XC

euēnit ut, prima signi de parte prioris
 si partem ad summam ducatur uirga sequentis,
 325 bis sexagenas faciat; sin summa prioris
 et pars confertur subiuncti prima, duorum
 signorum in medio numerum transique referque,
 triginta duplicat partes, pars tertia deerit);
 et, quamuis quartum a quarto quis computet astrum,
 330 naufragium facient partes unius in ipsis,

partes quartam totius numeri efficiant, euēnit ut quattuor signa iustum lateris modum xxx partibus excedant, duobus signis ad eundem explendum xxx partes desint, aut certe sic, 'cum singula signa xxx partes obtineant, euēnit ut quattuor signa cxx partes, duo lx obtineant.' cuiusmodi est quod restitui. cum totius numeri uu. 307 sq. recens partes tricenae per sidera distributae quadrum siue *τετράγωνον* reddant, hoc est cum singula signa triginta partes contribuant ad quadrum efficiendum, inde euēnit ut quattuor signa cxx partes, duo signa lx partes possideant; quarum summarum neutra quater multiplicata efficit cccxlx, ut pro quadri latere esse possit. ad uerba quod attinet, uide III 492 sq. *ex hac tricenas summa per sidera partes | distribues*. apparet quid de aliorum coniecturis statuam, Bentlei *nongentae* (uoluit *nonaginta*, sed non multum interest), Iacobi *ter quadra* (neut. plur.) *triginta*, Postgatii *ter quadra* (fem. sing.) *triginta . . . reddat* 323 post 325 collocat G: scilicet cum 324 sq. propter homoeoteleuton, sicut in Voss. 390 factum est, excidissent, alieno loco repositi sunt *euēnit GL², et uenit LM* prioris ex duobus illis signis angularibus de quibus quaeritur: mox *sequentis* et *subiuncti* idem significant quod u. 314 *laeui* 325 *sin L²M*, in GL 326 *subiuncti* Regiomontanus, *subiunctis libri* 327 *transique referque **, *transitque refertque libri* propter *confertur* et *duplicat*, sublata orationis structura. nam et nominatiuus deest (frustra enim adesse iubent *uirga* ex protasi enuntianti aliter conformati petitum), et ultra modum incondite sic uerba copulantur, *transitque refertque duplicat*. apparet sententiam esse debere 'si a summa prioris parte ad subiuncti primam numeramus, partes fiunt lx,' ut apodosis uerbis *triginta duplicat partes* contineatur; pro *numerum refert* requiri fere ita ut *numerus referatur*. imperatiuus ita ponitur ut Iuu. XIII 26 sq. *rari quippe boni, numera, uix sunt totidem quot | Thebarum portae*, Colum. v 25 *hunc numerum in se multiplicato, fiunt pedum nonaginta milia*: si numerum transeas referasque, inuenies eum triginta partes duplicare; nec dissimiliter ipse Manilius v 46 sq. *tolle sitos ortus hominum sub sidere tali, | sustuleris bellum Troiae*. ceterum *transi* hoc uersu *transcurre* significat, ut I 378 et IV 398, non *transili*, ut II 368 328 *duplicat* is numerus andacter sane, sed sine ulla ambiguitate, iuxta ponuntur *triginta partes* orbis trecentesimae sexagesimae et *pars tertia* siue triens summae efficiendae *duplicat, deerit*, III 345 sq. *effugiunt . . . erit, 350-4 efficitur . . . perit . . . quaerentur . . . abducent, 567-80, IV 495-7, 544 sq.* 329 et coniunctio quique eam sequuntur uersus duo non ad proxime praecedentia spectant sed ad n. 320; nam in praua ratione uu. 325-8 exposita non unius ex quattuor astris partes naufragium faciunt sed duo, primum et extremum, excluduntur. quare olim 329 sq. illuc transtuli 330 *naufragium facient, ἀφανισθήσονται* neque earum rationem habebit qui recte calculos subducere didicerit. sed in ipsis, si ad partes refertur, nungatorum est, sin ad astra, solocum

- 684 quae quamquam in partis diuisi quattuor orbis sidera quadrata efficiunt, non lege quadrati censentur : minor est numeri quam cardinis usus.
- 331 non igitur satis est signis numerasse trigona quadratiue fidem quaeri per signa quaterna. quadrati si forte uoles effingere formam, aut trinis paribus facies cum membra trigoni,
- 335 hic poscit quintam partem centesima summa, illic amittit decimam. sic conuenit ordo. et, quicumque quater iunctis fauet angulus usque,

uidetur; neque enim aut hic aut iv 860 uim eius pronomini propriam agnoscere possum, ut utrobique peruagato errore pro *illis* id scriptum suspicer. *ipsum* pro *eum ipsum* positum est II 291 similiterque *ipsa* I 698

post hunc uersum collocaui 684-686, quos ad hanc disputationem pertinere tam manifestum est quam ab illo loco alienos esse, ubi Scaligerum Bentleium Iacobum multum et frustra exercuerunt. hic casu omissi uersui 683 propter *cardinis* nomen subiecti sunt, quemadmodum 232 ut post 231 insereretur effecit in utroque commemoratus Aquarius 684 quae partes partis L, partes GL², partibus M. de partes u. 330 et partis u. 684 uide ad 328 diuisi Scaliger, diuisit libri 686 numeri quaternarii

cardinis, puncti angularis, quod in certam signi partem incidit, unde ratio proficisci debet 331 trigona M sicut coniecerat Scaliger, trigonas GL, trigonum Bentleius propter *quadrati* u. 332, sed uide 297 *quadrata* 299 *trigonum* 332 quaeri Bentleius, caeli libri. caeli siue cum *quadrati* coniungas siue ad *signa* referas, nihil est aut caeli aut *quadrati fidem numerasse*. fides quadrati quaeritur atque exigitur (II 591 *fidem quaerat*, III 503 sqq. *sic erit . . . quaerendus . . . horoscopus . . . ut, cum exacta fides steterit, . . . fullere non possint summi fastigia caeli*) ut inde uera ducantur fatorum praesagia, quae, si per signa quaterna ac non per partes nonagenas quadratum struxeris, falsa erunt quaterna LM, quadrata quaterna G

332-335 recte edd. uett. ac iam codices quidam interpunxerant, prae Scaliger et Bentleius 333 334 si uoles, facies cum : III 590-4 si constiterit, cum consistet 334 paribus lineis, nisi fallor, quemadmodum Graeci eo quod est *γραμμή* omissa dicebant *αι παράλληλοι, ή εὐθεία, ή ὑποτείνουσα*. Mart. Cap. VI 712 *aequilaterum . . . quod tribus paribus lineis lateribusque concurrat*, Colum. v 2 5 *tribus paribus lateribus triquetrum metiri* 335 'centesima in trigoni latere poscit sui quintam, ut fiat 120; in quadrati latere amittit sui decimam, ut fiat 90' Bentleius 336 ordo rationis arithmeticae : III 218 sq. *nec me uulgatae rationis praeterit ordo, | quae binas tribuit signis surgentibus horas* 337 quicumque locis, quod ex insequenti uersu auditur iunctis Scaliger, iunctus iam Regiomontanus, cunctis libri ut I 439. *quater iunctis*, quadruplici serie conexas : II 275 (linea) *extremis iungit se finibus ipsa*. Martialis cum dicit x 51 11 sq. *nec illic | sunt triplices thermae nec fora iuncta quater* fortasse nihil significat nisi *quadruplicata* siue *quattuor*, sicut idem IX 84 9 *bis trieteride iuncta* posuit pro *sex annis*, Firmicus II 23 6 *numeri bis iuncti* pro *duplicati* fauet, quo uerbo qui similiter usus sit non noui, ita pro *incidit* positum uidetur ut simul adsit eligendi et delectum adhibendi

quaeque loca in triplici signarit linea ductu
 cum sinuata uiae linquet dispendia recta,
 340 his natura dedit communi foedera lege
 inque uicem adfectus et mutua iura fauoris.
 quocirca non omnis habet genitura trigonis
 [consumet ductus licet ergo signa trigona
 dicantur partis non seruant illa trigonis]
 345 consensum signis, nec, cum sunt forte quadrata,
 continua inter se seruant commercia rerum.
 distat enim, partis consumat linea iustas
 detractetne modum numeri, quem circulus ambit,
 nunc tris efficiens, nunc quattuor undique ductus,

notio 338 signarit GL², signaret LM. de *fauet, signarit* uide ad 328

339 sinuata Pingraeus, signata libri recta GL, tecta M uiae dispendia, hoc est itinera longiora, appellat tres circuli arcus, quos relinquit uitatque recta trigoni linea breuioribus spatiis ab angulo ad angulum currens. hos autem arcus linea non signat, sed tria tantum circuli puncta; neque, si uel maxime signaret, ulla cum ui aut pondere sic idem uerbum repeteretur, quae loca signarit cum signata linquet dispendia. sinuata ea dispendia sunt conuexo recessu, ut dicit II 374: uide IV 600 litoraue in Syrtis reuocans sinuata uadosas, 755 Euxinus Scythicos pontus sinuatus in arcus, anth. Lat. Ries. 139 I flexilis obliquo sinuatur circulus orbe. recta, quod qui reuocauit Iacobus stolide ad dispendia rettulit, quomodo accipiendum esset primus Breiterus uidetur intellexisse: superiores rectae ex interpolatis codicibus receperant, quod quot errores procrearit nihil attinet dicere. quamquam planius et melius scriberetur uia . . . recta ablatiuo casu; neque enim geneti- uo opus est, dixitque Tacitus, ut ann. I 63 6 compendiis uiarum, ita XII 28 I eodem sensu propioribus compendiis, quemadmodum ipse Manilius II 928 ut breuia in longo compendia carmine praestem. diuersa significatione Martialis IX 99 5 tu qui longa potes dispendia ferre uiarum, id est incommoda

342-346 non quicumque signo aliquo horoscopante gignitur coniunctionem concordiamque habet cum signis ei signo trigonis, ut necessario amici sint qui sub Ariete quique sub Leone Sagittarioque nascuntur; quod idem in quadrata signa ualet 342 trigonis LM, trigonos GL² ad ductus u. 343 accommodatum 343 344 (=318 319) deleuit Scaliger ed. I iterumque Bentleius, omittit cod. Par. si fides Stoebero. aberrauerat librarius a cons- u. 345 ad cons- u. 318 344 trigonis ita libri propter signis u. 345

345 nec GL², ne L, ue M 346 continua libri, quod uereor ut recte reduxerit Iacobus. continua commercia, usque a principio ad finem quarti cuiusque signi continuata; sola enim quattuor puncta angularia inter se consentiunt. continuo Regiomontanus cum eoque Scaliger et Bentleius, quod unice aptum uidetur 347 enim Bentleius, a quo Latine discere noluerunt Pingraeus Iacobus Bechertus, enim an libri: II 651 distat enim surgatne eadem subeatne cadatne 348 ne Bentleius, que libri detractet modum, recuset: idem est numeris repugnant u. 306 numeri CCCLX partium 349 efficiens Scaliger ed. I, efficiet libri, quo non minus inconditum est quod Scaliger ed. 2

- 350 quos in plura iubet ratio procedere signa
interdum, quam sunt numeris memorata per orbem.
sed longe maior uis est per signa trigoni
quam quibus est titulus sub quarto quoque quadratis.
altior est horum submoto linea templo,
355 illa magis uicina meat caeloque recedit
et propius terras accedit uisus eorum
aeraque infectum nostras demittit ad auras.
debilia alternis data sunt commercia signis,

praetulit *efficiat*, cum tamen interpretaretur 'quae aut trigonum aut tetragonum facit,' id est *efficiens* 350 iubet Scaliger, iunct libri *ratio arithmetica*, ut III 246 *quem numerum debet ratio sed non capit usus*. haec autem ratio, a prauo profecta initio, si uerbi causa trigoni latus quinque integris signis formaueris, id est partibus CL, postulat ut reliqua duo latera in plura signa partesque producantur quam habet zodiacus, in signa uidelicet quindecim siue partes CCCCL 351 *numeris memorata per orbem*, enumeratione CCLXX partium comprehensa 352-357 trigonum plus ualere quam quadratum confirmat Manilius, praeterea, quem nouerim, nemo 352 pro *trigoni* Bentleius *trigonis* scripsit, quod requirit sane ratio grammatica; eorum enim pluratium u. 356 quo referatur non habet, cum *signa* hoc uersu 352 commemorata non trigoni sint sed zodiaci. sed illud elegantia praestare uidetur, sequente in proximi uersu *quadratis*, ut excusetur neglegentia sermonis. *per signa*, in zodiaco, ut II 307, 310, III 87, 120, 128, 491 353 *quibus*, eorum quibus. III 493 sq. *distribues primam uicem quo Phoebus in astro fulserit*, id est *ei astro in quo sub quarto quoque* quid significet facilius sentitur quam qui id significare possit explicatur; est autem fere 'cum quarto quoque signo censeantur' 354 '*linea, η ὑποτείνουσα. templo, arcu suo*' Scaliger. *templum* fortasse totius caeli ambitum significat, ut II 806 *inim templi summumque cacumen*, Cic. de r.p. VI 15 *illum globum, quem in hoc templo medium uides, quae terra dicitur*, Varr. l.L. VII 7 *quaqua intuiti erant oculi, a tuendo primum templum dictum; quocirca caelum . . . dictum templum*. eadem dubitatio oritur ad II 668 355 *illa, trigoni* 356 *propius terras* ut I 315 *proxima frigentis Arctos uisus eorum* (trigonorum, ut dixi ad 352) mutuis, hoc est linea superiore uersu commemorata. Cens. de die nat. 8 8 sq. *cum (sol) in quartum signum peruenit et media duo sunt, uidet κατὰ τετράγωνον, quoniam linea illa, qua uisus pertendit, quartam partem orbis abscidit. cum in quinto autem est tribus interiacentibus mediis, κατὰ τρίγωνον aspicit; nam tertiam signiferi partem uisus ille melitur. quae duae uisiones τετράγωνοι et τρίγωνοι etc.* Sext. emp. πρὸς ἀστρ. 39 de planetis ἐπιβλέπειν δὲ λέγονται ἀλλήλους . . . οἱ κατὰ τρίγωνον ἢ τετράγωνον φαινόμενοι. κατὰ τρίγωνον . . . ἐπιθεωροῦσιν ἀλλήλους ἀστέρες οἱ τριῶν ζῳδίων ἔχοντες τὸ μεταξὺ διάστημα. eodem sensu uisus ponitur uu. 371, 386, 575, fortasse etiam 377; alio et proprio 468 et 508 357 *infectum GL², ineffectum LM*. II 856 sq. *omne . . . signum . . . partibus inficitur mundi demittit* cod. Flor., *dimittit GLM* aera habent astra IV 483, 499, fortasse 743 358-384 *alterna siue tertia quacque sine hexagona* 358 *debilia* satis bene Iacobus, *deuiaque G* suprascr. man. l et ut uidetur *L²*, *diuiaque M* et ut uidetur *L*, *dubiaque G* in textu,

- mutua nec magno consensu foedera seruant,
 360 inuita angusto quod linea flectitur orbe.
 nam, cum praeteriens formatur singula limes
 sidera et alterno deuertitur angulus astro
 sexque per anfractus curuatur uirgula in orbem,
 a Tauro uenit in Cancrum, tum Virgine tacta
 365 Scorpion ingreditur, *tum* te, Capricorne, rigentem
 et geminos a te Pisces auersaque Tauri
 sidera contingens finit, qua coeperat, orbem.
 alterius ductus locus est per transita signa
 utque ea praetereas, quae sunt mihi, singula, dicta, -

at dubia Benteleus. *deuia* adiectiuum sensus, *que* coniunctionem oratio respuit. Porph. isag. p. 186 ὁ ἐξάγωνος σχηματισμὸς ἀδρανέστερος, C.C.A.G. I p. 156 28 αἱ ἐξάγωνοι δορυφορίαὶ ἀνειμένως ἐνεργοῦσιν, Cens. de die nat. 8 4 (conspectus) *validiores alii, infirmiores alii habentur*, 6 (sol) *cum in tertio est signo, hoc est uno medio interposito, tunc primum illum locum unde profectus est uidere dicitur, sed ualde obliquo et inualido lumine, 13 quia languido iam radio infirmum lumen κατὰ ἐξάγωνον mittatur*, schol. Germ. Breys. p. 199 5 et p. 223 12 *cetera dissident uel leuiter aspiciunt, ut tertium quodque, quod dicitur hexagonon* 360 'parce que la ligne qui décrit l'hexagone se prête comme malgré elle à se courber, après n'avoir soutenu qu'un petit arc' Pingraeus. *inuita flectitur* quae angulos facit obtusos 361 *praeteriens* *, *praedales LM, per tales GL*², ut uideatur olim fuisse *praetales formatur* (nam cum formatur talis per singula limes) Ellisius noct. Man. p. 46, *formantur libri*, ut mox 363 *curuantur pro curuatur, 377 uagantur pro uagatur* plerique. non singula formantur sidera sed singulis praeteritis sideribus linea hexagoni: II 369 *utque ea praetereas quae sunt mihi singula dicta, 376 singula circuitu quae tantum transeat astra.* hoc dici debere sensit Benteleus, sed coniectura eius Pingraeo et Becherto probata *pertransit formatus* uerbum habet nec sensu aptum nec Plinii auctoritate satis commendatum. ceterorum conata melius omittuntur 362 *deuertitur*, hospitio accipitur 363 *curuatur GL*², *curuantur LM.* idem est quod u. 360 *flectitur in orbem*, ut fine principium tangat: iterum 367 *orbem* de hexagoni circuitu, qui 370 *circulus* appellatur 365 *tum* Benteleus, quod post *-tur* excidisse putandum est, quo libri, *dein* anonymus saec. XVI in Ellisii noct. Man. p. 212, *recta* sententia, synizesi non Maniliana. ad quo Huetius a praepositionem uel ex 364 uel ex 366 *audiri* uult: paulo minus insane *tacto ex tacta* repetisset *rigentem GL, rigentem M* ut I 314, ac uulgaris is error est, ne quis inde coniciat *quo te, Capricorne, relicto*, obstante etiam II 553 *et te, Capricorne, rigentem* 366 *a te* ut I 626 *tuis ab astris auersaque tauri* Huetius, *aduersaque tauro* libri. Taurum a tergo contingit linea a Piscibus ueniens. *aduersa Tauro* sunt omnia zodiaci sidera praeter Geminos et Cancrum 368 post 369 collocat G 368 *alterius M, alternis GL* est anonymus Ell. noct. Man. p. 212 et Scaliger, et libri 369 *utque*, et ita comparatus ut. ordo est *utque ea, quae mihi dicta* siue commemorata sunt (Taurum Cancrum Virginem Scorpionum Capricornum Pisces), *singula praetereas*: uide II 814 et

- 370 flexibus et totidem similis sit circulus illi.
 374 tertia conuexo conduntur signa recessu ;
 371 transuersos igitur fugiunt subeuntia uisus,
 quod nimis inclinata *iacent* limisque uidentur
 uicinoque latent : ex recto certior ictus.
 375 et, quia succedit conuexo linea caelo
 singula circuitu quae tantum transeat astra,
 uis eius procul est altoque uagatur Olympo
 et tenuis uires ex longo mittit in orbem.
 sed tamen est illis foedus sub lege propinqua,

quae ad I 58 collegi 370 sit L², it G, in LM, *fit* cod. Monac. et editores plerique ante Iacobum, qui ueram scripturam, quam omnium codicum esse mentitus est, reduxit et recte enarrauit, 'alter ductus est per signa transita, et ita, ut signa dicta praetereas et circulus sit illi similis' illi Fayus, illis libri 374, quem Bentleius deleuit, Scaliger autem ed. I ante 358 reiecerat, ante 371 collocari, ubi requiritur subiectum sententiae; neque enim sola sex transita signa *transuersos fugiunt subeuntia uisus tertia*, singulis interiectis dirempta **conuexo** Bonincontrius, **conuerso GL**, cūuerso M, *conuexo* Scaliger. *conuerso* probauit Stoeberus, renocauit Bechertus, Breiterus etiam interpretatus est, ut *conuerso recessu* esset 'durch das Zurücktreten des Bogens' 371 *subeuntia* participio cum deesset, ad quod recte referri posset, substantiuum, necessario pro subiecto sententiae accipiendum erat; itaque Fayus 'quae post priora sequuntur' esse dixit, quasi haec magis uisus fugiant quam quae antecedunt; cuius lenitatis exors Bentleius *sexangula* substituit. sed Iacobus participium, etsi quo referendum esset quaerere neglexit, recte tamen sic accepit, 'fugiunt uisus, quia transuersos subeunt.' signa hexagona subeunt illa quidem inter se conspectus (neque enim his, ut u. 386 cohaerentibus, mutus adeptus est uisus), sed, quos non plane effugiunt, fugiunt quodam modo, cum transuersi sint nec certum ictum habeant 372 nimis GL², nemis LM *inclinata iacent* *, *inclinata* cue M, *inclinat* ac ne L², *inclinat* anne GL, *inclinant aciem* Regiomontanus, *inclinata acie* Breiterus, qui studiis ab anno 1854 usque ad 1908 productis Manilii artem metricam non assecutus est. haud minus uitiosas elisiones intulerunt Thomasius I 798, Postgatus IV 173 et 602, Ellisius II 45 *limis* Ter. eun. 601 373 *uicino*, alteri hexagoni signo proxime posito. *latere* cum datiuo habetur etiam III 582 *lateat* . . . *quaerentibus*: utrumque locum neglexit C. F. G. Muellernus in syntaxi nom. et acc. p. 127, cum perperam adferret Lucr. III 280, ubi *tibi* datiuus est quem uocant ethicus. simillimum est Sil. XII 614 sq. *hostique propinquo* | *Roma latet* 375 quia M, que L, quae GL² *conuexo* cod. Flor., quod pro *propinquo* accipiebatur; sed propinquitatem satis significat *succedit* 377 uis GLM, uisus cod. Venetus, unde uisus eis Bentleius collato 356, fortasse uere; quamquam *uis uires mittit*, quod illi displicebat, non maiorem neglegentiam habet quam Lucr. VI 319 sq. *uis frigida uenti* . . . *ea quae tanta ui missa superne est*, Man. I 844-6 *ignis* . . . *lampadas* . . . *ramosus fundit in ignes*. frustra autem Pingraeus *uagatur* et *mittit* non ad *uis* sed ad *linea* referri uult *procul* a nobis *uagatur* cod. Flor., *uagantur* GL²M, *uaganter* L 379 foedus anonymus Ell. noct.

- 380 quod non diuersum genus est coeuntibus astris,
 mascula sed maribus respondent, cetera sexus
 feminei secum iungunt commercia mundi.
 sic, quamquam alternis, par est natura figuris,
 et cognata iacent generis sub legibus astra.
- 385 iam uero nulla est haerentibus addita signis
 gratia; nam consensus hebet, quia uisus ademptus.
 in seducta ferunt animos, quae cernere possunt.
 sunt etiam aduersi generis conexa per orbem
 mascula femineis semperque obsessa uicissim.
- 390 [disparibus non ulla datur concordia signis.]

Man. p. 212 et Scaliger, foebus M, phebus GL. similiter erratum est 401 et 577 *propinqua* lex dicitur quae rectius propinquitatis diceretur, ut 384 *generis sub legibus* 380 est om. G coeuntibus Ellisius noct. Man. p. 47, quod euntibus libri, est genus alternantibus Bentleius. Lucr. iv 641 quod turnicibus quadratus pro coturnicibus, Verg. Aen. iv 116 quod fieri Med. et Gud. pro confieri, Luc. v 691 quod mittere ZPU pro committere, Aufan. fab. 30 8 quod geminata multi et antiqui codd. pro congeminata, Man. II 197 quod iuncta LM pro coniuncta; contra III 314 coaequali codd. rec. et edd. nett. pro quod aequali. coeuntibus, hoc schemate coniunctis, II 676 sq. astra trigona ut . . . ipsa . . . coeunt . . . sic nos coniungunt genus, sexus: uide II 151-4, unde intellegitur feminea esse astra hexagoni uu. 364-7 descripti, mascula alterius

382 secum iungunt anonymus Ell. noct. Man. p. 212 et Bentleius, se coniungunt libri. secum, cum femineis 383 quamquam Bentleius, quicquam libri, quod qui barbare dici ignorarent nec tamen poetam Latinum edere nererentur nostra aetas uidit duos, Bechertum et Breiterum. quamquam ut II 84 sq. quae, quamquam longo, cogit, summota recessu, | sentiri tamen

alternis cod. Bodleianus, alterius GLM par est anonymus Ell. noct. Man. p. 212, qui ut Scaligero Bentleioque non nullas, ita mihi hanc emendationem praecepit, paret libri, quo uerbo nihil fingi potest peruersus; natura enim tantum abest ut alternis figuris pareat, ut illius schematis incommodis resistat et, sicut in oppositis signis u. 416, locum uincat. dispar signorum natura commemoratur u. 166. hexagoni signa, quamuis alterna, quod obest, tamen, quod prodest, parem habent naturam: sic 410 sq. opposita, quamquam aduersis fulgent contraria signis, | natura tamen interdum sociata feruntur, 669 sq. quadrata parem referunt . . . sortem | ac ueluti cognata manent

385-389 uicina inter se signa mutuis affectibus carent, nam plures proximitas sibi met zodia inuicem se uidere omnino negauerunt ait Censorinus de die nat. 8 6, quamquam ipse minus adueneranter loquitur, sol cum in proximum signum transcendit, locum illum conceptionis aut imbecillo uidet conspectu aut etiam nec conspicit 385 haerentibus inter se, confinibus, ut III 466, IV 356, 860 pro proximis 386 hebet Scaliger, habet libri ademptus GL², adeptus LM 387 in seducta Bullialdo praemonstrante Huetius, inseducta GM, inducta L seducta, remota 389 obsessa, duobus alterius sexus signis media interposita 390 ulla GL², nulla LM. hunc uersum, extra contextum orationis positum et immani mendacio insignem, deleui. nam dis-

sexta quoque in nullas numerantur commoda uires,
uirgula per totum quod par non ducitur orbem
sed duo signa ferit mediis submota quaternis,
tertius absumpto ductus non sufficit orbe.

- 395 at, quae diuersis e partibus astra refulgent
per medium aduerso mundum pendentia uultu
et toto diuisa manent contraria caelo
septima quaeque, loco quamuis submota feruntur,
ex longo tamen illa ualent uiresque ministrant
400 uel bello uel pace suas, ut tempora poscunt,
nunc foedus stellis, nunc et dictantibus iras.

paribus adiectiuo non potest non significari sexus diuersitas, de qua in uersibus 388 sq. sermo fuit: atqui signis sexu disparibus quadrata formantur, his autem *natura dedit communi foedera lege | inque uicem adfectus et mutua iura fauoris*; quae qui modo uersibus 340 sq. confirmant, is nunc contraria proferre creditur. ne interpolatorem quidem tanto opere delirasse puto ut hoc dicere uoluerit, sed eo potius consilio uersiculum finxisse ut uersui 394 subiceretur, *disparia* autem *signa* ea intellegerentur quae disparibus lineis coniuncta sunt, nulla ut efficiatur forma aequilateralis; quo de genere sunt *sexta* 391-394 *sexta*, id est quattuor interpositis diuisa. Cens. de die nat. § 10 *a loco sexto conspectus omni caret efficientia; eius enim linea nullius polygoni efficit latus* 391 'ordo est *sexta* quoque *signa*, ut Aries et Virgo, habentur commoda in nullas uires. *commoda* hic est adiectiuum' Bentleius. *commoda* ad uires praebendas, ut IV 124 *fecundis in uellera* 392 *par* Bonincontrius, *pars* libri 393 ferit Bentleius nondum cognitis L et M codicum lectionibus, ferunt M, fecit L, facit G 394 absumpto Regiomontanus, adsumpto L²M, assumpto GL. prima linea ad sextum signum (uelut ab Ariete ad Virginem), altera ad alterum sextum (id est a Virgine ad Aquarium) ducta, absumptae sunt circuli partes CCC, ut ad tertium ductum efficiendum non restent nisi LX, fiatque triangulum aequicurium. is igitur ductus cum debeat CL partium esse, sit autem LX tantum, non sufficit. Scaligeri errores coarguit Bullialdus

395-432 *signa* *διάμετρα*, *contraria* (u. 397) siue *aduersa* (415) siue *diuersa* (432) appellata 395 at quae Scaliger, atque ea libri e GM, ex L; IV 593 *e partibus* omnes 396 *aduerso* GL², *aduersos* LM. ordo uidetur esse *uultu per medium mundum aduerso*, nam pendere per medium mundum quid sit parum intellegitur. *tendentia* Bentleius non sine specie, neque enim haec sidera magis pendunt quam cetera omnia. *aduersos tendentia uultus*, quo ducere uideri possunt LM, ut *uultus* pro acie accipiatur, minus recte dicitur quam I 649 *circumfer faciliis oculos uultumque* 397 *manent* GL², *manet* LM

398 interpunxit Scaliger, cui Bentleium assensum esse, restitisse Iacobum Bechertum Breiterum, quiuis sua sponte intellegit 399 *ualent* GL²M sicut coniecerat Scaliger, *manent* L 401 *foedus* Bentleius, *phoebo* libri. II 469 *odium foedusue gerunt* *stellis*, planetis, quamuis id negat Bentleius; neque enim aliter explicationem habent *nunc . . . nunc* et superiore uersu commemorata *tempora*. *contraria* signa suas ministrant uires; concordese an

quod si forte libet, quae sunt contraria, signa
per titulos celebrare suos sedesque, memento
solstitium brumae, Capricornum opponere Cancro,
405 Lanigerum Librae (par nox in utroque diesque est),
Piscibus Erigonen, iuuenique urnaeque Leonem ;
Scorpios e summo cum fulget, Taurus in imo est,
et cadit Arqitenens Geminis orientibus orbi.

[obseruant inter sese contraria cursus.]

410 sed, quamquam aduersis fulgent contraria signis,
natura tamen interdum sociata feruntur,
et genere amplexis concordia mutua surgit :

discordes, id a planetarum positione pendet, quae temporibus uariatur.
Gemin. isag. 2 6 αὶ τῶν ἀστέρων ἐποχαὶ ἐν τοῖς κατὰ διάμετρον ζῳδίοις κατὰ τὸν
αὐτὸν καιρὸν καὶ συνωφελοῦσι καὶ συμβλάπτουσι τὰς γενέσεις κατὰ τὰς παραδεδομένας
δυνάμεις τῶν ἀστέρων, Porph. isag. p. 186 ὁ δὲ διάμετρος (σχηματισμὸς) ἀντίζηλος,
χείρων δὲ ἐὰν κακοποῖος (ἀστήρ, uel Mars uel Saturnus) ὑπάρχη. nam quod
Bentleius nusquam in hoc carmine de planetis agi dicit, quid uerum sit
exponit Pingraeus uol. II p. 308 ; ex multis illis locis quibus eorum mentio
fit maxime huc pertinent III 89, 101, 155 sqq. dictantibus iras GL, ditanz-
tibus istas M 402 sunt LM, sint G 405 est om. G 406 iuuenique
urnaeque, iuueni urnam tenenti, Aquario, ut II 659 caper genitusque ad frigora
piscis pro capro in piscem desinenti, id est Capricorno 408 cadit GL²,
cadet LM, quod defendi potest exemplis ad u. 328 collatis orbi Fayus, orbe
libri, quod retinuerunt Iacobus Bechertus Breiterus, cum Bentleius eandem
quam Fayus emendationem fecisset. orbi, terris: II 791 ab exortu caeli nascenti
in orbem, III 282 orientiu in orbem, v 632 fulgebūt et orbi 409 nulla copula
cum proximis cohaerentem deleuit Bentleius ; Iacobus, ut aliquem orationis
sententiaeque contextum efficeret, obseruant in hos seruant mutauit, hos autem
esse uoluit ‘eos, ut aut unum tantum in caelo sit, aut alterum oriatur,
alterum occidat.’ uersum ab eodem atque 390 interpolatore factum suspicor,
qui quae Manilius quinque uersibus 404–8 exposuerat pedibus claudere uellet
senis. Gemin. isag. 2 3 συμβέβηκε δὲ τούτοις, ὅταν τὸ ἕτερον αὐτῶν ἀνατέλλῃ,
τὸ κατὰ διάμετρον δύνει, καὶ τοῦναντίον 410–414 schol. Paul. Alex. D 4
ἀσύμφωνον τὸ διάμετρον, διότι, εἰ καὶ ἀπὸ ἄρρενος εἰς ἄρρεν ἐστὶν ἢ ἀπὸ θήλεος
εἰς θήλυ, ἀλλὰ τοῦ ἐνδὸς ἀνατέλλοντος τὸ ἕτερον δύνει, καὶ διὰ τοῦτο μέσον πῶς
ἐστὶ τοῦ τε συμφώνου καὶ ἀσυμφώνου 410 aduersis G et corr. ex aduersu L,
aduersus M. quod Aries Libra cetera aduersis signis fulgere dicuntur, cum ipsa
signa sint, prorsus simile est 494 aduerso Capricornus conditus astro ; uide
etiam ad I 539 adnotata 411 de feruntur uide ad 188 412 genere
cod. Flor. amplexis Iacobus, genera exemplis GLM. una transposita littera
effectum credas genera emplexis, deinde syllabarum traiectione ex-empl-is.
amplexis plurali numero absolute ponitur pro se mutuo amplexis, ut Ouid.
her. IV 139 uiderit amplexos aliquis, Val. Fl. IV 702 uix primis amplexi
luminis oris, Plaut. asin. 640 et 642 complexos fabulari, Plin. n.h. VIII
126 ambobus cubantibus complexisque. ad sensum recte Bentleius generis
uinclis. Scaliger et plerique (nam Fayus Bechertumque praetereo), cum
sic uerba distinguunt, et genere: exemplis etc., illud exemplis accipere

- mascula se paribus uel sic, diuersa suorum
 respondent generi. Pisces et Virginis artus
 415 aduersi uolitant, sed amant communia iura,
 et uincit natura locum; sed uincitur ipsa
 temporibus, Cancerque tibi, Capricorne, repugnat
 femina femineo, quia brumae dissidet aestas.
 hinc rigor et glacies niuibusque albentia rura,
 420 hinc sitis et sudor nudusque in collibus orbis,
 aestiuosque dies aequat nox frigida brumae.

uidentur pro *certis quibusdam signis*, nec recto uocabuli usu nec sententia commoda, cum duo tantum signa commemorentur quibus mutua non surgat concordia, Cancer et Capricornus 413 *mascula M* et sub ras. *L*, *mascula L* ex corr., *miscua GL*² se . . . sic* distinctione mutata, si . . . si libri, quod . . . quod Bentleius: 'quid hic uolunt *si, si?* certe in contrariis et ex diametro oppositis numquam non respondent *mascula* maribus, *feminea* feminis.' *si* pro *se* scriptum est u. 486, pro *sic* u. 93 est in fine uersus deleuit Scaliger, quod saepe librarii addiderunt, uelut I 170, v 197, 430

par cum ablatiuo semel Sallustius, Ouidius bis coniunxit. *uel sic* est *quamquam aduersis fulgent contraria signis*. *mascula* masculis, *diuersa* siue *feminea* generi suorum, hoc est *femineorum*, respondent, *συσχηματίζονται*: uide II 151 sq. *mascula sex sunt*, | *diuersi totidem generis*, 381 *mascula sed maribus respondent* 414 *artus**, *astra* libri, *astrum* Regiomontanus. *Virginis astrum* singulari numero Manilius posuit II 281, 548, 568, sicut *Tauri* II 281, 625, *Capricorni* II 498, IV 323, *Lanigeri* III 290, *Geminorum* III 569, *astra* pari condicione nusquam. sed hac sublata offensione superesse in masculino *aduersi* adiectiuum genere soloecismum animaduertit Bentleius, qui scripsit duplici mutatione *Pisces sic* (praestat fortasse uel *ut*, hoc est uelut, exempli gratia, uel quod IV 869 certa emendatione restitutum est *en*) *Virginis astro* | *aduersi uolitant*. *Virginis artus* pro *Virgine*, ut ipse Manilius *Lyconiae . . . membra puellae* pro *Callistone*, Auienus posuit Arat. 276, *Virgineos artus* 1127, idem 1217 *artus Anguitenentis* pro *Ophiucho*; hexametri clausula *uirginis artus* semel apud Catullum, bis in *Ciris* carmine habetur; *molles Sagittarii artus* Manilius commemorauit II 189, *nudos Aquarii* IV 797

416 *natura*, *sexus communis*; *locum*, *situm contrarium* 420 *in collibus*, quod ad locutionem attinet, aliquo modo defendi posse uidetur collato Lucani fragmento de Phaethontis incendio quod seruauit scholiastes ad Stat. Theb. VI 322, *totis in montibus ardens* | *terra*; sententia autem prorsus recta est, cum colles sicci esse soleant et graminibus arescentibus magis nudentur quam ualles campique irrigui. Bentlei mutatio *in solibus*, cum neque omnino necessaria sit neque per se aut bona aut probabilis, Becherto et Breitero adridet, qui non omnes Bentlei coniecturas spernunt, sed ueras et iugeniosas. multo melius scriberetur, quod illis *niuibus albentia rura* responderet, *nudusque coloribus orbis*: ita Tib. I 4 29 *quam cito purpureos deperdit terra colores* uere in aestatem transeunte, Germ. phaen. 152 *tristissima tellus* mense Iulio, Sen. Phaed. 764-7 *non sic prata nouo uere decentia* | *aestatis calidae despoliat uapor*, | *saeuit solstitio cum melius dies* | *et noctes breuibus praecipitant rotis* 421 *aestiuos . . . aequat* cod. Flor., *aestiuo . . . aequant* GLM

sic bellum natura gerit, discordat et annus,
 ne mirere in ea pugnancia sidera parte.
 at non Lanigeri signum Libraeque repugnant
 425 in totum, quia uer autumnno tempore differt
 (fructibus hoc implet maturis, floribus illud)
 sed ratione parist, aequatis nocte diebus,
 temporaque efficiunt simili concordia textu
 permixtosque dies, mediis hiemem inter et aestum
 430 articulis unum seruantia utrumque teporem,

422 *natura* rerum, non, ut u. 416, signorum genus **annus** Scaliger, **annum libri** 423 **ne LM, nec G**: uide quae ad I 557 et ad II 201 adnotauit
mirere GL², minrere ut nidetur **M, miserere L** *ea parte, eis zodiaci annue partibus* 424 **repugnant Bentleius, repugnat libri**; contrario errore **M repugnant** u. 417 pro singulari. non utrumque signum repugnare dicitur, quod quid sit aegre quis intellegat, sed sibi repugnare signorum par; quare plurali opus est 425-430 hic ante omnia tenendum est, quod non Iacobos tantum et Breiteros sed etiam Bentleium fefellit, in his sex uersibus de uere et autumnno, non de Ariete Libraeque sermonem esse, quae duo signa cum inter se non in totum repugnare dicta sint u. 424, eius rei causa nunc exponitur; uersu demum 431 ad *sidera* oratio redit iterumque mutuus eorum commemoratur affectus: prorsus itidem ut nu. 417-22 primum Cancer Capricorno repugnare dicitur, deinde causa repugnantiae a bruma et solstitio repetitur, tum sequitur *ne mirere . . . pugnancia sidera* 425 *autumno* datiuum esse et substantiuum dixi ad II 269. uer et autumnus tempore illa quidem differunt sed pari sunt ratione. IV 338 sq. *Libra . . . pariter . . . regentem | noctes atque dies diuerso in tempore secum | Lanigerum sequitur*
 426 *parenthesi* inclusit Bechertus **fructibus GL², fluctibus LM** *hoc tempus, illud tempus*: sine causa idonea *hic*, id est autumnus, codd. Vossiani et Florentinus, ut *illud* ad *uer* referatur 427 *pari est GL, parist M*
aequatis Urb. 667, *xquatis M, aequalis GL, aequali* Regiomontanus *usitatioe uerborum structura* 428 *efficiunt uer et autumnus, ut supra monui*; non enim Arietis Libraeque consensus efficit ut anni tempestates similes sint, sed ipse earum similitudine efficitur 429 *permixtos dies* contra Bentlei offensionem tuetur Pingraeus collato I 579 *ueris et autumnni currens per tempora mixta*: adde Lucr. VI 371 sq. *calor extremus primo cum frigore mixtus | uoluitur, autumnni quod fertur nomine tempus*, Stob. ecl. I p. 262 Chryssippi sententiam *ἔαρ ἔτους ὥραν κεκραμένην ἐκ χειμῶνος ἀπολήγοντος καὶ θέρος ἀρχομένου . . . μετόπωρον δὲ ὥραν ἔτους τὴν μετὰ θέρος μὲν πρὸ χειμῶνος δὲ κεκραμένην* 430 **unum Bentleius, uno libri utrumque teporem ***, **utrimque tenorem iam Bentleius, tempore utrumque libri**. unius *m* litterae transpositio, qua item in scholiis Bernensibus Lucani VIII 365 *tempore* scriptum est pro *teporem*, fecit ut et uerborum ordo et casus adiectiui mutandus esset. de rariore hac in quarto pede elisione uide II 184 *sentit quia uterque calorem*, 704, IV 466, 474 *septima inutilis aestu. utrumque nominatio* casu, et uer et autumnus (similiter Lucr. VI 499 sq. *utrumque | et nubes et aquam*), cum participii plurali coniunctum est ut Hor. serm. I 5 28 sq. *missi magnis de rebus uterque | legati*. recte fortasse sed sine causa

quo minus infesto decertent sidera bello.
 talis erit ratio diuersis addita signis.

his animaduersis rebus quae proxima cura ?

noscere tutelae adiectaque numina signis

435 et quae cuique deo rerum natura dicauit,

Scaliger *utrimque* coniecit; multo peius Iacobus, errore iam ante notato *efficiunt et seruantia* ad Arietem Libramque referens, *utrumque* uult esse 'et aestum et hiemeni,' quomodo aut aestus uere aut hiemps autumno *seruari* possit non explicat. immo uer et autumnus, mediis inter hiemem aestumque articulis (II 657, IV 325) siue nodis anni posita, unum ambo eundemque teporem seruant: nide III 664 sq. *teporr* | *autumni*, Colum. II 10 2 *teporem autumnii*, anth. Lat. Ries. 568 3 *autumno dat hiemps mixtum uicina teporem*, Germ. frag. IV 98 sq. *Chelae dum frigore primo | extremum autumnii superent glaciante teporem* (ita scripsi in Classical Review 1900 p. 37 pro *terrore*), Catull. 46 1 *iam uer egeidos refert tepores*, Onid. fast. I 664 *tepidio uere*, v 602 *tepidi tempora ueris*, art. III 185 *uere tepenti*. adde Lucr. II 517 sq. *ambit enim calor ac frigus, mediique tepores | interutrasque iacent expletes ordine summam* 431 *infesto decertent G* et man. rec. in L, *infestos decertent LM*. *quo minus decertent sidera*, ut eam ob rem Aries et Libra minus decertent: I 474 sq. *quo clara magis possis cognoscere signa, | non uarios obitus norunt*. diuersos Iacobi et Breiteri errores omitto 432, quem propter *diuersis*, quod eadem ui uu. 395 et 521 positum esse oblitus erat, delenuit Bentleius, ita additus est ut v 250 et 537, cum quibus etiam in tempore uerbi congruit. *erit*, hoc est *inuenietur*, sic ponitur etiam II 550, 810, 867, 870, alibi 433-452 de his uersibus uere Scaliger 'haec nihil πρὸς τὴν οἰκείων ζῶδιων,' idem de 453-465 'non magis haec πρὸς τὴν οἰκείων τῶν ζῶδιων pertinent quam tutelae supra positae, et alium locum postulabant.' etenim cum uersibus 270-432 exposita sit signorum per formas geometricas facta coniunctio, his per *quin etiam* u. 466 apte subnecti poterant *propriae*, quibus inter se astra conueniant, *leges*; medii uero interiecti 433-465 ordinem rerum perturbant, frustra que poeta tutelae noscendi curam *proximam* esse praedicat, quae longe hinc remota est et multo minus alieno loco ante u. 270 agitata esset: simplicius u. 453 imperio utitur et accipere nos iubet quae ibi tradere constituit. quid statim post u. 432 sequi deberet iam codicis G librarius uidetur sensisse, qui titulum uersui 466 praescribendum *signorum commercia* duobus locis, et ante 433 et ante 439, praecepit 433 interrogationis notam posuit Iacobus; Bentleius *rebus* in *restat* mutato constructionem reciperauit, quam Scaliger neglexerat 434-452 tutelae duodecim deorum totidem signis attributae, quo de loco in praefatione disserui

435 quae cuique cod. Flor., quae quique M, quaecūque L, quaecunque G. quae relatiuum esse (noscere ea signa quae suo cuique deo natura dicauit) ostendit indicatiuus uerbi modus, cuius in pendenti interrogatione positi quod unum apud Manilium extat exemplum III 385 sq. *quanto uariantur tempora motu | et quibus e causis, dictum est leni emendatione sustulit Tappertzius*. ac poterat hoc loco non minus facile reponi *dicarit* (ita Verg. Aen. VII 207 pro *penetrarit*, quod solus seruauit R, in FMP *penetrauit* legitur), sed non opus est; nam alibi quoque enuntiatum relatiuum ita ponitur ut ab interrogatiua orationis forma non multum differre uideatur, uelut Mart. IX 27 13 sq. *pudef* *fari* | *Catoniana, Chreste, quod facis lingua*, Ouid. trist. IV 10 43 sq. *saepe suas*

cum diuina dedit magnis uirtutibus ora
 condidit et uarias sacro sub nomine uires,
 pondus uti rebus persona imponere posset.

Lanigerum Pallas, Taurum Cytherea tuetur,
 440 formosos Phoebus Geminos; Cyllenie, Cancrum,
 Iuppiter, et cum matre deum regis ipse Leonem;
 spicifera est Virgo Cereris fabricataque Libra
 Vulcani; pugnae Mauorti Scorpios haeret;

uolucres legit mihi grandior aeuo, | quaeque nocet serpens, quae inuat herba,
Macer, ubi libri minus boni necet et inuet 436-438 Prodicus Ceus apud
 Sext. emp. πρὸς φύσ. I 18 καθόλου πάντα τὰ ὠφελούνητα τὸν βίον ἡμῶν οἱ παλαιοὶ
 θεοὺς ἐνόμισαν, Cicero n.d. II 60 sq. ex Stoicorum sententia disputans *quidquid*
. . . magnam utilitatem generi adferret humano, id non sine diuina bonitate erga
homines fieri arbitrabantur (Graeciae sapientissimi et maiores nostri). *itaque*
tum illud, quod erat a deo natum, nomine ipsius dei uincupabant, ut cum fruges
Cererem appellamus, uinum autem Liberum . . . ; tum autem res ipsa, in qua
uis est maior aliqua, sic appellatur, ut ea ipsa nominetur deus, ut Fides, ut
Mens . . . uides Virtutis templum, uides Honoris . . . quid Opis? quid Salutis?
quid Concordiae, Libertatis, Victoriae? quarum omnium rerum quia uis erat
tanta, ut sine deo regi non posset, ipsa res deorum nomen obtinuit. haec, quae
 Balbus apud Ciceronem homines, Manilius rerum naturam constituisse dicit;
 num praeterea quisquam, nescio. deum genitorem uirtutum ipsamque uirtutem
 uocat Appuleius de mundo 31 438 posset cum Bonincontrio Tappertzius de
 coniunctionum usu apud Man. 1892 p. 76, possit libri, quod cum seruent omnes,
 nemo defendit. idem error II 115, 121, 479, IV 38, 627, contrarius IV 918

439-447 *Lanigerum Pallas* textrix, *Taurum* suae potentiae monumentum
Cytherea tuetur, formosos Phoebus Geminos formosior ipse, *Cyllenius Cancrum*
 testudine sua, cuius u. 199 mentio facta est, curuae lyrae parenti com-
 mendatum, *Iuppiter* deorum rex ferarum regem *Leonem regit, spicifera*
est Virgo Cereris deae spiciferae fabricataque *Libra Vulcani* fabri, *pugnae*
Mauorti bellatori *Scorpios haeret, Sagittarium Diana* uenatrix, *Capricornum*
 gelu contractum *Vesta fouet, ignis dea et foci, Aquarius* Leoni Iouis tutelae e
 regione oppositus *Iunonis astrum est agnoscitque suos Neptunus Pisces.* sic
 marium feminarumque ex aduerso positorem paria fiunt: Iuppiter cum Iunone,
 Apollo cum Diana, Mars cum Venere, Neptunus non ut Liu. XXII 10 9 cum
 Minerua sed cum Cerere sorore, Vulcanus non cum Vesta sed cum Pallade
 opifice, Mercurius non cum Cerere sed nescio qua ratione cum Vesta compositus

439 Seru. ad Aen. XI 259 *Mineruae Aries esse dinoscitur* 441 *regis*
 GLM, regit L². ordo, quem obscuriorem reddunt ommissa pronomina et con-
 iunctio post suum locum reiecta, hic est: tu, Cyllenie, Cancrum et tu, Iuppiter,
 Leonem regis. alterum uocatiui incommodo loco positi exemplum habet
 IV 605 *usque canes ad, Scylla, tuos.* ceterum uerba *cum matre deum* non
 communem cum Ioue tutelam Leonis signi caelestis Cybelen gerere significant
 sed id animal Idaeae matris famulum esse (IV 760); neque enim huc pertinent
 quae Seruius ad Aen. XII 118 tradit de matre deum certam caeli partem non
 habente sed in omnibus zonis potestatem cum omnibus deis communem, quod
 quale sit intellegitur ex Mart. Cap. I 42-61 443 *mauorti* cod. Cusanus,

uenantem Diana uirum, sed partis equinae,
 445 atque angusta fouet Capricorni sidera Vesta;
 e Iouis aduerso Iunonis Aquarius astrum est
 agnoscitque suos Neptunus in aethere Pisces.
 hinc quoque magna tibi uenient momenta futuri,
 cum ratio tua per stellas et sidera curret
 450 argumenta petens omni de parte uiasque
 artis, ut ingenio diuina potentia surgat
 exaequentque fidem caelo mortalia corda.

mauortis GLM 444 'uirum quidem, sed qui altera parte sui equus sit'
 Scaliger 445 angusta GL, augusta M: i 271 *angusto* (iterum *augusto* M)
Capricornus sidere flexus. iv 243 *Vesta tuos, Capricorne, fouet penetrabilibus*
ignes 446 e Scaliger, et libri, quo retento Cartaultius in *Revue Critique*
 an. 1892 fasc. 28 p. 27 fortasse non minus probabiliter *astrum in astro* mutauit,
 ut *Iouis aduerso astro* esset *astrum Iouis* (Leonem) *aduersum habens.* ex
aduerso cum genetiuo semel Vitruuius, saepius Plinius posuit. librorum
 scripturam seruauerunt Iacobus et Breiterus, seruasset Scaliger, si didicisset
aduerso duplici modo explicari posse, ut aut *animo hostili* significaret aut idem
 ualeret quod *ex aduerso* 447 aethere Columna Ennii sui p. 265, *aequore*
 libri, quod Stoeberus se digna interpretatione defendit, 'Neptunus, in aequore
 existens, agnoscit pisces aethereos suos.' haec duo nomina passim inter se
 mutantur, uelut Verg. buc. i 59, Ouid. met. iv 623, fast. i 457, ii 458, iii 416,
 Sen. H. f. 928. 'quamuis in caelo sunt, tamen ut suos dominus agnoscit'
 Bentleius: uide anth. Lat. Ries. 619 G *geminique sub aethere Pisces* 448 futuri
 GM, futura L. Liu. iii 12 6 *iuuenem egregium . . . maximum momentum rerum*
 449 per F. Iunius, fer L, fers M, fert GL² curret LM, curat GL² 450 petens
 anonymus Ell. noct. Man. p. 213 et F. Iunius, *petes* libri oratione minus
 commoda, cum sic post u. 448 requiratur uelut *namque.* neque tam omni de
 parte argumenta petitem iri dicendum erat quam, cum omni de parte peterentur,
 ex hac quoque tutelarum doctrina magna futuri uentura momenta 451 diuina
 Bonincontrius, *diuisa* libri, 'hoc est attributa' inquit Bechertus, contra Iacobus
 'id est artis ingenio descripta potentia,' quorum neutrum aut illo uocabulo
 significari aut, si significaretur, hoc loco ferri potuit. petentur omni de parte
 argumenta et artis uiae siue *μέθοδοι* (iii 45 *certas del in arte uias*), ut ingenio
 tuo humano (dat.) diuina surgat (exsistat, ut ii 412) potentia *exaequentque*
fidem caelo mortalia corda, id est non minus ueracia euadant quam caelum
 ipsum. apparet perperam Bentleium, cum Ouid. met. viii 159 *ingenio fabrae*
celeberrimus artis legisset, mutata uerborum distinctione scripsisse *omni de*
parte uiaque, | artis ut ingenio etc. 452 *exaequentque* GL², *exen* quen LM
 453-465 partes corporis humani singulis signis attributae. eadem fere
 traduntur Paul. Alex. A 3-B et B 3, Sext. emp. *πρὸς ἀστρ.* 21 sq.,
 Heph. Theb. i 1 pp. 47-65, Vett. Val. ii 36 pp. 109-11, C.C.A.G. v iii pp.
 128 sq., vi p. 83, cod. Par. 2426 iu Maassii anal. Eratosth. p. 141, Firm.
 ii 24, nisi quod Sextus clunes Virgini, Librae ilia, Hephaestio latera cum
 pectore Cancro, Leoni cor, Firmicus cor Cancro, pectus Leoni tribuit;
 confusa et sibi repugnantia leguntur Porph. isag. p. 198 et C.C.A.G. vii

accipe diuisas hominis per sidera partes
singulaque in propriis parentia membra figuris,
455 in quis praecipuas toto de corpore uires
exercent. Aries caput est ante omnia princeps
sortitus censusque sui pulcherrima colla
Taurus, et in Geminis aequali bracchia sorte
scribuntur conexas umeris, pectusque locatum
460 sub Cancro est, laterum regnum scapulaeque Leonis,
Virginis in propriam descendunt ilia sortem,

195–211. apud Manilium breuiore forma haec iterantur IV 701–9 453 sic
per haec signa tota membra hominis diuiduntur Firmicus 454 propriis GL²,
proprias LM. in deleuit Scaliger, *que contra Manilii usum ut positionis*
producens, ut figurae essent ‘characteres signorum ἐν σχεδιογραφίαις corpori
humano uulgo appingi soliti,’ ΨΥ ceteri, quemadmodum numerorum notae
figurae appellantur IV 208. paulo melius sub figurarum nomine ipsa signa
intellegerentur, ut III 669 *per totas . . . figuras, 676 in tropicis . . .*
figuris. librorum scriptura a Benteleio restituta quid significare possit
quaerit Pingraeus, ceteri non quaerunt. mihi necessario sic uerba acci-
pienda uidentur, ‘singula membra in suis quaeque corporibus parentia,’ quo
sensu *figura* positum est IV 701 *humana est signis descripta figura, v 555*
ipsa suae custos . . . figurae. sed hoc cum plane otiosum sit, *parentia*
autem suum requirat datiuum neque quicquam agat qui in *proprias . . .*
figuras scribi uelit, adhuc teneo, quod anno 1903 proposui, *singulaque in-*
<peris> propriis parentia membra, ut *piis* ante *ppis* intercederet, *figuris*
uersus explendi causa additum sit 455 praecipuas GL², praecipua LM. in
quibus membris sidera *praecipuas toto de corpore uires exercent,* hoc est maiores
quam in reliquis corporis humani membris. dico propter Fayum et Pingraeum
457 sortitus Scaliger, sortitur libri colla cod. Flor., collo GLM

Taurus colla sortitus est census sui, ita ut ea in censu suo numeret: sic
II 110 *nec nostri numerat census* 458 Benteleio *Geminis in Geminos* mutandum
uidebatur; sed nec plane simili ratione dicitur II 268 *quattuor in partes*
scribuntur sidera terna, et in Geminis scribuntur idem esse uidetur quod
IV 705 *brachia sub Geminis censentur aequali sorte, duo inter duos partita*

460 concinnius esset uel *latera scapulaeque* uel *laterum scapularumque*
regnum, barbare enim Fayus *scapulae* pro genetiuo accipit; quare conieci
latera in regnum scapulaeque Leonis, | Virginis in propriam discedunt
ilia sortem (nam *discedo* et *descendo* multis locis confusa sunt, uelut III 478,
Verg. Aen. IX 20, 40, Luc. II 392, III 724, IX 419, Val. Fl. I 285, IV 645,
Stat. Theb. VI 620, Calp. buc. VII 69, Nemes. buc. II 89, Il. Lat. 279), ut
discensione facta huc latera et scapulae in Leonis regnum, illuc in Virginis
sortem ilia uenire dicerentur, quod commendare uidebatur IV 706 *te scapulae,*
Nemeae, uocant teque ilia, Virgo. sed parem paene inaequalitatem habent
quae a poeta IV 759 sqq. scripta esse sane probabile est, *Phrygia, Nemeae,*
potiri . . . regnoque (regniue libri) ferocis | Cappadocum Armeniaeque iugis

461 *descendant.* ‘cur autem descendant magis quam ascendant?’ Benteleius.
opinor, quia haec sors et haec pars corporis ante commemoratis inferiores

Libra regit clunes, et Scorpios inguine gaudet,
 Centauro femina accedunt, Capricornus utrisque
 inperitat genibus, crurum fundentis Aquari
 465 arbitrium est, Piscesque pedum sibi iura reposcunt.
 quin etiam propriis inter se legibus astra
 conueniunt, ut certa gerant commercia rerum,
 inque uicem praestant uisus atque auribus haerent
 aut odium foedusue gerunt, conuersaque quaedam
 470 in semet proprio ducuntur plena fauore.
 idcirco aduersis non numquam est gratia signis,

sunt 462 regit GL², reget LM 463 femina etiam IV 708 464 imperitat
 Bentleius, imperat (Imp. M) et libri, ut durissime hoc uno uersu coniunctio
 quarto loco posita sit, quae tribus tantum ad tertium detruditur, I 619,
 II 941, IV 353. Ellisius noct. Man. pp. 50 sq., ne Bentleio pareret, hanc
 causam commentus est, frequentatina Manilium raro aut numquam recipere,
 qui unum uolitandi uerbum plus duodeciens recepit, praeterea *agito, crepito,*
domito, fluito, latito, minitor, alia multa *fundentis* participium quaeritur
 num absolute poni possit, cui praeterquam duobus locis aut additur
 accusatiuus, II 248 et 525 *fundens et Aquarius undas*, 492 *iuuenem aeternas*
fundentem Piscibus undas, Cic. phaen. 272 *ante pedes gelidum riuum fundentis*
Aquari, anth. Lat. Ries. 622 6 *atque amnem fundens et Pisces*, aut facile
 ex proximis auditur, II 505 sq. *oculis sinum fundentis* (id fundentis) *Aquari* |
conspicere. superest praeter hunc uersum alter, sed corruptus, II 232 *parsque*
marina nitens fundentis semper Aquari, ubi Bentleius *umentis* iterumque
 hoc loco *crurumque umentis* proposuit. leniore mutatione scriberetur *fulgentis*
 collatis Cic. phaen. 172 *radiantis Aquari*, Arat. 392 ἀγαυὸν Ἰδροχόοιο, Man.
 I 275 *fulgentis Arctos*; sed bis librarios hoc in illud corrupisse non est ueri
 simile 466-484 titulus in LM sernatus sic scribendus est: *signorum*
commercia, auditus, uisus, amores (mores LM), odia 468 *in uicem praestant*
uisus siue mutuo uidentur quae pari utrimque spatio a tropicis signis
 Cancro et Capricorno distant, Gemini et Leo, Taurus et Virgo, Aries et
 Libra, Pisces et Scorpius, Aquarius et Sagittarius. haec Graeci βλέποντα
 nominant. *in uicem auribus haerent* siue se mutuo audiunt paribus
 interuallis ab aequinoctialibus signis Ariete et Libra distantia, Taurus et
 Pisces, Gemini et Aquarius, Cancer et Capricornus, Leo et Sagittarius,
 Virgo et Scorpius. haec apud Graecos modo ἀκούοντα modo προτάσσοντα
 καὶ ὑπακούοντα dicuntur, et ita quidem ut imperent septentrionalia (uelut
 Taurus Piscibus), australia oboediant, cuius discriminis Manilius memor
 fuit II 504. uisus auditusque signorum uisibus 485-514 exponuntur 469
odium quae gerunt, uersibus 520-580 enumerantur; quae *foedus*, uersibus
 608-640: sequitur 641 *sic erit e signis odium tibi paxque notanda*. sed
 quae signa *conuersa in semet proprio ducantur plena fauore* neque Manilius
 usquam docuit neque apud alios me legere memini. falluntur enim qui
 tale aliquid uu. 485 et 501 de Ariete Libraque tradi putant, neque huc
 referri posse uidetur quod uu. 494 sq. et 507 sq. et Cancer et Capricornus
 uisus in se conuertere dicitur 471 nonnumquam G, non umquam L,
 nouum quam M est addidit Bentleius, quod multo facilius a librariis

et bellum sociata gerunt; alienaque sede
inter se generant coniunctos omne per aeuum,
a triquetrisque orti pugnant fugiuntque uicissim;
475 quod deus, in leges mundum cum conderet omnem,
adfectus quoque diuisit uariantibus astris,
atque aliorum oculos, aliorum contulit aures,
iunxit amicitias horum sub foedere certo,
cernere ut inter se possent audireque quaedam,

quam a poeta omitti potuit *aduersis, τοῖς κατὰ διάμετρον non numquam*: II 411 *aduersa interdum sociata feruntur*, 652 *crebrius aduersis odium est* 472 *sociata*, paribus lineis coniuncta, trigona quadrata hexagona *aliena, ἀλλότρια* siue *ἀσύνδετα*, nullius formae aequilateralis lineis sociata: Paul. Alex. E ἀπόστροφα ἦτοι ἀσύνδετα, Heph. Theb. I 11 et Ptol. tetr. p. 10 *ἀσύνδετα καὶ ἀπηλλοτριωμένα*, papyr. Oxyrh. III 464 15 sq. τῶν δὲ τε φαύλων | ἀλλοτριῶν ὄντων κρείσσον ἔφν τὸ θέμα, Firm. II 23 I *auersa ab horoscopo et quodam modo aliena*. significantur *haerentia* et *sexta*, II 385-94 473 generant G, gerant LM 474 a (uel in) triquetrisq. orti*, utriusque trisorti M, utriusque ***sorti L, utriusque sorti G. Q litteram hausit o, quemadmodum GL in v 136 *leuibus obnoxia* exhibent pro *leuibusque*, in Lucr. v 342 omnes libri at *oppida* pro *atque*; nam minus placet et, minus etiam at *triquetris*, coniunctio autem necessaria est. metro consulerunt cod. Flor. et Bentleius alter et alter aut post *utriusque* inserendo, sententiae non item, quam qualem esse uellent cum nec Scaliger nec Bentleius significarit, Fayus et Pingraeus *utriusque sorti* interpretantur 'generis ac loci sorti,' 'l'impulsion et de leur nature et de leur position,' cum tamen *generis* siue *naturae* mentio nulla praecessit; nam si quis, quod in hac studiorum nostrorum condicione futurum suspicor, *propriis legibus* (u. 466) alteram illam sortem significari dixerit, ex eo quaerendum erit num, quia *propriis legibus* astra conueniant, *idcirco* (471) illis ipsis legibus repugnent. Pingraeus autem cum sic locum enarrat, 'que quelques autres enfin, résistent à l'impulsion et de leur nature et de leur position, s'évitent mutuellement,' illa *quelques autres* de suo addere coactus est, cum in poetae oratione, qualem eam exhibuit, non de aliis signis haec dicantur sed nimis absurde de eisdem, quae proxime ante commemorata sunt, *alienis sede*. nunc, cum in archetypo fuisse appareat *utriusque trisorti*, omnia plana fiunt. ut illis *aduersis est gratia signis* respondet *bellum sociata gerunt*, ita his *aliena generant coniunctos* respondere debet uelut *coniunctissima generant inimicos*; quae sententia una addita littera, una mutata, efficitur. omnium enim artissime cohaerent trigona, quibus, ut ait II 352 sq., *longe maior uis est . . . quam . . . quadratis* ceterisque; uide etiam 673-80, Maneth. III 361 sq. *τρίγωνοι, . . . τὸδε πάμπαν ἄριστον | σχῆμα πέλει*: ac tamen eiusdem trigoni signis Virgine et Capricorno nati se mutuo oderunt II 552 sq. et 561-3. trigona autem ut semel II 282 *triangula* ita hic semel *triquetra* Manilius appellauit: sic quinquies Plinius in libro secundo, Gellius II 21 10 siue potius Varro *trigona, id est triquetras figuras. pugnant fugiuntque uicissim*, secum pugnant sesaque inuicem fugiunt 477 *aliorum*, uelut Arietis et Librae, *oculos, aliorum*, uelut Cancri et Capricorni, *aures inter se contulit* 479 *possent G, possint LM* *audireque* Lucr. I 134 similiaque apud eundem haud raro, *uidereque* Culic. 305, *saepeque* Tib. I 8 10, *taleque* Prop. II 14 26, qualia

- 480 diligenter alia et noxas bellumque mouerent,
his etiam propriae foret indulgentia sortis,
ut se diligenter semper sibi ipsa placerent ;
sicut naturas hominum plerasque uidemus
qui genus ex signis ducunt formantibus ortus.
- 485 consilium ipse suum est Aries, ut principe dignum est,
audit se Libramque uidet, frustratur amando
Taurum ; Lanigero qui fraudem nectit et ultra
fulgentis geminos audit per sidera Pisces,

Vergilius et Ouidius uitarunt 480 *diligenter* inter se, quod ex superiore uersu audiendum est. *alia* nominatiuus. peruerse haec distinxit Bentleyus, adeo peruerse, ut ei adsensi sint Iacobus Bechertus Breiterus 481 indulgerent suae sorti, hoc est sibi 485-514 de hoc loco, antequam ad singula accedam, pauca mihi in uniuersum sunt dicenda. in quo quae de signis se uidentibus et audientibus poeta tradit, ea et planissima sunt, nisi quod tribus locis, 487 sq., 497 sq., 503, turbas intulit corrupta librorum memoria, et recte iam ab aliis intellecta. contra in eis quae de amantibus et fraudem nectentibus praecipuntur a uero aberrarunt et ceteri et ipse Bentleyus. nam quod Bentleyus ad u. 503 et in schematis Fayus et Iacobus *odium* commemorant signorum, signa se odio habentia Manilius uersu demum 541 enumerare incipit, his autem uerbis, 487 *Lanigero qui fraudem nectit*, 496 *Cancris captatur Aquarius astu*, 500 *Sagittifero conatur nectere fraudem*, 519 *illis insidias tendant* (quibuscum comparari possunt Prop. II 32 19 sq. *insidias in me componis inanes, | tendis iners docto retia nota mihi*), non *odium* significat sed, ut una uoce Francogallica comprehendam quod homini Romano pluribus dicendum erat, *coquetterie*. etenim *odium* et *hostilis animus* non ei, qui hoc loco commemoratur, amori sine *ἔρωτι*, sed *amicitiae* sine *φιλία*, de qua uersibus 608-640 agetur, contraria sunt ; id quod satis ostendunt Gemini Pisces u. 493 amantes, u. 568 bello urgentes, Libra Scorpionum u. 502 amans, u. 559 fugans. de signorum amore et fraudibus amatorii quae Manilius exponit haec sunt. mares feminas amant : princeps masculorum Aries Taurum femineorum principem, Tauro uicini Gemini uicinos Arieti Pisces, his proximus Aquarius Cancrum illis proximum, ceteri deinceps. ex seminarum numero quae in septentrionali zodiaci parte positae sunt meretricio animo amatoribus suis fraudem nectunt (sicut Propertius II 9 31 sq. *uobis inquit facile est uerba et componere fraudes : | hoc unum didicit femina semper opus*), Taurus Arieti, Cancer Aquario, Virgo Sagittario ; de australibus Scorpio Capricorno Piscibus silentium est, ut uideantur se permittere amari amoris ipsae expertes. certe nulla his uersibus diserte commemorantur signa quae mutuis animis ament amentur : non ergo huc spectat 469 *odium foedusue gerunt* ; de 518 autem dicam cum eo peruentum erit 485 *consilium ipse suum est Aries* neque praeter se cuiquam aures praebet consiliario, quod sequenti uersu breuius et planius declaratur, *audit se*. Ouid. fast. III 276 *Egeria Numae coniunx consiliumque fuit* 486 *se* Carrio ant. lect. II 7, si libri *frustratur* passiuo sensu ut I 879 *frustrata* : uerbum deponens apud Manilium non extat. cur frustretur, causa statim redditur 487 *nectit om. G ultra Lanigerum fulgentes*, qui Tauri et Piscium medius est 488 *geminos** ex u. 498, uidet

Virgine mens capitur *uisa*. sic uexerat ante
 490 Europam dorso retinentem cornua laeua
 indutusque Ioui. Geminorum ducitur auris

atque libri. 'audit Pisces sane, uidet Virginem. nam non potest eundem audire et uidere. profecto nesciebat Manilius, quid scribebat, et potius ipse neque audiebat neque uidebat se' Scaliger, sicut sescenta alia poetae exprobrauit quorum culpam meliores codices postea prolati in librarios transtulerunt. prudentius igitur Huetius 'Taurus audit Pisces, Virginem uidet; quod ignorasse Manilium uel non animaduertisse haudquaquam sane credibile est. locum potius uitiatum censuerim. quid si legamus *et ultra fulgens haud uidet ast audit per sidera Pisces?*' at Bentleius 'sane Taurus uidet Virginem; noster uero hic maluit se poetam magis quam astrologum ostendere, et sciens prudens schema deseruit, ut Europam et Iouem induceret.' itane uero? Europam et Iouem qui inducere uellet, ei Tauri uisus una cum auditu ad Pisces derigendus erat, auertendus autem a Virgine? *geminos* cum propter praecedens *-gentis* omissum (ut *iv 573 animus* in *GL* post *primis*) et in margine adscriptum esset, errore in uersum 498, cuius numeros orationemque perturbat, inlatum esse conicio: *geminis Pisces* *iv 273, 358, 385, 490, 583* habentur, *ii 162 duos per sidera Pisces*. ceterum ei quod est *uidet* aliquid praesidii ex *fulgentis* participio peti posse non nego: illud pernego, Manilium hac tanta confusione se implicasse inde credibile fieri, quod *iv 359 sq.* procliui errore quique cuius minus attendenti accidere potuerit Arietem et Taurum pro Capricorno et Aquario nominari 499 *uisa* sic *, sic quondam libri. uidet Taurus Virginem sicut u. 499 *Virgo Taurum*; non amat, quod masculorum signorum proprium est, nedum feminam. haeserunt interpretes in rei errore et schematis derelictione: haerere debebant etiam in hac abundantia orationis, *quondam ante*, quae duo aduerbia idem ualent. talia Plautus et Terentius frequentant, *trin. 1141 neque eum ante usquam conspexi prius*, *eun. 246 olim isti fuit generi quondam quaestus*, Augusteae aetatis poetae non decent, neque enim huc pertinet *prius antequam* (*πρότερον πρίν*) apud Vergilium Propertiumque positum. nimirum cum *ui-sa* inter *ur* et *sic* excidisset ad uersum explendum *quondam* uel ex *iv 831 sic quondam merserat orbem* uel ex *i 325 qua quondam ceperat Orpheus* adscitum est. uerba *Virgine mens capitur uisa*, sicut 501 sq. *Libra uidendo Lanigerum complexa est*, uidendi actionem significant per circuitum, neque his magis quam illis necessario inest amoris notio. subesse eam uideri non negauerim, in quo poetae consilium agnosco Ioui Europaeque aditum in carmen patefacientis. quamquam etiam u. 508 *Capricornum sese non uidere tantum sed mirari significatur sic*, mente per oculos capta 490 *utra manu Europa Iouis cornu tenuerit reticent*, quibus de summa rei constat, *Moschus ii 126, Nonnus Dion. i 68, Statius Theb. viii 229, ix 335 sq., Silius xiv 569, Ouidius amor. i 3 24*; hic tamen *met. ii 874 et fast. v 607 dextram dicit*: cum Manilio faciunt *Lucianus dial. marin. xv 2 τῆ λαϊᾶ μὲν εἴχετο τοῦ κέρατος* et *Achilles Tatius i 1 τῆ λαϊᾶ τοῦ κέρως ἐχομένη*, item, sed cogente necessitate aliqua, qui consuit centonem Vergilianum *anth. Lat. Ries. 14 29 laeua taurum cornu tenet*. neque magis inter pictores conuenit 491 in *his uexerat Europam cornua retinentem indutusque Ioui* coniunctio ex abundantia addita ea copulat quae cum grammatica forma paria non sint copulatione non indigent, ut *Verg. Aen. x 734 obuius aduersoque occurrit*, *vi 640 sq. largior hic campos aether et lumine uestit | purpureo*, *Sall. Jug. 5 4 cuius in Africa magnum atque late imperium*

ad iuuenem aeternas fundentem Piscibus undas
 inque ipsos animus Pisces oculique Leonem.
 Cancer et aduerso Capricornus conditus astro
 495 in semet uertunt oculos, in mutua tendunt
 auribus, et Canceri captatur Aquarius astu.
 at Leo cum Geminis aciem coniungit et aurem
 Centauro ferus et Capricorni diligit astrum.
 Erigone Taurum spectat sed Scorpion audit
 500 atque Sagittifero conatur nectere fraudem.
 Libra suos sequitur sensus solumque uidendo
 Lanigerum atque animo complexa est Scorpion infra.

uuluit. quod Bentleius addidit *est* nocet sententiae *indutus*, Ouid. met. II 850 *induitur faciem tauri*, Man. v 381 *ipse deum Cycnus condit geminorum ioui* L 493 *animus* Voss. 390, *animum* GLM, ut 422 *annum* pro *annus* 494 *conditus* Scaliger, *conditur* GL², *conditor* LM 495 *uertunt* G, *neritur* LM, unde *uertitur* in *semet* L² *oculos* Bentleius, *oculosque* G, *oculis* LM in *mutua* G, in *muta* M, *immutaque* L 496 *canceri* M, *cancer* GL *captatur*: 'sensus est Cancrum insidiari Aquario et fraudem illi nectere' Huetius. ita 519 *captentur*, Cic. acad. II 94 *quid enim ad illum qui te captare uult, utrum tucentem irretiat te an loquentem?* Liu. XXXII 33 11 *insidiari et captare* astu Bentleius, astro libri. multo facilius fieri potuit ut librarii *astu* pro *astri* habitum in *astro* mutarent, obuersante fortasse u. 667 *Aquarius astro*, quam ut poeta, cum significantissimo uocabulo uti posset, tris uersus 494 496 498 claudere mallet eadem circumlocutione. *astus* prope idem est quod 487 et 500 *fraus*: Stat. Ach. I 283 *fraudes astumque*, Sen. Tro. 613 *nunc aduoca astus, anime, nunc fraudes*, 523 *nectit . . . astus. captatur astu* ut Auson. 177 3 (Peip. p. 41) *nullum insidiis captus*, Ouid. met. XIII 193 sq. *astu* | *decipienda*, Sil. VI 482 *astu fallere*, Verg. Aen. XI 704 *uersare dolos . . . astu* 498 *centauro ferus**, *centauro iam* Scaliger, *centaurus libri*: excidit *rofe* ante *ruse* sequitur in libris *geminos*, quod unde mihi uenisse uideatur dixi ad 488; tum *et habent* LM, quod metri causa delet L², omittit G. *Centauro gemino* Bentleius, *geminum* Ellisius noct. Man. p. 51, in cuius uocis iteratione nullam artem possum agnoscere. *ferus* eadem mente additum puto qua 511 *nudus*: sicut nudus Aquarius audit Geminus et ipsos nudos (II 163, 184), sic Leonis auris cum Centauro coniungitur ea feritate quae II 616 et 621 utriusque signo communis esse dicitur. Q. Cic. ap. Auson. Peip. p. 107 (anth. Lat. Ries. 642, frag. poet. Rom. Baehr. p. 315) 6 *Leo proflat ferus ore calores* ad *Centauro* auditur *cum* ex prioro loco, ut 493 *inque ipsos animus Pisces oculique* (in) *Leonem* 501 *suos sequitur sensus*, quid ipsa sentiat uelitque animum attendit et adsequi studet, quod inter nos facere solemus audiendo: audit igitur sese 502 *infra* om. G in fine uersus longioris. *infra* se locatum, inferiorem, magis australem, ut IV 778–80 post *Libram* commemoratam sequitur *inferius . . . sidus . . . Scorpium*: eadem ratione mox II 510 *summi . . . Canceri*, 512 *sublimem . . . Cancrum*. simillimus est etiam in aduerbii pro adiectiuo positi usu Auieni locus Arat. 962 sqq. *Erigone tepidum sese summittit in austrum* | *uirgineosque pudens zonae super inuidet artus*,

- ille uidet Pisces, audit quae proxima Librae.
 nec non Arquitenens magno parere Leoni
 505 auribus atque oculis sinum fundentis Aquari
 conspicere adsueuit solamque ex omnibus astris
 diligit Erigonen. contra Capricornus in ipsum
 conuertit uisus (quid enim mirabitur ille
 maius, in Augusti felix cum fulserit ortum?)
 510 auribus et summi captat fastigia Cancri.
 at nudus Geminis intendit Aquarius aurem
 sublimemque colit Cancrum spectatque reducta
 tela Sagittiferi. Pisces ad Scorpion acrem
 derexere aciem cupiuntque adtendere Taurum.
 515 has natura uices tribuit, cum sidera fixit.

hoc est (nam uerba tradita editores corruperunt nec recte interpretatus est uir aliqui prudens et acutus Winterfeldus de Auieni metaphr. p. 30) circulo aestiuo supra se posito, *sed Leo, sed Cancer borealis tramite caeli* (hoc est eodem illo circulo) | *uiscera protendunt* 503 quae proxima librae Bullialdus in Scaligeri ed. 3, que per omnia libram libri, quod et mendacium habet, audit enim Scorpium Virginem, et in illis *per omnia* inanem uerborum sonum; quae cum recte atque ut aliquid sententiae conferant ponantur in II 724 *uoluitque per omnia quaeri*, III 65 *sanzitque per omnia summam*, 68 sq. *quicumque per omnia casus* | *humana in uita poterant contingere*, IV 671 *diuesque per omnia tellus*, V 65 sq. *uuumque per omnia uerbum . . . portans*, 473 *agilesque per omnia seruos* (item I 213 *perque omnia par est*, IV 160 *perque omnia seruit*; adde ex scriptore huius locutionis non minus amanti, Velleio, II 33 1, 35 2, 40 2, 69 6, 79 1, 91 3, 100 3, 125 5, 127 1, 130 5), hoc loco nulla cum ui adiecta uersum tantum explent. *proxima* cum in *p omnia* mutatum esset, consecrarium erat ut sequentis uocis casus ad *audit* accommodaretur. quamquam in emendata scriptura datius non Latinitatis causa (uide I 315 *proxima frigentis Arctos*) sed perspicuitatis rependus erat, cui etiam sic consuli potest ut scribatur *quae proxima Libram <est>*. *oditque per omnia libram* Bentleyus prauissime, Scorpium auditum eripiens, odium tribuens non falsum ille quidem sed alio et suo loco, uersibus 554-6, commemorandum 504 *parere auribus, ὑπακούειν*, quod quid sit dixi ad u. 468, simulque cur Arquitenens oboedire, Leo *προστάσσειν* siue *κελεύειν* putetur, ut Ludw. Maxim. p. 106 18 *Λέων κελεύει Τοξότην, Τοξότης ὑπέκει Λέοντι* 505 ordo est *conspicere sinum Aquari id fundentis* 509 Germ. phaen. 558, Suet. Aug. 94 510 *auribus captat* ut Catull. 61 54 sq. *te*, Hymen, *timens cupida nouos* | *captat aure maritus*, Verg. Aen. III 514 *auribus aera captat*, longe alio sensu ac uu. 496 et 519 *captare dicitur summi fastigia Cancri*, Cancrum in summo fastigio positum zodiaci; *hunc enim tenet a summo Cancer, Capricornus ab imo*, I 672 511 *nudus* quo consilio ponatur dixi ad 498. uide IV 797 *Iuuenis* (hoc est Aquarius) *nudos formatus mollior artus aurem GL², aurum LM* 513 *acrem* masculini generis esse persuadent II 544 *Scorpium acer*, 236, 213 (nam v 697 omitto), quamuis Valerius Flaccus *acrem* | *intendens aciem* dixerit III 571 sq. 515 *uices*, adfectus ultro citroque motos **fixit**

his orti similes referunt per mutua sensus,
audire ut cupiant alios aliosque uidere,
[horum odio nunc horum idem ducuntur amore]
illis insidias tendant, captentur ab illis.

520 quin aduersa meant alterna trigona trigonis,
alteraque in bellum diuerso limite ducit
linea. sic ueri per totum consonat ordo.

GL, finxit M. illud uerum est, cum haec omnia, uisus auditus amor insidiae, positione, non qualitate signorum efficiantur; ne illud addam, pro *finxit* potius *fecit* fuisse dicendum 516 sensus Voss. 390, census GLM 517 alios GL², alius LM 518 ducuntur LM, ducantur G uersum deleui, quem qui, male intellectis quae u. 469 legerat *odium* et *foedus* nominibus, inseruit, cum hoc tantum uellet, *horum odio, horum amore ducuntur*, hexametri absoluendi necessitate poeta misellus duo uerba coactus est adicere, quorum alterum, *nunc*, quam moleste abundet comparatis hinc 517 et 519, illinc 208 et III 556 sentietur, alterum, *idem*, omni sensu uacuum est. neque enim haec duo, *nunc horum odio ducuntur, nunc horum* (id est aliorum) *amore ducuntur*, eam inter se rationem habent quam Latini addito *idem* pronomine insigniebant; uelut nemo umquam sic locutus est, *nunc Lydiam odi, nunc idem Chloen amo*: quod contra recte dicitur *nunc Lydiam, nunc idem Chloen odi, recte Lydiam nunc odi, nunc idem amo*. sed ne sublati quidem *nunc* et *idem* tibicinibus, ut ruat metrum fiatque quem interpolator quaerebat sensus, ullo pacto hic uersus cum superioribus conciliari potest; in quo quod G mutato uerbi modo orationis structurae, quam ille neglexisse uidetur, succurrit, eo uel apertior fit sententiae repugnantia. ‘has’ inquit poeta ‘uices natura signis tribuit, his orti similes referunt *per mutua* sensus,’ ut inde proueniant quae mox uersibus 517-9 appellantur; appellatur autem u. 518 odium et amor. atqui is amor, qui uu. 485-514 in sex signis commemoratur, mutuos non est neque in uices exercetur; odium ibi commemoratur nullum, sed in tribus signis fraus meretricia, cuius u. 519 mentio fiet; ut raro manifestius quam in hoc de quo disputamus uersiculo falsarius deprehendatur 519 *captentur* ut 496. hoc uersu significatur Tauri et Arietis, Cancrī et Aquarii, Virginis et Sagittarii fraudis intentae amorisque frustrati inter se commercium

520-535 primum trigonum tertio inimicum 520 alterna*, etiam GLM, cui quae metri causa addidit L², oleum in incendium. *alterna* et *aeterna* uulgo permutantur, *etna* autem uix differt ab *etiā*: haud dissimili errore aegr. Perdic. 189 ex *radios alternaque* factum est *radiosa et namque*. *etiam* non uersus magis quam sententia respuit; proinde enim dicitur quasi de singulorum siderum inimicitii in superioribus sermo fuerit, quae uersibus demum 541 sqq. commemorantur; frustra igitur Bentleius et tota Iacobus et *iuncta* coniecerunt. ordo est *alterna trigonis*, ut Ouid. trist. III l 61 *signa peregrinis ubi sunt alterna columnis*: aduersa meant duo trigona quae reliquis duobus alterna sunt; id quod sequenti uersu confirmatur 521 *altera* ex duabus, quae in quattuor trigonis momentum faciunt, lineis diametris, ea uidelicet quae Arietem Libramque, non quae Cancrum et Capricornum coniungit. secundum et quartum trigonum inter se non esse inimica etiam ex uu. 541-569 colligitur 522 III 207 *fundamenta ruunt artis nec consonat*

- namque Aries, Leo et Arquitenens, sociata trigona
 signa, negant Chelis foedus totique trigono
 525 quod Gemini excipiunt fundens et Aquarius undas.
 idque duplex ratio cogit uerum esse fateri,
 quod tria signa tribus signis contraria fulgent,
 quodque aeterna manent hominum bella atque ferarum.
 [humana est facies Librae, diuersa Leonis.]
 530 idcirco et cedunt pecudes, quod uiribus amplis
 consilium est maius. uictus Leo fulget in astris,
 aurea Lanigero concessit sidera pellis,
 ipse suae parti Centaurus tergore cedit,

ordo 523 trigona GL, trigono L², item M, sed propterea quia scriba sex uocibus omissis ad insequentem uersum delapsus est. *signa trigona* legimus II 276, 318, *astra trigona* 674. uno solum loco Manilius duos continuos uersus eadem eiusdem uocabuli forma clausisse uidetur, III 369 sq. *orbe*, ubi plena interposita distinctione tollitur offensio; nam I 223 sq. duplex *gentes* ferri non posse Benteleo assentior, II 698 sq. *esse* et v 440 sq. *ille* etiam aliis nominibus suspecta sunt 524 om. M, nisi quod, ut dixi, in superiore uersu *trigono* habet pro *trigona* 525 *fundens* et *Aquarius undas*. haec uerba cum bis posita sint, et hoc loco et u. 248, Benteleus illic nihil, hic ‘reponere’ inquit ‘*fundens* et *Aquarius urnam*. sic *fundere pocula, pateram, carchesia*’; quem Pingraeus ita redarguit ut alterius uersus non reminiscatur 527 ‘Aries Librae, Gemini Sagittario, Leo Aquario opposita sunt’ Scaliger 528 quodque G, quoque LM 529 deleui. interpolator, cum ueretur ne legentes fugeret sub Librae siue Chelarum nomine cogitandum esse libripendem, ‘humana’ ait ‘est facies Librae.’ hoc satis bene, sed supererat pisci patinae mensura, quam ut impleret nimis ioculariter adiecit ‘diuersa Leonis,’ tamquam periculum fuerit ne leonem pro homine haberemus: de Ariete trigoni ductore idem monere neglexit; itaque ad hunc usque diem, opinor, ignoramus utrum humana sit illius pecudis facies an diuersa. ceterum de re uide Ludw. Maxim. p. 108 l sq. *ἀνθρωποειδῆ Δίδυμοι . . . Ζυγὸς . . . Ἵδροχόος*, C.C.A.G. I p. 166 30 sq., Lyd. de ostent. c 9 B *εἰ Διδύμοις ἢ Ζυγῶ ἢ Ἵδροχῶν γένηται τὸ τοιοῦτον, ἀνθρωποειδοῦς ἄνθρωπος τοῦ τριγώνου*, Vett. Val. p. 10 18 *Ζυγὸς . . . ἀνθρωποειδέες*, p. 341 16, Heph. Theb. I 1 (p. 57 3), C.C.A.G. VII p. 203 fin., uirilem figuram in artis monumentis apud Thielium, antike Himmelsbilder pp. 25 et 70, Bollium, sphaerae tab. v, Roscherum, lex. myth. I p. 2002 531 uictus, propterea quia uictus est, Nemeaeus est enim, spolioque ad sidera ductus, II 32

532 *pellis, dépos*, tergus apud Colchos mactato dereptum. schol. German. Breys. p. 80 6 sq. *ideo eum pallere ait Pherecydes quod deposito uellere aureo in caelum sit receptus*, p. 143 19 sq. (Aeetae) *suam auream pellem, antequam inter astra procederet, concessisse*. huius rei Manilius memor fuit v 33 *nec pelle immunis ab ipsa*, non item I 263, II 212 533 *parti Fayus, partis libri, ferac partis* multo minus argute Benteleus. *suae parti* pro *sui*, ut IV 884 sq. *nostrumque parentem | pars sua perspicimus, 297 conceduntque suas partes retinentibus astris* tergore cedit L², ergo recedit GLM. Centaurus ob tergum

usque adeo est minor huic *uirtus*. quid mirer ab illis
 535 nascentis Librae superari posse trigono?
 570 nec sola est ratio quae dat nascentibus arma

equinum totus parti sui cedit; id est homine, qui ipsius dimidia tantum pars est, inferior inuenitur, ferinis membris debilitatus 534 535 Bentleius delere quam emendare maluit 534 *minor huic uirtus**, *uirtus* iam Scaliger, *hominis uictus libri*; frustra Iacobus *homini*, quod cum anno 1834 de Centauris ab Hercule fuis fugatisque interpretatus esset, in editione autem *est homini uictus* pro 'hominis uirtuti omnia cedunt' accipi iussisset sese hominem ratus suaeque uirtuti sermonem Latinum cessurum, mox Postgatus silu. Man. p. 9 ista uerba 'homine minor est' significare uoluit, quo iure, ipse uiderit. quid quod sic inuertitur argumentatio? neque enim haec recte procedunt, 'usque adeo homine inferior est Centaurus ut propter equinum tergum humana sui parte inferior sit': requiritur 'usque adeo equus homine inferior est,' quod restitui. *huic*, tergori ferino, tanto minus est uirtutis quam homini, ut ultro uires detrahat Centauro ex equo atque homine mixto. Scaliger postquam suam coniecturam *usque adeo est hominis uirtus* 'tanta est hominis uirtus' interpretatus est, 'nouum' inquit 'genus loquendi.' 'immo' ait Bentleius 'et nouum et mirum' quid Postgatus silu. Man. p. 9, qd M, qui utrum *qd* an *q̄t* uoluerit incertum est, quod L, quo GL²: similiter I 744 *quid M*, *quod L*, *quo GL*² 535 *nascentis GL*², *nascenti LM*

trigono LM, trigonum GL² et editores omnes *nascentis* acc. plur. mirabile non est homines a Leone Ariete Sagittario nascentes posse superari a trigono Librae, hoc est ab hominibus inde nascentibus, quemadmodum loquitur etiam 545 sq. *quos Geminorum sidera formant*, | *his cum Lanigero bellum est*. quod ad datium attinet, uide II 965 *mihī . . . canentur*, III 314 *lustratur . . . Phoebō*, 569 *uinceris astro*, IV 302 *habitantur . . . signis* 570-578 transpositione multis nominibus necessaria ante 536 collocaui, unde cum librarii incuria a 535 *trigono* ad 578 *trigona* aberrantis excidissent, postea alieno loco repositi sunt. alieno inquam; nam et multo rectius uersus 579 sq. *per tot signorum species contraria surgunt | corpora, totque modis totiens inimica creantur* statim enumerationi hostium uersu 569 absolutae subiciuntur quam huic rationis geometricae expositioni, et omni sensu priuantur illuc traiecta uerba *nec sola est ratio* u. 570. quae quod Pingraeus enarrat 'plusieurs causes concourent,' errore implicatur cum Scaligero communi, cuius haec adnotatio est, 'neque uero una est ratio τῆς οικειώσεως καὶ ἀνοικειότητος τῶν ζῴδιων.' atqui una Latini pro eo quod est *simplex* dicebant, *sola* non dicebant. hoc qui primus atque adeo solus sensisse uidetur Fayus exprimendum curauit *nec sola haec ratio*; quam lectionem Breiterus cum in textum non recipiat in adnotatione interpretatur. sed *haec ratio* quo referatur non habet, quoniam quidem inimicitiarum supra uersibus 541-569 enumeratarum ratio ferme adhuc obscura est et inferiore demum loco, uersibus proxime insequentibus 572-8, declaratur. itaque requiri uidebatur *nec nulla est ratio* uel quod minore cum mutatione anno 1903 proposui *nec sic dest ratio*, hoc est ne in tanta quidem tamque multiplici inimicitiarum turba: nunc melior sese aperuit uia. etenim his nouem uersiculis praemissis una eaque praecipua causa tot inimicitiarum tam specie confusarum, quas poeta uu. 541 sqq. memoraturus est, lectori traditur alioquin haesuro: alteram suppeditant 536-8, in quibus mirari editores debuerunt cur *breuior ratio* diceretur longior et in duos integros hexametros

inque odium generat partus et mutua bella ;
 sed plerumque manent inimica tertia quaeque
 lege, in transuersum uultu defixa maligno,
 quodque, manent quaecumque loco contraria signa
 575 aduersosque gerunt inter se septima uisus,
 tertia quaeque illis utriusque trigona feruntur ;

dilatata expositio eiusdem rationis quam paucioribus uerbis comprehensam iam ante accepimus, quod aeterna manent hominum bella atque ferarum et cedunt pecudes. his igitur in uniuersum praemonitis ad singula accedamus

570 hoc dicit: 'quod rationis mentionem feci u. 526, non sola ratione efficiuntur siderum inter se inimicitiae (est enim aliquis etiam libidini locus, ut uu. 539 sq. dicendum erit), sed plerumque tamen rationem habent geometricam; quippe tertiis utrimque a se signis astra inimica sunt.' ab hac ratione longe maior pars inimiciarum mox uu. 541-569 enumerandarum explicationem accipit 571 generat cod Flor., generet GLM bella*, uelle libri. Sil. XI 348 pro uelle recte Heinsius belli; in Germ. phaen. 544 contrariam mutationem adhibui (Classical Review 1900 p. 33), te quoque, fecundam meteret cum comminus hydram | Alcides, ausum morsu contingere uelle (bello libri) | sidere donauit, Cancer, Saturnia Iuno, ubi bello sidere belli critici coniungunt. in mutua uelle quominus pro in mutuum uoluntatem siue in amicitiam Latine dici putetur non intercedo, nam quod Woelfflinus arch. lex. Lat. III p. 78 infinitium solis inter et praeter praepositionibus ante medium secundum saeculum subici confirmat, nempe qui condendis lexicis dant operam scriptores Latinos ita legere solent ut uerba inuolent asportentque, formam dicendi non percipiant; quo factum est ut neque hoc uersu in ad uelle pertinere debere ille intellexeret neque in Pers. I 9 sq. ad canitiem et nostrum istud uiuere triste | aspexi infinitium a praepositione pendere; sicut etiam in thes. ling. Lat., cum Arnobium ad cum infinitiuo posuisse tradatur, de Persio silentium est. uerum cum toto hoc loco de solis inimiciis agatur peruersa sic efficitur sententia, quam quod corrigere sibi uisus est Postgatus silu. Man. p. 25 mutua nolle scribendo, ea uerba num alienationem significare possint non quaero, certe inimicitiam non significant, licet apud Prosperum qui fertur legatur uoc. gent. I 3 quid est odisse nisi nolle? 572 manent inimica lege, II 607 inimica sorte feruntur 574 quodque*, quoque libri: 528 et 654 quodque G, quoque LM quaecumque cod. Flor., quicumque GLM. hac una mutatione plerique defungi se posse arbitrantur; ex quibus si unde quo relatiuum suspensum sit quaesieris, aut tacendum eis erit aut respondendum hanc esse orationis formam, 'quo loco manent quaecumque (ἀπαδήποτε) inter se contraria siue septima signa, eo loco tertia quaeque illis feruntur trigona utriusque,' ut tertia eandem ac septima sedem obtinere dicantur. hoc quos non praeteriret duo omnino fuerunt Manilii editores, Bentleius, quod expectes, et, quod mirere, Fayus. ac Bentleius quidem sic orationi sententiaeque consuluit ut illinc u. 576 poneret pro illis, quo seruato Fayus scripsit minore mutatione quaeque manent quocumque loco. sed restat que coniunctio u. 574 posita peruersa sententia, 'tertia inimica sunt, et contrariis inter se signis tertia utriusque trigona sunt,' ubi requiri apparet nam uel quia. quare anno 1903 quoque in quippe mutandum esse conieci, ut loco contraria eodem modo acciperetur quo II 398 loco submota, II 214 et IV 850 uicina loco,

ne sit mirandum si foedus non datur astris
 578 quae sunt aduersis signis cognata trigona.
 536 quin etiam breuior ratio est per signa sequenda :
 nam, quaecumque nitent humana condita forma
 astra, manent illis inimica et uicta ferarum.
 sed tamen in proprias secedunt singula mentes
 540 et priuata gerunt secretis hostibus arma.

Lanigero genitis bellum est cum Virgine natis

significaretque *contrarium locum habentia* : nunc leniore usus sum remedio. etenim inimicitiae quae inter tertia quaeque signa intercedit duae adferuntur causae : una, de qua iam uu. 358-60 et 371-8 sermo fuit, per participium significata, *in transuersum uultu defixa maligno*, hoc est *utpote defixa* ; cui alteram subnectit *que* particula, *quod tertia quaeque illis signis, quaecumque inter se contraria sunt, utriusque trigona feruntur*. rem expouit Scaliger : ‘sunt duo opposita, Libra et Aries. tertium signum utrumque ab alterutro est trigonum alterius oppositi. tertium signum utrumque ab Ariete, Gemini et Aquarius, trigona Librae signi oppositi. eodem modo tertia utrumque a Libra Leo et Sagittarius sunt trigona Arietis signi oppositi’ 577 ne sit M, nescit GL, nec sit cod. Cusanus, quod utrum mali libri amore an puri sermonis orationisque apte continuatae odio a Becherto inlatum Breiterus tenuerit aegre dispicitur. uide ad I 557 adnotata foedus anonymus Ell. noct. Man. p. 214 et Scaliger, phebuis M, phebuis GL 578 aduersis GL², aduersi LM, aduersi . . . trigoni (hec cod. Flor.) Scaliger praua sententia, cum requiratur *aduersorum trigonorum*. nam tertia alicui signo astra, cum duo sint, signis (plus uni) trigoni illi aduersi, hoc est sui, cognata esse nequeunt, quorum unum solum superest : cognata sunt tertia astra aduerso siue septimo signo, tertia quaeque aduersis signis. ueram scripturam, quam ne Scaliger quidem improbauerat, reduxit Iacobus. sensus est ‘ab aliis astris foedus negatur eis astris quae signis ex illorum aduerso positis cognata sunt trigoni ratione,’ quae cognatio maxima est. potuit dicere *trigono*, sed adiectiuum eodem redit 536-538 geometricae inimicitiarum rationi adiungitur altera a diuersa signorum natura ducta, quae *breuior* dicitur ut cui exponendae duo uersus sufficiant, cum illa septem quaesierit 538 diuersa cum ui adiectiuo *inimica* et *uicta* participio datiuus additur 539 540 supersunt, quae neutram ad rationem referri possunt, priuata odia ex mera libidine suscepta, Leonis Sagittariique erga Scorpionem, erga Pisces Sagittarii 540 *secretis*, propriis et peculiaribus, ut Liu. I 526 *ne duces suum neue secretum imperium propriae signa haberent, miscuit manipulos. secretis hostibus* ablatiuus est quem uix satis apte absolutum dicas, quippe cui absoluendo desit uerbi quod est *sum* participium, *ἰδίῳν αὐτοῖς ἔντων πολεμῶν, secretos hostes habentia* : sic Cic. de r.p. II 5 *quod ei fuit illa manu copiosque facillimum*, hoc est illam manum copiasque habenti. haec ut mihi exponenda essent communis Fayi Pingraeiue fecit error, qui significari putant ‘bellum gerunt aduersus occultos hostes’ 541-569 duodecim signorum inimicitiae. ex his XXIX uersibus, ad quos tractandos Scaliger commoto animo uidetur accessisse, primus aliquid quod sanae mentis homini conueniret effecit Gronouius obs. II c. 5 541 genitis L², gentis GLM cum Virgine natis, cum eis qui

et Libra Geminisque et eis quos perluit Vnda.
 in partus Tauri sub Cancro nata feruntur
 pectora et in Chelis et quae dat Scorpius acer
 545 et Pisces. at quos Geminorum sidera formant
 his cum Lanigero bellum est eiusque trigono.

Virgine nati sunt. huius uerborum ordinis, quo inter praepositionem et ablatiuum alter ponitur ablatiuus ab illo pendens, Maduigijs ad Cic. de fin. III 33 et adu. crit. II p. 514 non nulla exempla protulit ex prosae orationis scriptoribus, uelut Cic. de fato 5 *in brumali die natis*, epist. ad fam. XII 30 7 *cum ignominia dignis*: apud poetas quod plane simile sit non inueni nisi Ouid. her. XXI 232 *a Delphis fata canente deo*, quamquam parem fere ambiguitatem praeferrunt et legentes paulum morantur her. XVI 198 *cum dis potando nectare*, met. I 231 *in domino dignos . . . penates*, Luc. VI 272 *super aggere tutas . . . ripas*. apud Graecos plura habentur quale est Aesch. supp. 237 ἀφ' Ἑλλάδος τόπων 542 *geminis . . . unda om. M. geminisque et eis **, *geminis pisces* (*pisces G ante corr.*) GL, et *Geminis simul et* anonymus Ell. noct. Man. p. 213, et *Geminis et si Benteleius*, in qua lectione *si quos* pro relatiuo positum non commendant 544, 545, 548, 564, 568. *eis extat II 744* in eadem uersu parte, *uiresque in eis*, et a Benteleio inlatum est uersui 377 coniectura non improbabili; praeterea apud bonos poetas non inueniri testes sunt Meaderus et Woelfflinus arch. lex. Lat. XI p. 374. *pisces* non tam ex *sq.eteis* ortum puto quam ad illa *quos perluit unda* adscriptum ab aliquo qui cum II 492 *iuuenem aeternas fundentem Piscibus undas* similiaque I 272 sq. legisset hos significari crediderit neque intellexerit homines sub Aquario natos dici, ut II 564. Iacobus quam litterarum expers fuerit hic optime perspicitur, qui seruata librorum scriptura haec adnotauit, 'in breuitatem uersus omnes inimicos concludit, neglecta structura.' quamquam uel hoc praestat eorum peruersitati qui ne *pisces* uocabulo sibi carendum esset certissimos Arietis hostes et Librae Aquariique socios Geminos expulerunt. uelut Scaliger *geminis Piscis quos protulit unda* (nullo uinculo praecedentibus adnexum) edidit, quibus uerbis cum ipse *Piscium partus* significari uellet, Fayus Aquarii intellexit, neque ea peior est interpretatio; nere enim Benteleius 'unda *Piscium* nusquam in caelo est,' neque absurde idem '*geminis Piscis male*, cum alias dicat *geminis Pisces*.' ceterum *Libra Geminisque a natis, eis a cum* suspensum est *perluit**, *pertulit GL, protulit* cod. Flor., pro quo *profert* potius dicendum fuisse ostendunt *dat 544, 548, 568, formant 545, ueniunt 560, descendunt 569*: meam coniecturam adiuuat *564 quos aeternis perfundit Aquarius undis*. pro *unda* anonymus Ell. noct. Man. p. 213 *urna*, ut u. 561, item Benteleius; sed Q. Cicero anth. Lat. Ries. 642 13 *liquor altus Aquari* dixit pro Aquario. Arietem igitur ferini trigoni ductorem impugnant contrarii trigoni signa Libra Gemini Aquarius quaeque sola praeterea humanam formam habet Virgo: ab eisdem quattuor hostibus impugnatur reliqua primi trigoni signa Leo 550 sq. et Sagittarius 560-2. quod non impune ferunt mares; Geminos enim 545 sq., Libram 554-6, Aquarium 564-6 uicissim impugnat Aries cum trigono: Virgini feminae parcuritur 543 *partus* anonymus Ell. noct. Man. p. 213 et Gronouius obs. II c. 5, *partes libri*. uide 548, 560 545 *pisces GL², pisces LM*. ordo est *et quae dant Pisces* Taurum impugnant contrarii trigoni signa Scorpius Cancer Pisces, praeterea Libra humani trigoni princeps et feris pecudibusque inimicissima, quarum nulli parcurit exceptis *Piscibus at quos* Scaliger, atque

in Canero genitos Capricorni semina laedunt
et Librae partus et quos dat Virginis astrum
quique sub auersi numerantur sidere Tauri.

- 550 Lanigeri communis erit rabidique Leonis
hostis, et a totidem bellum subscribitur astris.
Erigone Cancrumque timet geminique sub arcu
Centauri et Pisces et te, Capricorne, rigentem.

hos libri de Geminorum hostibus dixi ad 542 547 Cancrum impugnant
contrarii trigoni signa Capricornus Taurus Virgo, quibus cur Libra accedat ad
545 significauit 549 auersi cod. Flor., aduersi GLM 550 rabidi cod.
Cusanus, rapidi GLM 551 et a Gronouius obs. II c. 5, sed libri, quod qui
distinctione mutata (*hostis. sed . . . astris | Erigonae : Cancrumque*) retinent
Iacobus et Bechertus pro *at* accipere uidentur: simplicius Fayus 'id est enim,
quia' bellum subscribitur eadem ratione qua Plaut. Poen. 800 *subscribam*
homini dicam, Plin. ep. v 16 *ille cum ceteris subscripsit centumuirale iudicium*,
dici posse minime liquet: expectes bello uel quod leniore mutatione efficitur
<in> bellum Leo eosdem atque Aries hostes habet, nec plures nec pauciores,
Librae trigonum cum Virgine, qua de re dictum est ad 542 552 *cancrum*
Bentleius, *taurum* libri: II 658 *Taurus* excusum est pro *Cancer* in ed. Regio-
montani. Virgo a Capricorno sui trigoni socio tamen ob diuersam naturam
impugnatur u. 553 eumque uicissim impugnat u. 563; non temere ergo credenda
est hostem habere Taurum, eiusdem trigoni tertium, praesertim cum u. 627
sq. inter signa quae amica sorte ferantur commemorentur haec duo, Virgo et
Taurus: *Virgineos partus, quicumque creantur Tauro, complecti cupiunt, etsi*
saepe queruntur. nam quae Pingraeus tamquam similis inconstantiae exemplum
adscribit, Libram Scorpionum u. 502 animo complexam, u. 559 fugantem, Geminos
Piscium u. 493 amatores, u. 568 hostes, in eis nihil esse repugnantiae ad u. 485
ostendi, ubi docui uersibus 493 et 502 non amicitiam significari sed rem ab
amicitia diuersissimam amorem, de quo astrologis et Manilio conuenire uidetur
cum Francisco duce de Larocheffoucauld: *si on juge de l'amour par la plupart*
de ses effets, il ressemble plus à la haine qu'à l'amitié. Tauri in locum apte
succedit contrarii trigoni signum Cancer a Virgine impugnatus u. 548

552 553 *geminum* Regiomontanus *centauri**, *geminum . . . centaurum* libri. *sub*
arcu pro *cum arcu* uel quod u. 241 habetur *in arcu* positum cur Latinum esse
credam non uideo, aliter enim dicitur *sub onere, sub armis*: *sub arcu* Centauri
Scorpionis est, *in cuius caudam contento derigit ictu | mixtus equo uolucrum missurus*
iamque sagittam I 269 sq. *sub arcu, τὸν ὑπὸ τοῦ τόξου*: ita Ouid. met. I 19 sq.
pugnabant . . . mollia cum duris, sine pondere habentia pondus, τοῖς ἀνευ
βάρους, Sall. Cat. 3 2 *quae sibi quisque facilia factu putat, aequo animo accipit,*
supra ea ueluti ficta pro falsis ducit, Tac. Germ. 28 2 *inter Hercyniam*
siliam Rhenumque et Moenum amnes Heluetii, ulteriora Boii, Gallica utraque
gens, tenuere, Cic. orat. 4 *non Homero soli locus est . . . aut Pindaro, sed*
horum uel secundis uel infra secundos, phaen. 221 sq. *ille . . . ante Canem,*
Graio Procyon qui nomine fertur; prorsus eodem modo *Engonasin* pro *ὁ*
ἐν γόνασιν et Manilius v 646 et ante eum iam Graeci dixerunt, Arat.
phaen. 65 sq. *ἀλλὰ μιν αὐτῶσ | Ἐγγόνασιν καλέονσι*: uide etiam quae ad
u. 269 adlata sunt. itaque Virginem impugnant praeter ferinum Capricorni

maxima turba petit Libram, Capricornus et illi
 555 aduersus Cancer, Iuuenis quod utrimque quadratum est
 quaeque in Lanigeri numerantur signa trigonum.

sidus contrarii trigoni signa Pisces Cancer Scorpium, quibus omnibus ipsa
 rursus bellum infert 554-562 sic fere in codicibus et editionibus habentur:
maxima turba petit Libram, Capricornus et illi | aduersus Cancer, Chelis quod utrimque quadratum est, | quaeque in Lanigeri numerantur signa trigonum. | Scorpium in totidem secundus creditur hostis: | aequoreum iuuenem, Geminos, Taurum atque Leonem, | Erigonen Libramque fugit metuendus et ipse. | quique Sagittari ueniunt de sidere partus, | hos Geminis uati . . . depressisse uolunt. Scorpium totidem hostes habere dicitur, quot habet Libra. at huic v tribuuntur, Capricornus Cancer Aries Leo Sagittarius, illi vi, Aquarius Gemini Taurus Leo Virgo Libra; vi autem non sunt totidem quot v. quare Gronouius obs. II c. 5 hoc excogitauit artificium, ut ex 559 *Libramque fugit metuendus et ipse* (ubi ipsi scripsit) sextum Librae hostem Scorpium eliceret (in quo eum non plane falsum fuisse postea uidebimus) poetamque faceret sic dicentem, 'v sunt Librae hostes, totidem Scorpii, scilicet Aquarius Gemini Taurus Leo Virgo Libra, cuius v hostibus, quod suo loco dicere oblitus sum, ipse addendus est Scorpium, ut fiant vi.' his nugis omissis Bentleius aliam numeri aequandi rationem iniiit *Taurum atque* u. 558 in *rabidumque* mutato. sed omnes praeteriit, quod est tamen manifestum, non post uerba *metuendus et ipse* subsistere orationem uerum usque ad finem insequentis uersus continuari, *quique . . . ueniunt* u. 560 sic cum superioribus cohaerere ut 549 *quique . . . numerantur*, 556 *quaeque . . . numerantur*, 569 *quique . . . descendunt*; neque enim ullius signi hostes alterius hostibus per *que* particulam adiunguntur, sed nouo enuntiato aut *at* coniunctio praepositur (545, 564) aut nulla. itaque Sagittario adiecto vii fiunt Scorpii hostes, ut noui Librae hostes inueniendi sint duo, quorum alterum Scorpium futurum ex u. 559 colligitur. hi latent sub uerbis ad sententiam mire abundantibus *Chelis quod utrimque quadratum est*, quae cum ad praecedentia Capricorni Cancricae nomina referantur debebant esse *quorum uterque Chelis quadratus est* 555 *iuuenis* (♃ is)*, *chelis* (♌ is) libri utrimque*, utrimque libri: illud nusquam a Manilio positum est quin librarii alterum substituerint credibile est in uersu longiore notam Aquarii pro nomine exaratam posteaque pro Librae nota habitam esse, quemadmodum C.C.A.G. vi p. 100 13 (Heph. Theb. II 22) ♃ scriptum est ubi requiritur ♌: similem ob causam *Gemini* ex II 629, *Caprum* ex IV 745 excidisse putanda sunt; *quadrata* compendio notatum quid passum sit uidimus ad u. 290. *Iuuenis* proprie pro Aquario positum est IV 385, 709, 797, aliter II 406, 492, 558, 566, v 487, 505. de genetino uide II 576 *utriusque trigona*, Firm. II 22 5 *Arietis quadratum est signum Cancer*. Aquarii utrimque quadrata signa sunt Taurus et Scorpium, quos a Libra uicissim impugnari ex un. 544 et 559 constat 556 quaeque Regiomontanus, quique libri ex 549 uel 560, quod quid habeat soloeci Bechertus adeo non intellegit ut defensionem se scribere opinetur cum haec adnotat, 'scil. Leo et Sagittarius.' putat ergo poetas Latinos sic locutos, 'Leo et Sagittarius signa in Arietis trigonum numerantur,' fortasse etiam 'sic fratres Helenae sidera te regant' *in trigonum*, ad trigonum efficiendum: *trigono* Scaliger, inuito ut opinor Manilio Libram impugnant contrarii trigoni signa Aries Leo Sagittarius et ex quinque reliquis feris quattuor, Taurus Cancer Scorpium Capricornus; quibus septem hostibus

Scorpius in totidem fecundus creditur hostis ;
 aequoreum iuuenem, Geminos, Taurum atque Leonem,
 Erigonen Libramque fugit metuendus et ipse,
 560 quique Sagittari ueniunt de sidere partus.
 hos Geminis nati Libraque et Virgine et Urna
 depressisse uolent. naturae lege iubente
 haec eadem, Capricorne, tuis inimica feruntur.
 at quos aeternis perfundit Aquarius undis
 565 in pugnam Nemeaeus agit totumque trigonum,

ipsa uices reddit 557 *fecundus in hostis* ut IV 124 *fecundis in uellera lanis*.
 inuisam beluam sibi hostes parere poeta dicit eadem ratione qua Vergilius
 Aen. x 204 *quingentos in se Mezentius ornat* 558 *aequoreus iuuenis* Aquarius
 appellatur etiam v 505 ; nempe *infestas, olim quas fugerat, undas* | *Deucalion*
paruam defundens indicat urnam, Germ. phaen. 561 sq. 559 *Erigonē L*,
Erigone G, Etrigone M *metuendus et ipse*, ipse uicissim metuendus Erigonae
 Libraeque, non omnibus, ceteris enim praeter Taurum non repugnat 559-
 561 interpunctis: uulgo *ipse*. | *quique . . . partus*, | *hos* 560 *sagittiferi L*²,
 item 569, quam formam omnes praebent II 513, alteram I 691, II 211, 280 ;
Sagittifero II 267, 500, sed cogente metro Scorpion impugnant Taurus
 signum oppositum et eius ex trigono Virgo cessante Capricorno (qui ferina
 impellente natura cum Scorpio sociatus Virgini bellum infert), item humani
 trigoni signa Libra Gemini Aquarius, quibus cur par ferarum Leo et Sagittarius
 sese adiungant causa nulla apparet praeter libidinem uersibus 539 sq. signifi-
 ficatam 561 *libra GL*², *libram LM* *Urna* pro Aquario Lucanus IX 537

562 uolent M, uolunt GL propter ueniunt et feruntur, nisi fallor : uide 550 *erit*
naturae Scaliger, *natura et libri* ; sed nulla praeterquam naturae lex hoc
 fieri iubet : *naturae lege* bis praeterea ponitur, I 671, v 380 Sagittarium,
 ut ad 542 dixi, idem qui Arietem et Leonem hostes impugnant, contrarii
 trigoni signa Gemini Libra Aquarius accedente ut solet Virgine. quae ut
 Capricorno quoque inimica sint cum positio non faciat (nam Librae trigonum
 ei contrarium non est, Virgo adeo trigoni ratione consors), naturae tamen lege
 iubente feram humana aggrediuntur. recte igitur post *uolent*, non, quod
 uulgo fit, post *iubente*, orationem distinxit F. Iunius cum codice suo Palatino
 565 in M, ad GL : nihil interest *nemeaeus* Gronouius obs. II c. 5, *nemeus*
 GL et ut uideatur M, quibuscum cod. Venetum consentire Bentleius testatur
 neque aliter accipienda sunt quae de eo tradit Gronouius, ante quem edebatur
ueniens agit *agit*, prouocat, ut Liu. VI 15 7 *Latinos Hernicosque, quos*
falsis criminibus in arma agant (patres Romani) *trigonum* nominatiuus, non
 enim Librae Geminorumque sed Aquarii hostes hic commemorandi sunt, de
 quibus dixi ad 542. cadit ergo prior e duabus explicationibus a Gronouio
 prolatis, 'aut traectio est, ut intelligas, quos caelestibus undis Aquarius
 rigat, seu qui sub Aquario nascuntur, iis et toti trigono (quod sub unius
 iuuenis, Aquarii nempe, uirtute est) Leonem et turbam ferarum pugnam
 intentare.' neque magis stare potest altera, 'aut unus ille iuuenis, sub cuius
 uirtute turba ferarum censetur, est semifer Centaurus,' cui recte Pingraeus
 opposuit Aquarium passim, Centaurum nusquam iuuenem appellari : in primis
 conferendus est u. IV 357 *summas Centaurus retinet iuuenale per astrum*.

turba sub unius iuuenis uirtute ferarum.
 Piscibus exortos uicinus Aquarius urguet
 et gemini fratres et quos dat Virginis astrum
 569 quique Sagittari descendunt sidere nati.
 579 per tot signorum species contraria surgunt
 580 corpora totque modis totiens inimica creantur.
 idcirco nihil ex semet natura creauit
 foedere amicitiae maius nec rarius umquam.

Iacobo Becherto Breitero non puto me iniuriam facere suspicando homines sermonis Latini non peritissimos *sub unius iuuenis uirtute* pro *infra unius iuuenis uirtutem posita* accepisse. quod cum paulo doctioribus non liceat, corrigendus locus uidetur ad exemplar uersus iv 34 *tresque sub unius fratres uirtute iacerent*, et aut pro *iuuenis* ponendum participium, uerbi causa *lugens*, (nam hominis notionem satis effert uirtutis nomen), aut lacuna statuenda huiusmodi: *<turpi terga fuga trepidoque datura pauore>* **567** **piscibus exortos** Scaliger, **piscis exortus** libri. *piscib*; uisum est *piscis* et pro accusatiuo habitum, quemadmodum Horatii codices serm. i 8 29 *manes* exhibent pro eo quod Porphyriionis lemma seruauit *manibus elicere animas responsa daturas*. **exortus sideris occasus** uero mentio hinc aliena est **569 sidere nati** GL², sidera muti LM Pisces impugnat signum oppositum Virgo, ex humano trigono Gemini et Aquarius (cum ceteris feris Libra bellum inferat), item Sagittarius, cuius in Pisces ut in Scorpionum odium ratione caret **570-578** quaere ante **536** **580** **totiens** Bentleius, **quotiens** libri incondita oratione (nam alio *tot*, alio *quotiens* refertur), sententia ineptissima; neque enim, quia, **quotiens** (uelut bis in anno) inimici creantur, multis modis creantur, idcirco aut multi inimici sunt aut rara amicitia inimicitiae cum animi sint, non corporis, suspicari possit aliquis *corpora* peruagato errore scriptum esse pro *pectora*, quod nomen pari conditione uersu 544 positum est quodque et Heinsius et Bentleius in Ouid. met. III 58 restituerunt, *ultor uestrae, fidissima pectora (corpora libri), mortis*. sed obstant suspicioni 603 sq. *discordia . . . corpora*, 653 *corpora . . . amica*; ut appareat Manilium *corpora* pro capitibus siue hominibus dixisse, quod certis condicionibus alii quoque fecerunt, nelut Liuius passim *libera corpora*, Horatius carm. i 35 2 sq. *imo tollere de gradu | mortale corpus*, non ut de membris cogitaret **582 foedere** Ieuerus Lucani a C. F. Webero editi uol. i p. 389, **pectore** libri, *pignore* Burmannus senior ad Petron. c. 123 u. 229 (illius ed. 231). *pectore amicitiae*, quod Huetius *pectore amico* interpretatur, non magis Latinum est quam quod Catullo 77 5 sq. librarii tribuerunt, *ehu nostrae crudele uenenum | uitae, ehue nostrae pectus amicitiae*, ubi editores *pestis*. Latine Martialis ix 14 2 *fidae pectus amicitiae*, cui cur Stat. silu. iv 4 102 sq. *almae | pectus amicitiae* non adiciam docebit F. Leo in indice schol. Goetting. ann. 1892-3 pp. 15 sq. Ellisio ad Catullum haec omnia similia uidentur, sicut etiam Heyo thes. ling. Lat. i p. 1898 35 sq.; nec dubito quin futurus sit qui huc trahat u. 4 carminis semibarbari anth. Lat. Ries. 719^t (P.L.M. Baehr. iv p. 111) *ut uacet indomitum pectus amicitiae* neque intellegat ordinem esse *uacet amicitiae*, datiuo casu. scio equidem plerisque Vergilium similiter locutum uideri buc. iv 24, *herba ueneni*; is uero dixit rectissime *fallax herba ueneni*,

unus erat Pylades, unus qui mallet Orestes
 ipse mori; lis una fuit per saecula mortis,
 585 alter quod raperet fatum, non cederet alter;
 [et duo qui potuere sequi uix noxia poenis
 optauitque reum sponsor non posse reuerti
 sponsoremque reus timuit ne solueret ipsum]
 perque tot aetates hominum, tot tempora et annos,

hoc est quae nenenum fallat siue dissimulet, ut docui in Classical Review an. 1900 pp. 257-9. iterum *foedera* pro *pectora* restitutum est II 676; *foedus amicitiae* multi commemorant, uelut Catull. 109 6, Ouid. trist. III 6 1, Sil. XVII 75, Stat. silu. IV 6 93, Dracont. epithal. 2: adde Man. II 605 *fidei rarum foedus*, III 122 *coniungens foedus amicos*, Mart. I 93 5 sq. *iunctus uterque sacro laudatae foedere uitae*, | *famaque quod raro nouit, amicus erat*. de uniuersa sententia uide Cic. Lael. 15 *ex omnibus saeculis uix tria aut quattuor nominantur paria amicorum*, de fin. I 65 *factae ueterum fabulae . . . in quibus tam multis tamque uariis, ab ultima antiquitate repetitis, tria uix amicorum paria referuntur, ut ad Orestem peruenias profectus a Theseo*; ulterius progrediendo Plutarchus de amic. mult. 2 quinque parium summam confecit 583-585 non tam ad praecedentia spectant (neque enim, si solis Orestae Pyladique certamen incidit, uter pro altero moreretur, inde efficitur raram esse amicitiam, ut Theseus et Pirithous, Achilles et Patroclus, ceteri, quibus hoc non contigit, propterea amici non fuerint), sed illud comprobant, quod u. 591 dicitur, Fortunam, quamuis per tot annos calamitate tamquam obrussa adhibita ueram amicitiam exquirat, uix usquam inuenire. itaque haud scio an librario ab *umquam* 582 ad *usquam* 591 delapsus tres illi uersus 589-591 ante 583 exciderint et ibi reponendi sint 583 erat Voss. 390, erit GLM, quem soloecismum a Fayo sublato reduxit Bechertus 584 lis supra scr. man. I G, leuis GLM inducente fortasse Hor. carm. III 27 37 *leuis una mors est* 586-588 deleui, quibuscum una 583-5 et 589-94 delendos significauit anonymus Ell. noct. Man. p. 214. Damonis et Phintiae cum poeta commode oblitus esset, stulte meminert interpolator; qui historiae succurrere contentus sermonis complexum sententiarumque rationem adeo non curauit ut correctionem per *et* particulam adnecteret neque sibi eadem opera mutandum esse sentiret ter positum *unus*, tum uu. 587 sq. a poetae consilio aberrans, qui paucitatem amicorum demonstrat, in laudes duorum Pythagoreorum effunderetur: his autem subicitur *perque tot aetates . . . Fortuna fidem . . . uix inuenit usquam*. et haec Manilii esse creduntur, quae unius hominis esse non possunt, qui quidem mediocriter insanierit 586 *duo fuerunt qui potuere sequi* Orestem et Pyladen. uerba *uix noxia poenis*, quae ex uersu 602 sumpta esse Bentleius suspicatus est, corrigendi interpretandique conatus eiusmodi sunt ut adferri non debeant: recte ut uidetur Iacobus uersum excidisse statuit, quamquam ne sic quidem apparet quid illis tribus uocibus faciendum sit 587 *reum sponsor* Regiomontanus, rerum sponso M, reum sponso GL 588 *reus* Regiomontanus, reum libri. praeterea *sponsorique* Bentleius; qui quod talia quale est Plaut. rud. 390 sq. *eam ueretur*, | *ne perierit* apud Terentio posteriores negat reperiri, scripsit Caesar b.G. I 39 6 *se . . . rem frumentariam, ut satis commode supportari posset, timere dicebant*: nam aliena sunt Hor. carm. I

- 590 tot bella et uarios etiam sub pace labores,
 cum Fortuna fidem quaerat, uix inuenit usquam.
 at quanta est scelerum moles per saecula cuncta
 quamque onus inuidiae non excusabile terris!
 uenales ad fata patres matrumque sepulchra
 * * * * *
- 595 imposuit Phoebus noctem terrasque reliquit.
 quid loquar euersas urbes et prodita templa
 et uarias pacis clades et mixta uenena
 insidiasque fori, caedes in moenibus ipsis
 et sub amicitiae grassantem nomine turbam?
- 600 in populo scelus est et abundant cuncta furoris.

17 24-6 metues . . . *Cyrum, ne . . . inicit manus*, 35 9-14, II 8 21-4 591
fidem, fidelem amicitiam, ut Ouid. trist. I 3 66 *o mihi Thesea pectora iuncta*
fide: errant Fayus et Pingraeus. Ouid. ex Pont. II 3 23 sq. *diligitur nemo, nisi*
cui Fortuna secunda est; | *quae simul intonuit, proxima quaeque fugat* 592
 quanta est LM, quantae G moles Voss. 390, mores LM, mortes G

593, quem uersum intellectu facillimum et Scaliger et Bentleius peruersis
 mutationibus deprauarunt, recte explicauit Gronouius obs. II c. 13 594
 'patres quos nati sui mercede accepta ad exitium tradunt matresque a filiis
 necatae' Postgatius. uide III 8 *Hectora uenalem cineri* post hunc uersum
 aliquid intercidisse uidit Iacobus progr. Lubec. an. 1834 p. 16, quem recte
 etiam quae u. 595 de sole dicuntur potius ad Vergilii uerba georg. I 467 sq.
cum caput obscura nitidum ferrugine texit | impiaque aeternam timuerunt
saecula noctem et ad Caesaris occisionem rettulisse, quam, quae Fayi inter-
 pretatio fuit, ad Atrai facinus et cenam Thyestae, persuadent 601 *fas atque*
nefas mixtum et 604 *pax est sublata per orbem* pariter ex illo Vergilii loco
 sumpta, 505 *quippe ubi fas uersum atque nefas, tot bella per orbem*. itaque
 uersu 594 non tam Scylla Nisi (quam regna paterna uendidisse dici a Propertio
 III 19 21 sq. pauci intellegunt) et Orestes Alcmaeonue significari uidentur,
 quam res Romanae quaeque per proscriptiones fiebant: uelut Plut. Sull. 31 6
τῷ δὲ ἀποκτείναντι γέρας δύο τάλαντα τῆς ἀνδροφονίας . . . κὰν πατέρα υἱὸς ἀνέλη

595 reliquit G, relinquat LM 596 quid loquar. his uerbis post com-
 memorata parricidia quaeque solem abegerint scelera poeta ad paulo minus
 detestabilia facinora descendit; ut appareat non recte Postgatum silu. Man.
 p. 9 eique assensum Breiterum uersum 594 ad inferiorem locum detrusisse

598 insidias fori. Sen. dial. II 9 2 *inter togatos latrocinia* 599 gras-
 santem G, crassantem LM. multos nomine amicos re grassatores potius
 ac latrones 600 populo L, populos GM. Iuu. xv 29-31 *uolgi scelus et*
cunctis grauiora coturnis; | *nam scelus, a Pyrrha quamquam omnia syrmata*
uoluas, | nullus apud tragicos populus facit furoris: Non. pp. 497 sq.
genetiuis positus pro ablatiuo . . . Lucilius satirarum . . . lib. VIII quarum et
abundemus rerum et quarum indigeamus. *abundans* participium cum gene-
 tiuo posuerunt Vergilius buc. II 20 aliique, cum ablatiuo Manilius I 858,
 itaque hoc loco *furore* cod. Flor. et ante Iacobum editores; sed poetae
 in talibus quam non sibi constiterint optime ostendit Ouid. amor. II

- et fas atque nefas mixtum, legesque per ipsas
 saeuit nequities; poenas iam noxia uincit.
 scilicet, in multis quoniam discordia signis
 corpora nascuntur, pax est sublata per orbem,
 605 et fidei rarum foedus paucisque tributum,
 utque sibi caelum sic tellus dissidet ipsa
 atque hominum gentes inimica sorte feruntur.
 si tamen et cognata cupis dinoscere signa,
 quae iungant animos et amica sorte ferantur,
 610 Lanigeri partus cum toto iunge trigono.
 simplicior tamen est Aries, meliusque Leone
 prosequitur genitos et te, Centaure, creatos
 quam colitur. namque est natura mitius astrum
 expositumque suae noxae, nec fraudibus ullis,
 615 nec minus ingenio molli quam corpore constans:
 illis est feritas signis praedaeque cupido,
 uenalisque animus non numquam excedere cogit
 commoditate fidem, nec longa est gratia facti.

16 7 terra ferax Cereris multoque feracior uis 601 leges per ipsas
 saeuit, ipsis legibus ad saeuitiam abutitur: recte Pingraeus 604 pax
 est Regiomontanus, pars et libri 605 paucis cod. Flor. et Bentleius,
 pacis GLM fidei pro anapaesto primus eorum quorum scripta supersunt
 Manilius posuit, ter genetiuo casu, II 605, 630, 955, semel datiuo III 107.
 Horatius et Ouidius fide dicebant; fidei post Lucretium non inuenitur 606
 ut ipsum sibi caelum, sic ipsa sibi tellus dissidet. perperam Bentleius
 ipsi 607 de feruntur uide ad II 188 adnotata 608-640 signorum amicitiae
 610-624 primi trigoni signa 610 lanigeri GL², lanigerum LM
 612 613 primus recte distinxit et interpretatus est Bentleius. Aries
 melius prosequitur colitque Leonis Sagittariiique partus quam ab eis uicissim
 colitur 614 expositum suae noxae, iniuriae sibi inlatae: Scaliger attulit Sall.
 Iug. 20 2 quietus, inbellis, placido ingenio, opportunus iniuriae. ceterum
 Breiteri causa adnotandum est fraudibus ullis, sicut apud Sallustium placido
 ingenio, ablatiuum esse quem dicunt qualitatis, Arietemque omnis fraudis
 expertem praedicari 615 constans Bentleius, constant GLM, constat cod.
 Flor. pro corpore idem Bentleius uellere, quod est sane molli adiectiuo
 accommodatius; quamquam faciliore mutatione scriberetur tergore, ut Prop.
 II 26 6 aurea quam molli tergore uexit ovis, quem uersum Manilius imitatus
 uidetur IV 514-7 Laniger... Phrixum... tergore uexit. sed corpore
 requirunt paene et oppositum ingenii nomen et constandi uerbum; neque
 enim lana Aries constat 617 618 cogit eos commodi et utilitatis causa ius
 honestatis migrare. nam quod Bentleius excedere fidem Latine dici negauit
 nisi de eo quod maius esset quam ut credi posset, non satis respexit aut
 naturalem uerborum uim et multiplices potestates aut alia exempla diuer-

619^a at, cum Lanigeri partus sub utroque *laborant*
uique urgente dolent amborum astuque, trigono 619^b
 620 non parcit; sed rara gerit pro tempore bella,
 quod feritas utriusque minas praetendere cogit.
 [plus tamen in duplici numerandum est roboris esse,
 cui commixtus homo est, quam te, Nemeaeae, sub uno.]

sarum notionum eisdem uocibus subiectarum, quae non nimis raro inueniuntur. uelut Vergilius Aen. VII 63 *nomen posuisse* pro *imposuisse*, VIII 329 *nomen posuit* pro *deposuit* usurpauit; *diuitias uincere* Sall. Cat. 20 12 dicitur qui eas sumptibus exsuperat, *diuitiarum uictor* Iug. 63 2 qui contemnit; Catull. 4 19 sq. *Iuppiter secundus* appellatur uentus sequens, Stat. Ach. 1 48 sq. *secundi Iouis* nomine significatur Neptunus; in Ouid. amor. II 13 4 *cadit ira metu*, id est minor fit atque esse desinit, contra Prop. II 16 52 *fulminis ira cadit* eadem ratione qua Iuu. XIII 226 *iratus cadit in terras . . . ignis*; Teucer Hor. carm. I 7 21 sq. *Salamina . . . cum fugeret* inde profugus abiit in exilium, at qui Ouid. ex Pont. I 3 71 *pulsus Aristides patria Lacedaemona fugit* eo se contulit ibique per fugium habuit 619 cum LM, quin G in librorum scriptura neque uniuersa constat oratio neque aut parcendi uerbum intellectum habet aut ferri potest *partus* singulari numero positum. itaque Bentleius tres uersus 619-621 eiecit: ceteri quae coniecerunt, omitto; ipse quid olim temptarim dicam ad 622. uerum cum in singulis uerbis nihil sit quod non ad sententiam, qualem expectamus, possit accommodari, omnia intacta seruanda uidentur et eorum quae desiderantur quaeque medio uersu 619 excidisse credibile est adiectione hunc in modum adiuuanda, at, cum *Lanigeri partus sub utroque* <*laborant* | *uique urgente dolent amborum astuque*>, *trigono* | *non parcit*. Aries, si quando natos suos a Leone Sagittarioque premi uidet, ipse rursus eos aggreditur; sed raro tamen sese ad bellum accingit nec nisi cogente necessitate 620 parcit GL², parcit LM 621 minas praetendere*, magis pro tempore libri sine sensu, *animis contendere* Iacobus, qui solus in his tribus uersibus aliquid uidit: Postgatus, qui *magis pro tempore surgit* coniecit, *pro tempore* ita accipere uidetur quasi sit *certis temporibus*; est autem *prout tempus postulat*. *minas* etiam facilius in *magis* abire potuit quam quod haud raro cum hoc confunditur *minus*, uelut IV 110, Lucr. II 533, Caes. b. G. VIII 53 2, Ouid. her. XVII 102, Hor. epod. 8 17; *tempore* autem pro *tendere* scriptum est Nemes. cyn. 311, quamquam hoc loco mendum partim ex u. 620 ortum uidetur 622 623 loco extant alieno; *idcirco* enim u. 624 ad 619-621 refertur neque quicquam ad rem attinet haec diuersi in duobus signis roboris commemoratio, quae ut aliquo sententiae uinculo superioribus adneceteretur anno 1903 haec in nu. 619 sq. nouaui: at, *quia Lanigeri par uis roburque*, *trigono* | *non parcit*. paulo minus incommode hi duo uersus uersui 618 subicerentur; quamquam sententia eorum potius ad 530-535 pertinet

622 inusitate additum esse ad nostrum sensum non minus abundat quam desideratur in Sall. Cat. 2 2 *coepere . . . maxumam gloriam in maximo imperio putare*. scilicet hoc loco *numerare* nouiciam illam significationem adsciscit quae in simili putandi uerbo multo maturius orta antiquum usum paene aboleuit. utroque modo Graeci *λογίζεσθαι* dicunt 623 cui commixtus homo est, *μειζομβρότω* *nemeaeae* Prucknerus, *nemeae* L, *nemeae* GM sub a superioris uersus in non differt: uide I 782 sq. *uolucris . . . qui gestat in alite Phoebum*, v 381 *ipse deum Cygnus condit uocemque sub illo. uno*, simplici

- idcirco et pax est signis et mixta querella.
 625 quin etiam Tauri Capricorno iungitur astrum,
 nec magis illorum coeunt ad foedera mentes ;
 Virgineos etiam partus, quicumque creantur
 Tauro, complecti cupiunt, sed saepe queruntur.
 quos *Geminique* dabunt Chelaeque et Aquarius ortus
 630 unum pectus habent fideique immobile uinclum,
 632 magnus et in multos ueniet successus amicos.
 Scorprios et Cancer fraterna in nomina ducunt
 ex semet genitos, nec non et Piscibus orti
 635 concordant illis. saepe est et subdolos actus :
 Scorprios aspergit noxas sub nomine amici ;
 at, quibus in lucem Pisces uenientibus adsunt,
 his non una manet semper sententia cordi,
 conmutant animos interdum et foedera rumpunt
 640 ac repetunt, tectaeque lues sub fronte uagantur.

625-628 secundi trigoni signa   626 *magis* quam Arietis eiusque trigonorum
 628 rationis, quae inter Virginem et Capricornum intercedat, nulla hoc
 loco mentio fit ; sunt enim plane inimica, ut uu. 553 et 563 expositum est
 629-632 tertii trigoni signa   629 *gemi* post *dabunt* Bentleius, post quos
 ego inserui ; praue enim haec sententia per *que* particulam superioribus
 adiungitur : rectum erat *at.* pro *II*, Geminorum nota, scriptum suspicor
duos, hoc autem propter quos intercidissee, sicut factum est in Sen. dial. VI
 13 3 <duos> quos sibi seruauerat extulit. simili de causa *Caprum* omissum
 est IV 745 ; uide etiam II 290, 555 *chelaeque* Bentleius, *chelae* et *quos dat*
 libri uersu utcumque expleto ; in quo additamento neque hiatus Manilianus
 est (nam de II 831 postea uidebimus) neque rationem habet mutatum uerbi
 tempus   630 uinclum *GL*, *mundum M*   631 *magnus erit Geminis amor et*
concordia duplex addidit Bonincontrius, qui Geminos deesse senserat ; expulit
 Bentleius   632 *in multos successus amicos*, successus qui multos amicos com-
 parat. simile est II 557 *in totidem fecundus . . . hostes* ; alio modo dicitur Petr.
 77 1 *tu parum felix in amicos es : nemo unquam tibi parem gratiam refert*
 633-640 quarti trigoni signa   633 *fraterna in nomina ducunt*, faciunt ut
 fratres possint appellari   635 interpunxit Bentleius cum *L*   est *G*,
 om. *LM*   *actus* pro agendi ratione etsi plerumque aut ablatiuo casu aut
 plurali numero ponitur aut suspensio a se genetiuo rei actae indice, habet
 tamen thesaurus ling. Lat. similia, uelut Sen. de ben. VI 23 4 *quamquam*
maius illis propositum sit maiorque actus sui fructus quam seruare mortalia,
 Quint. inst. VIII 6 11 *cum rebus sensu carentibus actum quandam et animos*
damus. itaque superuacanea uidetur, nec tamen ideo falsa est, *astus*
 coniectura ab Heinsio ad Ouid. art. I 585 prolata, quam Huetius et Bentleius
 probarunt   640 exempla eius quod est *lues* multitudinis numero positi
 Neuius in formarum doctrina non consignauit Cypriano antiquiora   *sub*

- 641 sic erit e signis odium tibi paxque notanda.
 643 nec satis hoc, tantum solis insistere signis :
 contemplare locum caeli sedemque uagarum.

fronte uagantur, ‘sous un extérieur serein ils cachent des haines secrètes mais peu constantes’ Pingraeus 641 e GM, et L, ex cod Flor., quemadmodum II 484 omnes *ex signis*, cui loco cur 303 non adiciam ad eum uersum significatum est. alibi *ex se, ex semet, ex simili*, sed *e solido, e summo*; v 628 e *scopulis G, et LM sic*, secundum ea quae uersibus 520-640 tradita sunt. e *signis* cum ni dicitur, sequitur enim aliunde quam e signis odium pacemque notandi ratio 642, qui hoc loco superest, illo desideratur, post 706 traieci 643-692 hunc locum ut nemo adhuc recte ceperit partim librariorum culpa factum est, tribus uersibus 684-6 aliunde inlatis; partim ipsius Manilii, qui dum consuetudine sua rem uersibus 654-80 exponendam nimis exornat tam longe a proposito aberrauit ut quorsum ei pertinerent obscurum redderet; partim editorum, qui cum irarum odiique mentionem uu. 650 et 652 factam et ultimum paragraphes uersum 692 *pacata infestis signa ut discernere possis* non satis attenderent, fefellit eos poetam in toto hoc loco etiamuunc de amicitiiis inimicitiiisque signorum disserere. itaque cum Scaliger in prima editione 643-51 et 681-92 singulis uersibus multifariam transpositis post 787 conlocasset, in secunda autem 683 ante 681, 687 post 690 traiecisset, utrobique multa perperam interpretatus, mox melius perspecta summae difficultatis sede Fayus Benteleus Iacobus Breiterus tres illos importunos uersus 684-6 (cum eisque Fayus et Benteleus 681-3, ille quidem ordine mutatos, Iacobus 683 solum, quem Breiterus delere maluit) ante 673 posuerunt, ut hoc diceretur, minorem numeri in duplicium simpliciumque signorum quadratis quam in tropicorum quadrato cardinis siue puncti tropici usum esse atque effectum, solum igitur Arietis quadratum legitimum esse; cuius discriminis ualde miri, quo fit ut duo ex tribus quadratis quadrata non sint, nullum aut apud Manilium aut apud ceteros astrologos uestigium est. tum non sine excusatione aliqua sed grauiter tamen in eo errant quod poetam uersibus 652 sqq. id agere putant ut quadratorum rationem lectoribus tradat, praepostero consilio, cum eam iam uu. 287 sqq. exposuerit. immo parenthesis loco haec interponuntur, ne forte plus aequo tribuamus eis mutationis uarietatisque causis quae uu. 643-51 significatae sunt; sed perspicuitati nocuit rem uerbis amplificandi studium et coloris poetici undecumque inducendi. itaque in tanto omnium errore singula peccata non reprehendam ac pleraque ne commemorabo quidem: tantum dicam breuissime quid his quinquaginta uersibus praecipiat. illud igitur Manilius uult, praeter naturam uel singulorum signorum propriam uel plurium per schemata geometrica coniuكتورum communem alias quoque respiciendas esse causas amicitiarum inimicitiarumque effectrices: eas partim in motu caeli per quattuor cardines et templa duodecim se circumagentis (qua de re uu. 788 sqq. dicitur) positas esse, partim in dodecatemriorum ratione, quam statim uu. 693 sqq. explicaturus est 643 *solis*. non singula signa coniunctis per trigonum quadratumue signis opponit, sed haec quoque signorum nomine comprehendit: non signis tantummodo, inquit, insistere satis est, sunt enim praeter signa ipsa aliae res quae in eorum amicitiiis inimicitiiisque momentum faciunt, partes mundi et cardines cum planetis, nec minus dodecatemoria 644 *locum caeli* cur contemplari debeamus uu. 645-S3 exponitur, in quo *sedem uagarum* non neglegendam

- 645 parte genus uariant et uires linea mutat.
 nam sua quadratis ueniunt, sua iura trigonis
 et quae per senos decurrit uirgula tractus
 quaeque secat medium transuerso limite caelum ;
 651 distat enim surgatne eadem subeatne cadatne.
 649 hinc modo dat mundus uires, modo deterit idem,
 650 quaeque illic sumunt iras huc acta reponunt.
 652 crebrius aduersis odium est, cognata quadratis

esse discimus ex 835 et 961-4 *stellae . . . uarias . . . locorum* | *efficiunt uires* ; ut appareat non recte Bentleium in harum mentione haesisse, quas in signorum odiis amicitiasque momentum habere iam u. 401 legimus, *nunc foedus stellis, nunc et dictantibus iras*. restat scrupulus in ommissa stellarum uoce ; sed *uagas* sic appellare tam licuit astrologo, opinor, quam medico *quartanam*, lano *babulum* 645 parte siue regione caeli *genus* suum siue naturam *uariant* signa in orbem noluentia : eodem modo *pars* dicitur II 916, 924, 932, ut intellegatur *mundi uires linea mutat* falso enarrant 'linea (trigoni quadrati cet.) mutat uires signorum,' proinde quasi hoc aut post 270-432 debuerit aut post 520-35, 570-8, 608-40 potuerit doceri. immo linea nel triangula uel qualiscumque suarum ipsa uirium mutationem subit pro parte mundi quam quoque tempore praeterit ; ut hoc uersu et mox u. 649 id significetur quod postea uu. 856 sqq. magis declaratur, *omne quidem signum sub qualicumque figura | partibus inficitur mundi ; locus imperat astris | et dotes noxamque facit ; uertuntur in orbem | singula et accipiunt uires caeloque remittunt*. eodem modo u. 712 dicitur *astra . . . proprias mutantia uires* 646 *sua*, noua ac specialia pro consuetis et generalibus quadratorum trigonorumque legibus. similiter IV 504 sq. *in tempus quaedam* (signa) *mutantur et ortu | accipiunt proprias uires utraque remittunt* 647 ordo est *et ei uirgulae, quae per senos tractus decurrit, eique, quae medium caelum secat, sua iura ueniunt*, hoc est hexagono et diametro 648 *secat GL², secant LM* 651 ante 649 collocaui : post 650 iterum scriptum conicio, cum librarius a *quaeque* eius uersus ad eandem uocem u. 648 positam relapsus esset, deinde priore loco ac non, ut oportuit, inferiore expunctum. tribus mutationibus, *surgant subeant cadant*, sedi quam in codicibus obtinet aptum reddiderunt edd. nett., Bentleius deleuit tamquam ab eodem ac n. 644 interpolatore additum et ita quidem ut unam efficerent sententiam, *contemplare . . . sedem . . . uagarum, | distat enim surgatne eadem (uaga stella) subeatne cadatne*. ceterum uide I 181 *qua cadat et subeat caelum rursusque resurgat* 649 *hinc*, a conuersione u. 651 significata 650 *quae* signa alium caeli locum peruolantia inimica sunt, eadem in alium circumacta fiunt amica 652-683 his uersibus cauetur ne omnes omnino signorum linearumque uires positione mutata mutari credamus, confirmaturque uniuersam astrorum discriptionem in caeli motu tamen seruari, ut aduersis signis, si non semper, at certe saepius odium sit (652), cognati quadratis censeantur (652-72), amici trigonis (653, 673-80), proxima siue haerentia uicinis subscribant (681), tertia siue hexagona hospitibus (682). haec sic cohaerent ; nisi quod quae de quadratis trigonisque dicuntur, ea intempestiua poetici ornatus accessione in tantum excreuerunt ut obscura facta sit sententiarum ratio et summa dis-

corpora censentur signis et amica trigonis.
 nec ratio obscura est; nam quartum quodque locauit
 655 eiusdem generis signum natura per orbem.
 quattuor aequali caelum discrimine signant
 in quibus articulos anni deus ipse creauit,
 uer Aries, Cererem Cancer Bacchumque ministrans
 Libra, caper brumam genitusque ad frigora piscis.
 660 nec non et duplici quae sunt conexa figura
 quartum quemque locum retinent: duo cernere Pisces
 et geminos iuuenis duplicemque in Virgine formam
 et duo Centauri licet uno corpora textu.

putationis 653 censentur, attribuantur, in censum quadratorum referuntur.
 Sen. de ben. VII 4 3 *totus ager . . . reipublicae est, pars deinde suo domino quaeque*
censetur de corpora amica dixi ad 580 654 quodque G, quoque LM

655 generis, non, ut II 151, sexus, qui in quadratis diuersus est atque alternus,
 sed naturae, cum quattuor tropica sint, duplicia quattuor, quattuor simplicia.
 schol. German. Breys. p. 107 8 sq. *quartum quodque eorum aut tropicum aut*
solidum aut biforme, Paul. Alex. Β τροπικά δὲ Ϟ Ϟ Ϟ Ϟ . . . ἰσάριθμα δὲ
 τούτοις τὰ στερεὰ, ἤγουν Ϟ Ω η ζ, τῶν δισώμων ἰσαρίθμων αὐτοῖς τυγχάνοντων,
 ἃ ἐστὶ Π η ϙ ϙ. καὶ συναίρετικῶς εἰπεῖν, ὅσα διὰ δ' διέστηκε, ταῦτα τὴν αὐτὴν
 τῶν ζφιδίων φύσιν ἐκδέχεται 656-659 describitur tropicorum signorum quad-
 ratum, quae breuiter commemorantur II 178 sq. et 290-2, significantur etiam
 III 619-22 *signa | diuisum . . . tenent aequo discrimine caelum | quae tropica*
appellant, quod in illis quattuor anni | tempora uertuntur signis nodosque
resoluunt 657 de articulis uide II 430 659 'caper idemque piscis. est
 enim pars caper, pars piscis' Scaliger. ut pro Aquario, iuene urnam gerenti,
 aliquotiens *Iuuenis* dicitur, IV 385 et ceteris locis ad II 555 adlatis, semel
 II 406 *iuuenique urnaeque*, ita pro Capricorno, qui caper est in piscem desinens,
 II 179 *Capro* iterumque IV 745 ex Bentley emendatione *Caprum* ponitur, hoc
 uersu *caper piscisque*; cui simile est anth. Lat. Ries. 761 71 (P.L.M. Baehr.
 v p. 382) *piscinus caper. genitus ad frigora toleranda piscis est, cuius sanguis*
non calet: Appul. apol. 30 piscis brutus et frigidus 660-663 describitur
duplicium signorum quadratum. Ludw. Maxim. p. 105 18 δισωμα Δίδυμοι
Παρθένος Τοξότης Ἰχθύεις, quibus ne quintus accederet, quem Manilius II 171 in
 binis ponit, Capricornus, hunc *διφνέσ* potius et *διμορφον* appellabant, Ludw.
 Maxim. pp. 108 et 109. quattuor illa *κοινωνικά* uocantur C.C.A.G. I p. 166 13,
δισωμα γὰρ ἔντα κατὰ φύσιν τὴν τῶν δυνῶν σωματῶν σύμφωνον κοινωνίαν παρέχουσιν

661 sine ratione Bentley recentium librorum scripturam *quartum*
quaeque, quam Scaliger ed. 2 expulerat, reduxit nec tamen mutauit II 303 sq.
quinto quoque . . . loco, 353 sub quarto quoque, 654 quartum quodque, alia
 similia. initio a primo quadrati signo ducto omnibus deinceps quartis locis
 inueniuntur duplicia 662 prae Scaliger cum plerisque *Geminos iuuenis*,
 cum appareat *geminos* non signi nomen esse sed idem significare quod uu. 661
 et 663 *duo*; sed uix minus prae Fayus alique *geminos Iuuenis*, quasi duos
 Aquarios cernere liceat. de duplici forma Virginis dictum est ad II 176

663 corpora cod. Flor., corpore LM, in corpore G textu Bentleyus,

- sic et simplicibus signis stat forma quadrata ;
 665 nam neque Taurus habet comitem, nec iungitur ulli
 horrendus Leo, nec metuit sine compare quemquam
 Scorpius, atque uno censetur Aquarius astro.
 sic quaecumque manent quadrato condita templo
 signa parem referunt numeris aut tempore sortem
 670 ac ueluti cognata manent sub foedere tali.
 idcirco adfines signant gradibusque propinquis
 accedunt unaque tenent sub imagine natos.
 longior in spatium porrecta est linea maius
 quae tribus emensis signis facit astra trigona.
 675 haec ad amicitias imitantes iura gradumque

textum LM et suprascr. man. l G, mixtum G. ut hic *corpora textu in corpore textum*, sic Cic. phaen. 464 *lumina lapsu in lumine lapsum* mutatum est, nec raro similiter peccatur. Centaurum duo corpora habere aiunt astrologi, negat Breiterus, qui leuem Ellisii coniecturam tamquam suam profert: idem *licet* interpretatur 'obwohl,' *cernere* infinitium unde suspensum putet non dicit

664-667 describitur simplicium signorum quadratum. quamquam simplicia siue, ut II 158 appellatur, singula signa septem sunt numero, quorum haec quattuor ea sunt quae Graeci *στερεά* usurpant, uelut Sext. emp. *πρὸς ἀστρ.* II *στερεὰ δὲ ὑπελήφασι Ταῦρόν τε καὶ τὸ διαμετροῦν, τοῦτέστι Σκορπίον, Λέοντα καὶ Ἴδρωχρόνον*, quo nomine significari putatur perpetuus nec interruptus umoris siccitatis caloris frigoris tenor qui sole ea signa percurrente seruari solet: Latini uertunt *solida*, ut Firm. II 22 S, anth. Lat. Ries. 640 2 (Auson. 382, Peip. p. 102), schol. German. Breys. p. 107 9 665 nec iungitur G, nec pingitur L, ne ciugitur M 666 compare Doruillius ad Charitonem p. 372, corpore libri, *meruit sibi nectere* Bentleius. comitem Scorpius non habet nec tamen ideo quemquam metuit, cum satis per se formidulosus sit. *corporat* pro *comparat* praebet cod. Cantabr. saec. X in Culicis uersu 205 667 censetur L³M, censetur GL. *uno censetur astro* eodem modo dicitur quo *capite censi*; nihil census habet praeter unum astrum. III 127 *septima censetur saeuus horrenda periclis* 668 *quadrato templo* utrum idem sit quod 684 *in partes diuisi quattuor orbis* significetque caeli circuitum quadrifariam diuisum, an id ostendat quod C.C.A.G. I p. 154 2 sq. *τετράγωνον ἑξοδιακὴν πλευράν*, non satis liquere dixi ad II 354 669 *numeris* corporum uel duplicium uel simplicium; *tempore* anni cardinali siue tropico 671 *gradibus* Dulcinius, *grauibus* libri

672 *accedunt*, sese adiungunt, ut eis prosint faueantque. uide S48 *succedit una sub imagine natos*, natina faciei similitudine insignes, quae cognationis index est. v 408 *institor aequorea uaria sub imagine mercis*, Germ. phaen. 354 *intercepta perit nulli sub imagine forma*; adde Man. I 121, 839. Iacobus et Breiterus, cum fumosas maiorum imagines similiaque se legere meminissent nec Latine scirent, imaginis uoce, singulari numero posita, maiores significari uoluerunt; Bentleius *uno . . . ab sanguine*, Pingraeus *ab origine* nouauit, quibus coniecturis praepositionem certe sine causa mutari docebunt II 680, I 147, v 646 675 *imitantes iura sanguinis*, Petr. 80 6 *uetustissimam con-*

- sanguinis atque animis haerentia foedera ducunt,
 utque ipsa ex longo coeunt submota recessu
 sic nos coniungunt maioribus interuallis.
 haec meliora putant, mentes quae iungere possunt,
 680 quam quae non numquam foedus sub sanguine fallunt.
 proxima uicinis subscribunt, tertia quaeque
 hospitibus. sic astrorum seruabitur ordo,
 683^a quotquot cardinibus, *prona uertigine mundi*
naturae uires propriae uariante, mouentur. 683^b
 687 adde suas partes signis, sua partibus astra ;

suetudinem putabam in sanguinis pignus transisse 676 foedera Marklandus ad Stat. silu. iv 4 102, pectora libri, uide II 582. *animis haerentia pectora* Fayus enarrat 'corda quae sibi mente iunguntur,' quasi ad homines se mutuo amantes trigona ducant. foedera animis et mentibus inhaerentia contraria ponuntur consanguinitatis foederi minus certo sanctoque quod u. 680 commemoratur 678 *interuallis*: eadem sede v 313 *interuallo*, III 538 *inuenturos* (immo *inuentores*), v 411 *argumentis*; accedit Graecum nomen *Oriona* I 387 et in uersu spurio iv 679 *Hellespontum* 680 *foedus fallunt* non cum *Fayo* 'mentiuntur amicitiam' interpretor sed ita dictum puto ut *fidem fallere*, *promissum fallere*: fallitur foedus quod non seruatur *sub sanguine*, in sanguinis communitate, consanguinitate complectente 681 *proxima*, hoc est haerentia (II 385) siue dodecagona, hominibus inter se *uicinis*, *tertia quaeque* (374) siue hexagona *hospitibus subscribunt*. proximis quod nullam gratiam additam esse uu. 385 sqq. didicimus, id hominum uita in uicinis haud raro comprobatur: Palladius quidem de r. r. I 6 6 *tria mala* inquit *aeque nocent, sterilitas, morbus, uicinus*. quamquam Paulus Alexandrinus E 3 eis proximorum quae *ἐπιβήματα* sint uel *ἰστανάφορα* aliquid concedit communionis, τὰ χεινιώνα ἑαυτοῖς καθάπερ ὡς ἐπὶ συνοικουρίας ἐστὶ τεταγμένα *subscribunt* idem ferme esse apparet quod 672 *accedunt*; suffragantur, fauent 682 *sic*, quemadmodum uu. 652-81 expositum est, *seruabitur* neque caeli per quattuor cardines conuersione mutabitur *astrorum ordo*, quo aduersa, quadrata, cetera deinceps, suas quaeque capiunt prouincias certisque hominum inter se societatibus adsignantur 683 *propriae* L, *proprie* GM, cuius loco requiri apparet, ad quod *uariante* referatur, substantiuum, exempli gratia *mundo*. uerum cum nec hoc nec quae praeterea ad sensum accommodate conici possunt ullam speciem habeant, quae autem coniecerunt, *serie* Bentleius, Iacobus *uirga*, a sententia aliena sint, aptissimum uero, modo reliqua ne discrepent efficiamus, *propriae* adiectiuum, intercidisse uidentur quaedam ad hunc modum, *quotquot cardinibus*, <*prona uertigine mundi* | *naturae uires*> *propriae uariante, mouentur*, quibuscum comparari possunt 712 sq. *uariant* . . . *astra* | *dodecatemoriis proprias mutantia uires*. cardines ei sunt qui uu. 788 sqq. enumerabuntur, de quibus III 90 *cardinibus* . . . *mouet diuina potentia mundum*, ablatiuo utrobique *per cardines* significante 684-686 ante 331 conlocauit, ubi uide adnotata 687 *reputa*, praeter signa, signorum partes siue dodecatemoria, item, praeter dodecatemoria, astra siue signa quibus singula dodecatemoria tribuuntur. *astra enim a signis* non diuersa esse probat locus huius simillimus iv 292-7

nam nihil in totum seruit sibi, mixta feruntur,
ipsis dant fines astris capiuntque uicissim.

690 quae mihi mox certo digesta sub ordine surgent.
omnibus ex istis ratio est repetenda per artem,
pacata infestis signa ut discernere possis.

perspice nunc tenuem uisu rem, pondere magnam

hos tribuunt mores . . . bis sex . . . signa. | sed nihil in semet totum ualet, omnia uires | cum certis sociant signis . . . conceduntque suas partes retinentibus astris, id est ζῳδίων: adde 301 sq. tribuunt denas in se coeuntibus astris | inque uicem ternis habitantur sidera signis, ubi tribus uocibus una eademque res subicitur. non significantur igitur, quae raro Manilius astra appellauit, planetae quaeque de eorum dodecatemoriis uu. 738-48 traduntur
688 nihil, nullum signum, ut iv 294 mixta inter se ea dodecatemoriis ratione quae uu. 696-721 exponitur 689 ipsis GL², i**psis L, ex ipsis M uersum sic interpretatur Fayus, 'signa dant terminos'—ea uult dodecatemoria de quibus uu. 738-48 disseritur—'ipsis planetis, et uice uersa accipiunt.' atqui non accipiunt; et multum abest ut fines pro dodecatemoriis dici posse efficiatur ex uu. 699 et 747, ubi ambitum significat. utramque offensionem Bentleius fines in uires mutato uitauit; sed sub codicum LM lectionibus aliud latere uidetur, quod non expedit, nisi fuit ipsis dant in se partis capiuntque uicissim 690 mox certo om. M spatio relicto. mox, uersibus 693 sqq. certo sub ordine, III 73 et 157 ordine sub certo 691 omnibus ex istis quae in uu. 645-51 et 687-90 significata sunt 692 pacata G, pacatam LM infestis G, infectis L, inferens M discernere Pingraeus, perdiscere libri nulla uerborum structura, dignoscere Scaligero praeunte Bentleius. scriptum fuerat ut uidetur discernere, deinde transpositum per. Culic. 375 conscelerata pia discernis uincula sede possis G, poscis LM 693-737 describuntur dodecatemoria, id est partes singulorum signorum duodecimae. Sext. emp. πρὸς ἀστρ. 9 εἶνοι δὲ καὶ ἕκαστον ζῳδίων εἰς δωδεκατημόρια διελόντες . . . ἐπὶ Κριού τὸ μὲν πρῶτον δωδεκατημόριον αὐτοῦ Κριόν τε καλοῦσι καὶ ἄρρεν, τὸ δὲ δεύτερον Ταῦρόν τε καὶ θῆλυ, τὸ δὲ τρίτον Διδύμουσ τε καὶ ἄρρεν· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων μοιρῶν ὁ αὐτὸς λόγος, C.C.A.G. I p. 93 ex Heph. Theb. διεῖλον δὲ καὶ ἕκαστον τῶν δωδεκατημορίων (id est ζῳδίων) εἰς δωδεκατημόρια β', ἕκαστω δύο ἡμῖσιν μοίρας διδόντες, Ptol. tetr. p. 13 διεῖλον δὲ τινεσ καὶ εἰσέτι τούτων (id est τῶν ὀρίων, quam doctrinam Manilius ignorat) λεπτομερέστερα τὰ τμήματα τῆσ οἰκοδεσποτείας (quam planetae in signis exercent), τόπους καὶ μοίρας ὀνομάσαντες· καὶ τόπον μὲν ὑποτιθέμενοι τὸ τοῦ δωδεκατημορίου (id est signi) δωδεκατημόριον, τουτέστι μοίρας β' ἡμῖσιν. quam rem quod Manilius pondere magnam dicit, dissentit Ptolemaeus, qui ταῦτα inquit κενόδοξον ἔχοντα λόγον παρήσομεν, quocum facere uidentur ceteri, quorum opera extant, astrologi, apud quos rara horum quidem dodecatemoriis mentio est, usus nullus 693 pro perspice L. Muellerus mus. Rhen. an. 1862 p. 190 percipere coniecit, quae mutatio ut u. 738 necessaria est ita hic ne bona quidem uidetur, cum res uisu tenuis perspicere debeat, ut cognoscatur. uide etiam III 43 nunc age subtili rem summam perspice cura, ubi quominus eodem Muellero auctore percipere reponatur obstat additum subtili cura. nam quod neminem iuberi posse dicit rem aliquam perspicere, imperatius eius uerbi modus et iv 931 et passim apud

et tantum Graio signari nomine passam,

695 dodecatemoria, in titulo signantia causas.

nam, cum tricenae per partis sidera constant,

rursus bis senis numerus diducitur omnis;

ipsa igitur ratio binas in partibus esse

dimidiasque docet partes. his finibus ecce

700 dodecatemorium constans, bis senaeque tanta

omnibus in signis; quae mundi conditor ille

optimos scriptores reperitur, uelut Cic. ad Q. frat. I 4 5 *perspice rem et pertempta* uisu GL², uis LM 694 *passam G, passum LM signari passam* omisso se pronomine, ut Hor. carm. I 2 43 sq. *patiens uocari* | Caesaris *ultor*, epist. I 5 15, 16 30, Sen. dial. IX 10 5 *includi ex toto non patiuntur*, pluriens apud Claudianum 695 dodecatemoria cod. Flor., *duodecate moria G, duo decatemoria M, duo decathemoria L.* item *duod-* GLM ceteris locis, 700, 712, 736, 740, 741, 746 *titulo F. Iunius, titulos libri.* in praeposito non minus commode abesse potuit quam *sub* IV 366 *nec tua sub titulis fallantur pectora notis causas*, uim et naturam nomine exprimentam, ut Plin. h.n. xv 51 *cetera* (malorum genera non e patriis sed) *e causis traxere nomen germanitatis cohaerentia et gemella, . . . orbiculata a figura orbis, . . . mammaram effigie orthomastia.* haud dissimiliter Man. IV 848 sq. *ipsa docet titulo se causa: ecliptica signa* | *dixere antiqui* 696 *tricenae per partis, tricenae partibus.* par exemplum non noui, neque enim plane simile est Sen. dial. XI 18 2 *cetera* (opera) *quae per constructionem lapidum et marmoreas moles aut terrenos tumulos in magnam eductos altitudinem constant.* idem IV 299 sq. sic effertur, *partibus astra* | *condita tricenae* 697 *bis senis diducitur*, per duodenae partes diuiditur 698 *ratio* (arithmetica, ut III 246) docet binas dimidiasque partes tricenas inesse in singulis partibus duodecimis: nempe $30 \div 12 = 2\frac{1}{2}$ 699 *om. G* propter homoeoteleuton ecce*, esse LM. nulla in simili duorum uersuum exitu offensus est, cum maior intercedat distinctio, ut III 369 sq.; sed alias ob causas esse tollendum est, quae ad insequentem uersum exponitur. ecce, quod cum esse permutatum est in Martialis libris III 11 2, VI 25 8, IX 36 3, quattuor praeterea locis Manilius posuit, II 43, 775, IV 73, 82, nec dissimiliter usurpauit in carmine pariter didascalico Terentianus, 1687 *'infandum regina'*: *datur locus ecce trochaeo*, 1897 *ecce uides 'ta mugiant' esse duos iambos* 700 *constans*, constant* libri, *his finibus esse* | *dodecatemorium constat* Bonincontrius. atqui quis non illud expectabat, 'tantum est dodecatemorium'? quis non hoc potius dici miratur, 'certum est dodecatemorium tantum esse,' tanquam in tali re adseueratione opus sit? accedit quod *constat* cum accusatio et infinitiuo, ut in prosa oratione usitatissimum est, ita neque apud Manilium extat neque praeter Ouidium apud ullum Angustae actatis poetam, ut dissuadente certe sententia non debeat ex coniectura inferri. quem restitui sensum, hic est: en tibi, quod quaeritur quodque perspicendum dixi, dodecatemorium, hac constans mensura, eiusdemque mensurae in omnibus signis duodena *tanta**, *cuncta* libri, quod nemo interpretum explicatione attigit, Pingraeus in enarratione omisit. *tanta* uisum est *cuncta*, quo modo *cuncta* uulgo scribebatur. I 554 sq. *binis aequandum est signis: sex tanta rotundae* | *efficiunt orbem*

- attribuit totidem numero fulgentibus astris,
 ut sociata forent alterna sidera sorte,
 et similis sibi mundus, et omnia in omnibus astra,
 705 quorum mixturis regeret concordia corpus
 et tutela foret communi mutua causa.
 642 in terris geniti tali sub lege creantur ;
 707 idcirco, quamquam signis nascantur eisdem,
 diuersos referunt mores inimicaque uota ;
 et saepe in peius deerrat natura maremque

zonae, Cic. phaen. 315 *sex tantae . . . partes* 702 numero Regionontanus, numeros M, numeris GL. *totidem numero astris*, astris quae itidem duodecim sunt 703 704 *de forent duplici* uel adhibito dixi ad I 784: simile est quod Luc. I 292 sqq. habetur, *in bellum prono tantum tamen addidit irae | accenditque duces, quantum clamore iuuatur | Eleus sonipes*, ubi *tantum* primo substantiui uice, deinde aduerbii fungitur 705 *corpus*, zodiacum uniuersum 706 se mutuo tutarentur, cum communis eis causa esset 642 ante 707 conlocauit, ne illi *nascantur* deesset nominatiuus, qui ex praecedentibus peti non potest 707 minime apparet cur contra certam aequalium suorum consuetudinem, qua seruata ipse non minus sexiens, I 186, II 97, III 78, IV 510, 589, 652, *isdem* posuit pro spondeo, hoc uno loco poeta nulla cogente necessitate (potuit enim uel *in* uel *ab isdem* scribere) *eisdem* tribus syllabis extulerit; cuius mensurae nullum praeterea extat exemplum antiquius Iuuenalis uersu XIV 30 *ad moechum dat eisdem ferre cinaedis*. quamquam *eis* disyllabum semel in codicibus scriptum est II 744, iterum, ut uidetur, scribendum 542, fortasse etiam tertio loco, 377 709 *peius deerrat**, *pecudes errat* GL², *pecudes errant* LM *natura* GL, *matura* M sed corr. una littera eodem quo II 744 *iura* in *cura*, I 439, II 337, IV 369 *iuncta* in *cuncta* errore mutata, altera transposita est. II 885 *in peiusque manent cursus*. saepe uno eodemque horoscopante signo mutatio fit in deterius, ut muliere geminos pariente duabusue breui temporis interuallo prolem enixis prior natus infans mas, posterior femina euadat; id quod nouo dodecatemorio succedente efficitur. uide praeter ea quae ad u. 693 adscripsi Vett. Val. pp. 27 sq. τῶν μὲν ἀρρενικῶν ζῳδίων αἱ πρῶται β' ἤμισον μοῖραι ἔσονται ἀρρενικαί, αἱ δὲ ἐξῆς β' ἤμισον θηλυκαί· τῶν δὲ θηλυκῶν ζῳδίων αἱ πρῶται β' ἤμισον θηλυκαί, αἱ ἐξῆς ἀρρενικαί, αἱ δὲ ἐξῆς θηλυκαί. androgynorum significatio, quam Stoeberus et Iacobus sibi uisi sunt deprehendere, uerbis non inest. *in pecudes errat natura* Fayus enarrat 'natura (u.g. humana) degenerat in bestias,' ut poeta id omiserit quod maxime cuperet dicere; ac ne sic quidem aut recte aut tolerabiliter ferini hominum partus (etsi saepe fieri dicuntur IV 101-5, *permiscet saepe ferarum | corpora cum membris hominum: non seminis ille | partus erit; quid enim nobis commune ferisque? | quisue in portenti noxam peccarit adulter? | astra nouant formas caelumque interserit ora*; quippe tot urbis Romae saeculis ex tota Italia haud pauca eiusmodi portenta nuntiata et hostiis maioribus procurata erant) ex aequo comparantur cum re uulgari quaeque cottidie usu ueniat, sexus in infantibus sub eodem signo natis diuersitate. quod si id tantum significari putamus quod IV 374-7 sic effertur, *in tam multis animantium milibus, uno | quae ueniunt signo, tot sunt, quot cor-*

710 femina subsequitur: miscentur sidere partus,
singula diuisis uariant quod partibus astra,
dodecatemoriis proprias mutantia uires.

nunc, quod sit cuiusque, canam, quoue ordine constant,
ne uagus ignotis signorum partibus erres.

715 ipsa suo retinent primas in corpore partes
sidera, uicinae subeuntibus adtribuuntur,
cetera pro numero ducunt ex ordine partes,
ultima et extremis ratio conceditur astris.
singula sic retinent binas in sidere quoque

720 dimidiasque eius partes, et summa repletur

pora, mores, | . . . confusique fluunt partus hominum atque ferarum, scilicet sub uno eodemque signo et homines nasci et pecudes, isto pacto ratione caret errandi uerbum; neque enim ulla naturae erratici aut inconstantia in eo est, quod pecudibus pecudes, non homines, nascuntur. Benteleus uu. 709 710 deleuit tamquam ex iv 101 sqq. effectos 710 sidere codd. Par. et Flor., sidera GLM ut 719 et passim. haec locutio, sidera partus, et haec sententia, miscentur sidera quod uariant astra, quibus placere possent nostra demum aetate extiterunt editores, Bechertus et Breiterus ab 713 nouam paragraphen ordiuntur LM (in G aliquid spatii est), quibus obtemperatum oportuit

713 quod M, quid GL constant L et cod. Venetus, constet GM canam, inquit, quod cuiusque astri dodecatemorium sit, primum in Ariete Arietis ipsius, secundum Tauri, cetera deinceps ceterorum. cuiusque una uox est, non, ut Iacobo uisum est, duae. quae sint (sint Voss. 18) Benteleus M nondum iuuento, eadem sententia. Iacobus Bechertus Breiterus quod consensu edunt quid sint consensu praetermittunt explicare: quid sint dodecatemoria iam uu. 696-700 expositum est quoue, et quo. item iv 310 ue particula interrogatio pronomini subiecta uim disiunctiuam deponit, nunc quae sint coniuuncta quibus, quoue ordine, reddam; ut iii 276 pro tradito quoque non tam cum Regiomontano quotque scribendum putem quam nunc age, quot stadiis et quanto tempore surgant | sidera, quotue cadant, animo cognosce sagaci: certe in anth. Lat. Ries. 596 4 sq. (P.L.M. Baehr. iv p. 138) discit genus . . . quoue modo . . . ualeat superare imperite editores quoque substituunt. Vergilii in hac re consuetudinem inlustrauit Philippus Wagnerus quaest. Verg. xxxvi 5, Lucretii Munro ad i 57 714 ne L², nec GLM 715 suo L², sua GLM 716 uicinae Benteleus, uicinis libri, uicinis subeuntes Bonincontrius adtribuuntur: uide ad i 285 717 pro numero, prout in signorum serie sese excipiunt, tertium, quartum, deinceps reliqua ducunt, sortiuntur 719 sidere Benteleus, sidera GLM, sidera quaeque Vrb. 668 et edd. uett. sine sensu 720 eius*, sui libri inuersis, quae hausta prima supererant, litteris, sibi Benteleus, quod minus aptum simplexque uidetur quam quod ipse posui. contrario errore eius pro sui scriptum memini in Cic. pro Mur. 62. sui Benteleio Pingraeoque exceptis omnes retinent, defendit nemo, quod paulo plus laboris habiturum erat. neque enim aut ad quisque pronomen u. 719 obliquo casu positum referri potest sui aut per prolepsin ad praedicatum adiungi; nam quas in

sortibus exactis triginta sidere in omni.

nec genus est unum, ratio nec prodita simplex,
pluribus inque modis uerum natura locauit
diduxitque uias uoluitque per omnia quaeri.

725 haec quoque comperta est ratio sub nomine eodem.

alieno corpore occupo, eae meae fiunt, mei non fiunt partes 721 *sortibus*,
ut 743 *sortes*, minus proprie dicitur pro partibus signi tricensimis

722-737 alterum, quod Manilio uisum est, dodecatemiorum genus: est
autem, ut ad uu. 725 et 732 ostendam, nullum 723 *inque modis GL²*,
immodis L, innodis M. non aptum esset *in nodis* uerum Scaliger, rerum
libri, quod nulla addita explicatione retinent, qui talia solent, Stoeberus
Iacobus Bechertus Breiterus. iv 303 sq. *sic altis natura manet consaepta*
tenebris | et uerum in caeco est multaque ambagine rerum 724 *diduxit*
Scaliger, *deduxit* libri. non longas effecit uias sed uarias 725-737 hoc
loco quid dicere debuerit poeta ac propemodum uoluerit, post miserrimos
Scaligeri et Huetii (quibus fraudi fuerat *sententia* u. 731 falso scriptum)
errores, optime perspexit Bentleius praeunte Salmasio de an. clim. p. 542,
idque ut reapse diceretur paene effecit delendo uu. 732-734; quibus exemptis
restat in uu. 726-31 et 735-7 prorsus recte exposita ea dodecatemorii inue-
niendi uia qua Dorotheum Sidonium et Aegyptios usos esse accepimus. comm.
Ptol. tetr. pp. 47 sq. *ἦσαν δὲ παρ' αὐτοῖς (τοῖς Αἰγυπτίοις) τὰ μὲν δωδεκατημόρια*
τοιαῦτα: ἐκάστην μοῖραν ἦν ἐπέιχεν ὁ ἀστὴρ ἐπολυπλασίου ἐπὶ τὸν ἰβ' ἀριθμὸν, καὶ
ἐκάστῳ ζῳδίῳ παρέιχον μοῖρας λ', καὶ ὅπου δ' ἂν κατέληξεν, ἐκείνο ἔλεγον εἶναι τὸ
δωδεκατημόριον. οὕτω καὶ ὁ Δωρόθεος ποιεῖ. αὐτὸς δὲ (ὁ Πτολεμαῖος) οὐκ ἐπὶ τὸν
ιβ' ποιεῖ, ἀλλὰ φησιν ὅτι ἐκάστῳ ζῳδίῳ μοῖρας παρέσχε β' ἡμῖς, καὶ ὅπου δ' ἂν
κατέληξεν, ἐκείνο ἔλεγε τὸ δωδεκατημόριον εἶναι (quae ratio apud Manilium prior
est, uu. 713-21). *ταῦτὸ δὲ φησι τῷ Δωροθέῳ.* eadem falsis admixtis traduntur
Heph. Theb. i 18, C.C.A.G. i p. 154 (ex Antiochi thesauris), Firm. ii 13 2-3.
quoniam autem ne Pingraeus quidem uol. ii pp. 310 sq. Bentlei mentem ex
omni parte adsecutus est, exemplo rem declarabo. fac Lunam aliamue
stellam in nono gradu Arietis constitisse. scire cupimus in cuius signi
dodecatemorio constiterit. id inueniendi duplex uia est, altera ex uu. 713-21
colligenda, altera haec. $9 \times 12 = 108$: da xxx Arieti, xxx Tauro, xxx Geminis:
supersunt xviii, ut numerus in Cancro destitnat. ergo nonus gradus Arietis
est in dodecatemorio Cancri. iam haec ad uersus 713-21 exigamus. Arietis in
suo signo dodecatemorium continet gradus ii cum dimidio, Tauri dodecate-
morium totidem: fiunt v. Geminorum totidem: fiunt vii cum dimidio.
Cancri totidem: fiunt x. ergo nonus gradus iterum in dodecatemorio Cancri
reperitur. haec igitur Bentleius Manilio dicenda fuisse intellexit et, ut
dicerentur, tantum non effecit eiectis uu. 732-4; sed repugnant uu. 722-5,
in quibus non altera dodecatemorii inueniendi uia sed alterum dodecate-
miorum genus ac ratio promittitur; *ratio* autem hoc loco a genere non
diuersum esse ostendunt 738 sqq., ubi eo nomine nouum significatur dodecate-
morium, non nouus ante significati inueniendi modus. itaque ipse in culpa
ponendus est poeta, qui uiam ad dodecatemorium perueniendi a Dorotheo
monstratam adeo non cepit ut eam cum re longe dinersa, de qua ad u. 732
exponam, confunderet et in confusis certum dodecatemiorum genus sibi
uideretur agnoscere quod cum duobus aliis uu. 713-21 et 738-48 commemoratis

quacumque in parti nascentum tempore Luna
constiterit, numeris hanc ter dispone quaternis,
sublimi totidem quia fulgent sidera mundo.
inde suas illi signo, quo Luna refulsit,

730 quaeque hinc defuerant partes numerare memento.
proxima tricenas pariterque sequentia ducunt.

ex aequo poni posset 726 quacunq̄ue . . . parti Scaliger, quacunq̄ue . . .
parte iam Regiomontanus, quocūq̄ue . . . partu libri. parti ablatius III 395
ex codicum scripturis perlucet atque etiam I 779 pro *partus* restituendus
uidetur : apud Lucretium sex septemue locis seruatus est tempore cod. Flor.,
tempora GLM Luna, sicut in Firm. II 13 3 Sol, exempli causa pro quouis
planeta ponitur (uide Ptol. tetr. p. 13 τοῦ δωδεκατημορίου καθ' ὃ ἔστιν ὁ ἀστὴρ); sed
ideo haec potissimum appellatur quia omnium plurimum ualet, ut maxime nostra
intersit scire quo in dodecatemorio constiterit. Paul. Alex. I 4 ἡ κραταιοτέρα
Σελήνη, Cic. de diu. II 91 cum, ut ipsi dicunt, ortus nascentium Luna moderetur,
eaeque animaduertant et notent sidera natalicia Chaldaei, quaecumque Lunae
iuncta uideantur, Firm. IV 1 7 in omni geniturae substantia ista pars magno
opere requirenda, in qua est Luna constituta; quanto enim Luna uelocibus se
agitationibus transfert et quanto se stellis omnibus celeri festinatione coniungit,
tanto nos cursus eius diligenti debemus contemplatione colligere. de Lunae
dodecatemorio, quod quot quibusque sensibus dicatur in praefatione docui,
multa hic somnia sua narrant Manilii interpretes : Manilius ea uerba nusquam
posuit 727 numeris ter quaternis dispone, multiplica duodeciens 728
quia L²M, quae G, que L fulgent GL, om. M, sicut III 200 fulgens extat in
M, in GL omisum est. de lectione dubitari uentat II 742 nam totidem
praefulgent sidera caelo, 702 totidem numero fulgentibus astris 729 730 'et
suas partes et quae hinc defuerant; ut in toto triginta partes primo signo
tribuantur. esto Luna in xv parte Arietis : et istas xv ei tribuo, et alias xv
quae defuerant : ut fiant xxx' Bentleius. inde, ex eo quem consummaueris
partium numero, illi, in quo Luna refulsit, signo numerare memento suas
partes, id est tot partes quota in parte eius Luna constitit, quaeque hinc
defuerant, id est tot quot post hanc partem deesse uidebas ad iustam xxx
partium summam efficiendam. hac tanta uerborum ui discentibus inculcat
non minus XXX partes primo signo dandas esse, hoc est ab initio signi, non ab
ea quam Luna occupauerit parte, distributionem incipere debere; praeuidit
enim fore ut ea in re erraretur, sicut errauit Paulus Alexandrinus laud-
ante et Manilium ob uitatum errorem uituperante Bouchaeo Leclercquio

730 quaeque cod. Monac., qua et M, quae et GL : fuerat qua eq. hinc GL²,
hunc LM, huic Voss. 18, quod uerum esse potest, si, ut III 491 quae superent
Phoebo partes pro partibus quas Sol transgressus sit, ita quae Lunae defuerant
pro illis quae Lunae transeundae restabant dici posse credimus 731 pari-
terque M, pariter* L, pariter GL² sequentia Regiomontanus, sententia
libri ducunt LM, ducit G, ducant Bentleius in adnotatione praeter neces-
sitate, similiter enim modus uariatur III 420 detrahitur, 423 ducito, 424
trade, 426 erit dicanda. proxima signa tricenas partes ducunt (hoc est
sortiuntur, ut 717), item sequentia 732-734, quibus remotis nihil deest,
interpositis omnia perturbantur, deleuit Bentleius, ipse olim paucis mutatis
post 744 traieci. nam aut falsa sunt quae uersibus 713-21 edocti sumus aut,

hic ubi deficiet numerus, tunc summa relicta
in binas sortes adiecta parte locetur
dimidia, reliquis tribuantur ut ordine signis.

735 in quo destituent, eius tum Luna tenebit
dodecatemorium signi; post cetera ducet
ordine quodque suo, sicut stant astra locata.

numerus ubi deficiet neque iam xxx partes supererunt, signum tenebimus cuius in dodecatemorio Luna constituta est, ut nulla possit esse relicta summa neque ulterius progredi distributio. his tribus uersibus continetur pars posterior rationis cuiusdam a Porphyrio isag. p. 194 traditae et in cod. Par. Gr. 2501 fol. 114 (C.C.A.G. VIII ii p. 50) aliis uerbis conceptae, qua ad Lunae dodecatemorium (quam rem Manilius, ut dixi, nusquam commemorauit) peruenitur: Porph. τινὲς δὲ ἄλλως λαμβάνουσι τὸ τῆς Σελήνης δωδεκατημόριον. ἰδῶν πόσας τοῦ Ἥλιου ἀπέχει μοίρας, ἐκ τούτων ὅσας ἂν ἔχη τριακοντάδας αἶρε, τὰς δὲ λοιπὰς ἀνὰ δύο ἡμῖσι ἀφ' οὗ ἂν ἀπέχη (immo ἐπέχη) ἢ Σελήνη ζῳδίου (ἀποδίδου), cod. Par. ἰδίως δὲ τὸ τῆς Σελήνης δωδεκατημόριον λαμβάνεται καὶ ἄλλως· τὰς γὰρ τῆς πρὸς τὸν Ἥλιον ἀποχῆς αὐτῆς μοίρας λαμβάνοντες, καὶ ὅσαι ἂν περιέχονται αὐταῖς τριακοντάδας ἀφαιροῦντες, καὶ τὰς λοιπὰς ἀνὰ δύο ἡμῖσι μερίζοντες, καὶ τὰς ἐκ τούτου γενομένας μερίδας ἀπὸ τοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν ζῳδίου προσεκβάλλοντες, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, τὸ τῆς Σελήνης δωδεκατημόριον λαμβάνουσιν. eos qui hic inseruit, putandus est, cum in utraque ratione et Lunae nomen et numerum tricenarium positum uideret nec rem teneret, diuersa se et discrepantia coniungere non sensisse. hunc uero Manilium fuisse, ut paulo ante dixi, propter uu. 722-5 credendum est; etsi nec facile talia creduntur et contrarium potius suadet res a Lachmanno ad Lucr. v 679 notata, *reliquis* trisyllabum, quod praeter hunc uersum 734 apud Persium primum et extra saturam apud Silium Statium Martialem reperitur, cum Phaedrus in antiquo usu perstet. alioquin in his uersibus nihil est quod non Manilio conueniat: uide III 490 *hic ubi constiterit numerus, 500 donec deficiat numerus, 260 sq. apposita . . . hora | dimidia, 487 sq. adiectis . . . | quinque . . . summis, 598 bis sex adiectis messibus*; nam *locetur* pro *diuidatur*, in quo Bentleius offenditur, non magis mirum uideri debet quam u. 727 *dispone* pro *multiplica* 732 *ubi L²* pro *uar. scr.*, *tibi L²M*, *ibi GL* 733 *diuidatur* in *quinas dimidias partes* siue *semigradus*, qui sunt partes singulorum signorum sexagesimae, zodiaci septingessimae uicensimae 734 *dimidia M, dimidiam GL* 735 *quo* Bentleius, qua libri *destituent eius tum* Bentleius, *destituente iustum M, destituent te iustum GL* 736 *duo decatheorium M, duo decatheoriis L, duodecate moriis G* *cetera dodecatemoria ducet*, tenenda accipiet, legitimum orbem perficiens. 'uides iam antitheton, tum Luna illius signi dodecatemorium tenebit, post ceterorum signorum, pro cursu Lunae et signorum ordine' Bentleius 737 *quodque**, *quoque GLM*, quaeque cod. Flor., quemadmodum II 435 *quae* plurale positum est ubi *quod* expectaueris; sed ab altera parte stant I 60 *sua cuique*, 80, II 819, III 71, IV 22, 698, 867. utrum hic factum sit, quod II 112, 528, 574, 654, IV 240, ut librarius aliquis *quod* et *quo* confunderet, inlicentibus etiam proximis ablatiuis, an, quod nusquam, ut Manilius in eam orationis formam incideret de qua Maduigius ad Cic. de fin. v 46 et Lachmannus ad Lucr. II 371 disputarunt quaque Verg. catal. 9 21 sq. traditur *ornabant . . . heroida . . . certatim diuiae munere quoque*

haec quoque te ratio ne fallat, percipe paucis
(maior in effectu minor est) e partibus ipsis

740 dodecatemorii quota sit quod dicitur esse

suo, mihi dubium non est: lectores suo quisque (siue *quoque* dicendum est) iudicio utantur suo sicut M, sicut L, uelut G stant GL, sunt M, ut III 202 *ordine naturae sicut sunt cuncta locata*; sed facilius librarii illud in hoc mutabant, ut Verg. catal. 13 25, Mart. VIII 21 11, Sen. Herc. Oet. 470 (adde Ouid. trist. v 10 12 a me correctum), et ipse M III 508 *sint* exhibet pro *stent*. dodecatemiorum astrorumque ordinem eundem esse uu. 713 sqq. expositum est ceterum quae post Pingraeum de hoc loco disputata sunt refutatione non indigent. Iacobus enim progr. Lubec. an. 1834 pp. 19-22 de Lunae dodecatemorio garrere perstat, cumque uu. 735 sq. eadem, quae Bentleius, ediderit, *eius tum Luna tenebit | dodecatemorium signi*, non haec uerba interpretatur sed, quae nusquam scripta sunt, illa, *in eo tum Lunae erit dodecatemorium signo*. quid quod *astra* u. 737 pro planetis accipiens, hos, quos astrologi aut septem aut demptis Sole Lunaque quinque esse uoluerunt, sex facit? nam *cetera* praeter Lunam *astra* (sic enim uerba coniungit) quinque illa intellegit quae u. 742 commemorantur, Solem e rerum natura eximens. plerosque Iacobi errores, quos nouis eisque foedissimis, etiam in arithmeticis, insuper auxit, amplexus est Breiterus: Bechertum, dum mordicus tenet Gemblacensis menda, quid mirum nihil effecisse nisi quod deliranti conueniret? 738-748 hunc locum, qui est de semigradibus siue sexagesimis signorum partibus inter quinque planetas distributis, ceteri astrologi ignorant, qui quotiens ἀστέρος δωδεκατημόριον commemorant longe aliud intellegunt, de quo quaedam dixi in praefatione. aliquid tamen similitudinis habet μοιρῶν siue μονομοιριῶν ratio a Ptolemaeo tetr. p. 13 breuiter et contemptim significata, plenius exposita ab eius enarratore p. 48 et paulo aliter a Paulo Alexandrino C 4—D, *περὶ ἧσ δεσπόζουσιν οἱ ζ' ἀστέρες μονομοιρίας κατὰ ζῳδίων*, qua septem (non quinque) planetis singulae signorum partes tricensimae repetita serie attribuuntur. ceterum cur dodecatemorii nomine appelletur pars signi sexagesima obscurum non erit rem paulo curiosius reputanti quam ab interpretibus factum est. cum enim unaquaqueque stella in unoquoque signi cuiusuis dodecatemorio unum possideat semigradum, in toto signo duodecim semigradus possidet, ut unus semigradus pars sit duodecima non signi ille quidem sed eius in signo regni quod illi stellae concessum est 738 *haec*, quae uersibus 741-4 exponetur *fallat*, fugiat *percipe* Lucianus Muellerus mus. Rhen. an. 1862 p. 190, *perspice GL, perspicere (et fallit) M*. percipiendi actio nec paucis fit nec multis: multis paucisne traditur doctrina et percipitur. *percipe paucis* Lucretius IV 115, 723, *percipe* Manilius II 927, III 37, IV 586, 818 739 *minor est GL²M, minorem L*. quamuis minor, quaeque paucis tradi possit, in effectu tamen maior est; opinor, quia planetae plus pollent quam signa. II 822 *effectu minor in specie (species libri, speciem et usum Bentleius) sed maior in usu*, III 644 *proxima in effectu (in infectum libri: fortasse utrobique scribi praestat in effectum) e** (uel *de*), quod libri. e cum post ē (eo enim compendio est notatum fuisse ex duplici codicum scriptura colligitur) excidisset, numeros utcumque expletos esse conicio; minus facile *de* in *qđ* abiturum erat. quod *e* scripsi, non *ex*, de ea re uide ad II 395

740 741 inuerso ordine M sed corr.

740 duo decatemorii LM, duodecatemorii G. Graeci nominis genetiuus in duplex i exiens non minus recte habet quam bis positum *cybii* apud Martialem, XI 27 3 et 31 14, qui in Latinis pari cum

dodecatemorium. namque id per quinque notatur partis; nam totidem praefulgent sidera caelo quae uaga dieuntur, ducunt et singula sortes dimidias uiresque in eis et iura capessunt.

745 in quo quaeque igitur stellae quandoque locatae

Manilio cura antiquum morem retinet, nisi excipiendum est in uersu obscuro XI 2 2 lectum *Fabricii. Palladii* Vergilio Aen. IX 151 suppositum non numero quota *, quod GLM, quid L². pro quota exarabant quoda, unde facile fiebat quod. ita III 420 quod ademitur LM pro quota demitur, v 29 quoda LM, quod GL², Mart. IX 35 8 quod EXAC pro quota, Sen. dial. VI 14 1 quod enim libri pro quota enim, Iuu. III 61 quod a portio cod. Par. 8072 haec uulgo sic scribunt, quod partibus ipsis | dodecatemorii quid sit, interpretantur autem cum soloecismo quia in ipsis dodecatemorii partibus est aliquid, sententia inepta ac potius nulla; neque enim in dodecatemorii partibus id est, quod quaeritur, sed ipsum pars est dodecatemorii esse ad nostrum sensum abundat atque adeo cum sententiae detrimento dicendi uerbo adici uidetur, sed ita Lucilius lib. IX ap. Non. p. 428 hoc, quod dicimus esse poema, Cicero in Arateis n.d. II 105 extremusque adeo duplici de cardine uertex | dicitur esse polus et altera apud Graecos Cynosuru uocatur, | altera dicitur esse Helice, 109 Arctophylax, uulgo qui dicitur esse Bootes; nec minus Latinum est quod huius libri u. 285 interpolator posuit quae praecedunt, dextra esse feruntur 741 recte per se illa percipe quota sit excipit namque, sed dure eiusdem significationis similisque formae uocabulum nam proximo uersu subicitur, ut scribendum suspicer nempē, quod cum namque librarii permutarunt Ouid. met. II 474, 664, her. XVII 223, Luc. IV 228, fortasse Prop. I 3 37. qua uoce quod Manilius praeterea non usus est, item semel eam Vergilius posuit georg. III 259 per quinque notatur partis, dodecatemorio in quinque partes diuiso definitur, quinta dodecatemorii pars est 742 totidem, subtractis scilicet, quae proprio nomine lumina, φῶτα, φωστῆρες appellantur, Sole et Luna 743 sortes dimidias, semigradus, ut 720 dimidias partes, 733 sq. parte dimidia 744 uires L²M, om. GL que cod. Flor., qui GLM in eis GL², in eis L, niueis M iura Vrb. 668, cura GLM eis praeter hunc uersum apud bonae aetatis poetas non uidetur extare; sed uide 707 quaeque ad 377 et 542 adnotauit

745 quo quaeque *, quocūque libri: uix recte scriberetur quinque. Cic. de diu. II 89 uim quandam esse aiunt signifero in orbe, qui Graece ζφδιακός dicitur, talem, ut eius orbis unaquaeque pars alia alio modo moueat immutetque caelum, perinde ut quaeque stellae in his fruitimisque partibus sint quoque tempore, ibid. 17 uident. . . quo in signo quaeque errantium stellarum quoque tempore futura sit. Verg. Aen. VII 400 ubicumque duo libri pro ubi quaeque, Stat. Theb. XI 183 ubicumque omnes, ubi quaeque ex Vergilio Heinsius, Man. II 435 quaecumque GL pro quae cuique. Maduigijs ad Cic. de fin. v 60 'quaecumque' inquit 'interrogatiuum non esse, nec dici Latine uidebo, quaecumque sint notitiae, pueri norunt,' Lachmannus ad Lucr. v 311 'cumque nisi cum relatiuis coniunctum lingua Latina non agnoscit.' at quod nosse putantur pueri id aut ignorarunt aut obliti sunt Manilii editores ad unum omnes ne Bentleio quidem excepto; ut uenia parata sit Horatii interpretibus Adolfo Kiesslingio et Luciano Muellero, qui gesserit carm. I 6 4 coniunctiuum esse docent, in his, scriberis . . . hostium uictor, . . . quam rem cumque . . . miles te

dodecatemorio fuerint spectare decebit ;
 cuius enim stella in fines in sidere quoque
 incidit, dabit effectus in uiribus eius.

duce gesserit, comparantque *carm. iv 14 17-9 spectandus . . . quantis fatigaret*
ruinis. idem Muellerus cum recte Priap. 6S 31 sq. pro e quibus ut scires
quicumque ualentior esset | haec es ad arrectos uerba locuta procos reponeret
qui quoque, sententiae tantummodo uitio offensus est, soloecismum praeter-
misit, sicut etiam Prop. i 10 19 sq. Cynthia me docuit semper quaecumque
petenda | quaeque cauenda forent, ubi non minus recte scripsit quae cuique,
cum Rothsteinius quaecumque interrogatum se defendere opinetur adlatis
III 21 5 sq., in quo loco quacumque relatiuum est: omnia sunt temptata mihi,
quacumque fugari | possit (immo posset); at ex omni me premit ille deus, hoc
est omnes temptauit rationes, quibuscumque fugari posse uidebatur, quibus plane
similia sunt quae bis apud Lucretium leguntur v 190 sq. et 425 sq. con-
suerunt . . . omnia pertemptare | quaecumque inter se possent (possint libri priore
loco) congressa creare. quid quod Heinsius parem soloecismum in Ouidii
uersum her. XIII 60 intulit et Bentleio probauit, et sequitur regni pars quota-
cumque sui, cum in libris recte esset quota quemque? sed illud magis miror,
uiros sermonis Latini et Heinsio et Bentleio peritiores Lambinum et quem
recte monentem modo audiuius Lachmannum non haesisse in Lucretii uersibus
VI 84 sq. sunt tempestates et fulmina clara canenda, | quid faciant et qua de
causa cumque ferantur, qui locus eodem quo Manilianus modo curandus
uidetur, ut scribatur quaeque, nisi forte praestat cuncta. nam in Lucr. iv 380
sq. nam, quocumque loco sit lux atque umbra, tueri | illorum est et VI 738 sq.
nunc age, Auerna tibi quae sint loca cumque lacusque | expediam quali natura
praedita constant illa quo et quae relatiua sunt quandoque et hic et ubi-
cumque apud Manilium extat unum uocabulum est, ἐκδῶρορε, aduerbium
uidelicet eadem ratione qua ubique quaque ipsum quisque pronomen formatum
similiterque in distributione adhibitum, ut idem ualeat quod in Ciceronis locis
supra adlatis quoque tempore. ponitur autem, prorsus ut quisque et ubique,
modo cum interrogatiuo, III 164 nunc, quibus accedant signis quandoque,
canendum est, 296 iam facile est tibi, quod quandoque horoscopet astrum, |
noscere, 560 sq. docui, per singula tempora, uitae | quod quandoque genus
ueniat, Cic. de or. III 212 scire, quid quandoque deceat, prudentiae (est), modo
cum relatiuo, Man. III 483 sq. nascens . . . astrum, | quod quandoque uadis
emissum redditur orbi, I 811 sq. corpus . . . per omne | quidquid ubique nitens
(ita nunc scribo pro nitet) uiueat (subiunctiui pari condicione Manilius usus est
II 814, IV 249) quandoque, notandum est, Liu. xxxiv 56 13 uti L. Cornelius . . .
militēs scriberet . . . dimittendique ei, quos eorum quandoque uellet, ius esset.
quod cum Scaliger quasi per nebulam uidisset et semel atque iterum hoc
quandoque ‘Manilianum’ esse dixisset, peruerse obnixus Huetius ceteris
quinque locis et quando significari contendit, plane pari iure ac si quis Hor.
carm. II 13 13 quid quisque nitet pro quid et quis nitet accipi iubeat: uno,
III 484, obmutuit 746 duodecatemorio GL², duodecima temorio M et ut
uidetur L fuerint G, fuerint LM 747 stella Bentleius, stellae libri, elisione
apud Manilium rarissima, de qua dixi ad I 323 fines in Scaliger, fine sint
libri, qui error effecit ut et stella et incidit ex singularibus fierent pluralia.
finium nomen et hic et u. 689 dodecatemorii ambitum significat, cum apud
Firmicum II 6 et alibi pro Graecorum ὀπλοισ ponatur, quae Manilius ignorat
 748 incidit Bentleius, incidit libri in uiribus eius, eius uiribus

- undique miscenda est ratio per quam omnia constant.
 750 uerum haec posterius proprio cuncta ordine reddam ;
 nunc satis est docuisse suos ignota per usus,
 ut, cum perceptis steterit fiducia membris,
 sic totum corpus facili ratione notetur
 et bene de summa ueniat post singula carmen.
 755 ut rudibus pueris monstratur littera primum
 per faciem nomenque suum, tum ponitur usus,

praedita : *pro* Bentleius, nec male scriberetur *sub* cuius dodecatemorii in fines siue ambitum in quoque signo stella incidit, eius dodecatemorii in uiribus potius quam in suis effectus dabit; quapropter, ut ait uu. 745 sq., spectare decebit quo in dodecatemorio stellae locatae fuerint. Saturni stella ipsa per se maligna est, cum autem in Iouis aliquod dodecatemorium siue in Ariete siue in alio signo incidit, Iouis naturam quodam modo induit, ut ex maligna salutaris fiat ac prospera. Bentleius sic interpretando, 'cuius dodecatemorii in fines stella incidit, dabit illud effectus suos pro uiribus eius stellae,' sensum inuertit: hoc si uoluisset poeta non quo in *dodecatemorio stellae locatae fuerint* dixisset uerum *quae stella in quoque dodecatemorio. retentis stellae et incidit* quam absurda oriatur sententia uide apud Bechertum 749 *undique miscenda*, obseruationibus undique collectis efficienda. quod Bentleius quid sit *miscere rationem* nescire se profitetur, multo minus quid sit *undique miscere*, prorsus eodem modo dicitur I 310 *mixta ex diuersis* . . . *uiribus astra*, Cic. de off. III 119 *nec uero finis bonorum, qui simplex esse debet, ex dissimillimis rebus misceri et temperari potest*. eadem mixtura siue *σύγκρασις* (Sext. emp. *πρὸς ἀστρον.* 42) commemoratur III 587 *mixtura suis cum uiribus omnis*, significatur III 66 *undique uti fati ratio traheretur in unum*. Firm. II 18 3 *scienda sunt haec autem omnia, ut, cum ad apotelesmata uenerimus, cuncta miscentes et temperantes, sententias nostras fidei ueritatis ratione firmemus* 750 proprio GL, prior M cuncta GL², om. LM quae se posterius redditorum promittit, nusquam extant 752 cum iam partibus doctrinae singillatim perceptis plane confidere coeperis

753 *notetur pro animaduertatur* potius quam *pro designetur* positum uidetur, cum in superiore uersu de discente ac non de docente sermo sit 755-758 Breiterus comparat Quint. inst. I 1 25 sqq. 756 per L²M, et G, t L tum ponitur Scaliger, componitur libri magister primum ipsos ductus R litterae in ceris exarat, deinde nomine appellat *er*, tum irritatam canem imitando usum siue sonum pueris monstrat. Quint. I 1 24 *neque . . . mihi illud . . . placet, . . . ut litterarum nomina et contextum* (hoc est ordinem quem nos dicimus alphabeticum, ne Iacobsohno credas thes. ling. Lat. IV p. 695 41-3) *prius quam formas paruuli discant. obstat hoc agnitioni earum, non intendentibus mox animum ad ipsos ductus, dum antecedentem memoriam secuntur, 25 donec litteras, qui instituantur, facie norint, non ordine* 757 *tunc libri* 'cuius alii rei coniuncta est syllaba?' Bentleius. nulli sane; sed ipsa coniungendo efficitur, qua ni ut saepius *iungere* (uelut Ter. Maur. 288 *syllabarum, quas duabus iungimus uocalibus*, Quint. inst. I 5 68 *iunguntur* (uocabula) . . . *ex duobus Latinis integris, ut 'superfui'*) ita non numquam coniungere ponitur. Varr. l.L. v 88 *cohors . . . in uilla ex pluribus tectis*

tum coniuncta suis formatur syllaba nodis,
hinc uerbi structura uenit per membra legendi,
tunc rerum uires atque artis traditur usus

- 760 perque pedes proprios nascentia carmina surgunt,
singulaque in summam prodest didicisse priora
(quae nisi constiterint primis fundata elementis,
764 ecfluat in uanum rerum praeposterus ordo
763 uersaque quae propere dederint praecepta magistri),

coniungitur ac quiddam fit unum, r.r. III 4 3 ex eis tertii generis uoluit esse Lucullus coniunctum auarium, Cic. de inu. I 17 simplex (causa) est, quae absolutam in se continet unam quaestionem . . . : coniuncta ex pluribus quaestionibus, in qua plura quaeruntur, de fin. II 44 cum Epicuro autem hoc plus est negotii, quod e duplici genere uoluptatis coniunctus est (scilicet Epicureus bonorum finis); a quibus ratione non differunt quae passim inueniuntur societatem foedus conubia nuptias siue coniungere siue iungere. de miscendi uerbo similiter adhibito dixi ad u. 749. exemplorum supra positorum Probstius in thes. ling. Lat. quartum neglexit, reliqua tria nullo discrimine alienissimis immiscuit, de significatione nusquam monuit ‘nodos syllabae dixit, qua notione Ausonius (413 38, Peip. p. 272) trinodem dactylum’ Scaliger. Cic. orat. 222 his . . . singulis uersibus (quattuor dicit membra ex quibus constet ambitus siue περιόδος) quasi nodi apparent continuationis, quos in ambitu coniungimus 758 hinc L², hic GLM uerbi Bentleius, uerbis libri prae geminata s littera, quo seruato Iunius legenti, Huetius legendo coniecit. qui syllabam ex litteris formare modo didicit puer, is deinde ex syllabis uerbum, non ex uerbis enuntiatum, struere docendus est; qua de re cum hoc uersu agatur, singulare uerbi conuenit singularibus littera et syllaba membra Scaliger, uerba libri: idem error in Marciano Ouid. met. XIV 148, Leidensi Iuu. x 198, Propertii codicibus II 34 22 hinc struitur uerbum, quod per membra sua, hoc est syllabatim, discipulo legendum est. nondum per uerba legit qui syllabis componendis uerbum struit, sed is demum qui structis iam uerbis sermonem conecit. Quint. I 1 31 tunc ipsis syllabis uerba conplecti et his sermonem conecere incipiat 759 rerum singulis uocibus subiectarum uires ac potestates, id est interpretatio uerborum. Quint. I 1 34 sq. illud non paenitebit curasse, cum scribere nomina puer, quemadmodum moris est, coeperit, ne hanc operam in uocabulis uulgaribus et forte occurrentibus perdat. protinus enim potest interpretationem linguae secretioris, quas Graeci γλώσσις uocant, dum aliud agitur, ediscere et inter prima elementa consequi rem postea proprium tempus desideraturam artis grammaticae, ut Ouid. trist. IV 10 15 sq. protinus excolimur teneri, curaque parentis | imus ad insignes urbis ab arte uiros. Quint. I 4 1 primus in eo, qui scribendi legendique adeptus erit facultatem, grammaticis est locus 761 summam Bentleius, summa libri, quod non intellego, quamuis Fayus in summa interpretetur summam. Cic. ad Att. VII 13 1 etiam ad summam profectum aliquid puto 762 constiterint GL² et ex corr. M, constiterunt LM 764 ante 763 posuit Breiterus, quam emendationem imprudentem se atque inuitum fecisse ostendit ipse uerba sic distinguendo, ordo, | uersaque, quae cet.; sensus est enim effluantque praecepta, quae magistri uersa (ordine non recto) dederint effluat codd. Par. et Flor. et

- 765 sic mihi, per totum uolitanti carmine mundum
 erutaque abstrusa penitus caligine fata,
 Pieridum numeris etiam modulata, canenti
 quoque deus regnat reuocanti numen in artem,
 per partes ducenda fides et singula rerum
 770 sunt gradibus tradenda suis, ut, cum omnia certa
 notitia steterint, proprios reuocentur ad usus.
 ac, uelut, in nudis cum surgunt montibus urbes
 conditor et uacuos muris circumdare colles
 destinat, ante manus quam temptet scindere fossas
 775 feruit opus (ruit ecce nemus, saltusque uetusti
 procumbunt solemque nouum, noua sidera cernunt,
 pellitur omne loco uoluerum genus atque ferarum
 antiquasque domos et nota cubilia linquunt,

in L manus recentissima, et fluat GL, ut fluat M, quorum alterutro seruato nec transpositis uersibus scribi poterat haud absurde u. 763 *perdas* (*perdunt* Regiomontanus) *quae propere* cet. recepto *effluit* Bentleius *uel sua prae-propere* coniecit, in quo non ualde placet ter intra duos uersiculos positum *prae*: contra Iacobus *uersa* interpretatus est *si euersa erunt* (debit saltem *sint*), ut idem in protasi ac post in apodosi diceretur 765 *mundum* GM, *mundi* L 766 *abstrusas penitus* . . . *harenas* Lucanus dixit v 604, *insidias* Cicero leg. agr. II 49, idem de dom. 25 *dolorem*, acad. II 32 *ueritatem*, ut ad nihilum recidat Bentleii cauillatio *eruta penitus* coniungentis; quamquam ne hoc quidem uituperare debuit 767 *canenti* cod. Flor., *canendi* GL, *cauendi* M 768 *artem* Inmischius apud Bechertum, *artis* iam Bonincontrius, *arte* libri, *quaque* . . . *ab arce* Regiomontanus. certe *reuocanti numen* nihil significabit donec dixeris aut unde numen aut quo reuocetur 769 *ducenda fides*, acquirenda, nisi fallor, efficiendum ut fides habeatur et, ut ait u. 752, perceptis membris stet fiducia. Gratt. 400 sq. *solacia* . . . *traxere fidem*

770 ut Prucknerus, et libri 771 *reuocentur* Regiomontanus, *reuocantur* libri. haec et . . . *reuocantur* Iacobo Becherto Breitero probata esse, nec minus 900 *quae tibi posterius magnos reuocantur ad usus*, sua sponte intellegitur

772-787 ordo est *ac, uelut, cum surgunt urbes, ante, quam manus temptet scindere fossas, feruit opus* etc., sic mihi *materies primum tradenda est* 772 cum surgunt Scaliger, *consurgunt libri* urbes Vrb. 668, orbes GLM 773 *conditor* cod. Cusanus, *conditur* GLM 774 *manus* in *manu* mutauit Scaliger, recte, si u. 775 *opus* accusatiuus esset et uerbum cum eo coniunctum ad *conditor* referretur; id quod sensit Bentleius, Iacobus et Breiterus non senserunt 775 *feruet* Woltierus de Man. poet. an. 1881 p. 86, *uertit* libri sine sensu, *uersat* Bentleius, ut intellegeretur *mente, animo, consilio*. Woltierus adfert Verg. georg. IV 169 *feruet opus*, Aen. I 436, Aetnae 169, quorum locorum primo scidas Vaticanas *feruit* exhibere adnotauit Ellisius noct. Man. p. 63. *feruere* constanter Vergilius, apud Manilium uerbum non extat. etiam uersu 778 apparet imitatio loci Vergiliani georg. II 209 *antiquasque domos auium* 778 et nota GL², notaque M et procul dubio L, qui nunc

- ast alii silicem in muros et marmora templis
 780 rimantur, ferrique rigor per tempora nota
 quaeritur, hinc artes, hinc omnis conuenit usus),
 tunc demum consurgit opus, cum cuncta supersunt,
 ne medios rumpat cursus praepostera cura,
 sic mihi conanti tantae succedere moli
 785 materies primum rerum, ratione remota,
 tradenda est, ratio sit ne post irrita neue
 argumenta nouis stupeant nascentia rebus.
 ergo age noscendis animum compone sagacem
 cardinibus, qui per mundum sunt quattuor omnes

erasus est 779 templis Scaliger, templi libri 780 per tempora nota
 nondum explicatum est, nam impudenter faciunt qui sibi credi postulant
tempora hoc uno loco neque praeterea usquam significare *temperamenta*.
 neque tam de temperando quam de effodiendo ferro sermonem esse
 indicio est illud *rimantur*, ut recte Stoeberus *ferrī rigorem pro ferro*
 accepisse uideatur conlato Verg. georg. I 143 *tum ferrī rigor atque*
argutae lammina serrae . . . uenere: similiter Lucretius I 492 *rigor auri*,
 VI 953 et 1001 *ferrī uim*, V 1242 *argenti pondus plumbique potestas*. ita-
 que quaerendum censeo num *tempora*, quomodo IV 205 cum *pondera*, Ouid.
 her. XIX 165 cum *robora*, Germ. phaen. 402 cum *cetera*, passim autem cum
pectora et corpora confusum est, sic hoc loco scriptum sit pro *pignora*, hoc est
 certa indicia quibus ferrum sub terra occultum prodatur: uide Plin. n.h.
 XXXIV 142 *ferrī metalla ubique propemodum reperiuntur . . . minimaque difficul-*
tate adgnoscentur colore ipso terrae manifesta. ita Aetn. 135 sq. *certis tibi*
pignera rebus | atque oculis haesura tuis dabit ordine tellus, 459 sq. saxum |
certa . . . uenturae praemittit pignora flammae 781 hinc priore loco L^oM,
 huic G, hu**c (non uidetur fuisse hunc) L. ab alia parte artes, ab alia usus
 conuenit. *huc . . . huc* Scaliger, Fayo certe et Breitero prudentior, qui *hinc*
 temporis esse crediderunt **omnis GL**, om. M. 784 conanti Marklandus
 ad Stat. silu. II 4 32, **cunctanti libri, tentanti** Scaliger ed. I. minime cunctatur,
 sed operose aditum struit. conandi uerbum pari condicione positum est III 4,
 I 561: ex *conata* Ciris u. 323 factum est *contata*, pro *percontor* passim *per-*
cunctor scriptum 785 interpunxit Bentleius 786 ne sit Fayo, quem
 ordinem cur poeta deseruerit non satis apparet 787 ne his parum prouisis
 argumenta initium sumentia praepediantur nouis rebus necopinato exorientibus
 obmutescantque. ita Ouidius amor. II 6 47 *nec tamen ignaui stupuerunt uerba*
palato. haec quomodo Fayo eique assensus Breiterus interpretentur, apud
 ipsos quaere 788-807 enumerantur quattuor mundi (rectius dicas zodiaci)
 cardines siue κέντρα: horoscopus, occasus (δύσις, δύνων), medium caelum
 (μεσουράνημα), imum caelum (ἀντιμεσουράνημα, ὑπόγειον). Firm. II 15 I *in*
genituris cardines sunt quattuor, ortus, occasus, MC, IMC, quae loca a Graecis
solent appellari his nominibus: anatole, dysis, mesuranema, hypogeon. hos
 quattuor cardines, quae puncta sunt nec magnitudinem ullam habent, Scaliger
 et plerique cum quattuor principalibus templis siue τόποις tricenas zodiaci
 partes aequantibus confundunt, de quibus postea poeta dicturus est, uersibus
 918-958, et de uiribus eorum longe alia traditurus 789 qui, quattuor

- 790 dispositi semper mutantque uolantia signa :
 unus ab exortu caeli nascentis in orbem,
 qua primum terras aequali limite cernit,
 alter ab aduersa respondens aetheris ora,
 unde fugit mundus praecepsque in Tartara tendit ;
 795 tertius excelsi signat fastigia caeli,
 quo defessus equis Phoebus subsistit anhelis
 reclinatque diem mediasque examinat umbras ;

numero, per mundum dispositi sunt (hoc est certis interuallis positi), idque omnes et semper, ut nullus umquam loco moueatur 790 *mutant*, ipsi immobiles uice perpetua alia signa dimittunt, alia accipiunt, quemadmodum ager dominos mutat; nam de effectibus cardinum nondum agitur. idem dicitur de templis pariter immobilibus uu. 959 sq. *quae peruolat omnis | astrorum series* 791 *ab exortu* respondens, quod participium ex u. 793 praecipitur. respondent inter se horoscopus et cardo occidentalis *nascentis in orbem*, surgentis in harum gentium conspectum: uide I 383 *nascuntur sidera in orbem (orbe libri)* quaeque ibi attuli; praeterea III 537 *caeli . . . nascentis*, 608 *nascens horoscopus* 792 *qua LM, qui G*, quod cum Scaliger cupidius, ut multa, ex Gemblacensi intulisset, tenuissetque re parum attenda Bentleius cum Pingraeo, suo iure expulit Iacobus, nec tamen efficere potuit ut Bechertus cogitare mallet quam Gemblacensi addictus uiuere. nempe *primum*, qui recepto, sensu destituitur, cum cardo immobilis sit neque terras cernere aut incipiat aut desinat: primum eas ex plano (hoc enim significat *aequo limite*) cernit caelum eo reuolutum nascensque. huic uersui respondet 794 *unde fugit mundus* etc.: uide etiam 827 sq. *exortum, qua primum sidera surgunt, | unde dies redit*, III 590 sq. *primo sub cardine . . . qua redit in terras mundus*, I 43-5 *oriente sub ipso . . . qua mundus redit*

794 *praeceps GL, princeps M* 795 *signat GL², signa LM* fastigia cod. Monac. et Regiomontanus, uestigia GLM probantibus Iacobo et Breitero, qui plantarum et capitis quae sint discrimina nesciunt. non uestigia excelsi caeli, quae nulla ne cogitari quidem possunt, signare credebatur tertius cardo, *summi qui regnat culmine caeli* (S10), sed fastigia: II 813 *fastigia summa*, 881 *fulgentis . . . fastigia caeli*, III 216 *fastigia mundi*, 506 *summi fastigia caeli*. *fastigia* et *uestigia* passim in codicibus permutari dixi ad I 616: exemplis ibi collatis adde III 625 ubi Vrb. 667 *uestigia* pro ceterorum *fastigia*, Iuu. VI 14 ubi Par. 8072 saec. IX *fastigia* pro *uestigia* exhibet 796 *qua Breiterus*, ut sciamus eum *quo* in I 308 et II 729 non quod caperet seruasse sed quod dormitaret *anelis* cod. Monac., *habenis GLM*. *equis Oriens . . . anhelis* bis Vergilius, georg. I 250 et Aen. v 739; Ouidius met. IV 633 sq. *pontus . . . qui Solis anhelis | aequora subdit equis et fessos excipit axes*, Silius I 209 *ubi fessus equos Titan immersit anhelos* 797 *reclinat**, *declinat* libri, sicut Lydiae 14 *declinarit* codd. plerique contra *metrum* pro *reclinarit*; *discernit* Bentleius. neque subsistendi umbrasque examinaudi notionibus congruit medium interiectum declinandi uerbum, neque reapse declinat diem Phoebus in cardine constitutus qui (S11) *medium tenui partitur limite mundum*, etsi de templo cardinali, quod xxx gradus continet, rectissime dicitur 918 sq. *qua summa accliuia finem | inueniunt, qua*

ima tenet quartus fundato nobilis orbe,
 in quo principium est reditus finisque cadendi
 800 sideribus, pariterque occasus cernit et ortus.
 haec loca praecipuas uires summosque per artem
 fatorum effectus referunt, quod totus in illis
 nititur aeternis ueluti compagibus orbis;
 quae nisi perpetuis alterna sorte uolantem
 805 cursibus excipiant nectantque in uincula, bina
 per latera atque imum templi summumque cacumen,
 dissociata fluat resoluta machina mundo.
 sed diuersa tamen uis est in cardine quoque,
 et pro sorte loci uariant atque ordine distant.

principium decliua sumunt, satis recte etiam 799 sq. de imo cardine in quo principium est reditus . . . sideribus, quae tamen nondum redeunt. Soli meridiano ea conueniunt quae de meridiano circulo legimus I 635 discernitque diem sextamque examinat horam, Maneth. II 109 sqq. ὁσ μὲν γάρ θ' ὑψοῦ θεοῦ οὐρανοῦ ἐστήρικται | ἡψὲν οἶμον καὶ δέειλον Ἡελίοιο | κρίνων καὶ θνητοῖσιν ἄγων βαίην λύσιν ἔργων. itaque quemadmodum Mart. III 67 6 sq. hora lassos | interiungit equos meridiana sic hoc loco Sol anhelis equis ad medium caelum enisus reclinare diem et paulisper requiescere dici mihi uidetur, quod contra Horatius epod. 17 24-6 nullum a labore me reclinat otium . . . neque est | leuare tenta spiritu praecordia. uide etiam Stat. Theb. v 85 sq. Sol operum medius summo librabat Olympo | lucentes, ceu staret, equos, Luc. IX 523-30 (sub tropico Cancr) nil obstat Phoebo, cum cardine summo | stat librata dies; truncum uix protegit arbor : | tam breuis in medium radiis compellitur umbra, unde Bentleius discere potuit quae essent mediae umbrae. non tanti est exscribere aegr. Perdic. 59 sq. et anth. Lat. Ries. 253 131-3 798 fundato nobilis orbe, I 366 nobilis et mundi nutrito rege Capella 799 cadendi cod. Cusanus et in L manus recentissima, canendi GL, cauendi M 800 I 636 paribus spatiis occasus cernit et ortus circulus meridianus 803 aeternis Bentleius, et heris M, aetheriis GL. mirum foret, nisi aetherii essent caeli cardines: expectatur epitheton quod stabile eos esse indicet et bene orbem fulcire 804 805 ordo est nisi alterna sorte excipiant orbem perpetuis cursibus uolantem, ut sensit Fayus, a quo Pingraeus desciscere non debuit. etiam liberius uerba collocata sunt I 453-5 et locis ibi adlatis 805 interpunxit Bentleius. in uincula, ita ut fiat δέσις siue uinctura, quod nomen usus non comprobauit 806 de templi uide ad II 354 adnotata 807 Lucr. v 96 ruet moles et machina mundi, Luc. I 79 sq. totaque discors | machina diuolsi turbabit foedera mundi 808-840 redduntur cardinum uires 809 ordine dignitatis; qua de re antequam aliorum astrologorum placita referam, praemonendum est eos, etiam ubi cardines et κέντρα appellant, non tam de his quam de τόποις siue templis ea continentibus cogitare. igitur ut Manilius sic Ptolemaeus tetr. p. 33 MC primum ponit, sed proximum horoscopum (nam IMC, cum in illo capite tantum de apheticis locis agatur, necessario seponitur), tum autem, post τὸν ἀγαθὸν δαίμονα (Man. II 881-90), occasum; ubi comm. p. 110 καὶ τοῦτο ἐναντίως τῷ Δωροθέῳ· ἐκεῖνος γὰρ προτίθησι τὸν ὠροσκόπον, οὗτος δὲ τὸ μεσουράνημα. horoscopum praefert

- 810 primus erit, summi qui regnat culmine caeli
 et medium tenui partitur limite mundum ;
 quem capit excelsa sublinem Gloria sede
 (scilicet haec tutela decet fastigia summa),
 quicquid ut emineat sibi uindictet et decus omne
- 815 adserat et uarios tribuendo regnet honores.
 hinc fauor et species atque omnis gratia uulgi,
 reddere iura foro, componere legibus orbem
 foederibusque suis externas iungere gentes
 et pro sorte sua cuiusque extollere nomen.

Hephaestio I 12 καλοὶ . . . τόποι . . . πρῶτος μὲν ὁ ὠροσκόπος, δεύτερος μεσουράνημα, τρίτος ὁ ἀγαθὸς δαίμων, τέταρτος ἡ ἀγαθὴ τύχη (Man. II 891-904), μετὰ τούτους τὸ δύνων, εἶτα τὸ ὑπογειον, sed idem II 19 (C.C.A.G. VI p. 98) de Dorotheo contraria tradit ac maxime cum Manilio conuenientia, τῶν κέντρων προτάττει τὸ μεσουράνημα, δεύτερον τὸ ὑποχθόνιον, τρίτον τὸν ὠροσκόπον, τέταρτον τὸν κλήρον τῆς τύχης (qui perperam inter cardines refertur, cum athlum sit, Man. III 96). τοῦ γὰρ δύνοντος οὐ μνημονεῖται. Firmicus quid de principatu censuerit ex II 18 2 *horoscopus praecedit occasum, medium caelum imo caelo praepositur* et ex VI praef. *primi cardines horoscopum mediumque caelum possident, secundi IMC occasumque suscipiunt* non apparet, apparet autem ex II 19 11 *decimus locus* (qui MC continet) . . . *principalis est et omnium cardinum potestate sublimior* et III 1 18 *MC in omnibus genituris possidet principatum* 812-819 Paul. Alex. N decimum ab horoscopo templum, quod hunc cardinem continet, σημαίνει . . . τὸν περὶ πράξεωσ καὶ δόξησ καὶ ἀξιώματωσ καὶ συστάσεωσ καὶ προεδρίας λόγων, Sol autem ibi constitutus ἀρχικοῦσ καὶ ἐπιδόξουσ καὶ ἐμπράκτουσ καὶ προφανεῖσ ἄνδρασ ἀποδείκνυσσι, C.C.A.G. II p. 197 30 ex Dorotheo τὸ δὲ μεσουράνημα πράξεισ . . . καὶ δόξαν (ἐλαχε), Vett. Val. p. 179 24 *ἰ* πράξεωσ δόξησ προκοπήσ, item p. 335 19 813 inclusi in parenthesis, qua absente Fayus et Pingraeus ita locum enarrare coguntur quasi aut *fastigia* singulare aut *uindictet adserat regnet* pluralia sint. *tutela* dubitari potest utrum ea sit quam Gloria gerit an ipsa eo nomine significetur Gloria, numen tutelare

814 decus cod. Flor., deus GLM omne Voss. 18, omni GLM ordo est *ut sibi uindictet quidquid emineat*. hyperbati exempla ad I 58 collegi: *simillime Vergilius georg. II 227 rara sit an supra morem, si, densa, requires*. rectius indicatiuus poneretur, *quidquid eminet*; sed uide IV 249-51 *quidquid et argento fabricetur, quidquid et auro, . . . tua munera surgent*, I 812 *quidquid ubique nitens uigeat quandoque, notandum est* 815 regnet L², reget GLM

816 omnis Regiomontanus (nam Becherti silentio, cum de GLM Cusano Voss. 390 fallax sit, de cod. Flor. non credo), omni libri Paul. Alex. N 2 stella Veneris hic posita certis condicionibus ὑπὸ ὄχλων εὐφημουμένουσ καὶ δημοχαρεῖσ καὶ περιωνύμουσ ἀποδείκνυσιν 817 orbem nimium esse ratus Benteleus in urbem mutauit, atque apud Paul. Alex. N Luna hic noctu constituta διοικητὰσ πόλεων facere dicitur, quibus conuenit etiam *reddere iura foro*, quod in Gallico praefecto urbis commemorat Statius silu. I 4 47; quoniam non sane legibus ferendis praefectus urbem componit 819 ordo est *extollere nomen* (inclarescere) *pro sua cuiusque sorte*, 'qu'on se fait un nom proportionné à son rang et à sa condition' Pingraeus; in quibus quominus

- 820 proximus, est ima quamquam statione locatus,
 sustinet aeternis nixum radicibus orbem,
 effectu minor in specie sed maior in usu.
 fundamenta tenet rerum censusque gubernat,
 quam rata sint fossis, scrutatur, uota metallis
- 825 atque ex occulto quantum contingere possit.
 tertius atque illi tollens in parte, nitentem

quemque poneretur obstabat quod uerbi infinitiui subiectum, quo *sua*, sicut u. 818 *suis*, referendum est, tantum in animo cogitatur. sed etiam sine eiusmodi causa cuiusque ponitur, ubi expectabatur *quodque*, in Cic. de fin. v 69 *eis* . . . *officiis, quae oriuntur a suo cuiusque genere uirtutis*, cuius loci Maduigijs difficilem et operosam excogitauit explicationem 820 interpunxit Fayus 821 *aeternis* Scaliger ed. I et Bentleius, *alternis* GL, *alterius* M. miror Scaligerum postea *alternis* defendisse collatis 804 sq., proinde quasi, quia quattuor cardines alterna sorte orbem excipiunt, propterea imus cardo *alternis* eum radicibus sustineat *nixum* codd. Par. et Monac., *mixtum* GM et corr. ex *muxtum* ut uidetur L. ne hoc quidem, *alternis mixtum radicibus orbem*, nimis absurdum uisum est Becherto 822 *specie* Scaliger, *species* libri, *speciem* . . . *usum* Bentleius fortasse recte, quamquam aliter dicitur v 152 sq. *nec in usum tegmina plantis | sed speciem* (ubi libri *specie*). uide ad II 739 adnotata 823-825 Firm. II 19 5 *quartus ab horoscopo locus* (qui hunc cardinem continet) . . . *ostendit nobis* . . . *patrimonium, substantiam, fundamenta* . . . *et quidquid ad latentes et repositas patrimonii pertinet facultates*, Paul. Alex. L 4 *ἔστι δὲ ὁ τόπος περὶ ἐγγείων καὶ θεμελίων . . . σημαντικός*, ubi certis condicionibus constitutus Saturnus planeta *πλουσίους δείκνυσι* . . . *καὶ εὐρημάτων δοτῆρ γίνεται*, C.C.A.G. II p. 197 31-3 (ex Dorotheo) τὸ δὲ ὑπὸ γείων τοὺς κρυφίους τόπους τοῦ σώματος καὶ θεμέλια καὶ κτίσεις καὶ ἀγορὰς (ἐλαχε), Vett. Val. p. 335 3-5 ὁ δὲ δ' . . . *περὶ μυστικῶν ἢ ἀποκρύφων καὶ θεμελίων καὶ κτημάτων καὶ εὐρημάτων τόπος* 824 825 del. Bentleius 824 *rata* L^M, *rara* GL *scrutatur* Regiomontanus, *scrutantur* libri propter *sint*. Sen. Oed. 372 *scrutemur unde tantus hic extis rigor*. sed incerta emendatio est, mire enim cardo non, quemadmodum III 110 et 125 sortes tertia et sexta, edocere aut monere quid futurum sit, sed scrutari dicitur, quod mathematicorum opus est 825 *possit* Scaliger, *possis* libri, sed *contingere* cum accusatiuo qui sic pro *adipisci* siue *lucrari* posuerit non reperiō; nam in Val. Fl. IV 620 (cui uersui miro errore I 378 adiungit Lominatzschius thes. ling. Lat. IV p. 715 19) *optatam dabitur contingere pellem* similibusque inest usque ad propositum finem perueniendi notio huic loco minus apta. alterum commendant III 109 sq. *contingant praemia quanta | edocet*, 124 sq. *quanti | contingant usus monet*, 68 sq. *quicumque* . . . *casus | humana in uita poterant contingere* 826 pro *tollens* uere ut uidetur *pollens* Scaliger (ita *totius* libri pro *potius* v 298); reliqua emendatio incerta est. etenim quod Scaliger lenissima sane mutatione *aeque illi* scripsit, iure Bentleius quaerit quorsum sic pertineat *in parte*, quod nimis inepte Stoeberus pro *aliqua tenus* accipi iubet; unde ipse anno 1903 hanc proposui orationem, *in parte, nitentem | quae tenet exortum*, cui tamen aduersantur III 180 sq. *cardine* . . . *qui tenet exortum* et II 837 *occasumque tenens* (cardo). accedit ut Manilius in quarto semipede longam syllabam non eliserit, datiu autem *aeque* aduerbio adiuncti

qui tenet exortum, qua primum sidera surgunt,
 unde dies redit et tempus describit in horas,
 hinc inter Graias horoscopis editur urbes,
 830 nec capit externum proprio quia nomine gaudet.
 hunc penes arbitrium uitae est, hic regula morum,

nullum certum exemplum in lexica relatum sit. nihilo magis satis facit lectio quam Iunio teste in cod. Pal. extantem (nam de Bonincontrio fallitur) multi editores receperunt *aequali*, pariter in *atque illi* deprauata II 233; nam quae interpretationis causa ualde inter se diuersa adscripserunt Bentleius ('quia cardines orbem diuidunt in quattuor partes aequales') et Breiterus ('mächtig in der gleichen Stellung, nämlich als *cardo*'), eorum neutrum his uerbis, *aequali pollens in parte*, significari potest 828 unde Scaliger, una libri

redit Regiomontanus, dedit libri ut I 335 describit cod. Cusanus, describet GLM. dies tempus ab ortiuo cardine ductum ordinat certa forma imposita, ut fiat horarum series. non dissimiliter III 539 *parte quod ex illa describitur hora diebus*, id est ordinantur horae definitae. hoc loco non minus atque illo initii significatio, unde, lineae duccendae magis quam rei in plures partes digerendae notioni conuenire uidetur, ut dubitare cogar quam recte Bechertus (quod in eo mireris qui v 669 *ex uno uariis describitur usus* necessariam lectionem a Matritensi suppeditatam spernat) *describit* coniecerit; qualis dubitatio oritur etiam in Liu. I 19 6 *ad cursus lunae in duodecim menses describit annum* similibusque. describendi uerbum apud Manilium duobus praeter v 669 locis in M seruatum est, iv 742 (ubi accedit L) *certis descripta nitent regionibus astra* et v 734 *per ingentis populus describitur urbes*; duobus restituit Buechelerus mus. Rhen. an. 1858 pp. 602 sq., iv 587 *quattuor in partes caeli describitur orbis*, 701 *humana est signis descripta figura* horas LM, aras G 829 hinc GL, hic M, quo dissoluitur oratio. hinc, ob causas un. 826-8 commemoratas editur sic pro *appellatur* poni ego solus miror, ceteri ne admonitione quidem rem dignam iudicant III 103 *peregrinas inter uersantibus urbes* 830 nec LM et supra scr. man. I G, haec G externum M, extremum GL quia L²M, qua GL

nomine cod. Monac., numine GL²M, minime L proprio, id est Graeco: III 40-2 *et, si qua externa referentur nomina lingua, | hoc operis, non uatis, erit: non omnia flecti | possunt, et propria melius sub uoce notantur* 831-834 Firm. II 14 3 *uitae locus est in eo signo in quo est horoscopis constitutus*, 19 2 *in hoc loco uita hominum et spiritus continetur, ex hoc loco totius geniturae fundamenta noscuntur*, Paul. Alex. L—L 2 *τῶν δεκαδύο τόπων . . . ἀρχὴ καὶ πρωτοστάσιον ἐστὶν ὠροσκόπος, δι' οὗ πάντα τὰ πρὸς τὸν ἀνθρώπον συντείνοντα πράγματα καταλαμβάνονται. ζωῆς γὰρ καὶ πνεύματος ὁ ὠροσκόπος δοτὴρ καθέστηκεν, ὅθεν οἶαξ καλεῖται*, Vett. Val. p. 334 22 *τὸ δὲ α' ζωῆς καὶ ὑπόστασις τῶν χρόνων καὶ τὸ ψυχικὸν πνεῦμα*

831 penes *, tenet GLM, hic tenet cod. Flor. et omnes paene editores. Hor. art. 72 *quem penes arbitrium est et ius et norma loquendi*, Tac. Germ. II 1 *ea quoque, quorum penes plebem arbitrium est*, ann. XIII 56 1, Liu. III 63 9, XXIII 23 4, Sen. de ben. I 12 1 *est post uitae collocaui, post morum libri. uitai* Bentleius, quod quid haberet uitii docuit Lachmannus Lucr. p. 161, ipse scribendum ratus *uitale*; Breiterus sententiae adeo neglegens fuit ut *nunc t. a. uitae, nunc r. m. est* proponeret. uersus in caesura hiantes apud Manilium nou inueniuntur nisi tam aperte mendosi ut etiam ab eis, qui, ut hic Iacobus et Bechertus, ipsum hiatum sibi eripi nolunt, corrigantur: II 629 *quosque dabunt Chelae et quos dat Aquarius ortus*, IV 848 *ipsa docet titulos causae:*

fortunamque dabit rebus, ducetque per artes,
 qualiaque excipiant nascentis tempora prima,
 quos capiant cultus, quali sint sede creati,
 835 utcumque admixtis subscribent uiribus astra.
 ultimus, emenso qui condit sidera mundo
 occasumque tenens submersum despicit orbem,

ecliptica signa, ubi una littera transposita scripserim titulo se causa. nam de hiatu illo in syllabis *m* littera terminatis quem u. i 795 admissum multi credunt, IV 661 nemo, nunc non loquor *regula morum* in exitu hexametri posuerunt Martialis XI 2 3 et Ausonius epigr. 9 7 (Peip. p. 320): adde Pers. v 38 *adposita intortos extendit regula mores* 833 interrogatio pendere uidetur a decernendi notione ex praecedentibus petenda. similem etsi non plane parem libertatem habent III 135 sq. *in quo sortimur mores et qualibus omnis | formetur domus exemplis*, 146-8 *continet omnis | uotorum effectus et, quae sibi quisque suisque | proponit studia atque artes, haec irrita ne sint*. de sententia uide quae ad 841 sqq. dicentur 834 *capiant, accipiant, ut v 396 tali capiens sub tempore uitam | quali sede, excelso an humili loco*

835 *astra, planetae*; hi enim eodem sensu *subscribere* dicuntur III 128 *si male subscribunt stellae per signa locatae* et passim ab astrologis *μαρτυρείν*, uelut Maneth. VI 619 sq. *εἰ . . . Θεῶρος . . . μαρτυρείοι*, II 390 *ὑπ' ἄστρον μαρτυρήσιν*, Firm. III 1 4-7 *testimonium perhibent*, quibus omnibus significatur stellas ita esse constitutas ut in geniturae formam geometricam referri possint, maxime per trigonum tetragonum diametrum. sic fit illa, quam Manilius dicit, uirium admixtio: Maneth. II 399-401 *ἀληθειν πᾶσαν βροτέον βίοιοιο | σύγκρασις διέκριν', ἐπιμαρτυρίαί τε φαεινῶν | ἄστρον ἀλλήλοισ χῶροισ θ', ὑπὲρ ὧν γεγάασιν*, III 227 *ἤδη καὶ σύγκρασιν ἀέσω μαρτυρίασ τε*. in Firm. v 1 continentur *simplicia cardinum decreta sine alicuius planetae testimonio*, 2 *horoscopi decreta cum omnium planetarum societate*. ceterum, quod hoc uersu de solo horoscopo monetur, id non minus ualet in tres reliquos cardines; quemadmodum in loco qui est de duodecim athlis, III 96-159, septiens commemoratur planetarum testimonium, quinquiens omittitur *utcumque*, cum in codicibus qui tum noti erant scriptum esset *utrimque*, Scaliger ed. I coniectura restituit, quam postea confirmarunt Gemblacensis et ceteri boni libri, quamque etiam sine illis satis et sententia tuebatur et II 963, III 119, 141: apud Huetium plus potuit odium atque inuidia 837 *despicit in dispici* mutari uoluit Lachmannus in nota disputatione ad Lucr. IV 418, quia *despicere* cum accusandi casu non coniungeretur nisi in significatione contemptus; ad quam regulam correxit, partim ex codicibus, Lucr. IV 418, Verg. Aen. I 224, georg. II 187, Ouid. met. II 178, III 44, VII 223, fast. IV 569, Colum. I 6 23. restant Ouid. met. XI 552 sq. *spoliisque auimosa superstes | unda uelut uictrix sinuataque despicit undas*, Luc. I 458 *populi, quos despicit Arctos*, v 638 sq. *quantum Leucadio placidus de uertice pontus | despicitur, tantum nauatae uidere trementes | fluctibus e summis praecipit mare*, VI 748 sq. *indesperta tenet uobis cui Tartara, cuius | uos estis superi*, Sil. XII 488 *e tunulis subiectam despicit urbem*, Sen. n.q. VII 12 3 *Saturnus aliquando supra Iouem est et Mars Venerem aut Mercurium recta linea despicit*, quorum locorum in nullo aut contemptus significatur aut substitui potest dispiciendi uerbum; quare ne in eis quidem quae Cic. de r.p. III 14 leguntur, *si quis illo Pacuiano inuehens alitum*

pertinet ad rerum summas finemque laborum,
 coniugia atque epulas extremaque tempora uitae
 840 otiaque et coetus hominum cultusque deorum.
 nec contentus eris percepto cardine quoque :
 interualla etiam memori sunt mente notanda
 per maius dimensa suas reddentia uires.

anquium curru multas et uarias gentis et urbes despiciere et oculis conlustrare possit, commendauerim dispiciere. nam Phaedr. II 5 10 omitto, ubi *despiciit* ex coniectura scribitur 838-840 Paul. Alex. M 2 τὸ δὲ ζ' ἀπὸ ὠροσκοπού (quod hunc cardinem continet) σημαίνει τὸν γαμοστόλον . . . καὶ τὴν τοῦ θανάτου ποιότητα . . . ἔστι δὲ . . . τὴν πρεσβυτικὴν ἡλικίαν ἐμφαίνον, M 3 τὰς προκοπὰς ὀψὲ τοῦ χρόνου χαρίζεται 838 *rerum summas ita dicitur ut Quint. inst. v 10 17 ordo rerum tribus momentis consertus est, habent enim omnia initium, incrementum, summam, ut iurgium, rixa, deinde caedes* 839 *coniugia atque* Vrb. 668, *coniugiatque atque M, coniugeatque L, coniungitque GL²* et editores ante Bentleium. Firm. II 14 3 (locus est) *coniugis in septimo* (horoscopi signo), 19 8 *ex hoc loco qualitatem et quantitatem quaeramus iurptiarum*, 20 2 (septimus locus appellatur) *coniunx*, Vett. Val. p. 335 11 τὸ ζ' γαμοστόλος τῆς γενέσεως *extrema tempora uitae.* Porph. isag. p. 202 ἡ δὲ δύσις τὴν τελευταίαν (ἡλικίαν δηλοῖ), Luc. VII 380 sq. *ultima fata | deprecor ac turpes extremi cardinis annos*, Sen. Tro. 52 *mortalis aevi cardinem extremum premens* 841-855 describuntur quattuor interualla sine τεταρτημόρια cardines dirimentia. Paul. Alex. D 2-3 τεταρτημόριον . . . τὸ ἀπὸ τῆς ὠροσκοπούσης ἕως τῆς μεσουρανοῦσης . . . σημαίνει τὴν πρώτην ἡλικίαν, λέγω δὲ τὴν νεότητα· τὸ δὲ δεύτερον . . . ἀπὸ τῆς μεσουρανοῦσης μοίρας ἕως τῆς δυνούσης . . . σημαίνει τὴν μετὰ τὴν νεότητα ἡλικίαν, ἣτις ἐστὶ μέση· τὸ δὲ τρίτον τεταρτημόριον ἀπὸ τῆς δυνούσης μοίρας ἕως τῆς ὑπογείου . . . σημαίνει τὴν τοῦ γήρωσ ἡλικίαν· τὸ δὲ τέταρτον τεταρτημόριον ἀπὸ τῆς ὑπογείου μέχρι τῆς ὠροσκοπούσης μοίρας . . . σημαίνει τὴν πρεσβυτικὴν ἡλικίαν ἕως τῆς τοῦ θανάτου τελευταίας. ceterum cum uitae aetates his quadrantibus adsignat parum sibi constat Manilius, qui u. 833 tempora prima nascentes excipientia horoscopo, at nunc u. 845 aetatem primam et nascentes annos primo quadranti tribnit, item u. 839 extrema tempora uitae occidentali cardini, nunc uero 854 sq. seros annos labentemque diem uitae tremulamque senectam quarto quadranti. multo magis sibi repugnat Paulus, qui de cardinibus et uitae temporibus inferiore loco haec tradit, L 2 ὠροσκόπος . . . σημαίνει . . . τὴν τῆς νεότητος ἡλικίαν, ἣτις ἐστὶ πρώτη, N μεσουράνημα . . . ἀπὸ μέσης ἡλικίας τὰς ἐνεργείας ἐνδεικνύμενον, M 2 κέντρον δυτικὸν τὴν πρεσβυτικὴν ἡλικίαν ἐμφαίνον, L 3 ὑπόγειον . . . σημαίνει τὴν τοῦ γήρωσ ἡλικίαν καὶ τὴν τοῦ σώματος περιστολὴν καὶ τὰ μετὰ θάνατον πάντα, quibus paria fere docet Porphyrius isag. p. 202 ὁ μὲν ὠροσκόπος δηλοῖ τὴν πρώτην ἡλικίαν, τὸ μεσουράνημα τὴν μέσην, ἡ δὲ δύσις τὴν τελευταίαν, τὸ δὲ ὑπὸ γῆν κέντρον τὸν θάνατον καὶ τὰς μετ' αὐτὸν γιγνομένας εὐδοξίας ἢ ἀδοξίας 841 quoque cod. Par., quod cum Bonincontrio recepit Fayus, quoquam GL, quoda M. quisquam sic pro ullus quinquens Lucretius, semel Valerius Flaccus posuit; sed ullo non minus quam quoquam resipuit sententia. nemo enim post quattuor cardines cum singulis cuiusque uiribus uu. 789-840 enumeratos monendus erat ne ullo ex eis percepto contentus esset; atque isto pacto sic pergi debebat, 'reliqui etiam notandi sunt.' immo hoc dicitur, ne quattuor quidem cardinibus singillatim perceptis adquiescendum esse sed insuper discenda interualla. 843 satis

quicquid ab exortu summum curuatur in orbem,
 845 aetatis primae nascentisque adserit annos.
 quod summo premitur deuexum culmine mundi
 donec ad occasus ueniat, puerilibus annis
 succedit teneramque regit sub sede iuuentam.
 quae pars occasus infra est imumque sub orbem
 850 descendit, regit haec maturae tempora uitae
 perpetua serie uarioque exercita cursu.
 at, qua perficitur cursus redeunte sub imo,
 tarda supinatum lassatis uiribus arcum
 ascendens, seros demum complectitur annos
 855 labentemque diem uitae tremulamque senectam.

improprie interualla maiora dicuntur cardinibus, qui magnitudinem habent nullam 845 Fayus *primae nascentisque aetatis*, Pingraeus *primae aetatis nascentesque* coniungit, duriore uterque oratione. simplex et fortasse uera est Bentlei coniectura *aetatem primam*, quod ob male intellectum *nascentis* mutari potuit 848 *succedit* ut II 672 *accedunt*, nisi forte significatur hunc quadrantem ordine subire et pueriles annos excipere *iuuentam* GL², *iuuenta* LM 849 quae Regiomontanus, qua libri: 893 *quae* G, *qua* M infra est Bentleius coniectura non certa, inter libri *imumque* L, *imum* quam G, *minumque* M 850 *regit* hoc *maturae* L², haec cod. Flor. aliique, *maturae* (-e GL) *regit* GLM. ne haec quidem certa lectio est, uideturque labes aliqua in uersus 849 et 850 medios inuasisse 851 *perpetua* (=pp-et-ria=et-pp-ria) Bentleius, et propria LM, at propria G. ‘nec coniunctio et locum hic habet, nec propria serie quid sit quisquam explicauerit’ Bentleius. indigna relatu sunt quae Fayus Pingraeus Iacobus inter se diuersissima interpretationis loco protulerunt; Breiterus nihil protulit 852 at GL², t LM quarta circuli pars non *sub imo* sed ab imo redit; imum autem (quod Iacobi causa dicendum est, qui *sub redeunte imo* intellegit) neque redit neque sub eo cursus perficitur. frustra edd. uett. *quae perficitur cursu redeunte*, nec melius Bentleius *quadrante sub imo*, nullus est enim imus quadrans. inuentus est qui proponeret *redeuntis ab imo*, inuentus etiam qui reciperet; qui enarraret non est inuentus. equidem scribendum suspicor *redeunte sibimet*, quemadmodum I 630 colurus *iterum coit ipse sibi memor unde profectus*; etsi rectius sane circulus quam ultimus eius quadrans sibi redire dicitur. *sibimet* in fine hexametri habetur IV 439, non ergo erat cur Marklandus ad Stat. silu. II 6 16 de ea re dubitaret; quamquam in Statiano uersu, *qui sponte sibique | imperiosus erat*, non Marklandus sed ante eum Heinsius uerum inuenerat, *sibi ipse* 856-967 absolutis quae de quattuor cardinibus et de quattuor eorum interuallis dicenda putauit poeta ad nouum locum tractandum pergit qui est *περι τῶν δώδεκα τόπων* siue *περὶ τῆς δωδεκατρόπων*, expositum illum a Paul. Alex. L—O 2, Sext. emp. *πρὸς ἀστρ.* 12-20, Firm. II 19 et utrimque uicinis capitibus, Vett. Val. p. 179. hos *τόπους* Manilius uariis nominibus appellat *loca* (II 899, 909, 927, 948, 962, 967, III 608), *partes mundi* (II 857, 912) uel *caeli* (II 966, III 583) uel sine genetino *partes* (II 916, 924, 932), *sedes* (II 863, 867, 922, 956), *regiones* (II 865), *sortes* (II 872 et nisi fallor III 604), *templa* (II 959, III 583, 586, 614), etiam parum

omne quidem signum sub qualicumque figura
partibus inficitur mundi; locus imperat astris
et dotes noxamque facit; uertuntur in orbem
singula et accipiunt uires caeloque remittunt.

860 uincit enim natura genus legesque ministrat

proprie *astra* (II 882). sunt autem circuli δωδεκατημόρια tricenae μοίρας continentia, quorum quattuor ea, quae principalia loca uocantur, cardines mundi in se positos habent, sed quam in parte sui positos, id uero ambigitur. Heliodorus in C.C.A.G. IV p. 82 περί δὲ τοῦ μερισμοῦ καὶ τῆς διακρίσεως τῶν τοιοῦτων ἰβ' τόπων πολλή τις ἐγένετο διάλεξις καὶ ἀμφιβολία τῶν ἀστρολόγων· οἱ μὲν γὰρ τὸ ζῳδιον αὐτὸ οὐ ἢ μοῖρα εὑρίσκειται ὠροσκοποῦσα ἢ μεσουρανοῦσα τόπων ὄλον ἀποφαίνονται. . . ἔτεροι δὲ (quos Aegyptios esse tradit comm. Ptol. tetr. p. 109 fin.) ἐκατέρωθεν τῆς ὠροσκοποῦσης μοίρας ἰε' λαμβάνοντες καὶ τῆς μεσουρανοῦσης ὁμοίως τοὺς τόπους περιγράφουσι. . . τῶν παλαιῶν δὲ τισ, . . . ἀφορμὴν λαβὼν τὸ τῷ θειοτάτῳ Πτολεμαίῳ ἐν τῷ περὶ χρόνων ζωῆς ῥηθὲν ὅτι τὸν ὠροσκοποῦντα τόπον ἀπὸ ε' μοιρῶν τῶν προαναφερομένων τῆς ὠροσκοποῦσης μοίρας δεῖ λαμβάνειν, μέθοδον ἐκτίθησι. Ptolemaei uerba haec sunt, tetr. p. 33, τὸ περὶ τὸν ὠροσκοπὸν δωδεκατημόριον, ἀπὸ πέντε μοιρῶν τῶν προαναφερομένων αὐτοῦ ὀρίζοντος μέχρι τῶν λοιπῶν καὶ ἐπαναφερομένων εἴκοσι πέντε, ad quem locum Porphyrius isag. p. 202 fin. τούτων δὲ ἕκαστος τῶν ἰβ' τόπων λαγχάνει τὰς προαναηγεμένας μοίρας ε' καὶ τὰς ἐπαναφερομένας κε'. quarta opinio ab his omnibus diuersa Firmici est, qui cardinem in prima loci extremitate ponit, II 19 2 *primus* . . . *locus ab ea parte, in qua fuerit horoscopus, uires suas per residuas partes XXX extendit* . . . 3 *secundus locus* . . . *accipit initium a XXX horoscopi parte et uires suas per XXX residuas partes extendit*. sed his principalibus locis quae priora sunt et a dextro posita (ea scilicet ratione qua Aries Tauro prior eique dexter dicitur) ἀποκλίματα et interdum καταφοραὶ (uelut Firm. III 5 5) et προαναφοραὶ (uelut Paul. Alex. O, C.C.A.G. VIII ii p. 67 3) appellantur, posteriora uero et sinistra ἐπαναφοραὶ et non numquam ἀναφοραὶ (uelut Sext. emp. πρὸς ἀστρ. 20, Vett. Val. p. 232 27, Firm. III 5 3). numerantur autem loca apud plerosque sinistrorsum ab horoscopo, ut qui ipsum horoscopum continet primus locus uocetur, secundus ἐπαναφορά eius, ἀπόκλιμα duodecimus 856 *figura, σχήματι γενέσεως, nisi fallor, ut III 169 ne falsa uariet genitura figura, quo sensu forma ponitur I 60, III 178. ita Firmicus II 8 2 figurae stellarum* (idem IV 5 in *qualicumque schemate*), corp. gloss. Lat. v 395 49 *thema, figura* 857 *interpunit Regionotanus partibus duodecimis, τόποις inficitur*: Firm. II 20 5 *si* . . . *malinotae stellae uel ibidem constitutae uel de quadrato uel de diametro haec eadem infecerint loca, IV 19 37 (dominus geniturae) licet sit ad nocendum paratus, ex bonarum stellarum testimonio gratia quodam modo inficitur, VI 32 (p. 184 med. in ed. Pruckn. 1551) patris dominus* . . . *ex sua natura locum inficit*; neque dissimile est Man. II 357 *aera infectum* 859 *caelo GL, cardo M. nouas uires a caelo accipiunt eique cedunt ac remittunt suas*: 960 *ducitque et commodat illis | ipsa suas leges, ducit ab illis leges eorum* 860 *uincit natura genus* Fayus et Pingraeus interpretantur 'natura loci uincit naturam astrorum,' ut nescias utrum negligentiam magis admireris, qua poeta duas res, locum et astra, quas inter se opponi uellet, nullo uerbo significarit, an cum hac negligentia coniunctam ineptam in una eademque notione diuersis uocabulis impositis exornanda diligentiam. idem enim ualere *naturam et genus, neque illud minus quam hoc astrorum esse, ostendunt II 416 uincit*

finibus in propriis et praetereuntia cogit
esse sui moris, uario nunc ditia honore,
nunc sterilis poenam referentia sidera sedis.
quae super exortum est a summo tertia caelo,

865 infelix regio rebusque inimica futuris
et uitio fecunda nimis ; nec sola, sed illi
par erit, aduerso quae fulget sidere sedes
iuncta sub occasu. neu praestet, cardine mundi

natura locum et 645 parte genus uariant. neque tamen uerum esse potest, quod Iacobus sententia, ut ait, iubente scripsit, positura ; positura enim neque fines proprios habet neque morem suum. sententiae satisfaciet natura <loci>

862 ditia (= diua) Bentleius, diues libri **863 referentia** Bentleius, que ferentia libri sedis LM, seclis G, quod mendum Scaligerum aliosque transuersos egit. sed Scaligero nemo uitio dabit quod Bentlei emendationes non prior inuenit : inuentis qui uti nolunt, carent excusatione ; quorum solus Iacobus aliquid quod non absurdum esset effecit, *nunc diues . . . nunc sterilis poenamque serens in sidera sedis. nam ex Breitero, qui cum referentia reciperet diues seruauit (uario nunc diues honore, | nunc sterilis, poenam referentia sidera sedis), quaerendum est quam poenam sedis uario honore diuitis referant sidera praetereuntia, morem eius coacta induere. sterilis ea sedis, si quam forte praetereunt, poenam referunt, ipsa facta sterilia : contra honore ditia fiunt, quotiens in contrariae naturae locum inciderunt*

864-880 commemorantur quattuor illa loca quae auctore Firmico II 17 *pigra et deiecta esse dicuntur ob hoc, quod nulla cum horoscopo societate iunguntur, id est quod lineae ab eis ad horoscopum ductae neque diametrae sunt neque aut trigoni aut tetragoni aut hexagoni latera efficiunt. sunt enim ab horoscopo secundus sextus octauus duodecimus* **864-866 locus duodecimus.** Paul. Alex.

O τὸ ιβ' ἀπὸ ὠροσκόπου καλεῖται κακὸς δαίμων, προαναφορὰ τοῦ ὠροσκόπου, Sext. emp. πρὸς ἀστρ. 15 τὸ προαναφερόμενον τοῦ ὠροσκοποῦντος ζῳδίου, ἐν τῷ φανερωῶ ὄν (id est supra terram), κακοῦ δαίμονός φασιν εἶναι, 18 τοῦ ὠροσκοποῦντος ζῳδίου τὸ ἀπόκλιμα καλεῖται κακὸς δαίμων, Firm. II 19 13 *hic locus a Graecis cacos daemon appellatur, a nobis malus daemon . . . uitia etiam in hoc loco et aegritudines inuenimus*, Maneth. VI 36 sq. προτέρῳ . . . ὤρησ ζῳῶ . . . δαίμονα τὸν τε κακὸν πρότεροι φῶτες καλέσαντο, 151 ὑπερθ' ὤρησ χαλεπῶ ἐν δαίμονι

867 locus sextus. Paul. Alex. M τὸ ζ' ἀπὸ ὠροσκόπου καλεῖται κακὴ τύχη καὶ ποιὴ καὶ πρόδουσι καὶ ἀπόκλιμα φαῦλον, Sext. emp. 16 τὸ μετὰ τὴν δύσιν ἐν τῷ ἀφανεί ποιήν καὶ κακὴν τύχην, ὑπερ καὶ διάμετρόν ἐστι τῷ κακῷ δαίμονι, 19 τοῦ δύνοντος τὸ ἀπόκλιμα κακὴ τύχη, Firm. II 19 7 *mala fortuna appellatur . . . in hoc signo causam uitii ac ualitudinis inueniemus*, Dorothe. Sidon. (C.C.A.G. VI p. 108)

222-5 μηδὲ Σεληνάισ ἐπὶ δαίμονος οὐλομένοιο (id est κακοῦ) | ἡὲ τύχησ (scilicet οὐλομένησ), ὑπερ ἔκτον ἀφ' ὠρονόμοιο, βεβῳήσ | ἀρχαιο ξενίησ ἡ γὰρ τὸδε πῆμα φυτεύει | ἡὲ δυσεργείην ἡ καὶ βίβτω τινὰ λάβην

par. dissentit Firmicus II 18 2 mala fortuna, id est VI ab horoscopo locus, malo daemoni, id est XII ab horoscopo loco, praeponitur sidere quouis ibi constituto : ita III 603 signum nascens a cardine primum ; quamquam, cum nullus locus ullo tempore sidus aliquod non transmittat, aliquando pro ipso loco dicitur astrum (II 882) uel signum (Firm. II 16 2)

868 iuncta sub occasu, nullo interuallo occasui

utraque praetenta fertur deiecta ruina.

- 870 porta laboris erit : scandendum est atque cadendum.
nec melior super occasus contraque sub ortu
sors agitur mundi : praiceps haec, illa supina

subiecta praestet GL, prestit M interpunxi. 'ac, ne haec sexta sedes praestet duodecimae, utraque pariter cardine mundi deiecta fertur, κέντρον ἀποκεκλιυῖα, ita ut ruinam ob oculos habeat'; haec enim δύσεως, illa ὀροσκόπου ἀπόκλιμα uocatur. Firm. vi praef. *sextus autem et duodecimus ab horoscopo locus . . . caduca humilitate deiectionis impugniatur*, C.C.A.G. v iii p. 123 32 ἐν ἐνὶ τῶν δύο φαύλων ἀποκλιμάτων, τῷ ἑκτῷ δηλονότι καὶ τῷ δωδέκατῳ. *praetenta ruina*, quae uerba imaginis absolucndae causa addita sunt, plane ut Pers. iv 49 *si puteal multa cantus uibice flagellus*, melius abessent; nam duodecima sedes, etsi artis uocabulo ἀπόκλιμα dicitur et deiecta habetur, a cardine uicino non deorsum sed sursum tendit: quae duarum sedum differentia u. 870 indicatur. *fertur utrum uocatur an it* significet mihi non constat. horum uersuum explicationes a Scaligero Hueticio Fayo aliisque certatim prolatae scatent erroribus; qui partim *praestet cardine* accipiunt pro *praestet cardini*, partim *cardinum mundi* interpretantur horoscopus, quem ex u. 826 seire potuerunt unum dumtaxat et dignitate tertium esse ex quattuor mundi cardinibus. Bentleius uersum deleuit **870 porta** Scaliger, **orta LM, ora GL**², quod isto modo pro regione sine sede non dicitur. *portu laboris erit*, utraque inuenietur porta esse, qua adeatur labor uel adscendendi uel in praiceps descendendi. scandunt signa per duodecimum locum, cadunt per sextum: uide 884 sq. *altius insurgit . . . in reiusque manent cursus*. ἄδον πύλη siue *inferna porta* secundus locus dicitur, Paul. Alex. L 2, Vett. Val. p. 68 9, 179 13 (πύλαι 180 33), Firm. II 17, 19 3, quae Manilio causa fuisse potest cur haec uteretur imagine **871 super occasus** positus est octauus locus. Firm. II 19 9 *hic locus epicataphora dicitur, est autem piger locus*, Sext. emp. 15 τὸ ἐρχόμενον ἐπὶ τὴν δύσιν ἀργόν ζῴδιον καὶ ἀρχὴν θανάτου (καλοῦσι), 19 τοῦ δύνοντος . . . ἡ ἐπαναφορὰ ἀργόν, Paul. Alex. M 4 τὸ ἡ' ἀπὸ ὀροσκόπου καλεῖται ἀργόν *contra*, διαμετροῦσα *sub ortu* secundus locus est. Firm. II 17 *qui in secundo ab horoscopo signo constituitur . . . locus inferna porta dicitur uel anaphora*, 19 3 *est autem piger locus ab horoscopo alienus*, Sext. emp. 17 τὸ ἐπιφερόμενον τῷ ὀροσκόπῳ ἀργόν, δ' πάλιν διαμετρεῖ τῷ ἀργῷ, 18 τοῦ ὀροσκοποῦντος ἡ ἐπαναφορὰ ἀργόν, Paul. Alex. L 2 τὸ β' ἀπὸ ὀροσκόπου καλεῖται βίος καὶ ἄδον πύλη καὶ ἐπαναφορὰ τοῦ ὀροσκόπου, Vett. Val. p. 179 13 β' βίος, ἄδον πύλη haec duo loca quod sexto et duodecimo non meliora dicit, refragatur Hephaestio I 12, qui postquam decem commemorauit, οἱ δὲ λοιποὶ δύο, inquit, δ' τε ἑκτος καὶ δωδέκατος, κάκιστοι, item Firmicus II 17 *nouissima uero sunt malae fortunae et mali daemonis* **872 supina M, superna GL, superne** Scaliger, quam coniecturam ceteris adeo probauit ut solus Bechertus *superne* receperit, *supina* nemo; atqui hoc uerum et necessarium est. quid enim apertius quam proprie *praiceps* de epicataphora dici, occasui uicina, qui 948 sq. *uentem praecipitat mundum*, proprie *supina* de anaphora, in ea caeli parte posita quae 853 sq. *tarda supernatum lassatis uiribus arcum ascendit?* uide praeterea Luer. IV 441 *sursumque supina reuerti*, Ouid. med. fac. 40 *uoc redit in fontes unda supina suos*. *contra* in *praiceps* et *superna* siue *superne pendens* nulla contrariorum oppositio est, eum ea sors, quae superne pendet, uel maxime praiceps sit. *haec* igitur ad prius, *illa* ad posterius referendum est, sicut

- pendens aut metuit uicino cardine finem
 aut fraudata cadet. merito Typhonis habentur
 875 horrendae sedes, quem Tellus saeua profudit,
 cum bellum caelo peperit nec matre minores
 extiterunt partus. sed fulmine rursus in aluum
 compulsi, montesque super rediere cadentes,
 cessit et in tumulum belli uitaeque Typhoeus.
 880 ipsa tremit mater flagrantem monte sub Aetna.

Ouid. trist. I 2 23 sq. *pontus et aer, | fluctibus hic tumidus, nubibus ille minax*
 nec raro alibi. quae autem sequuntur, aut . . . aut . . ., pariter ad utramque
 pertinent: utrique duplex obuersatur periculum, aut enim tacto, ξ *ἐπιφέρεται*,
 uicino cardine finem habebit et esse desinet, aut, si forte eum non tetigerit,
 expectato fulcro fraudata cadet neque ubi consistat inueniet. nugas nugatorie
 exornat 874 cadet GL, cadat M, cadit Huetius. non cadunt sed, si fraudatae
 erunt, casurae sunt; quemadmodum metuere finem, non habere, dicuntur
Typhonis has sedes esse praeterquam apud Manilium non legi 875 hor-
 rendi Benteleius, quod quam facile in *horrendae* abiturum fuerit apparet; sed
 uide III 127 *septima* (athlorum sedes) *censetur saeuis horrenda periculis*

876 *nec matre minores*, et matre non minores, uide ad I 656. Vell. Paterc. II
 88 2 *nec minima consequi potuit* pro *et c. p. non minora* 877 *extiterunt* Vrb.
 668, *extiterint* GL, *exstiterint* M, *exstiterant* Regiomontanus; ac plusquam
 perfectum cum praeterito ex aequo positum satis defendunt I 774 sq. *qui*
fabricauerat illum | damnatusque suas melius damnauit Athenas similiaque:
 accedit ut haec perfecti forma correpta paenultima apud Manilium non
 extet, quod an. 1882 adnotauit A. Cramerus de Man. eloc. p. 31. sed multo
 et procliuiore et frequentiore uitio *-erunt* quam *-erant* in *-erint* mutari
 solet, neque intellegitur cur poeta in opere didascalico Lucretium Vergilium
 Ouidium sequi noluerit. nam Persii et Iuuenalis saturae scriptorum causa
 diuersa est; quamquam ne in satura quidem Horatius a correptione abstin-
 uit, abstinuit in carminibus. ea ut semel Manilium usum puto, ita
 semel usus est Lucanus, et in cognato quidem uerbo, IV 771 *steterunt*

aluum Benteleius, altum libri. III 5 sq. *in excidium caeli nascentia*
bella | fulminis et flammis partus in matre sepultos. Bentelei emendationem
 qui spernunt, spreuerunt autem plerique, Manilium non norunt 878
compulsi, montesque rediere: uide ad I 85. *cadentes* accusatiuum, *super* prae-
 positionem putant, quod mihi minime constat collato v 95 *inmissos ignes super*
ipse secutus 879 *tumulum*, sepulcrum: Typhoei et bellum et uita sub Aetna
 sepulta sunt. cum in usu esset *sepelire bellum*, uelut Aetn. 204 *neue sepulta*
noii surgant in bella gigantes, Cic. imp. Pomp. 30, Vell. Paterc. II 129 4, unus
 Horatius ausus est dicere *bello sepulcrum condere*, epod. IX 23-6 *nec Iugurthino*
. . . bello . . . neque Africani (sic certa emendatione Maduigijs, *Africanum* et
Africano libri) *cui super Karthaginem | uirtus sepulcrum condidit*; quem hoc
 uersu Manilius aemulatus est non nimis feliciter. de uitae tumulo uide v 178
cuus et ante necem paulatim uita sepulta est 880 *flagrantem* Scaliger,
flagrantis GL², *fragrantis* LM: nempe semel scripto *m* supererat *mater* *flag-*
rante, quod confestim emendatum ierunt. Hygin. fab. 152 (schol. Stat.
 Theb. II 595) *Typhonem . . . qui cum flagraret montem Aetnam . . . super eum*

at, quae fulgentis sequitur fastigia caeli
proxima, neue ipsi cedat, cui iungitur, astro,
spe melior, palmanque petens uictrixque priorum

imposuit. pluralem (sic enim accipiunt) retinent Iacobus Becherus Breiterus, Iacobus quidem addito ex consuetudine sua mendacio, 'plures partus, nunc flagrantis sub Aetna, tellus peperit' monte sub aethna L^z, montes subetna M, monte ceteris omi-ssis GL 881-917 describuntur quattuor ea loca de quibus Firmicus II 16 1 *post ortum, occasum, medium caelum, inum caelum alia sunt in genituris quattuor loca quae sequentem et secundam habent potestatem, id est Dea, Deus, Boni fortuna ac Bonus daemon, quae a Graecis hactenus nominantur, Thea, Theos, Agathe tyche, Agathos daemon.* sunt autem ea quae vel per trigonum vel per hexagonum cum horoscopo coniuncta sunt, tertius quintus nonus undecimus 881-890 undecimus locus. Sext. emp. 15 τὸ . . . ἐπόμεινον . . . τῷ μεσουρανοῦντι, ἀγαθοῦ δαίμονος, 18 τοῦ μεσουρανῆματος . . . ἡ ἐπιαναφορά ἀγαθοῦ δαίμων, Paul. Alex. N 4 τὸ α' ἀπὸ ἐροσκοπῶν ἀγαθοῦ δαίμων καλεῖται, τόπος Διὸς ὑπάρχων . . . ἀγαθῶν ἐπιπιδῶν ἐστὶ σημαντικὸς, Firm. II 19 12 undecimus locus . . . ἀρρηλλatur . . . a nobis Bonus daemon vel Bonus genius, a Graecis Agathos daemon . . . est autem locus Iouis 881 at quae fulgenti Scaliger, fulgentis Bentleius, atque refulgentis (refulentis M) libri caeli Bentleius, caelo libri sequitur fastigia caeli, ἔπεται τῷ μεσουρανῆματι, cuius ἐπιαναφορά est. III 601 quod fuerit laenum praelataque signa sequitur. eadem ratione duodecimus locus horoscopum praecedere dicitur III 611 et Maneth. VI 36 προτέρῳ ὄρησ ζῳφ 882 neue cod. Flor., nec GL, non M, non bene, nisi scribatur *cedit.* neue ita adhibetur ut u. 868 cui iungitur Huetius, qui fungitur libri. quis astro fungatur, scit Iacobus, 'cardo' uidelicet 'qui praesens regnat'; sciunt Becherus et Breiterus, idemque Iacobum ignorare sciunt, Iouem enim in hac sede habitantem significari: quid sit omnino astro iungi nemo e tribus edisserit, qui astrone ipsi fungantur nescio, interpretis munere non funguntur astro, sicut 905 astra, improprie ponitur pro loco, sede, templo, quemadmodum Firmicus II 16 2 et alibi *signum*, Graeci haud raro ζῳδιον et ζῳον dixerunt, uelut Paul. Alex. L 2 de secundo loco ἐν τοῦτῳ τῷ ζῳδίῳ. Manilius I 551 *signum* usurpauit pro xxx gradibus. astrum, cui haec sedes iungitur, decimus locus est, caeli fastigia continens; cui ne cedere putemus undecimum, hunc spe meliorem esse docemur. ordo autem uerborum hic est: quae sedes fastigia caeli sequitur, proxima eis et (ne ipsi, eni iungitur, astro cedat) spe melior, ea palmani petens uictrixque priorum altius eis insurgit. undecimum locum bonitate proximum decimo esse dicit Hephaestio I 12 καλοὶ δὲ εἰσι τόποι . . . πρῶτος μὲν ὁ ἐροσκοπός, δεύτερος μεσουρανῆμα, τρίτος ὁ ἀγαθὸς δαίμων 883 *spe melior* quam decima sedes, quae cum in summo sit constituta quod speret non habet. nimis absurde Fayus et Breiterus huic templo laudi dari putant quod deiectis locis et horrendis Typhonis sedibus spe melius sit. Paul. Alex. supra ἀγαθῶν ἐπιπιδῶν ἐστὶ σημαντικὸς, C.C.A.G. II p. 158 29 α' . . . ἐπιπιδῶν χρηστῶν que . . . quis inter se referuntur priorum M, piorum GL. maiores dicuntur duodecimus locus et qui horoscopum continet primus, eadem ratione qua horae diei ab oriente numerantur quaque Sextus πρὸς ἄστρ. 13 initio ab horoscopo sumpto μεσουρανῆμα appellat τὸ ἀπ' ἐκείνου τέταρτον ζῳδιον idemque 15 duodecimo loco commemorato perguit τὸ δὲ μετὰ τοῦτο, ἐπόμεινον δὲ τῷ μεσουρανοῦντι, ἀγαθοῦ δαίμονος et ipse Manilius II 905 nonum locum post decimum esse dicit; cui non obstat quod u. 881 undecimus decimum sequi dicitur, hoc est quasi

altius insurgit: summae comes addita finis,
 885 in peiusque manent cursus nec uota supersunt.
 quocirca minime mirum, si proxima summo
 atque eadem integrior Fortunae sorte dicatur

cursum eum comprehendere conari 884 mutauit distinctionem. uulgo *insurgit, summae comes addita finis*; | *in* etc., nisi quod peritiores Regiomontanum secuti *fini* scripserunt, genetiuo Iacobis Becheris Breiteris relicto; *summa* autem *finis* uel pro cardine uel pro decima sede accipitur. sententiam loci Huetius Pingraeo plaudente, assentiente etiam Bentleio, hanc esse docet, undecimae sedi, quae summae comes ac uicina sit, cursus in peius manere nec superesse uota; ita inquam, undecimae, quae spei plena ad caeli culmen uersus insurgit neque umquam eo peruentura est: hocine est in peius ferri? hocine quod uotis expetas non habere? exponit poeta cur undecima sedes ne decimae quidem cedat et quo nomine ei praestare uideatur: scilicet *summae* sedi *comes addita* est *finis*, *πέρας* supra quod scandi nequeat, ut ulterius progredienti descendendum sit neque quicquam, quod amplius optari possit, relinquatur. constat enim decimam sedem priore sui parte accliuem esse, posteriore decliuem, de qua 918 sq. *arce . . . in caeli, qua summa accliuia finem | inueniunt, qua principium decliuia sumunt.* spe igitur, ut iam dixit, melior est undecimus locus; quocirca (uu. 886-S, quos Huetium nondum legisse credas cum istam interpretationem proferret) minime mirum est si *ἀγαθῶ δαίμωνι* dedicatur. ceterum hic semel Manilius *finis* nomen feminino genere adhibuit, nam r 825 sq. *coepaque incendia fine | subsistunt* mendum habere omnes agnoscunt, quod nescio an sic tolli possit ut una mutata littera scribatur *coeptu . . . fine*, eo loquendi genere quo Plautus Men. 859 *osse fini*, Cato r.r. 28 2 *radicibus fini*, Ouidius met. x 536 *fine genu* (hoc enim pro ablatiuo habeo) 886 *summo* nomen substantiuum; *summae* (sedi, ut 884) Bentleius 887 *integrior**, *interior* libri, quo Scaliger significari uult nullam propiorem esse, qui sensus neque inest illi adiectiuo neque praecedente *proxima* locum habet; prorsus peruersa sententia Bonincontrius *inferior*, cum multo minus inepte *uixque eadem inferior* scripturus fuerit. undecima sedes integrior est decima, quae culmen adepta inclinatur et gloriae minutionem patitur *fortunae* Bentleius, *ueneranda* libri. hoc duplicem ob causam uerum esse nequit; nam et inepte sors, qua sedes tutelae suae dicatur, ipsa ueneranda dicitur, et requiritur, qui dicandi uerbo subiciatur tutelamque significet, datiuus: non sane aut *uenerandae* aut *uenerando*, quae leues ac futiles Iacobi et Breiteri coniecturae sunt, sed cui apte adiungi possit *felix* epitheton. iam cum Graeci hunc locum *ἀγαθοῦ δαίμονος* esse uoluerint, *felix* autem in deis fato fortuna eodem fere quo *bonus* sensu dicatur (uelut Verg. buc. v 65 *sis bonus o felixque tuis*), quaerendum uidetur quod idem declaret Latine quod Graece *δαίμων*. quae uox quomodo conuerti deberet dubitare se significauit Cicero Tim. 11 *quos Graeci δαίμονας appellant, nostri, opinor, lares*, dubitanter etiam Appuleius de deo Socr. 151 *genium* ponit, idem de Plat. 206 *genios et lares*, Martianus II 154 *mediocimos*, 163 *manes*, nec minus uariant glossae, C.G.L. II 126 57 *manes δαίμονες*, IV 327 13 *daemon larua*, III 8 57 *genius δαίμων*, 167 57 *bonus genius ἀγαθοῦ δαίμων*, quod idem Firmicus posuit loco supra adlato. sed cum apud poetas Graecos multis locis *δαίμων* idem paene ualeat quod *τύχη*, *εὐδαίμων* autem Graece dicatur qui Latine *fortunatus*, facile quis suspicetur Manilium scripsisse *Forti ueneranda dicatur q. t. f.*, id est Forti felici, ut sedem ipsam

quoi titulus Felix. censum sic proxima Graiae
nostra subit linguae uertitque a nomine nomen.

890 Iuppiter hac habitat: uenerandam crede regenti.

uenerandam esse perhiberet, quemadmodum II 875 et III 127 horrendas alias; quam coniecturam anno 1903 secutus sum. nunc Bentlei mutationem specie parum commendabilem ita probo ut *fortuna*e nomen, quod u. 890 positum quid habeat incommodi postea uidebimus, huc retrahendum censeam, unde cum librario a *fort-* ad *fort-* aberrante excidisset et in margine scriptum mox, ut fit, alienum locum occupasset expulso quod in u. 890 fuisse conicio *uenerandā*, hanc uocem, item margini appictam, manco uersui 887 supplendo uicissim adhibitam esse non incredibile est. nam quod sic undecimae sedi *Fortuna felix*, decimae u. 927 κατ' ἐξοχήν *Fortuna* nomen est, itidem sedes his e regione oppositae quinta et quarta similibus inter se titulis *Daemonie* et *Daemonium* appellantur uu. 897 et 938. ceterum cauendum est ne pro certo ducamus ἀγαθοῦ δαίμονος nomen, quod apud Manethonein non extat, iam Manilii temporibus undecimae sedi inditum esse, qui in templorum appellatione ut multa propria habet, ita multa ignorare uidetur quae a posterioris aetatis astrologis traduntur 888 *quoi Scaliger, quod libri felix* feminini generis est, ut masculini *aestiuom* in I 571 *aestiuom medio nomen sibi sumit ab aestu* (alter circulus, cui nomen est aestiuo). caret ambiguitate Ouid. met. xv 96 *uetus illa aetas, cui fecimus aurea nomen* sic Bentleius, si libri. sic reddendo Latina lingua, cuius egestatem accusat Lucretius, proxime accedit ad Graecae copiam et diuitias. Phaedr. app. Perott. 28 1-4 *fiber*, | *Graeci loquaces quem dixerunt castorem* | *et indiderunt bestiae nomen dei*, | *illi, qui iactant se uerborum copia*, Germ. frag. vi (G.L.K. III p. 417) *qui<dni te> diuite lingua*, | *Graecia, praecurram potiusque triangula* (quam τρίγωνα) *dicam?* (*cur diuite* cod., quod correxi in Classical Review 1900 p. 39). male pro *censum* Regiomontanus *sensum* edidit, sic enim non *linguae* sed *uerbi* dicendum erat 889 *uertit* Scaliger, *uirtuti* libri 890 *hac* Regiomontanus, *hoc* libri. *hac* sede: minus probabiliter Dulcinius *hic*. C.C.A.G. iv p. 97 10 τοῦ ἑνδεκάτου, ὅς ἐστι Δίδος τόπος. hunc locum Iouis esse consentiunt Paulus et Firmicus supra laudati, qui etiam in eo cum Manilio concinunt quod Phoebos siue Soli nonum adsignant; tertium Phoebes siue Lunae esse Manilio adsentitur Paulus Firmico tacente; Venerem in decimo Manilius, Paulus et Firmicus in quinto collocant, Saturnum hi in duodecimo, ille in quarto; Mercurio Manilius primum locum attribuit, Paulus et Firmicus nullum, Marti hi sextum, nullum Manilius. hactenus de septem deis planetarum praesidibus; quibus accedit apud Manilium in secundo et octauo loco constitutus Typhon, unde pessimum cometarum genus nomen habet: praeterea Ditis ianua a Manilio septimus, ἄδων πύλη a Paulo secundus locus appellatur *uenerandam**, *fortuna*e libri: de mutatione dixi ad 887 *crede regenti* Scaliger, *credere genti* libri haec duo enuntiata, *Iuppiter hac habitat: fortuna*e *crede regenti*, nulla inter se ratione conexas sunt; itaque Breiterus in Fleck. annal. uol. 139 p. 694 *regentis* coniecit, Immischius apud Bechertum *fortunam*. mihi cur Ioui eiusue nescio cui *fortuna*e confidere tam subito edicto iubeamur non apparet: expectabam potius, quid de Iouis praesidio ad templi laudem redundaret; qualem sententiam restitui. hanc sedem, inquit, *uenerandam* esse tibi persuadecat summus qui eam gubernat deus. Germ. phaen. 687 *omnem ornatum uenerandae numine puppis*, hoc est Argonis ob numen quod ei inest *uenerandae*

huic in peruersum similis deiecta sub orbe
 imaque submersi contingens culmina mundi,
 aduersa quae parte nitet, defessa peracta
 militia rursusque nouo deuota labori

895 cardinis et subitura iugum sortemque potentem
 nondum sentit onus mundi, iam sperat honorem.
 Daemonien memorant Grai, Romana per ora
 quaeritur inuersus titulus. sub corde sagaci

891-904 quintus locus. Paul. Alex. L 4—M τὸ ε' ἀπὸ ὠροσκόπου καλεῖται ἀγαθὴ τύχη, Ἀφροδίτης τόπος ὑπάρχων . . . ἔστι δὲ ἐπιαναφορὰ τοῦ ὑπογείου κέντρου, Sext. emp. 16 τὸ ἐρχόμενον ὑπὸ γῆν ἀγαθὴν τύχην (φασὶν εἶναι), διαμετροῦν τῷ ἀγαθῷ δαίμονι, 19 τοῦ ἀντιμεσουρανήματος . . . ἢ ἐπιαναφορὰ ἀγαθὴ τύχη, Firm. II 16 2 *Bona fortuna in quinto ab horoscopo signo collocatur, qui locus a Graecis Agathe tyche dicitur, 19 6 appellatur autem Bona fortuna, quia locus est Veneris; qui longe omnes a Manilio discedunt* 891 *in peruersum similis*, contrariam quandam similitudinem habens, qualis est imaginis aqua repercussae, *ante oculus fuerit qui dexter, ut idem | nunc sit laeuis, et e laeuis sit mutua dexter*, ait Lucretius; simillime Appuleius apol. 15 de speculo imagines . . . *retro expressae controuersim respondeant*. nempe διαμετρει quinta sedes undecimae. alio sensu Seneca dial. VII 5 2 *malo suo atque in peruersum sollers*; magis huc pertinet eiusdem n.q. I 5 14 *seruata similitudine in peius* 892 *contingens culmina* Scaliger ed. 1, *contingent fulmina libri: sc litteras scriba pro st habuit et ordine inuertit. submersi culmina mundi, τὸ ἀντιμεσουράνημα: 'submersus quoque mundus suum habet culmen aequae ac noster, quia supraque uidetur Ipse sibi. ita supra II 806 per latera atque imum templi summumque cacumen'* Bentleius. Scaligeri coniecturam Bentleius et ante eum Fayus recepit, ipse *fulmina* retinere maluit, fulmenta siue fulcimina interpretatus; ad quae Bentleius 'nihil quicquam potuit uel doctius uel absurdius.' absurdus aliquid neque minus doctum Iacobus p. 208 commentus est, ut quae Tuscos infera fulmina appellasse et terra erumpere, non a sideribus uenire, arbitratos esse, alios autem, qui subtilius ista consecrati iufera esse negarent, a Saturni sidere proficisci putasse Plinius refert n.h. II 138 sq., ea seorsum ab utrisque sentiens in imum caeli cardinem transferret et a Manilio hoc uersu significari opinaretur 893 *aduersa quae G, aduersaque L, diuersa qua M nitet* sidere quolibet praetereunte, ut II 867 *aduerso quae fulget sidere*, 910 *aduersa nitens* 894 *militia* pro quouis opere strenue peracto, hic in praecipuum descendendi, ponitur: II 20, III 106, IV 145, 404 896 *onus* Scaliger, opus libri 897 *Grai* qui significentur nescio, nam Paulo et Sexto auctoribus ἀγαθὴν τύχην hunc locum appellari iam adnotauit, quibus accedit Vett. Val. p. 335 6 τὸ ε' . . . ἀγαθὴς τύχης τόπος 898 *inuersus* *, *inuersu M, in uersu GL*. non in uersu magis quam in prosa quaeritur ac desideratur titulus per ora Romana inuersus siue Latine redditus. idem de horoscopo dicitur II 830, de dodecatemoriis 694, in uniuersum III 40-2: adde Ser. Samm. 632-4 *quod Graecis hemitritaeon | vulgatum uerbis: hoc nostra dicere lingua | non potuere ulli, puto, nec uolere parentes. uertere et conuertere sic uulgo ponebant, uelut Verg. georg. III 147 sq. cui nomen usilo | Romanum est, oestrum Grai uertere uocantes et Man. II 889; inuertere non plane dissimili modo usurpauit Tacitus ann.*

conde locum numenque dei nomenque potentis,
 900 quae tibi posterius magnos reuocentur ad usus.
 hic momenta manent nostrae plerumque salutis
 bellaque morborum caccis pugnancia telis,
 uiribus ambiguam geminis casusque deique
 nunc huc nunc illuc sortem mutantis utraque.

xv 63 7 *scriptoribus pleraque tradidit, quae in uulgus edita eius uerbis inuertere supersedeo*, id est paraphrasi uertere. *inuerso* cod. Cusanus et plerique Bentleio priores, quod quo referatur cuiusue sit generis nescio: uoluerunt opinor *inuersae* 900 reuocentur Bentleius, reuocantur libri ut supra 771 reuocantur ad usus et pari condicione III 44 sq. *quae tibi praecipuos usus monstrata ministrat | et certas dat in arte uias*, ubi ueri indicium det seruauit L

901 902 salutem morbosque qui quinto templo adsignarit praeter Manilium non inueni: ceteri huic liberos, quos Manilius primo, attribuunt, Paul. Alex. M *σημαίνει τὸν περὶ τέκνων λόγον*, Vett. Val. p. 179 18 *ἐ' τέκνων τόπος*, comm. Ptol. tetr. p. 158 fin. *τὸν δὲ πέμπτον τόπον οἱ Αἰγύπτιοι ἀφωρισμένως τοῖς τέκνοις παρείχον*, Firm. II 19 6 *ex hoc loco filiorum numerus et generis qualitas inuenitur, qui ualitudinis nomine sextum appellari iubet* 20 2 in eoque inueniri dicit *causam uitii ac ualitudinis* 19 7; qua de re plura dicam ad u. 908 inter 902 et 903 litteris maiusculis pro titulo scripta uerba per tanta pericula mortis exhibet M; unius uersus spatium uacat in L, qui etiam primam uersus 903 litteram, tamquam noui capitis principem, rubricatori reliquit; ea in G maiore forma insignis est. quae in M eiusque apographis seruata sunt Breiterus de emend. Man. p. 17 uersus 952 particulam esse coniecit: certe huius loci sententiae nihil uidetur deesse. quamquam possit aliquis suspicari sub illo *mortis* latere Martis nomen, cui deo Manilium nullam sedem tribuisse dixi ad 890; nam et bellorum et ambiguae sortis mentio in "Ἀρρη ἀλλοπρόσαλλον quadrat, qui etiam pestilentiae auctor est Soph. O.t. 190 903 *ambiguam* cod. Venetus, *ambiguam* GL, *ambiguum* M *geminis* LM, *geminum* G *casus* Bentleius, *causas* GM, *causai* nisi fallor L, *causae* L². mutationis exempla attuli in libri I editione, p. lvi. *casusue deusue* Verg. Aen. IX 211, Ciris 279, Ouid. met. XIV 162, *casusne deusne* Verg. Aen. XII 321, *forsque deusque* Ouid. fast. II 782, *sine . . . casus sine . . . ira deorum* trist. V 3 13, *casus . . . numenue deorum* Culic. 193 904 *utraque* LM, *utramque* G. *utraque* aduerbium ter posuit Lucretius, IV 86, 291, VI 517 sq. *uemens imber fit, ubi uementer utraque* (ἐκατέρωθι) | *nubila ui cumulata premuntur et impete uenti*; ex Plin. n.h. II 79 relatum est *utralibet*. hic, inquit, manent momenta salutis et bella morborum, id quod geminis fit uiribus casus et dei, hac atque illac ambiguam sortem nunc in melius nunc in deterius mutantis. plerique *utramque* receperunt, ut plura eis mutaanda fuerint; ex quorum coniecturis duae sunt commemoratione non indignae, altera Bentlei, *uiribus ambigua in geminis*, Breiteri altera, *uiribus ambiguum geminis casusne deine* (id est, incertum utrum casus an dei), qua tamen efficitur ut uires iam non geminae sint; nam *geminis* pro ancipitibus et in utramque partem ualentibus Latine dici non puto: geminae uires quae sint intellegitur ex Ouid. met. XII 496 sq., ubi Centaurus *quid* inquit *membra immania prosunt*, | *quid geminae uires*, equi atque hominis 905-909 nouus locus. Paul. Alex. M 4—N τὸ δὲ θ' ἀπὸ τοῦ ὠροσκόπου σημαίνει τὸν περὶ θεῶν λόγον . . . Ἠλίον καλούμενος τόπος, Heph. Theb. I 12 ὁ ἐννατος τόπος ὁ καλούμενος

905 sed medium post astra diem curuataque primum
 culmina nutantis summo de uertice mundi
 aethra Phoebus alit; sub quo quae corpora nostra
 concipiunt uitia et fortunam, ex uiribus eius

θεός, Sext. emp. 15 τὸ δὲ προάγον τοῦ μεσουρανοῦντος . . . θεόν (φασιν εἶναι), 19 τοῦ μεσουρανῆματος τὸ ἀπόκλιμα θεός, Vett. Val. p. 63 15 sq. θεοῦ Ἡλίου τόπος, τὸ προμεσουράνημα, θ' ἀπὸ ὠροσκόπου, Firm. II 16 2 *Deus uero . . . dicitur . . . IX ab horoscopo signum; hic locus a Graecis Theos dicitur*, 19 10 *nonus locus . . . est . . . dei Solis locus. in hoc loco hominum scctas inuenimus; est autem de religionibus et peregrinationibus* 905 *ordinem uerborum cepit Bonincontrius, astra post medium diem curuataque primum culmina mundi summo de uertice nutantis: ita collocatae praepositionis exempla collegi ad I 245, uelut III 521 numerari signa per horas. astra plurali numero ut I 626 et aliis locis pro signo, sic hoc uersu ponitur pro parte mundi cum sideribus quibuslibet ibi forte constitutis; quo nomine cur uti maluerit quam sedem templumue appellare, ad u. 907 planum fiet. Scaligeri coniectura castra minime opus est, quamuis eam haud absurdam esse demonstrent Auson. 369 26-8 (Peip. p. 96) ubi signiferae media in regione cohortis | septimus accepit limes rutilantia flammis | recto castra situ, id est solis stationem. quod post medium caelum haec nona sedes sita esse dicitur, de ea re dixi ad u. 883: contraria ratione Paul. Alex. M 4—N ἔστι δὲ . . . προμεσουράνημα, εἰ ἀπὸ δύσεως ἐπὶ ἀνατολήν βαίνει τις. ceterum culmina haud minus quam diem a praepositione ac non a uerbo suspensum est; nam curuata primum culmina mundi de summo uertice, hoc est de cardine, nutantis in decimo templo posita sunt, in quo (918) principium decliua sumunt 907 aethra *, aethera libri, qui error in codicibus quibusdam Verg. Aen. III 585 et Stat. Theb. v 583 inuenitur et passim in glossariis alit *, aut GLM (ita anth. Lat. Ries. 217 22 codices partim alit partim aut), amat cod. Pal., habet Regiomontanus. pro aethera F. Iunius aethere substituit dignissima quae Fayot et Becherto placeret coniectura: uerendum erat scilicet ne templum medio caelo proximum in terra aquaue positum putaretur. minus inepte Scaliger atria, ipse olim sedem conieci. noni templi astra Phoebus ibi praeses collocatus alere fingitur splendore suo; ita enim, splendorem, Seruius aethram interpretatur ad Verg. Aen. III 585 sq. nec lucidus aethra | siderea polus, qua uoce solis lumen significauit Ennius ann. xvi apud Macrobius Sat. vi 4 19 interea fax | occidit oceanumque rubra tractim obruit aethra; solem autem alere lucis pabulo | conueza cuncta Epicureis uideri refert Auienus or. mar. 655 sq., qui Arat. 1356-8 haec habet Manilianis non dissimilia, nunc igneus istud | astrum adolet flammis, alii nunc aurea Titan | lumina miscetur quo quae *, quoque libri, ut 924 perque; quo quoque cod. Monac. et editores plerique 908 909 concipiunt . . . decernunt *, decernunt . . . concipiunt (concupiuit L) GLM, concipiunt cod. Flor.: similiter locum inter se mutarunt iterum se et reuocatus IV 619 et 620. sub quo Sole (quod utrum ubique an interdiu significet in medio relinquo) quae uitia quamque fortunam corpora nostra concipiunt, ea uitia eamque fortunam ex eiusdem Solis uiribus decernunt noni loci astra: uide II 748 dabit effectus in uiribus eius. corpora nostra nihil quicquam decernunt, uitia autem ad concipiunt referendum esse (sicut coniuncta habentur Cic. legg. III 32, Sen. n. q. III 15 4 et 20 1, ep. 78 8 et 83 26) intellexit Bentleius, 'quo agnito' inquit 'nullus τῶ decernunt relictus erat locus.'*

decernunt. Deus ille locus sub nomine Graio
 910 dicitur. huic aduersa nitens, quae prima resurgit
 sedibus ex imis iterumque reducit Olympum,
 pars mundi fuluumque nitet mortisque gubernat;

immo inueniendus alius; ut enim deus et fatum, sic astra decernere dicuntur, apud posteriores quidem astrologos frequentissime, uelut Firm. III 5 20 *in septimo loco Sol ab horoscopo constitutus maxima uitia et ualitudines decernit*. quanquam Manilium hac oratione, *uitia decernunt*, usum fuisse non puto, nisi una aduisset alter accusatius *fortunam*, quale nomen prorsus recte cum illo uerbo coniungi satis probant Luc. v 203 sq. *an nondum numina tantum | decreuere nefas?* et Val. Fl. III 374 *decretusne uenit fato pavor?* adde Auson. 313 6 (Peip. p. 408) *certa si decreta sors est, quid caueri proderit?* contra non tam usitate *fortunam concipiunt* quam *uitia concipiunt* dicitur, sed itidem hoc illud secum trahit. *corporis fortunam* in eunucho appellauit Quintilianus inst. VII 9 2. ceterum his uersibus significari uidentur quae Graeci *σίνη* καὶ *πάθη σωματικά* uocant sextoque loco tribuunt, Heph. Theb. II 13 (C.C.A.G. VI p. 97), comm. Ptol. tetr. p. 137, Paul. Alex. M, Vett. Val. p. 335 8, in quo etiam Firmicus II 19 7 *causam uitii ac ualitudinis* inueniri dicit, etsi idem ib. 13 *uitia et aegritudines* in duodecimo loco ponit. haec autem corporum nostrorum uitia non tanto opere differre credas a morbis u. 902 in quinto templo commemoratis ut in aliam suamque sedem referenda fuerint huic loco cum Scaliger se nullam opem adferre posse professus esset, Bentleius in remedio adhibendo artis oblitus est; coniunctis uero Iacobi (*declinant*) et Ellisii (*quo quia*) coniecturis tolerabilis saltem efficitur oratio et sententia, *sub quo quia corpora nostra | declinant uitia et fortunam ex uiribus eius | concipiunt, Deus ille locus . . . dicitur* 909 Graio θεοῦ nomini subest Latina appellatio *Deus* 910-917 tertius locus. Sext. emp. 17 τὸ δὲ ἀποχωροῦν ἀπὸ τοῦ ἀντιμεσουρανῆματος ὡς ἐπ' ἀνατολὴν θεάν (φασιν εἶναι), διαμετροῦν τῷ θεῷ, 19 τοῦ ἀντιμεσουρανῆματος τὸ ἀπόκλιμα θεά, Paul. Alex. L 3 τὸ δὲ γ' ἀπὸ ὠροσκόπου . . . καλεῖται . . . θεά, τόπος Σελήνης, Vett. Val. p. 67 12 τρίτος τόπος θεῆς Σελήνης. Firm. II 16 2 *Dea est tertius ab horoscopo locus . . . hic locus a Graecis . . . Thea dicitur*, 19 4 huic loco *Dea nomen est*. ἀγαθὸν ἀπόκλιμα esse dicitur a Paulo l.l., contra C.C.A.G. I p. 157 10-12 (ex Antiocho) cum secundo sexto octauo duodecimo inter τοὺς ἀχρηματιστοὺς τόπους recensetur; item Heph. Theb. I 12 κακὸς dicitur nec tamen *κάκιστος* 910 huic Regiomontanus, huc libri 911 iterum GL, uerum M que add. L², om. GLM probante, ut fuit antiquarius paulo cupidior, Scaligero, quem concinnitatis et sententiae memor reprehendit Bentleius 912 *nitere* haec pars mundi modo dicta est u. 910, ea ratione qua uu. 867 et 893 aliae nitere et fulgere dicuntur siderum praetereuntium lumine. sed neque cur post duos uersiculos hoc iterum inculcetur apparet, et omnes nugae exsuperat fuluus iste color sedis quam nemo umquam oculis usurpauit, cui frustra Bentleius alium substituit *furuum* scribendo. praeterea admirationem habet *mortis* in hoc templo commemoratio, quam plerique (uelut Paul. Alex. M 4, Firm. II 19 9) in octauo, Manilius ipse uu. 951 sq. in septimo reponit; neque admodum ueri simile uidetur ut hic poeta *mortis* accusandi casu posuerit, quod in Verg. Aen. x 854 solus Mediceus exhibet (scilicet praecedente *omnis*), Palatinus et Romanus *mortes*. expectaueris fere *fratrumque uices mentisque*, quod illis respondeat quae uu. 934 sq. habentur *patrios . . . casus | fortunamque senum*; nam uulgus astrologorum,

et dominam agnoscit Phoeben, fraterna uidentem
 regna per aduersas caeli fulgentia partes
 915 fataque damnosis imitantem finibus oris.
 huic parti Dea nomen erit Romana per ora,
 Graecia uoce sua titulum designat eundem.
 arce sed in caeli, qua summa accliuia finem
 inueniunt, qua principium decliuia sumunt,
 920 culminaque insurgunt occasus inter et ortus
 suspenduntque suo libratum examine mundum,
 adserit hanc Cytherea sibi per sidera sedem
 et uelut in facie mundi sua collocat ora,

qui cum Manilio quartum templum γονέων esse uolunt, tertium adsignant ἀδελφοίς, Paul. Alex. L 3, Vett. Val. p. 179 15, Firm. II 14 3, 19 4, 20 2; de fraterna autem Phoebi Phoebesque necessitudine in proximis uersibus sermo est 914 *fraterna regna*, sedem nonam: Sext. emp. l.l. διαμετροῦν τῷ θεῷ

915 *imitantem GL, mutantem M*: Ouid. met. xv 199 sq. *annum . . . aetatis peragentem imitamina nostrae*. commentarii instar sunt uerba Pauli Alex. I 4 Σελήνη . . . αὔξησιν καὶ μείωσιν τοῦ παντὸς ποιεῖται, διὰ τῆς ἰδίας εἰκόνοσ τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον ἐν ἀνωμαλίᾳ δεικνυμένη. *fata* igitur sunt mortalium, pariter cum domina eorum Luna damnis obnoxia, quam non nulli eandem ac Τύχην esse credebant, uelut Aegyptii a Macrobio Sat. I 19 17 commemorati. satis recte Pingraeus 'qui, perdant peu à peu sa lumière vers la fin de sa révolution, est une image des derniers instans de la vie,' etsi non finis tantum uitae significatur. hunc uersum Scaliger non explicat, delet Bentleius; Fayi Stoeberi Iacobi Breiteri deliramenta non adfero. quamquam alios etiam futuros suspicor qui, cum III 197 *Phoeben imitantem lumina fratris* legerint, *fata* quoque fratris Lunam damnis suis imitari uelint neque aut a me aut a Bentleio se doceri patiantur solem non decrescere pro *oris* Bonincontrius *orbis*, quod non commendat Pauli εἰκόνοσ

918-958 describuntur quattuor principalia loca, in quibus positi sunt quattuor mundi cardines. Scaligeri errorem, haec loca cum ipsis cardinibus confundentis, plerique suum facere maluerunt quam uerba poetae legere 918-928 locus decimus. Firm. II 19 11 *decimus locus . . . a nobis medium caelum . . . appellatur . . . in media parte totius mundi constitutus*, Paul. Alex. N τὸ δὲ δέκατον ἀπὸ ὠροσκόπου καλεῖται μεσουράνημα καὶ διμοῖρια τῆσ ἄνω μερίδοσ, Sext. emp. 13 *μεσουράνημα δὲ τὸ ἀπ' ἐκείνου (ὠροσκόπου) τέταρτον* (scilicet si a laeua numeraueris) ἕξδιον σὺν αὐτῷ ἐκείνω 918 *accliuia* cod. Flor., *decliuia GLM* 920 *culmina* Scaliger, *culmine GL*, *cul muic M*

inter et GL²M, et *inter L* 921 *libratum M*, *librarum GL* 922 *sedem GL²*, *sedent M* et *ut uidetur L*. Venerem ab aliis (Paul. Alex. L 4, Firm. II 19 6) non in decimo sed in quinto templo positam esse dixi ad u. 890 *per sidera*, in signifero circulo, ut II 162, 488; uide etiam 352 *per signa* quaeque ibi adlata sunt 923 *uelut in* Huetius, *ueluti libri facie* Bentleius, *faciem libri sua GL²*, *sui LM faciem mundi* ad Venerem relatum nolo defendere comparatis Drac. Med. 497 *o mundi facies pulcherrima*, Titan et anth. Lat. Ries. 389 43 *sol facies mundi caelique uolubile templum. uelut in facie mundi* de parte meridiana optime dici ostendit Varro l.l. VII 7 *eius*

per quae humana regit. propria est haec reddita parti
 925 uis, ut conubia et thalamos taedasque gubernet :
 haec tutela decet Venerem, sua tela mouere.
 nomen erit Fortuna loco, quod percipe mente,
 ut breuia in longo compendia carmine praestem.
 at, qua subsidit conuerso cardine mundus
 930 fundamenta tenens, auersum et suspicit orbem

templi (hoc est caeli) *partes quattuor dicuntur, . . . antica ad meridiem, postica ad septentrionem*, unde etiam C.G.L. II 17 7 *antica μεσημβρία* 924 *per quae* cod. Flor., *perque GLM* humana cum Pingraeo interpretor res humanas; Fayus ex uersu superiore *ora* audiri uoluit, sed qui *πρῶσωπον* humanum Veneris dominationi adsignarit non noui praeter Vett. Val. p. 3 31, Manilius autem istum locum, qui est de partibus corporis inter planetas distributis, non attigit haec M, hac GL reddita GL², redita LM 925 ut . . . gubernet Scaliger sequente ut par erat Bentleio, et . . . gubernat libri. illo modo, haec uis, ut gubernet, loquebantur Latini: barbarorum est, Iacobi Becherti Breiteri, eam sententiam sic efferre, haec uis: gubernat. eodem errore II 770 sq. et . . . reuocantur libri pro ut . . . reuocentur conubia GL, coniugia M, quod minus usitatae uocis glossema est: ita C.G.L. IV 36 13, 497 27, v 280 5 *conubium coniugium*, IV 222 16 *conubia coniugia* de hoc templo Paul. Alex. N γάμον . . . δηλωτικὸν καθέστηκεν: matrimonium plerique septimo adsignant, sicut ipse Manilius II 839 in ea sede posito cardini; huic decimo loco ea tribui solent quae Manilius II 812-9 summo cardini tribuit, gloria et honores 926 *decet* cod. Flor., *docet GLM*, quorum utrum Scaligero Bentleio Pingraeo, utrum Iacobo Becherto Breitero placuerit, iam non magis docendi sunt lectores quam Venus sua tela mouere docenda erat. II 813 haec tutela decet fastigia summa 927 quod . . . mente cod. Monac., quo . . . mentem GLM, quod qui seruant, partim inepte mentem pro poetae consilio accipiunt, partim uitiose pro ingenio loci ac natura. quid dicatur satis ostendunt uu. 898-900, inani et ipsi uerborum sonitu insignes 928 praestem Scaliger, praestent GLM, quod quae percipe requirit, praestet cod. Flor. fortasse recte. traditam scripturam retineat Iacobus et Bechertus, quos praecedens duxit sectarius uerux Stoeberus ita interpretatus, 'ut compendiarum docendi ratio praestet, i.e. praecellat uel extantior sit, in carmine longo'; quasi nero breuiloquentiae praestantia in nostra decimi templi cognitione uertatur 929-938 locus quartus. Firm. II 19 5 *quartus ab horoscopo locus, id est IMC, . . . ostendit nobis parentes*, Paul. Alex. I 3-4 τὸ δὲ δ' ἀπὸ ὠροσκοποῦ . . . σημαίνουν τὴν τοῦ γήρωσ ἡλικίαν . . . ἐστὶ δὲ ὁ τόπος . . . περὶ γονέων . . . σημαντικός, Vett. Val. p. 179 16 δ' . . . πρεσβύτερα πρόσωπα, p. 335 3 ὁ δὲ δ' γονέων περὶ ζωῆς . . . τόπος, C.C.A.G. v ii p. 133 18 ἐν τῷ ὑπὸ γῆν κέντρῳ, ἐν τόπῳ πατέρων 929 at L², ad LM, aut G

II 623 *emutant conuerso cardine mundum*, I 449 *in conspectum redeuntia cardine uerso*. nullus e quattuor cardinibus significatur, sed is in quo mundus uertitur 930 *auersum**, *aduersum* libri, ut II 153, 201, 366, 549, III 403, v 140: alterum nusquam seruatum est nisi IV 521 et in M I 264. quodcumque suspicitur despicitur adspicitur, id necessario spectanti aduersum est, nisi forte uisum obliquat: illud imi mundi proprium est, quod orbem suspicit auersum, id est posticam terrae partem. eam uero septentrionalem esse docet Varro

ac media sub nocte iacet, Saturnus in illa
parte suas agitat uires, deiectus et ipse
imperio quondam mundi solioque deorum,
et pater in patrios exercet numina casus

935^a fortunamque senum. | titulus, quem Graecia fecit, 937^b

ad u. 923 landatus, septentrionalis autem imus cardo uocatur, βόρειον κέντρον, quia διὰ τὴν ἔγκλισιν τῆς σφαίρας πάντοτε τὸ ὑπόγειον βορείωτερον πίπτει (Paul. Alex. L 3-4), sicut κέντρον νότιον (ib. N) ei oppositus summus, uelut in facie mundi collocatus **suspicit** cod. Flor., **suscipit GL**, **iniscipit M** 931 Saturno non quartum sed duodecimum locum a Paulo (O) et a Firmico (II 19 13) attributum esse dixi ad 890. nam alia res est quod Pauli scholiastes L 4 Saturni stellam in hoc quarto loco χαίρειν siue gaudere memorat 932 suas agitat GL, sua fatigat M 934 935 C.C.A.G. II p. 161 15 προσώπων δὲ κυριεύει (ὁ Κρόνος) πατρικῶν καὶ πρεσβυτικῶν, VII p. 214 13 ὁ Κρόνος . . . σημαίνει . . . πατέρα 935-937 sic fere circumferuntur :

935 fortunamque senum. prima est tutela duorum,	935
936 nascentum atque patrum, quae tali condita partest.	936
937 asperum erit templum. titulus quem Graecia fecit	937

(936 nascentum GL², nascendum LM partest Scaliger coll. III 83 *pars operum, quae prima condita parte (arte M, sorte Bentleius) est, pars est libri*

937 erit templum M, erat tempus GL) uerborum *prima est tutela duorum* Fayi interpretationem adscribo, quoniam eodem redeunt quae Scaliger et Pingraeus pluribus luserunt : ‘hic locus primus est, qui sit tutela duorum, nempe natorum’—immo nascentium, quod longe aliud est—‘et parentum.’ quae ergo secunda, quae tertia significatur nascentium patrumque tutela? is enim locus, de quo uu. 946 sq. sermo erit, nec patres nec nascentes sortitus est, sed natos (nempe si qui futuri sunt eius qui nascitur) et parentum de natis uota. quis autem non miratur, cui sedi patres et *senes* modo adsignati sint, ei nunc patrum et *nascentium* tribui tutelam? sequuntur uerba intellectu carentia *quae tali condita pars est*, quibus Scaligeri emendatione sensus aliquis accedit, sed languidus et in illo *tali* paene ineptus. postremo asperum templum cur futurum sit (nam *erat tempus* ne qui retinet quidem defendit) plane non apparet, neque enim patres potissimum aduersa fortuna conflictari solent; unde Scaliger *asper et attentus* coniecit, quod adscita interpolatorum librorum scriptura *titulum cui* ad Saturnum referebatur, donec Iacobus bonorum codicum lectionem reduxit. is autem uersum 936 cum praecedentis insequentisque dimidiis, *prima . . . templum*, eiecit, quibus remotis cetera optime cohaerent. sed quod illa a margine uenisse arbitratur, prius quaesitum oportuit unde in marginem uenissent; nam nimis leuiter fictum est quod Breiterus ea pro glossemate ad uu. 946 sq. adscripta esse dicit; neque enim aut ullo ibi glossemate opus erat aut glossema esse potest *asperum erit templum*. equidem solum u. 936 suppositicium duco, eo consilio additum ut illa *prima est tutela duorum* utcumque intellegi possent; quem qui finxit, fefellit eum non solum quartum sed omnia duodecim templa ad *nascentes* pertinere, quaeque in singulis reposita sunt, parentes nati, salus morbi, coniunx mors, ea omnia esse *nascentium*. reliqua uersuum dimidia, *prima est tutela duorum et asperum erit templum (erat tempus)*, unde uenisse uideantur, mox dicetur. ceterum Bechertus lacunam post 936 statuendo effecit ut in illo uersu seruari posset *pars (patrum. quae tali condita pars est . . .)*, difficultates, quas supra exposui, non remouit 937^b quem LM, quae G fecit cod. Flor., feci GLM

- 938 Daemonium signat *dignas* pro nomine uires.
nunc age surgentem primo de cardine mundum
- 940 respice, qua solitos nascentia signa recursus
incipiunt, uiridis gelidis et Phoebus ab undis

938 *Daemonium* huius partis titulus apud alios non reperitur, neque huc traho quod Valens p. 2 18 et p. 67 5 in Saturno *δαίμονισμοῦ* et in quarto templo *δαίμωντων* mentionem facit *dignas** (quod utrum post *signat* an ante collocatum ob similes litterarum ductus exciderit nihil interest), *que suas libri*, quae scriptura tot uitii laborat ut unde accusationem exordiaris dubites, atque illud quidem leue est, quod deest, cui *signat* per *que* coniunctionem adnectatur, uerbum; hoc enim plerique recte omitti posse dicent collato II 471, prudentiores fortasse *Daemoniumst* scribi malent, quod promptum est sequente *si-*. sed *suas* quo referrent habebant ueteres editores, qui cum libris interpolatis *titulum* cui legebant in uersu praecedenti, ut Saturnus sententiae subiectum esset: nunc aut sine sensu titulus *suas uires* signare dicitur, aut difficili artificio ex superioribus arcessendum est de quo hoc praedicetur. porro una consistere nequeunt *suas* et *pro nomine*, quod Fayus et Pingraeus ita interpretantur quasi scriptum sit *per nomen* uel sine praepositione *nomine*. aut enim (quae illorum enarratio est) nomine ac titulo eae uires signantur quae templi propriae sunt (uide Claud. 46 2 *merito signatas nomine uires torpedinis*), aut signantur uires pro nomine, hoc est tales ut nomini conueniant (uide Man. v 743 *pro numero uires*): qui *suas signat* pro nomine uires, is suarum uirium signandarum rationem adhibet nomini conuenientem, quod absurdum est. itaque *suas* adiectiuum duplici uitio insigne cum eoque coniunctionem et ipsam molestam sustuli, idque substitui loquendi genus quo *dignus* et *pro* sic componuntur ut alterutrum abundare uideatur, cuius certa exempla sunt Cic. in Caec. diu. 42 *timeo quidnam pro offensione hominum . . . dignum eloqui possim*, Sall. Cat. 51 8 *si digna poena pro factis eorum reperitur*, Lucr. v 1 sq. *dignum . . . carmen | condere pro rerum maiestate*, Sil. XII 387-9 *non equidem innumeras caedes totque horrida facta | sperarim tanto digne pro nomine rerum | pandere*, XIII 58 sq. *non haec, Tydide, tantae pro laudis honore | digna paras*; ex eodem genere est Cic. pro Rosc. Am. 33 *quem pro dignitate ne laudare quidem quisquam satis commode posset* et ipsius Manilii iv 732 *mores pro sorte pares*. ac fortasse etiam hoc loco scribendum erat *Daemoniumst* *signatque paris pro nomine uires*; sed illud quod posui magis commendat v 134 *dignas ad fulmina uires*. *Daemonium* igitur titulus quartae sedi additus uires signat eo nomine non indignas. ceterum minime ignoro haec *signat dignas*, quia coniectura inuenta sunt, horribilia accidere auribus multorum qui in uerbis librorum fide traditis talia ne animaduertunt quidem: uelut neminem offendunt Verg. georg. IV 355 *tristis Aristaeus*, Ouid. her. XIX 44 *pingui tinguere*, Luc. IX 792 *succendit tenditque*, Priap. Verg. I 3 sq. *ligneus ignem | hic deus ignauis*, neminem mox u. 941 *uiridis gelidis* 939-947 locus primus. Firm. II 19 2 *primus est locus illa pars in qua horoscopus est constitutus* 940 *solitos . . . recursus* Bentleyus, *solido . . . recursu libri*, ad quales lectiones solidusne sit Stoeberi et Becherti *recursus* ex ipsis melius quaesieris; certe tam solitus est quam suis lotae ad uolutabrum luti 941 *uiridis* Stoebero praeunte reuocauit Iacobus, cum Scaliger et Bentleyus cum Dulcinio *udus* exhibuissent, quo apte significatur quam Statius Ach. II 290 appellauit *nondum excusso rorantem*

942 enatat et fuluo paulatim accenditur igne

937^a asperum iter temptans, | Aries qua ducit Olympum. 945^b

943 haec tua templa ferunt, Maia Cyllenie nate,

lampada ponto. sed *uiridis* eo quod sequitur *fuluo* defenditur, de quo adiectio Gellius II 26 11 *fuluus autem uidetur de rufo atque uiridi mixtus in aliis plus uiridis in aliis plus rufi habere*; solem autem uiridem uiderunt Cleomedes II 1 72 (ὁ ἥλιος) ἄλλοτε ἄλλοῖος ἡμῖν φαντάζεται . . . ἔστι δὲ ὅτε καὶ ποικίλος ἢ χλωρὸς et Lydus ostent. 9 6 μέλας δὲ ἢ ὑπόχλωρος ἀνατέλλων . . . χεῖμῶνας δηλοῖ. caelum certis condicionibus uiride dixerunt Lydiae poeta 39 sidera per uiridem redeunt cum pallida mundum et Plinius n.h. XVII 74 *custodita temperie ut uiridi caelo serantur ac sine aura* de et tertia sede

posito uide I 619 inter 942 et 946 libri haec ferme exhibent :

943 haec tua templa ferunt, Maia Cyllenie nate, 943

944 o facies signata nota, quod nomen et ipsi 944

945 auctores tibi dant artes qua ducit Olympum 945

ego priorem uersus 937 partem, posteriorem uersus 945, uersui 943 praeposui, tum uersum 945 suppleui adiecta posteriore parte uersus 935. Bentleius 944 et 945 deleuit, cui ceteri assensi sunt 937^a iter temptans *, erit templum M, erat tempus GL, ut in archetypo fuisse uideatur *templus* pro *temptās*, sicut III 614 *temptatum* pro *templum*. de *it-er* in *er-it* mutato similibusque dixi in praefatione lib. I p. lvii et ad I 336. Ouid. met. II 63 sq. de sole oriente *ardua prima uia est et qua uix mane recentes | enituntur equi*, fast. III 415 sq. *sectus ubi Oceano cliuosum scandit Olympum | Phoebus.* expectaueris potius *arduum* quam *asperum*, sed hoc *molli cliuo* (Verg. buc. IX 8, georg. III 293) contrarium est et saepe cum altero coniugatur, Sen. dial. IV 13 1 *nec . . . arduum in uirtutes et asperum iter est: plano adeuntur*, Cic. pro Sest. 100 *uiam . . . asperam atque arduam*, Liu. XLIV 3 3 *ardua et aspera (uia)*, XXI 30 10 *quicquam adeo asperum atque arduum uideri, quod inceptum moretur*, Caton. apud Prisc. G.L.K. II 87 17 *asperrimo atque arduissimo aditu*, Varr. r.r. II 10 3 *montium arduitatem atque asperitatem*, Corn. Sen. apud schol. Luc. IX 402 *ardua uirtuti longoque per aspera nisu | eluctanda uia est*, Sil. xv 102-4 *ardua saxoso perducit semita cliuo. | asper principio . . . prosequitur labor*; adde eiusdem IV 603 sq. *perque aspera duro | nititur ad laudem uirtus interrita cliuo. iter temptat* de sursum enitente Hor. carm. III 2 21 sq. *uirtus, recludens inmeritis mori | caelum, negata temptat iter uia*, Verg. georg. III 8 sq. *temptanda uia est, qua me quoque possim | tollere humo.* elisio haec durinscula bis praeterea apud Manilium inuenitur, v 536 *alterum et alterius*, 735 *proximum equester* 945^b aries *, artes libri: sic v 102 *artes M* pro *aries*, contra IV 244 *aries L* pro *artes*. Arietem cetera sidera ducere Manilius dixit II 34 *Lanigerum uicto ducentem sidera ponto*, III 278 *nobile Lanigeri sidus, quod cuncta sequuntur*; de eodem schol. Germ. Breys. pp. 80 et 143 *Nigidius hunc Arietem dicit ducem et principem esse signorum* 943 nate GL², fate L (in quo supra *maia* duae tresue litterae erasae sunt, quarum prima *l* fuisse uidetur), om. M, ut paene suspiceris, quemadmodum in Stat. Theb. VI 699 libri plerique *Maia nate* exhibent ubi Puteaneus *create*, id est *crete*, seruauit, item hoc uersu fuisse *Maia sate Cyllenae*; atque hoc, *cillenee*, nescio quo casu comparet in Vrb. 668. *Cyllenaeus* (praue in omnibus paene editionibus *Cylleneus*) hexametrum claudit Catull. 68 109, Hor. epod. 13 9, Ouid. art. III 147, met. XI 304, Germ. frag. IV 137, Auien. Arat. 1116; sed pro substantiuo

944 *pro facie signata nota, quod nomen et ipsi*

945^a *auctores tibi dant. | una est tutela duorum :*

935^b

poni solet *Cyllenius*, qua forma Manilius usus est I 30, 871, II 440. idem v 7 *Maia natum*, ut Hor. serm. II 6 5 *Maia nate*, Ouid. met. II. 685 sq. *Maia* | *natus*: *Maia satus* Stat. Theb. II 1 primum templum, ortium cardinem continens, haud inepte poeta Mercurio, perpetuo Solis comiti, tribuere videtur, sed alium, cui idem placuerit, non reperio; etsi Paulus I 2 haec habet, *ἐν δὲ τούτῳ τῷ τόπῳ μόνος ὁ τοῦ Ἑρμοῦ ἀστήρ παρὰ πάντας τοὺς ἀστέρας χαίρει*, et Porphyrius isag. p. 204 *τὴν πρώτην χαράν* esse dicit *ὅταν ὁ Ἑρμῆς ἐμπέσῃ εἰς τὸν ὠροσκόπον* ceterae autem stellae in eis templis constitutae sint quae dcis earum praesidibus Paulum et Firmicum adsignasse memorauimus ad u. 890 944 945, quos Scaliger silentio transmiserat, deleuit Bentleius ut spurios et prorsus inexplicabiles, 'quae enim *facies*? qua *nota*? quod *nomen*?' Bentleio adstipulati sunt Pingraeus Iacobus Bechertus Breiterus; atqui talia haud temere ab interpolatoribus confinguntur 944 *pro facie**, o *facies* libri: duae litterae in margine interierunt, una ex sequenti uoce geminata est. primus locus faciei suae nitenti (II 826 sq. *nitentem . . . exortum*) siue fulgenti (III 200 *fulgens horoscopus*) conuenienter signatus est nota siue titulo, quod (hoc est quam notam) nomen ipsi quoque Mercurio auctores imponunt. ea nota siue maui id nomen Στίλβων est. Erat. catast. 43 *πέμπτος δὲ (ἀστήρ) Ἑρμοῦ, Στίλβων, λαμπρὸς καὶ μικρὸς . . . Στίλβων δὲ καλεῖται διὰ τὸ φαντασίαν τοιαύτην αὐτὸν ποιεῖν*, schol. Germ. Breys. p. 184 *Mercurii sidus, quod Graecae Stilbon, id est splendidus, dicitur, colore radians*. sed hoc titulo primum templum signatum esse non magis aliunde nouimus quam quarto Daemonium et quinto Daemonien nomen fuisse. in *notae* uoce inest ueriloqui significatio: Cic. top. 35 *quam Graeci ἐτυμολογίαν uocant . . . nos . . . notationem appellamus, quia sunt uerba rerum notae. itaque hoc idem Aristoteles σύμβολον appellat* (de sens. I 11 *τῶν ὀνομάτων ἕκαστον σύμβολόν ἐστιν*), quod Latine est *nota*. in Priap. 68 3 sq. *rudis hic dominum totiens audire legentem | cogor Homericas edidicique uotas* non Aristarcheae dicuntur notae sed uocabula cum significationibus, sequuntur enim haec, *ille uocat, quod nos psolen, ψολέντα κεραυνόν | et, quod nos culum, κουλέν ille uocat*. sic notandi uerbo usi sunt, ut originem nominum attendi iuberent, Cicero phaen. 249 in galaxia, *lacteus hic, nimio fulgens candore, notatur* (hoc est uero nomine appellatur, quod aduersus Grotii mutationem tuetur Auieni. Arat. 945) et Ouidius fast. I 327 sq. in Agonalibus *παρὰ τὸ ἀγωνιᾶν dictis, an, quia praecius in aqua timet hostia cultros, | a pecoris lux est ipsa notata metu*. similiter Horatius indicium posuit pro nomine naturam rei declarante, art. 49 *indicium monstrare recentibus abdita rerum*. huc pertinet etiam pseudoLucian. de astrol. 4 *ἐν δὲ καὶ οὐνόματα ἀτέοισι* (planetis) *ἐπέθεσαν, οὐκ οὐνόματα, ἕκασ ἐδόκειον, ἀλλὰ σημήια*

945^a *auctores* qui de eis rebus scripserunt, ut Cic. de or. I 240 *ad auctores confugisse* et passim. hic cum in libris sequerentur *artes qua ducit Olympum*, Scaliger duplici mutatione, *auctores tibi dant artis quae ducit Olympum*, absurdam lucratus est sententiam; nulla enim ars Olympum ducit, neque in IV 267 sq., *mundi faciem sedesque mouebit | sidereas caelumque nouum uersabit in orbem* (sub Aquario natus), de uero caelo agitur sed de fabricata sphaera qua utebantur astrologi, uelut Horos Propertianus IV 1 75 sq. *haut ego uates | nescius aerata signa mouere pila*. hemistichii alio translati in locum succedere iussi posteriorem uersus 935 partem, quam aliis delendam uideri supra dixi. credibile est scribam, cum ante tres uersiculos *templans* exarasset, delapsum

946 in qua fortunam natorum condidit omnem
 natura, ex illa suspendit uota parentum.
 unus in occasu locus est super. ille ruentem
 praecipitat mundum terris et sidera mergit,

esse ad *dANT* et ad *una* (*prima*) est tutela duorum perrexisse, tum errore animaduerso huic uersui, postquam eo peruenit, omissa uerba *aries* (*artes*) qua ducit *olympum* appictis transpositionis notis intulisse, ne paginam rasura deformaret; eas autem notas hoc loco oblitteratas, illo seruatas, causam fuisse cur *asperum iter temptans prima est tutela duorum* sua sede mota sint, quamquam ea quo casu ante u. 938 reiecta sint non apparet 935^b *una**,

prima libri: illud *i*, hoc *i*^a scribebatur. multo parcius in carminibus quam in prosa oratione librarii has notas ponebant, sed supersunt in *L* satis multae, uelut *iv* 446 *vi*, 465 *iii*^a, 469 *vi*^a, 470 *iii*^a, *viii*^a, 471 *xx*ⁱ, 472 *v*^a, 478 *vi*^a, *v*^a, 479 *v*^a, 481 *iii*^{am}, 484 *x*, 489 *v*^a, *vi*^a, 492 *xx*ⁱⁱ; 494 cum *prima* manus *vi*, hoc est *septem*, scripisset, altera *a* supra addidit, ut fieret *septima*. non dissimili errore *ima* *iii* 597 in *prima* mutatum est. consentaneum erat haec duo, fortunam natorum et uota parentum pro natis suscepta, sub una eademque tutela reponi

946 *qua* tutela. hoc ut retineri posset effeci eis quae in superiore uersu nouaui: alioquin cum *Bentleio quis* (scilicet *templis*) scribendum erat et u. 947 *illis*. nam *Iacobus* sui simillimus est cum *illo* seruato scribit *quo* adicitque 'i.e. cardine,' quod nomen neque adest et, si adesset, prauum esset, quoniam non de cardine poeta sed de sede siue *τόπω* loquitur. liberalius agit *Breiterus*, 'erg. cardine oder templo,' quasi nihil intersit; atqui ne *templum* quidem positum est, sed plurali numero *tua* *templa*. ceterum natorum fortunam natura in quinto loco, non, ut *Manilio* placuit, in primo, plerisque astrologis condidisse uidebatur, qua de re dixi ad 901 sq.; etsi *τὴν τῆς νεότητος ἡλικίαν* *Paulum* ab horoscopo repetere ad 841-55 adnotaui. sed *Manilius* fortasse dei potius quam loci tutelam significat, *Mercurius* enim *Vett. Val.* p. 4 10 *κύριος* . . . *τέκνων νεωτέρων* et *C.C.A.G.* II p. 178 15 *αἴτιος* . . . *τέκνων νεωτέρων* dicitur, idemque *ib.* 34 *πρόσωπα σημαίνει νέα*, neque immerito, qui *παιδείας* fuerit inuentor 947 *illa* *Scaliger*, *illo* libri 948-958 locus *septimus*. *Paul. Alex. M* 2 *τὸ δὲ ζ' ἀπὸ ὠροσκόπου σημαίνει . . . τὴν τοῦ θανάτου ποιότητα* (scholiastes *M* 3 *καὶ τέλη ζωῆς*), *C.C.A.G.* II p. 158 24, unde suppletur *damnum* *Valentis* *iv* 12 (p. 179 21), *ζ' γάμου θανάτου*, sed eodem capite *η' θανάτου* cum *Valente*, sicut etiam *Firmicus* *ii* 19 9 ex octauo loco *mortis qualitatem* inueniri dicit, qui *ib.* 8 ex hoc septimo loco quaeri iubet *qualitatem et quantitatem nuptiarum*. utrumque, *coniugia* . . . *extremaque tempora uitae*, occiduo cardini, qui hoc templo continetur, *Manilius* tribuit *ii* 839 949 *terris* sine causa *Bentleius* in *tenebris*, ad insequentia trahendum, mutauit, quem, quod in erratis non adeo grauate faciunt, sequuntur *Iacobus* et *Breiterus*. multo sane saepius undae quam terrae pro horizonte nominantur, ut magis usitate locutus sit *Ouidius* *met.* *iv* 91 sq. *lux* . . . *praecipitatur aquis* et *fast.* *iv* 164 *Scorpius* in *uiridis praecipitatur aquas*, *Ausonius* (*Peip.* pp. 98 sq.) 376 11 *sidera praecipitas pelago* et 377 21 sq. *salo mergens sollempnia signa Nouember* | *praecipitat*; sed illud posuerunt *Germanicus* phaen. 598 sq. *Bootes* | *in terras abit* et alibi, *Cicero* phaen. 435 *Orion fugiens commendat corpora terris*, *Manilius* *v* 722 *stellae terris sua lumina condunt* **mergit** *Bentleius*, *mersit* **GLM**, *mersat* *cod.* *Flor.* *mergi* sidera dicuntur *iii* 343

950 tergaque prospectat Phoebi, qui uiderat ora ;
 ne mirere, nigri si Ditis ianua fertur
 et finem uitae retinet
 hic etiam ipse dies moritur, tellusque per orbem

(celeris in umbras), 416 (ad umbras), v 28 (in undas), Cic. phaen. 381 (unda), 416, Germ. phaen. 22 (sub undas), 287 (Oceano), 314 (in undas), 525 (sacris undis), 592, 607, 659 (altis undis), 685, 712 (undis), Catull. 66 88 (alto Oceano), Ouid. fast. I 656, II 78 (in liquidas aquas), III 406, IV 388 (aequore), art. I 410 (aequorea aqua), met. VII 324 (in Hiberno flumine), Sen. H.f. 26 (Oceano, item H.O. 489 et 781), Luc. III 251, IV 282, VIII 174 (undis), IX 541 (profundo), idemque Lucanus IV 54 *mergenti sidera caelo* posuit pro hac ipsa caeli parte de qua loquitur Manilius: mersandi uerbo, quod proprie de eis dicitur quae umorem combibunt (uelut Verg. georg. III 446 sq. *udis aries in gurgite uillis | mersatur*), boni poetae post Horatium fere abstinerunt, in quibus Manilius, neque quisquam, quantum obseruauit, in sideribus eo abusus est Auieno antiquior, apud quem quater sic positum legitur in Arateis. haec omnia cum scire potuerint, nisi ignorare maluissent, Iacobus Bechterus Breiterus Italarum coniecturam non dubitant Bentlei emendationi antefere; Ellisius noct. Man. p. 77 uiro sermouis Latini perito ultro obloquitur, 'inutile est Bentleianum *mergit*: unice uerum *mersat*,' cuius iudicii confirmandi causa unum locum adfert quem ex contemptissimo scriptore, Martiano Capella, in lexica relatum inuenit. ceterum occasione oblata moneo in Ouid. amor. III 1 57 sq. *quid, cum me (Elegian) munus natali mittis, at illa | rumpit et adposita barbara mersit aqua* non *mersat*, uerbum per se satis aptum, ex Ehwaldi coniectura Ouidio inferendum esse sed pariter scribendum *mergit* 950 terga Scaliger, terra libri. 'Orizon occiduus, qui Phoebi surgentis ora uiderat, eiusdem occidentis terga prospectat' Scaliger

951 Verg. Aen. VI 127 *atri ianua Ditis*, Gratt. 70 *praeceps ianua Ditis*. non hanc sedem sed secundam a plerisque ἄδων πύλην et infernam portam appellari adnotauit ad II 870. ceterum mutauit interpunctionem; nam *ne mirere*, quod editores ita accipere uidentur quasi uetantis sit, quomodo intellegendum esset ad I 557 et II 201 significauit. quamquam fortasse haec praestat oratio: *ora. neu mirere, si Ditis ianua fertur, hic etiam ipse dies moritur* 952 *finem uitae, τέλη ζωῆς* schol. Paul. Alex. supra laudatus uersum suppleuit Boninecontrius *Martique locatur* adiciendo, cui stellae sedem deesse animaduertat; magis apte *mortique locatur* posteriores, quae uerba in Gemblacensis marginem post Bentleium inlata sunt, recenti manu scripta in Voss. 18: interpolationem sustulit Iacobus. particulam uersum post 902 in M seruata, per tanta pericula mortis, Breiterus iam anno 1854 huc pertinere coniecerat; is autem de emend. Man. p. 17 *mortis* abiecto *per tanta pericla* proposuit (quae nulla a poeta significata sunt), in editione uero peius etiam scripsit *et finem retinet per tanta pericula mortis*. ipse conieci *et finem uitae retinetque repagula mortis*, in quibus *retinet ἀπό κοινῶ* positum est ut uiuit in IV 179 *pecorum spolio uiuitque rapinis*, cuiusmodi alia ad II 29 collegi. pro *repagula* anth. Lat. Ries. 197 9 cod. Salmasianus *recula* exhibet, *arculis* pro *repagulis* unus liber Cic. de diu. I 74, *que* autem et *pe* frequenti errore commutantur; itaque *per pericula* scriptum conicio, deinde, ut species aliqua metri efficeretur, insertum *tauta* 953 hic Bentleius, hinc libri *tellus**, *terras* libri, quo

subripit et noctis captum sub carcere claudit.

- 955 nec non et fidei tutelam uindicat ipsi
 pectoris et pondus. tanta est in sede potestas
 quae uocat et condit Phoebum recipitque refertque,
 consummatque diem. tali sub lege notandae
 templorum tibi sunt uires; quae peruolat omnis
 960 astrorum series ducitque et commodat illis
 ipsa suas leges, stellaeque ex ordine certo,

retento cum *captum* uersu insequenti ferri non posse intellegent, Scaliger in *captas*, Bentleius in *caelum* id mutandum coniecit, qui huiusmodi enarrationes, 'dies terras eripit per totum orbem, eumque orbem noctis carcere claudit,' imperitis hominibus, Iunio Fayo Iacobo, reliquerunt. sed ne Scaligeri quidem et Bentlei scripturae uitio carent; nam etsi dies moriendo terras subripere tam recte dicitur quam dixit Silius XII 647 *abstulerat terras nigrantibus Hesperus umbris*, apparet tamen huic imagini non conuenire adiectum *per orbem*, id est (nam sic necessario accipiunt) in omnibus terrarum partibus. immo tellus diem, ut captum tenebris claudat, subripit per latera sua orbiculata uel, quomodo III 325-7 loquitur, *per conuexa . . . fastigia terrae, | quam tereti natura solo decircinat orbem | in tumidum*. sic I 230-3, *quia per teretem deducta est terra tumorem*, propterea luna, dum eam circumit, *fertur in orbem | uentris*: adde I 219 sq. *medioque tumore | eripiunt terrae caelum* 955 fidem in hoc templo collocatam apud alios non inuenio ipsi Breiterus in Fleck. *annal. uol. 139 p. 697, ipsam libri nulla cum ui. IV 356 decem partis Nepa uindicat ipsi*, hoc est sibi, 312 *Aries primam partem sibi uindicat ipsi*, II 189 et IV 710 *sibi uindicet*, II 814 *sibi uindicet*, ut nusquam desit datiuus

956 *pectoris pondus*, 'sages conseils' Pingraeus: quidem propter *fidei* id pondus intellego quod nulla diu femina habet, Prop. II 25 22 957 *uocat* ad se et *conulit* siue sepelit. haec ad mortis potestatem in septima sede repositam spectant, ad fidei tutelam quae sequuntur, *recipit* et *refert*, hoc est receptum reddit. nam quod Scaliger non occasum sed horoscopum Phoebum referre dicit, horoscopus solem nobis referre non posset nisi ab occasu relatum acciperet. nec recte Bentleius ad antipodas Phoebum relatum intellegit, quorum nulla in poetae uerbis inest significatio 958 *consummat LM, consummat G, consumit* codd. Par. et Flor. et editores ante Bentleium, qui cum librorum LM lectionem non nosset *continuat* scripsit, ut de contraria terrae parte cogitaretur. Sen. dial. v 36 l *faciebat hoc Sextius, ut consummato die, cum se ad nocturnam quietem recepisset, interrogaret animum suum* tali Vrb. 668, *talis GLM lege LM, nocte GL²*, unde sorte Bentleius, sicut I 110 habetur *quasque uices ageret certa sub sorte nota uit*, ubi item *lege* edd. uett., quod idem fere ualet: de nocte pro sorte scripto uide ad II 222. hoc proba; neque enim in tam expedita scriptura, *sub lege*, quae uerba totiens recurrunt (II 111, 379, 642, III 237, 390, 411, IV 330, 431), facile quisquam haesurus erat, nedum nocte repositurus: *lege* autem pro absurdo illo nocte substituere in promptu erat, praesertim si cui in memoriam rediisset uel II 642 *tali sub lege* uel IV 408 *hac tibi . . . sunt lege notandi* 959 quae Bentleius, quas libri propter *uires* 960 *astrorum*, signorum zodiaci *ducit* a templis leges eorum et *commodat illis suas*, ut u. 859 *astra accipiunt uires a caelo caeloque remittunt* 961 *stellae, planetae, de quorum per templa dispositorum effectibus multa docent*

ut natura sinit, lustrant, variasque locorum
efficiunt uires, utcumque aliena capessunt
regna et in externis subsidunt hospita castris.

965 haec mihi sub certa stellarum parte canentur ;
nunc satis est caeli partes titulosque notasse
effectusque loci per se cuiusque deosque.

Paulus L—O2 et Firmicus in tertio mathesis libro. idem II 20 2 *per haec loca totius geniturae substantia quaeritur, quae cum diligenter inspezzeris animoque conceperis et omnia commixta societate coniunxeris, animaduerte, quae stellae loca ipsa possideant* 963 *aliena regna et externa castra intellegenda putaueris templa alterius planetae propria; uelut Mercurius si in alio quam primo ac suo templo (u. 943) sit constitutus, alios eum effectus reddere consentaneum est: quamquam, cum Marti nullum templum attributum sit, apparet quid haec explicatio habeat difficultatis. dodecatemoria planetarum uersibus 738—48 commemorata, cum signorum ac non templorum partes sint, minus apte hic significarentur; et specie tantum similia sunt quae Firmicus habet II 20 7 *inspice etiam, quae stella in quo loco constituta cuius stellae domicilium uel fines possideat, et, si in aliena domo fuerit constituta, inspice dominum ipsius, quem locum geniturae possideat, domiciliorum enim siue οἶκων et finium siue ὀρίων doctrinam, quam Firmicus II 2 et 6 exposuit, Manilius ignorat. sed fortasse hoc uult, uagis stellis, cum certa sede careant, omnia regna, omnia castra, id est totum signorum templorumque orbem, aliena atque externa esse. quam explicationem ueram puto; nam alioqui non aliena tantum regna sed etiam propria commemorari debebant* 964 *subsidunt LM, subsistunt G non minus bene, sed maior sequenda est auctoritas. Caes. b.G. VI 36 4 *magna uis iumentorum, quae in castris subsederant, Verg. Aen. XI 915 *considunt castris.* sidere de stellarum iustitionibus posuit Germanicus frag. II 19 sq. *nunc igne citato | festinare putes, nunc pigro sidere somno hospita neutro genere ad stellae relatum neminem adhuc editorum aduertit, quod ne quis miretur, sciat plerosque Bentleio priores, in quibus ipsum Scaligerum, u. 961 cum codd. rec. ipse edidisse nec sensisse soloecismum. sed cogitatur sidera, sicut in III 111 *iudiciorum opus in quarto natura locauit menti poetae obuersabatur uelut athlo, etsi praecesserat tertia . . . statio u. 105. ita Lucr. VI 185—8 *hoc densis fit nubibus . . . ne tibi sit frudi quod nos inferne uidemus | quam sint lata (scilicet nubila) magis quam sursum extracta quid extent, contra 214 sq. *fulgit item, cum rarescunt quoque nubila caeli; | nam cum uentus eas (nubes) leuiter diducit etc.; adde Cic. Tim. c. 6 *ratus est . . . ipsum se contentum esse mundum . . . motum enim dedit caelo eum, qui figurae eius esset aptissimus . . . itaque una conuersione atque eadem ipse circum se torquetur.* sed Man. II 886 huc trahendus non est, ubi praecedente *proxima* nulla aberrandi dabatur occasio *castra* in re simili etsi significatione paulum diuersa Ausonius dixit 369 27 sq. (Peip. p. 96) *septimus accepit lines rutilantia flammis | recto castra situ, hoc est sol per zodiacum iter faciens in septimo signo castra posuit* 965 *stellarum parte, ea parte carminis quae planetarum propria crit* 967 *effectus GL², effectos LM plenam distinctionem in fine huius uersus primus Iacobus posuit; uirgulam, quam Scaliger tollere neglexerat, Bentleius pari neglegentia retinuit, qua ridicule decepti Fayus et Pingraeus cui u. 968 pro interrogatio habuerunt et *posuit* proinde interpretati sunt ac********

[cui parti nomen posuit, qui condidit artem,
octotropos; per quod stellae diuersa uolantes
970 quos reddant motus, proprio uenit ordine rerum.]

si scriptum esset *posuerit* 968-970 deleui 968 cui Scaliger, qui libri
artem M, arcem GL 969 octotropos G, octo tropos LM, *octo topos* Regio-
montanus, in quo *topos* pro locis positum Salmasius merito inridet, probarunt
tamen, adscito ex cod. Flor. *quos*, et Scaliger et Bentleius; Fayus et Iacobus
cum *octotopos* ederent palimbacchium se pro dactylo exhibere non senserunt.
multo doctius et prudentius Salmasius de an. clin. p. 187 *octatropon per*
quam proposuit, quamquam in relatiui genere interpolatorem, ut opinor, non
scribam correxit. sed nominatiuus casus cur mutaretur non erat, quem satis
uindicant Ouid. met. xv 96 *uetus illa aetas, cui fecimus aurea nomen*, fast.
i 331 *pecus antiquus dicebat agoniam sermo* (in quo aberrant lexicographi),
Suet. Claud. 24 *Gabinio Secundo . . . cognomen Cauchius usurpare concessit*
similiaque. item iusto seuerius Scaliger '*diuersa uolare*' inquit 'qui Latine
scit neque usurpabit neque probabit' iubetque scribi *uolentes*; nam illud etsi
non rectissime dicitur (neque enim diuersi uolandi modi significantur sed
uolatus in diuersas partes acti, ut plane requiri uideatur, quod Bentleius
coniecit, *in diuersa*), habet tamen, quibus se tueatur, exempla a C. F. G.
Muellero synt. nom. et acc. pp. 84 sq. adlata, Stat. Theb. xi 113 *diuersum*
abiere sorores et Ach. ii 158 (Scyreides) *obuia uersae*. quamquam uerum est
ipsum Manilium pluralem adiectiui numerum pro aduerbio nusquam posuisse,
rarissime singularem, nelut v 566 *aura . . . resonauit flebile* sed superest
ut de uniuersa causa horum trium uersuum disputem et cur eos secluserim
exponam. 'cui disciplinae astrologicae parti' inquit 'artis conditor nomen
posuit octotropos.' hic Scaliger, homo simplex quique bis bina quot essent
didicisset, 'mirum uero *ὀκτάτροπον*'—sic enim prae scribere solebat—'tantum
dici, quae omnino *δωδεκάτοπος*'—immo *δωδεκάτροπος*—'sit'; quam ingenuam
rectissimae dubitationis confessionem Bouchaeus Leclercquius astr. Graec.
p. 276 inepta excipit cauillatione, 's'étonner n'est pas expliquer.' ipse quid
putet esse explicare quattuor continuis paginis 276-9 palam facit, ubi tam
manifesto poetae locum, quem nobis enarrare non erubescit, ipse ne legisse
quidem deprehenditur, ut non refellendus sit sed notandus tantum et prae-
tereundus. sed Scaliger suam ipse dubitationem sic eleuari posse putauit ut
quattuor cardines (quod nomen pro locis principalibus non recte ponit) per se
considerari diceret, neque aliter Salmasius 'si eximas quattuor cardines quae
prima quattuor loca sunt, quaeque propter potestatem uidentur extra ordinem
ponenda, reliqua octo loca dabunt *τὴν ὀκτάτροπον*,' Pingraeus 'ce sont les huit
maisons intermédiaires entre les quatre maisons cardinales'; quod totum
fictum est, nullo confirmatum auctore, nullo usquam uerbo a Manilio signific-
atum: bella uero ratio, in locis numerandis principalia quattuor pro nullis
haberi. Bechertus sua somnia narrare mauult, quae huiusmodi sunt: '*cui*
partii i. e. illis octo castris, quibus dei praesunt: I. III. IV. VI. (? Martis quem
om.) VII. IX. X. XI.' his omnibus nouiciis commentis omissis uideamus ecquid
antiquitas de octotropo traditum sit. utramque nominis formam, *ὀκτάτροπος*
et *ὀκτάτροπος*, pariter ignorat lexicographi: ego, ut hoc uno loco *octotropos*,
item semel nec saepius *ὀκτάτροπος* me legere memini, Vett. Val. p. 334 20,
ubi obiter ea res commemoratur, ita ut de significatione uerbi nihil colligi
possit: *ἔστω ὁ λόγος περὶ τῆς δωδεκατρόπου. ἐκ ταύτης γὰρ καὶ ὁ Ἀσκληπιὸς*
κινηθεὶς συνέταξε τὰ πλείστα καὶ ἕτεροι δὲ πολλοὶ Αἰγυπτίων τε καὶ Χαλδαίων.

ὁμοίωσ δὲ καὶ τὴν ὀκτάτροπον. quae qualis fuerit ex nullo praeter Firmicum auctore discimus, qui II 14 *de octo locis* haec tradit, 3 *uitae locus est in eo signo, in quo est horoscopus constitutus, spei uel pecuniae in secundo horoscopi signo, fratrum in tertio, parentum in quarto, filiorum in quinto, ualitudinis in sexto, coniugis in septimo, mortis in octauo. quae omnia initium ab horoscopo facientes hac nominum definitione signauimus: uitae, spei, fratrum, parentum, filiorum, ualitudinis, coniugis, mortis.* haec autem octo loca eadem sunt quae in dodecatropo a primo ad octauum numerantur, Firm. II 19 2-9, 20 2, ut appareat octotropon nihil esse nisi dodecatropon cui quattuor ultima loca detracta sint; ea uero Manilius non detraxit, sed de nono uu. 905-9, de decimo 918-28, de undecimo 881-90, de duodecimo 864-6 exposuit. falsus igitur fuit qui Manilianae dodecatropi descriptioni octotropi nomen conuenire ratus hos tres uersus adiecit: absurde idem de planetis id promisit quod Manilium modo u. 965 promississe non animaduertent, absurdissime uero oratione per enuntiatum relatiuum continuata effecit ut stellae aut octotropi nomen aut partem doctrinae peruolare dicerentur. tali autem poetae *octōtropos* non minus condonandum censeo quam *Arctophylāca* ei qui uersum I 565 Manilio supposuit

In libri I editione anno 1903 emissa haec corrigantur

137 *aut pro seu positi exemplum non debui ex Verg. Aen. XII 686 petere, ubi ordo huiusmodi est, auolsum uento uel, si imber proluit aut soluit uetustas, imbre prolutum solutumue uetustate.* succedat igitur Aetnae uersus 114

381 sic potius locus enarrandus fuit: regna illa, nobis non transita, ex uno sole commune lumen diuersasque umbras ducunt, uersoque caelo laeua cadentia signa et dextros ortus spectant

436 immo hic ordo est: qualis alius, ad fatum Cepheidos adueniens, undis, quas fluctuando fecerat, pontum ultra litora expulit. uide v 579-81 *gravidus iam surgere pontus | coeperat et longo fugiebant agmine fluctus | impellentis onus monstri*, etiam Val. Fl. III 475, ubi *fluctus* sunt quos Hercules remigando excitauerat

443 Cleomedis uerba quae adferre uolui haec sunt, I 4 20 τὰς ὑπὸ ταῖς ἄρκτοις ζώνας

INDEX

ablativus . . . . . u. 77, 148, 540	Cicero phaen. 249 944
<i>abundare</i> cum genetiuo 600	<i>coniungere</i> 757
accusativus 588	<i>consilium</i> 485
adiectiva pro adverbis posita 969	<i>contingere</i> 825
„ pro substantiis 3	<i>corpora</i> pro hominibus 580
adnominatio 130	<i>culmina submersi mundi</i> 892
adverbia pro adiectivis	<i>cumque</i> nisi cum relativis
posita 291, 502	non coniungitur 745
<i>Aeacius</i> 3	<i>Cyllenaeus, Cyllenius</i> 943
<i>aequor</i> 225	dactylicae mensurae voces
<i>aequoreus iuvenis</i> 558	inter se confusae 780
<i>aethra</i> 907	<i>decernere</i> 908
<i>aliena signa</i> 472	<i>deducere</i> 10
<i>ambiguus</i> cum genetiuo,	<i>describere, describere</i> 828
datiuo, ablatiuo 231	<i>despicere, dispicere</i> 837
<i>amplexi</i> 412	<i>dexter</i> 273, 293
anth. Lat. Ries. 596 5 713	<i>dignus pro</i> 938
„ „ „ 719 ^f 4 582	<i>discedere et descendere</i> con-
<i>ἀπὸ κοινῶν</i> posita uocabula 29, 952	fusa 460
<i>Aries ducit Olympum</i> 945	<i>dispensia</i> 339
articulus in lingua Latina	<i>dodecatemorium</i> . . . . . pp. xxii-xxvi
desideratus 269, 552	<i>δωδεκάτροπος</i> . . . . . p. xxix
<i>artus Virginis</i> 414	<i>duplus</i> 174
<i>asperum iter</i> 937	<i>e, ex</i> 182, 279, 395, 641
<i>astrum, astra</i> 414, 882, 905	<i>edere</i> pro <i>appellare</i> positum 829
<i>aversus, aduersus</i> 153, 201, 930	<i>effusus</i> 225
Auianus Arat. 963 502	<i>eis</i> 542, 744
<i>aula</i> 42	<i>eisdem</i> 707
Ausonius 369 28 964	elegia in Maecenatem 1 109 269
<i>autumni τοῦσ δπώρασ</i> 269	elisio 28, 372, 747, 826, 937
<i>autumnus</i> pro autumnali 269	<i>emeritus</i> 251
<i>belli tumulus</i> 879	<i>-erunt</i> in perfecto 877
<i>Caper</i> pro Capricorno 179	<i>esse</i> ex abundanti additum 622, 740
<i>caper piscisque</i> 659	<i>est</i> a librariis additum 413
<i>captare</i> 496, 510	„ „ onissum 471
<i>cardo</i> . . . . . 686, 929, p. xxvi	Europa 490
<i>castra</i> 964	<i>excedere fidem</i> 617
<i>causa</i> 27, 695	<i>facies mundi</i> 923
<i>censere</i> 293, 653, 667	<i>fastigia et uestigia</i> confusa 795
<i>census</i> 167, 457, 888	

<i>felix cui titulus</i>	888	<i>neu</i>	868, 882, 951
<i>fertur</i>	188	<i>nota</i>	944
<i>feruit</i>	775	<i>notae in libris pro uerbis</i>	
<i>fidēi</i>	605	positae	313, 555, 629, 935
<i>fidem excedere</i>	617	<i>numerare</i>	622
<i>fides</i>	130	<i>octotropos</i>	969
<i>figura</i>	454, 856	<i>ordo uerborum perplexus</i> .	176, 441, 804
<i>finis</i>	884	<i>orsa</i>	57
<i>foedera et pectora confusa</i> .	582, 676	<i>Ouidius amor. III 1 58</i> . . .	949
<i>fundens absolute positum</i> . .	464	„ fast. I 331	969
<i>geminae uires</i>	904	„ trist. V 10 12	737
<i>genetiui in ii exeuntes</i> . . .	3, 740	<i>parere ὑπακοβειν</i>	504
<i>Germanicus frag. IV 99</i>	430	<i>paribus lineis</i>	334
„ „ VI	888	<i>parti ablatiuus</i>	726
<i>glossemata</i>	38, 925	<i>pectus amicitiae</i>	582
<i>hiatus</i>	629, 831	<i>per</i>	352, 696, 741, 922
<i>hic, ille</i>	872	<i>percipe paucis, non perspice</i>	738
<i>Horatius serm. I 8 29</i>	567	<i>perfectum in -erunt exiens</i>	877
<i>hyperbaton</i>	84, 369, 814	<i>per omnia</i>	503
<i>in</i>	191, 391, 748	<i>perspice</i>	693
<i>incisio sensus post tertium</i>		<i>pignora</i>	780
trochaeum	159	<i>planetae</i>	890, 961
<i>incisio sensus post quintum</i>		<i>pondus</i>	956
trochaeum	284	<i>Posidonius ante lectitatus</i>	
<i>in collibus nudus orbis</i>	420	quam natus	93
<i>infinitiuus cum praepositione</i>	571	<i>postus</i>	303
<i>in peruersum similis</i>	891	<i>praepositionum collocatio</i> .	44, 905
<i>inuersus Romana per ora</i>		<i>Priapea 68 4</i>	944
titulus	898	<i>priuus et primus confusa</i> . .	126
<i>ipse</i>	330	<i>Propertius III 19 21</i>	594
<i>inuenique urnaeque</i>	406	„ III 21 5 sq.	745
<i>Iuuenis pro Aquario</i>	555, 566	„ IV 6 77	224
<i>laeuis</i>	293	<i>proprius pro Graeco</i>	830
<i>Librae facies humana</i>	529	<i>quandoque</i>	745
<i>Lucretius VI 85</i>	745	<i>que et pe confusa</i>	5
<i>lues plurali numero</i>	640	<i>que uocibus breui e termin-</i>	
<i>Manilius I 812</i>	745	atis adiectum	479
„ I 825	884	<i>quicumque interrogatiuum</i>	
„ III 644	739	non est	745
„ IV 848	831	<i>Quintilianus iust. I 1 24</i> . . .	756
„ V 419	231	<i>quisque</i>	737, 819
„ V 478-80	57	<i>quoi</i>	7
<i>mergere, mersare</i>	949	<i>quota scriptum quoda</i>	740
<i>miscere</i>	749	<i>rabidus, rapidus</i>	211
<i>mixtura</i>	749	<i>relatiuum post suum locum</i>	
<i>modus uerbi commutatus</i> . . .	731	reiectum	169
<i>nec</i>	41, 876	<i>relatiuum enuntiatum ab</i>	
<i>nec et uel confusa</i>	216	interrogatiuo non ualde	
<i>ne mirere</i>	201, 423, 951	diuersum	435
<i>nempe, namque</i>	741	<i>reliquus trisyllabum</i>	732-4
		<i>repetitio uerborum</i>	38, 377, 523

<i>Sagittifer</i> pro Sagittario	560	tetrasyllaba in exitu hexa-	
<i>sanctus</i>	122	metri	678
<i>scæuus</i>	284	<i>timuit sponsorem, ne solueret</i>	588
<i>scopulosus</i>	224	<i>transire</i>	327
<i>secretus</i>	540	transpositio litterarum	44, 412, 937
<i>sed</i> per anaphoram repetitum	138	„ uerborum	39, 831,
Seneca Tro. 45 sq.	3	„	908 sq.
significationes uerborum		„ uersuum	18, 232,
diuersae	617	570-8, 651, 684-6	
<i>signum</i>	196	<i>trigintā</i>	322
<i>soliuagus</i>	71	<i>triquetra</i>	474
<i>solus</i> pro simplici non dicitur	570	<i>tortus in cornua</i>	246
<i>sorte et lege</i> permutata	958	<i>tum, tunc</i>	213
<i>sortem et noctem</i> confusa	222	<i>tumulus belli uitaeque</i>	879
Statius silu. II 2 109 sq.	42		
„ „ II 6 16	852	<i>uagus mundus non est</i>	71
<i>stellae</i>	401, 961	<i>ue</i> interrogationem continuans	713
Στῆλας	944	<i>uel et nec</i> confusa	216
<i>sub</i> 3, 187, 552, 623, 672, 680		Vergilius buc. IV 24	582
<i>sub arcu τὸν ὑπὸ τοῦ τόξου</i>	552	„ Aen. VII 598	303
<i>subscribere</i> 551, 681, 835		„ Aen. IX 67 sq.	132
<i>supinus</i>	872	<i>uestigia et fastigia</i> confusa	795
<i>suus</i> 72, 646		<i>uia et ratio</i>	132
<i>suus pro sui</i>	533	Virginis facies duplex	176
		<i>uiridis Phoebus</i>	941
<i>templum</i> 354, 668		<i>uisus</i>	356
<i>tempus uerbi commutatum</i> 256 sq.,		<i>Vnda</i> pro Aquario	542
328		<i>Vrna</i> pro Aquario	561
<i>tepor ueris et autumnī</i>	430	<i>ut pro ubi</i> positum	273
		<i>utraque aduerbium</i>	904

PA   Manilius, Marcus
6500   Astronomicon
M4
1903
liber 2
cop. 2

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
